

B.A.P.S.R.

18. III. PN

U.S. 553

40/2022

Mulus nomen dedit coris

1. 4843 v2 9

70

H

Abraham J. J. J. J.
in. cat.

P. Ignáci Ábrahám
diák, Miskolcban
HISTORIAI

É R T E K E Z É S

A'

N E M E S

S Z É K E L Y N E M Z E T'

E R E D E T É R Ő L ,

H A D I É S P O L G Á R I

I N T É Z E T E I R Ő L

a' régi időkben.

FS 553
Mf-

BT 477
Készítette
HÁLYAS FERENTZ,
Pensionált Kapitányauditor.
P.S. 553

EX LIBRIS CAROLI
BUSICH DE HORVÁT KÉCSA

NAGY ENYEDEN,

Nyomtattatott a' **Ns. Ref. Kollégium'** bettűvel
Fiedler Gottfried által 1889.

BARON DE BÉNYEY
BIBLIOTECA
41075

BAR-TM

*Non erat is populus quem pax tranquilla
juvaret*

Quem sua libertas immotis pasceret armis.

Lucanus.

EX LIBRIS CAROLI
SUBICH DE HORNÁTKÉCSA

FŐ MÉLTÓSÁGÚ
LIBER BÁRO BRANYITSKAI
JÓSIKA JÁNOS
URNAK,
A' CSÁSZÁRI KIRÁLYI ÉS APOSTOLI FELSÉG'
CAMERARIUSSÁNAK, BELSŐ TITKOS
TANÁTSOS URNAK,
ÉS
AZ ERDÉLYI NAGY FEJEDELEMSÉG-
BÉLI FŐ KORMÁNYSZÉK'
ELŐL ÜLŐJÉNEK.

mély Tisztelettel ajánlja
A' SZERZŐ.

Fő Méltóságú

és

Kegyelmes Uram!

Midőn Könyvemet Excellentiádnak ajánlom, egyszer'smind Excellenciád' Személye, és a' Nemes Székely Nemzet iránt hártartalan Tiszteletemet akarom bém bizonyítani.

Méltóztasson azt Excellenciád tőlem kegyesen elfogadni, és a' Nemes Székely Nemzetet ezután is atyáiképpen pártfogolni, mely jóllehet régtől fogva sok viszontagságok között hányattatva ma is az ép nemzetek' sorában diszes helyet foglal el. -- Egyik fényes ágazatja a' hajdani nagy Magyar Nemzetnek Isteni Gondviselésből sok századoknak szélvészzeit szerencsésen kiállotta, 's a' szép lelki és testi tehetségekel biró maradék megérdemli a' gondos apólgatást, mely nél-

kül a' legszebb plánta virág se hoz meg érett gyümölcsöket. — Tartsa meg az Isten Excellentiádat még sokáig a' haza' közjára, melynek Előmozdításában legszebb Bérét találta fel Excellentiád mindenkor fényes hivatala terheinek

A' ki is mély tisztelettel maradtam

Excellentiádnak

Igaz tisztelő Szolgálója

a' Szerző.

E l ő s z ó.

A' Nemes Székely Nemzet régi állapotjának megesmertetése dignus vindice Nodus; ha csak valamenyire is Engel kívánságának eleget tettem (vindiciae anonymi p. 555.) nem kis mértékben örvendhetek munkámnak. Reményelem, hogy a' dologhoz értők is részt vesznek ezen örömben.

A' még e' munka mellett is fenn maradt Hiánosságokat, Hezsekokat Hazánk tudóssai és a' Familiák kipótolhatják Észreveteleikkel idővel, melyeknek velem közlését bizodalmoson kérem.

Ha az előadás és stilus nem mutatnak elég gyakorlott kézre, a' dolgok' bővsége ezt a' Illánytiskipótolja. Rerum copia verborum copiam gignit, et si est honestas in rebus ipsis de quibus dicitur, existit ex rei natura quidam splendor in verbis Cicero.

Nem titkolhatom el ez uttal abbéli kívánságomat, hogy bár a' Nemes Magyar, és Székely Nemzet köz költségen egy két érdemes Férjfiakat megbírálnának, kik az országban lévő könyv, és Levéltárokat ex professo vizsgálnák meg, és a' kijegyzésre méltókat a' Nemzet ditsőségéért, és a' maradélnak' tanítására nézve köz világra hoznák, kikben a' familiának is bizodalnok lenne, hogy a' mit ártalom nélkül magános levél tárokból lehetne a' világal közölni ezen az uton általok közölttenek is.

I. SZAKASZ.

A' Székely Nemzet' Eredetéről.

§. 1.

Székely Föld.

Azt a' földet, mely Erdély napkeleti részén elnyulik napnyugotról napkeletre, vagy is a' Nyárad 's Maros össze szakadásától kezdve a' csiki Gimesi Ipassusig. Északról Délre vagy is a' Gyergyószéki Piritshehavastól Bodzaig egyaránt csak nem 15. német mérföld hozzá nem érve aranyos széket, a' Székely Nemzetnek Eleji szállották meg egy időben.

Északra 's napkeletre hegyek zárják Moldvától, Délre Oláh Országal 's a' Szász földel határos, napnyugotra Küküllő 's Torda Vármegyék' széleivel szomszód a' Maros folyoviznél fogva. Esméretesebb Folyóvizei a' Székely földnek Maros, Olt, Békény, Nyárad, két Küküllő, Gagy, sejér Nyikó, két Homoród, Vargyas, Kormos, Baroth, Ajta, Feketeügy, Kovászna, Kászón, Szépviz, Régen hét fő székekből állott, majd aranyos is a' XIII. Században Torda Vármegyéből kiszakasztatván nyoltz Székekre oszlott a' Székelynép 's négy fia Székekre ugy mint Udvarhely, Sepsi, Kézdi, Or-

bai, Miklosvár (Erdővidék) Csik, Maros, Aranyos, Szécekre, Bardotz, Keresztur, Gyergyó, Kászón fia szécekre. (lásd §. 2. 3. II. Szakasz és §. 5. IV. Szakasz) Nro. 1-mo.

§. 2.

Vélekedések a' Székelyek' Eredetéről.

Honnan 's mikor szállotta meg a' székely nép a' mái lakta földét — különböznek az értelmeik. Aranyos székről diplomatikai bizonyosságaink vagynak a' XIII-dik Századból, nem így a' többi szécekről ha az első megtelepedés idejéig fel akarunk menni, 's a' még vitások alatt lévő dologban hasonló meghatározottságal szólnani. A' régi történeteket, kivált a' költőzködő Nemetek' Böltsőjét vastag homáj fedezte el, melyet Thunmann Gatterer Schlötzer 's utánnok Engel nem hozhattak egészen tisztában.

Azonban nékünk magyaroknak is szabad megszólamlanunk, mert mi a' Nemzet' nyelvét 's belső alkotványainkat jobban esmerjük mint az idegenek. Bod Péter, Benkö, Felmer, előttök Deseritzki, Joannes Pistorius és mások nyilván állitják a' székelyeknek egyes származásokat a' Hunnusoktól, kik Attila alatt egész Európát megreszkettették. Timon Fasching Pray Palma a' Németek közül Schlötzer más értelemben

Nro. 2. A' Székelyek Geographiai helyezetelekről utasitattik az olvasó Benkö. és Timou munkáikra, az újabb időkből ide tartoznak Demian, Lipszki, Lichtensteru. a' régiek közül Marsili, Reichersdorf, Bonbardi, Krechvitz, Lakatos.

vagnak: nevezetesen Fasching és Pray azt állítják, hogy a' felyebb megirt székely föld lakossai IV. Bela szállítványai a' határ széleken, még pedig Faschnig szerint Jász és Philisteusnép fajokból Pray szerint Paczincitákból. — Ezekről eltávozva Schlötzer Kun nemzet maradékának mondja lenni a' Székelyeket, kik magyar nyelvet és szokást vettekfel. (*Kritische Sammlungen zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* pag. 183. — 184. — 206. — 219. — 222.)

Fasching és Pray megczáfolására fel hozza Benkö in *Transilv. Generali* T. 1. pag. 388. aranyos széknek IV. László által adott és 1289-ben 17. September költ szabadság Levelét, melyből kitetszik, hogy a' kézdi Székelyek már IV. Bela alatt a' Tatárok ellen vagy is helyeseben a' Mongol pusztitáskor jelesen viselték magokat, (Nro. 2-do) említi továbbat a' 11-dik Andrástól nyert szabadság Levelét a' Szászoknak 1224-ből melyben a' székely földről emlékezet van téve. De vagnak ezeknél régibb oklevelei is a' székelyeknek p. o. Lörintz Milkoviai Püspök levele a' kézdi orbai sepsi Praesbiterekhez 1096-ból, melyben a' Székelyeket a' püspöki templom' felépítésére segedelemért kéri, modván *hogy az a' püspökség érettek's régi Elejeikért állitatott fel* (*Milkovia P. 1 p. 55.*) Theodoricus Cumanus Püspöknek van más Levelé *ad Decanos Zekelios* 1228-ből melyben ez a' hely fordul elő. *Mit ért néktek a' név változ-*

Nro. 2-do Az eredeti oklevél megvan a' Kolosmonostori Levél tárbán, kivan pedig nyomtatva ezen Gyűjteményben.

A' Nemes Székely Nemzet' Constitutióji 's Privilegiumi Pesth 1818.

tatás (i. i. a' Milkovia és Cumania) nemzetetek eránt a' püspökség' régi eránya 's munkássága megmaradt: nem helyesé, hogy *Christus Urunk Ecclesiájában* a' *Parhas és Bárány* együtt legeljenek? így a' *Székely* a' *Cumanussal 's Oláhval* (Olachus) (Milkovia p. 116.) A' Csik Somlyói Klostrom régiségére mutat az a' kő, mely a' falban van csinálva, hól az úgy nevezte-tett *Labas házból* a' sütőben mennek, mely köre fel van metszve cc. 's alatt 1208. az az *conventus csikiensis* mely azt mutatja, hogy ott már 1208-ban és az előtt is Szerzetesek laktak.

Hogy a' Székelység nem IV. Bola vagy más magyar király' szállítványa azokon kívül, melyek alább következnek, kitetszik abból is, hogy különben valami adomány Levelének kellett a' szállítványnak lenni földjéről, mint van aranyos székéről a' kézdi székelyeknek, úgy a' Szász telepeknek 11-dik András Királytól, a' Bissenusoknak Kunoknak és más orosz, orosz német telepeknek magyar országon, de ilyen adomány levélről a' leg régibb kronikák sem emlékeznek. Különösen ki kell itt ereszkednem Schlötzer vélekedése ellen, ki nek több méltatlan vádjai a' székelység ellen magok helyeken megérintve lesznek.

Schlötzer semmivel sem bizonyít, hogy a' székelység eleinte szolgálja nép Kun maradvány, és későbbi szállítása valamelyik magyar királynak, honnan tudja azt is, hogy régi Kun nyelvét és szokásait elfelejtette, a' magyarokét pedig felvette? Ellenben bizonyos, hogy a' székelyeknek leg régibb időktől fogva *Cumanusok*, *Oláhok*, *Szászok* voltak szomszédjaik, kiktől magyar nyelvet és szokásokat nem tanulhatott a' szállítvány

(mert a'kunok is Schlötzer szerint tatár fajuk voltak.) Más az, hogy ily változás kevés idők alatt nem eshetett meg: de már Mátyás Királyunk' idejétől el kezdve ellene mondhatatlan okleveleket és régibb írók' bizonyosságait lehet olvasni munkámban arról, hogy a' székelyek velős szép magyarsággal írtak akkor is, nem csak, hogy magyarul jól beszélettek, mely Jelenetnek okát, kivált ha a' székelység Schlötzer szerint későbbi szállítvány bajos lenne meg magyarázni.

E' mellett ha nem volt Székelység még 1089-ben mint Schlötzer mondja l. e. p. 508. úgy későbben kellett a' Szállításnak megessni. Elhalgatom az 1096-béli oklevelet, melynek Schlötzer nem akar hitelt adni, de maga hozfel 1211. 1213. 1222-ből okleveleket, melyekben miklosvár és a' Székelyek általján fogva említetnek, melyekből régi megtelepedésekre lehet következtetni a' Székelyeknek. Úgyan is Wilhelm Erdélyi Püspök 1213-ban teszi a' határozást, hogy ha a' Német Rendnek adott Bartzasági földön *magyarok* és *székelyek* telepednének meg, ezeknek Dezmáit magának tartja fenn, az egyéb Jövevényektől való Dezmák a' Rendnek maradjanak: ennek természetes oka nem más volt, hanem az, hogy a' magyarok és székelyek úgy is az országban laktak régtől fogva, kiknek át plántálásával a' Bartzaságra a' Német Rend magának nem szerezhetett érdemet, melynek az adománylevelek szerint kötelességül tétetett, a' nekik adott földet meg népesíteni, de nem az országban már bennlakókkal, hanem idegenekkel Jövevényekkel (coloni hospites advenae) mert különben az országnak ereje semmit se nevededett volna, 's így cél nélkül letű volna az egész adomány is: másik fő kötelessége volt

a' Német Rendnek a' kumanusok bécsapásai ellen oltalmazni azon határ széleket a' töllök béhozandó coloniakkal, 's alkalmasint is hihető, a' mit Schlötzer se látszik tagadni, hogy erre az időre esik a' Bartzasági szászok' béjövele az országban; valamint más részről Wilhelm Püspök' rendeléséből következtetni lehet hogy azon sok magyar faluk, melyek kivált a' régibb időkben a' Bartzaságon voltak (III-dik Szakasz §. 6.) székelv földről önkéntesen át szállongólt telepek voltak, kik (mint hogy a' székelység rég lakván már a' székelv földön, és mindenkor szapora nemzet lévén §. 4. III. szak.) mint ujj rajok a' szomszéd Bartzasági földre vették magokat. Illyen értelemben vagynak magok is a' Bartzasági magyar faluk apatza kriszba 'stöbb: lakossai, mint azt panaszos irásokban az arendatorok' sanyargatásai felett 1744. körül emlékezetben is hagyták, melyet Benkö kéziratú Gyűjteményeiben meg lehet találni. Hogy a' székelység hasonló rajokat eresztettki kebeléből moldva országban és Torda aranyos földjére is világos az 15-ő Szakasz 11. §, és a' IV. Szakasz 5-dik §-ból.

Azt kérdem most már, hogy ha Székelység 1089-ben még nem volt, ha az Kun faju szállítvány, mely időre esik annak megtelepítése? Schlötzer még Quid pro quo se határozza el az idejét: úgy de minden Historicusok meg egyezése szerint 970. 1087. 1124. 1239. azon Evek (mert későbbi időkről nints miért szállani) melyekben először Petsenének vagy Bissenusok, majd Kunok jöttek bé a' magyar földre lakni: Schlötzer értelme szerint 1087-ben nem kell még székelységről gondolkodni, és így 1124-ben esik a' megtelepítés! — De ki hinné azt már, hogy az ujj szállítvány 1211-ig úgy

megszaporodott, hogy nem csak megszállott nagy kiterjedésű földjét megnépesítette, hanem rajokat is ereszthetett ki kebeléből? ki hinné azt, hogy Kun nyelvét és szokásait ezen kevés idő alatt egészen elfelejtette? hiszen Lofő Pethus fija és Búthus (a' Botosok ma is élnek) már 1291-beli oklevélben említenek (§. 5. II-dik Szakasz) hiszen a' Halom Örlötz Jenő Medgyes 's a' t. Nemek és ágazatok (§. 3. II-dik Szakasz) tős gyökeres elnevezések a' székelységnél Zsigmond és Mátyás Királyaink' idejéből igen régi nemzeti felosztását bizonyítják a' székely földnek: hiszen az 1451-beli Constitutióban *Consuetudo ab antiquo tempore adprobata* kifejezés van, sőt könyvemből világos az is, hogy nem hogy régi szokásain és nyelvén feladott volna a' Székelység, de azokhoz minden időkben erősen ragaszkodott, és sajátosságait nyelvében szokásaiban törvényeiben mindenkor leghűségesebben megtartotta magoknak magyar felekezeteiknek bizonyításáik szerint a' legrégebb időkben, kik jobban ésmérhették a' székelyeket mint Schlötzer, kinek a' Nemzet' belső alkotásáról okleveleiről 's a' t. nem volt, de nem is lehetett tiszta esmérete,

A' Milkoviai Püspökök Leveleit 1096. — 1228-ból miért tartja Schlötzer költöttöknek okát nem adta; hiszen Benkő 1408-ban költ hiteles más után közli a' legrégebbet, 's nints is azoknak foglalatjokban semmi csuda, a' mi az akkori környülállásokkal egyben nem férne; pusztá tagadás pedig nem segíthet az ily dolgokban. Ekképen Thurotzi Bela Jegyzője és más régi kronikáink' bizonyításait tejjességel megvetni nagy hirtelenség, annival is inkább, minthogy látom, hogy Schlötzer is itt ott ezen kutföket némely állításainak

megerősítésére használja, a' mit, ha azok teljességgel megvetendők, nem kellett volna tenni: de a' mellett ex professo és criticaí ki dolgozással nints is még egyiknek is hiteles volta eddig elé ledöntve, oraculumí módon pedig (vox autoritatis) minden más Nemzetek' kronikáíait letíporhatjua mi is.

Végre méltán kérđhetjük azt is, hogy ha a' Székelység Kun maradék és szállítvány, hogy esik hogy a' Kun Székelyek felekezeteik ellen vitézkedtek? (§. 5. IV. Sz.) hogy esik, hogy vélek mint akkor hatalmasabb féllel egyben nem kötötték magokat? 's mivól bizonyítja Schlötzer, hogy ők zsoldosí voltak V, István IV, László III-dík András Királyainknak? kik nem hogy zsoldot kaptak volna de az oklevél szerént még Lovakkal is felesgítettek a' megszorult Királyt: de ha zsoldosok lettek volna is mi tartoztatta őket az elpártolástól, ha oly íromba vadnépek voltak, milyenekké akarja Schlötzer tenni őket? egy szóval az eredeti oklevelet lehet pusztá állítással megczáfolni?

Engel 's utánna más magyar Historiát íróink megismerik a' Székelyek Rokonságát a' máí magyar Nemzettel, kik együtt jöttek ki Lebediásból Atelkuzuba, vagy is Moldovába Bessarabiában Oláhországba, kiket osztán a' Petsenének 's Bulgárok ezen utólsó Tanyáikból a' máí székely föld 's moldvai hegyek közzé szorítottak, mig a' Nemzet' nagy része Arnulph mellett Svatoplug ellen hartzolt: mely állítás szerint 893-tól fogva lagnak a' székelyek a' máí székely földön. Engel nem csak tagadja a' Székelyeknek 's áltáján fogva a' magyar Nemzetnek atyafiságát, hanem gyaláztatnak tartja a' Nemzetre nézve is, minden historiai Datumok el-

len azt hinni. hogy a' derék magyar Nemzet a' Mongol Kalmukfaju böcsétt szemü és puffadt testü Hunnúsokal atyafiságban vólt (*Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenlaender Halle 1797. 1. Theil p. 244. Vindiciae anonyimi 1802. p.347.*)

Meg kell vallani, hogy egy oly jó Ethnologussal mint Engel bajos ellenkezésben jönni, 's bár ijjeztő festésével a' Hunnúsoknak önnszeretetünknel fogva el akar is tiltani bennünket ebben a' Tárgyban újabb vizsgálatot vagy kételkedést is tenni, vigasztalom magamat más részről Spittler éppen ide illő szavaival.

*Szép Jelenet mind a' két esetben, akár a' Finnusi akár a' Kalmuki Eredetet hidgyük, hogy tudta magát a' jó szívü Vitéz és pallérozott magyar Nemzet, akármelyik fajból származott legyen is a' kettő között, úgy kiformalni, mint az magát kiformalta. A' Nemzetek Historiájában kevés példa van erre, 's nem kell ezen derék Jelenetet az által meghomajósítani, hogy a' Magyarok' Elejüket a' historia ellen szépen fesse le valaki — 's miért kellene az utolsó négy vagy öt századok' Magyarjait az általok érdemlett dicsőségtől megfosztani, hogy őseiket felmagasztaljuk (*Entwurf der Geschichte der Europäischen Staaten Berlin 1794. p. 249.*)*

§. 3.

*Hazai Írók Bizonyosságai a' Székelyek'
Hunnusi Eredetökről.*

A' Székely Nemzetnél köz hagyomán, mely az atyákról fijaikra száll, hogy a' Székelység Hunnús maradvány Attila idejéből. Tudom én azt hogy minden

régi nemzet szerette homájus eredetét vagy az Istenekhez felvinni, vagy valami rendkívül való világ szerte esmeretes Épochatól elkezdeni, de mind a' mellett is figyelemre méltók a' Székelység' katonai 's polgári össze szerkeztésekben elő forduló különösségek, szokások és nyelvek, melyek őket Árpád' több magyarjaitól kivált a' régibb időkben oly igen megkülömböztették, melyekről írott Hagyományaink vagynak, és ha a' Hunnus eredetét el nem fogadjuk, úgy azon Jelenetek bővebb felvilágosításra váraкоznak.

A' Nemzetnek egész össze állását mint hadi népnek, az ebből kifolyó polgari alkotványaiival együtt lejebb elő fogom terjeszteni, megemlítvén itten csak az írott hagyományokat, melyek a' Székelység' Hunnus eredetére mutatnak, vagy legalább bebizonyítják, hogy már a' régibb időkben a' Székelység' Árpád' magyarjaitól megkülömböztetett. Thurotzi Kronikájá nyilván allítja a' Székelység' Hunnus eredetét, a' hely így van benne.

Azon Hunnusokon kívül, kik Chabat kísérték három ezer Férjfi a' Hunnusnemzetből a' hartz veszejéből szaladás által mentvén ki magát Pannoniában maradt, a' Csiglamezején megszállott (Nro. 3.) de félvén a' napnyugoti népektől kik Attilara haragudtak Erdélybe Pannonia határszéleire mentek (Nro. 4.) 's hogy meg ne esmerjék őket mint Hunnusma-

Nro 4.) Cziglamezen a' mai Czegléd némelyek szerint Paulus de Chygula Vajda itélőmester elojo már a' XI-dik század-béli Fordai metalis levélben.

Nro. 5.) Erdélevv, Erdévveelvv Erdöelvv vagy Erdöcleje, úgy Havasallöld íratott Havaselveenk az az Havasele-

radványokat nem Hunnusoknak vagy Magyaroknak hanem Székelyeknek nevezték el magokat a magok nyelvén. Senki sem kételkedik az én időmbe is hogy ezek a Székelyek az először kijött Hunnusok maradványai, idegen vérrel nincsenek is elegyítve, 's a földek felosztásában is sokat különböznek a többi magyaroktól P. 1. c. 24.

Legnagyobb nehezség erre a helyre az, hogy három ezer Ember hogy tudott megmaradni Erdélyben ellenséges népek közt, hogy tarthatta az meg magát a magyarok kijöveteléig Arpád alatt, 's hogy is szaporodhatott? Azon felelet mellett mely alább §. 2. II-dik Sz. előjő itt csak azt jegyezmemeg, hogy a számban hibázhatott Thurotzi, vagy pedig a kézírás mely nyomtatás alá ment, hibás volt.

Hogy a Kronika sok rossz kéziratok után nyomtatott ki ezzel bizonyítom. — Johan Lucius Dalmatia 's Horváthországok leírójának volt egy igen jó kéziratja, melyet a Vaticanumi könyvtárban tett bé, melyet öszve vetvén a kinyomtatott Kronikával, úgy találta, hogy egész szakaszok vag; hiánnosok a nyomtatásban, vagy értelmet rontó sok hibákkal rakva van (Nro. 5.)

jének. Heltai Kronikájában szélűre íratattatik Havaselvő Vajda Havaselvőd fői Havaselvőd tamadua egymásra.

Nro. 5.) p. o. a.) qui civitatem magnam a kézírásban qui civitatem albam b.) qui circa Palatinum sua tabernacula — a kézírásban qui circa Balatum Balaton tó mellett c.) Werbulch helyett vér d.) caesis multis militibus ex iisdem a kézírásban caesis multis militibus ex iisdem 's a' t.

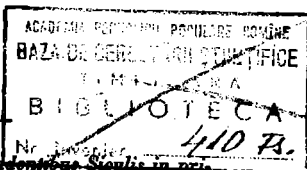
A' felhoztam hely Thurotziból legalább arra mutat hogy már az ő idejében 's az előtt is közönséges vélekedés volt a' Székelység' Hunnusi - származása, mert Thurotzi is régi Kronikákból szedte ki a' maga Historiáját mint Lambecius Joannes Lucius és Bél Mátyás állitják. (Nro. 6.)

Keza Simon a' XIII-dik Századból L. I. c. 4. azt írja azok a' Székelyek (Zeculi) *Hunnus maradványok kik megtudván hogy a' magyarok újra visza jöttek Pannoniában a' viszájvökhnek Ruthenia határain eleikbe mentek.*

Béla Király' Jegyzöje is emlékezik a' Székelyekről mondván elébb Attila Király' népei voltak, a' magyaroknak bekességesen elejikkbe mentek, 's a' Sereg előtt az első had Lineában lovagóltak, Menomorath ellen

a' 81-dik fejezet nagyon hiános és csouka lásd Johan Lucius de Inscriptiõibus una cum notis ad memoriale Pauli de Paulo et ad Palladium fuscum addendis item et corrigendis in opere de Regno Dalmatiae et Croatiae nec non variis Lectionibus Chronici Hungariae inscripti Venetiis 1673.

Nro. 6.) In Diario itineris Cellensis, Segm, XXXI. 60. 61, 62 additam 11, 267. így szól Lambecius A' Császári könyvtárban meg van most is valamely névtelen írónak pergamen kéz iratja in folio a' Spanyol és Déák kéziratok közt 456. mely 1350-ból való; a' nézést nagyon megérdemli, aranyozott betűkkel van felékesítve, melyből vette Thurotzi János két Szakaszait. Lucius is így ítél l. c. T. III. p. 169.

— 17 —

sz avánt Gardeba voltak praecedentibus Siculis in pri-
ma acie Collect. Schwandtner c. 5o. p. 39.

Werantz Antal Észtergomi Érsek a' XVI. Század-
ban ilyen tanubizonyságot tesz Szokásaikban, tör-
vényeikben, Életmódjokban, hi vevén a' vallást egészen
külömböznek a' magyaroktól, még nyelvekben is,
melyen Elejüknék szokása szerint beszélnek: ugyan csak
ez az Író mondja Siculos autem Hunnorum genus esse
nemo ambigit. Kovachich scriptores Rerum: Hung.
minores Budae 1798. T. II. p. 106.

Székely István a' Világ' Kronikájában (Cracoviae
1558.) így ír: Erdélyben a' Moldvaság felett szállanak
meg, holott mind e' mái napiglan lakoznak, és nem
Magyaroknak, hanem Szekelyeknek hivatnak, kik
még most is különböznek a' többi Magyaroktól Tor-
vényekkel és Írásokkal.

Oláh Miklos Ersek Attiláról írt könyvében éppen
úgy beszél mint Thurotzi 's azt mondja, hogy a' Szé-
kelyek idegenek nem szeretnek vérségben jöni, er-
költökben szokásaikban, törvényeikben nagyon külö-
mböznek a' több magyaroktól.

Bonfinius, L. 1. Dec. I. A' Székely népek a' ne-
mes Scytháktól származnak le Istvánfi L. IV. A' Szé-
kelyek kik Erdélyben Olytoz (Aylossum) körül lak-
nak mely moldvai elválasztja, a' régi Scythak' márad-
ványaiknak tartatnak Werbötzi ki a' maga idejében
nagyon tanult Ember volt Trip. P. III. T. 4-to így szól
Erdély részeiben laknak a' nemes privilegizult Szé-
kelyek, az elsőször bé jött Scythanépek sarjzati Er-
re mutat az 1506-ban készült Agyágtalvi Constitutio.

2

At 4775

1553

ban elő forduló kifejezés is. *Hogy így az igen nagy Scythiából reánk maradt tökéletes hívseggnek dicsegete köztünk megmaradjon: mert meg kell vallani, hogy a' Székely Nemzet maig is sokat tart Attila Hunnusaiktól való származására.*

Ennyi sok tanubizonyságok után a' leg régiebb időkből mikor a' magyarok talán jobban esmerték még a' székelyeket mint ma, bajos egy könnyen eldisputálni az Idegeneknek a' székelyek' hunnus származását azoktól, kik vagy a' nemzethez tartoznak, vagy köztök huzamos ideig lakván szemmelátott minden napi tanui voltak régi eredeti színeknek, testi lelki erejeknek cselekedeteiknek, és képzeteknek.

§. 4.

Hunnus Írás a' Székelyeknél

Megérdemli különösen a' figyelmet a' felyebb érdeklött hely Székely István Kronikájából, hol a' Székelyek különös írása módját említi. Hogy hunnus írást értett könnyen el lehet hinni a' következő tanubizonyságok után. Bél Mátyás, a' ki de veteri Literatura Hunno Scythica értekezett is (ki jött Lipsiában 1718-ban) ki is nyomtatta a' hunnus alphabetumot, melyet ő Kapusi Sámueltól Fejérvári Theologiae Doctortól, más példányban pedig Meier Jánostól Tigurumból kapott: Debreczeni Professor Csipkés Komárominak meg volt az hasonlóképen (Hungaria illustrata p. 23. — 24.) csak hogy nem lévén Typussa ahoz való azt nem nyomtathatta ki. Úgy birt azzal otrokotsi Foris Fereñtz is, ki azt Venétiában szerezte meg. Csipkés Komáromi azt is mondja, hogy a' Debreczeni könyvtárban hunnus

betűkel írt könyv volt az ő idejében még, mely után Bél Mátyás tudakozódott is, de akkor már vagy Ellen-ség vagy tűz vagy valami szerentsétlenség miatt elvesz-tve volt. Szamosközi a' XVI. Század végiből 's a' XVII. Század' Elejéből való Író, Erdély sija maga látott Flo-rentiában régi Scythia betűkel nyomtatott Írást nem kö-zönséges rongyból kélszült papirosra, hanem aegyipto-mira (papiros nilotica) csak egy felén volt a' nyoma-tatás igen át látszó betűkkel, melyeket akkor senki sem értett. Ha már Szamosközi a' szemmel látott igen ré-gi nyomtatványt Scythia írásnak tartotta, úgy kellett né-kj arról az előtt mint Erdély sijnak esmérétlének lenni, mert hogy nem runicus Longobardus vagy Gothus Characterek lehettek Bél abbot is hiszi, hogy külöm-ben azokra az Oloszok rá esmertek volna: már pedig hogy Szamosközi esuerte a' Székelyek írása módját két helyeből láthatni. Az elsőben (in analectis Daciae antiquitatum P II.) azt írja: fenn *maradt még a' Szé-kelyeknél Erdélyben valami honyi írás mód, melyet igen igen régi Scythia Óseiktől tanúlva meg a' mara-dék napkeletről Europába hozott,* a' másik helyen le is írja milyen a' Székely írás mód, beszélvén t. i. a' napkeleti 's napnyugoti írás módról, így folyta ja szavait: *csak a' Székely írás nem tartja meg ezen törvényeket, mert az fejtől kezdvén indul el lejelé hajolván a' betűk, 's oly jó foglalással ragadnak egymashoz hogy keves be-tűkkel sokat kifejeznek: a' ténta helyet kős hegyi-vel elnek Stylius helyett, melyel hosszukos dara-bokban, vagy negy szegű hisimitott Bototshaban metszékbe a' tomotton álló betüket, mely be metsző*

írás neme a régi betűk jegyeivel ma is fenn van nállok, 's ilyen Typusú igen igen régi ép darab példány van a Nagy Hetruriai Hertzeg florentiai könyvtárában. Bél l. c. (Nro. 7). Azt kérdem most már miért ne lehetne Számosközinek hiinni ezen pallérozott tudományos férjsinak, ki Olosz országban sokáig lakott, Erdélyt jól esmerte, 's mi oka lett volna hazudni? hozzájárulván az is, hogy ő azt a Székelyeknek kedvezéséből nem írhatta, ki azoknak Életek' módját még tán nagyon is durván festi mint kitetszik más munkájából Rerum ungaricarum Pentades VI. kéziratban Gróf Teleki Sámuel könyvtárában. A Székelyek úgy mond a Magyarokkal atyafiak, de nyakasabbak, durvábbak, mert elválva a többi Erdélyiektől Moldva szélén Maros 's Ölt vizek szomszédtságában erdos hegyes helyeken laknak, 's vagy lakhelyeknél vagy annal fogva hogy pallérozott Embereknek társaságától megfosztva vagynak nintsenek úgy hipallérozva mint a' szomszéd szász vagy magyar népek, semmi vagy kevés gondot fordítanak a tisztességes tudomány' tanulására, verossaiik vagy herített lakhelyeik nintsenek, az egész nemzet pásztorkodik, kunyhóik sárral tapasztott sövényekből állanak, szalmával vagy sással fedve. Ilyen palotákban vonják meg magokat az eső ellen, 's mint hogy minyájan mezei Emberek gyakori pusztításoknak vagynak hi téve, 's nints érejtett pénzbeli gazdagságok, nem lévén batorságos helyek arra; min-

Nro. 7.) Ilyen írás módot követtek Taprobane lakosi Diodorus Siculus taubizonysága szerint, 's a' Görögoknél is meg volt az Tacpocon név alatt mint Festus írja lásd a' Helyeket Trösternél Das alte und neue Dacia L. 3. p. 250.

den gazdagságok szántóföldekből 's kaszálókból állanak, melyek az Ellenség' ragadozásainak tárva állanak. Bárdolatlan bolondságból azt hiszik, hogy gyávaság hófalak közé zárni magát, azért a' szomszéd szászokat féltékenységgel vádoljuk, holott ők magok érdemelnek meg a' kinevetést, a' frítskárást, vagy még a' vesztét is hog' oly' gondolatlan vadságban élnek. A' ki így ír a' Székelyekről az nem hízlekedik bizonyosan azoknak, de nem csak Szamosközi, hanem mások is említik a' Székely' hunnus írást.

Oláh Miklos Esztergomi Ersek in Attila c. 18. mondja a' többek közt a' Székelyekről értekezvén, hogy gondolatjait a' 's akarataikat kifejezzék papiros tonta 's más nemzetek' betűivel való éles mellett fa páltzákra metszenek jegyeket, melyek együttvéve valamit jelentenek, 's melyeket Barátjaikhoz szomszédjaikhoz Levél gyanánt el hűldenek. Már Thurózi János is Chron. Hung. L. I. az utolsó Szakaszban említi, Nemfelejtették el még a' Scythá betűket, nem páltzal (Encaustum) 's papirossal élnek, hanem botokra metszik ki mestersegesen mint a' rovást szokták, ugyan csak Thurózi mondja in Praefat. Chr. L. I. az én időmbeis Erdély Népének egy része a' határ széleken bizonyos Jegyeket metsz a' fában, mely írás módját levelekre használja. Egész meghatározottsággal mondja ezt Werantz Antal Ersek is, azt vetvén hozzá, hogy a' Hunnusok Székely betű jegyekkel éltek minden ki tudja a' Hazában Kovachich l. e. lásd Deseritzkit is de Initiis ac majoribus Hungarorum T. I. p. 24. Jól emlékezem reá hogy csak még ez előtt 14. Esztendőkel is láttam a' Csik Somlyói Klostrom' levéltárában Hunnus

Alphabetumokat, melyek hasonlítottak a' Bél Mátyástól kiadott Példányhoz. A' Csiki Szentmiklósi Templomfalán lévő felírás, melyről alább bővebben értekeznek bizonyossággal szolgál hogy. a' Székelység még 1402-ben sőt azután is élt a' Hunnus betűkel, és maga a' Nemzet is Hunnus maradvány,

§. 5.

A Hunnus Nemzetről rövid Jegyzések.

Sigefried Bayer Fischer és Pray nem tartják lehetetlennek. hogy a' Hunnusok Avarok Magyarok valaha egy törzsből származhattak. Cornides pedig (de Religione vet. Hungarorum Viena 1791. p. 35.) azt mondja. *A' Hunnus név mint a' Scythia hajdan sok különböző különböző népeket foglalhatott magában Iliák szokásokra. Vallásokra, hazajókra, nyelvekre nézve különbözőek egymástól, 's meg lehet, hogy a' magyarok a' szélesen kiterjedt Hunnus névnek valamelyik szakaszát tették; de úgy hiszem nem lehet megfordítva minden Hunnusokat magyaroknak tartani.*

Én se gondolom azt, hogy az a' sok Nép, melynek Attila lett végre fejevé, 's melynek ő a' Volgától elkezdvé Europa Dél napnyugoti részeinek parancsolt egy nyelvet hazát esmért, 's egy szokást követett volna; de lehettek közöttte nemesebb csapatok, kik éppen oly frumba tudatlan fejűek nem voltak mint sokan tartják (l. Deseritzkit l. c. T. I. p. 53.) az is könnyen meg eshetett, hogy éppen ezen nemesebb classisu Hunnusok fogadták el a' keresztyén vallást, 's ezek a' hunnus birodalom elromlásával nem kívánkoztak vissza menni eléb-

bi lakhelyekre, hanem a' mái Székelyföldre voltak magokat (li. §. 2. II-dik Szakasz) hól mint keresztényeket nem is háborgatták a' Moldvának Havas alföldnek 's Erdélynek paraucsoló Gepidák: mert hogy hunnus maradványok laktak a' Gepidák mellett azt Jornandes bizonyítja de rebus geticis c. 52. ki 552. körül írta a' maga historiáját, 's megnevezi az *Ukingurokat Angiscirokat Bitugoren Bardoren* kiket Hunnos népeknek mond lenni. Úgyan is Attila megholt 454-ben Dengezik vagy Chaba 468-ban, de az ő halála után az Uturgurok és Cuturgurok Hunnos birodalmot formáltak még a' fekete tenger mellett, hól fő lakhelyek a' Dunának belé szakadásánál *Hunnivár* volt Jornandes szerint. Ezeket a' hunnosokon, kiknek néhány ágazatai a' Tisza' Eszaki részein napnyugotra a' Dunáig, napkeletre pedig Erdélyen keresztül bé Moldováig ki terjedtek ugyan csak Jornandes tanubizonytsága szerint, későbbben erőt kezdtek venni' a' Bulgárok, a' kikkel össze elegyedtek, hanem még Procopiusnál az Uturgurok és Cuturgurok mint hunnos népek említetnek a' VI-dik Században is, nevezetesen 548. és 550. körül még 12. ezer Cutrigurakat hívnak segítségül a' Gepidák a' Longobardusok ellen míg nem Agathias Író idejében 594. körül a' hunnos név egészen elkezdett enyészni, mikor már az Avarok nagyon is lábra kaptak, mert ők 568. körül már el foglalták Magyarország' egy részét, 557-ben pedig az előtt a' Gepidák' uralkodásának is véget vetettek, úgy hogy nem minden ok nélkül hihetjük azt, hogy a' Hunnos maradványu Székelyek Erdély napkelet részein a' Maros 's Ólt vizek mellett, sem a' Gepidáktól, kiknek még inkább reájok szükségek volt a' Longobardusokkal folyt

háboruban, sem az Avaroktól nem háborgatattak, kik többnyire magok is Hunnusoknak vagy Hunnoavaroknak nevezetnek a' Historicusoktól mint p. o. Paulus Warnefriedus de Gestis Longobard. L. L. c. 27. írja *Alboin cum Avaribus qui primum Hunni, postea de rege proprio nomine Avars appellati sunt foedus perpetuum inii.* Az Avarok' birodalma 797 ig tartott, mikor egy részről a' Francusok, más részről a' Cubrat alatt újra erőre kapott Bulgárok osztoztak az Avarbirodalmon: de már 858-ban megmutatták magokat a' Magyarok Lebediáshól, ekkor mint Bulgárok szövetségesei a' Görögök ellen, 862-ben pedig Ratislaw Morvai Fejedelem mellett Simeon Bulgáriai Fejedelem ellen, és így a' Bulgároknak sem vált okok a' Székelyeket háborgatni a' Magyarok utolsó kijöveteléig. sőt Engel datumokkal bizonyít, hogy Crumus a' hatalmas Bolgar Fejedelem, a' helyet hogy pusztította volna Oláh 's Erdély Országokat több ezer hadifoglyokat 's romano Dacusokat telepített meg Thraciából a' Tisza mellé 's Erdélyben 813-ban. — E' rövid kivonását az akkori Történeteknek én Engel után tettem, kinek fáradságos öszve szerkeztetését a' költözködő Nemzetek' historiájának nem lehet nem betsülni, ha szinte véleményét a' Székelység' eredetére nézve el nem fogadhatom is annival inkább mert a' Görög írók mint *Procopius, Menander Protector Theophilactus Simocatta Theophanes* a' 6. 7. 8 dik Századokból, úgy a' deák Historicusok *Paulus Diaconus* vagy *Warnfried Georgius Ravenas Gregor Turonensis* az Avarokat is Hunusoknak nevezik, így a' Magyarok is Hunnusoknak tartattak 's nevezettek, mert mind a' három Nemzetet atyafiaknak

volték Regino és Otto Frisingensis is mint Pray (Disser. 1-ma in annales vet. Hunnor. Avar. et Hungar. Vindobonae 1775. p. 3. — 4.) és Budai Esaiás (Magyarország' hist. I. D. p. 43 — 44) Horváth István (Rajzolatok a' magyar nemzet leg régiebb Történeteiből Pesth 1825. lap. 105.) elő adják.

Szóljunk már arról is, hogy a' Hunnus nemzet oly bárdolatlan volt é általján fogva mint az ember evő Canibálokot leírják az Utazók, el nem felejtvén azt, hogy abban a' nagy's kiterjedt nemzetséghen előkelőbb fajvak 's alábvaló népsepredékek is voltak, kiknek fogyatkozásait az egész Hunnus nemzetre tolták. Így történhetett a' még Procopiussal ki de Bello Gothico L. IV. c. 19. írja — *a' Hunnusok most is irás tudatlanok, a' tudományokról nem akarnak semmit hullani, 's gyermekeiket se tanítatják* Ammianus Marcellinus L. 31. c. 2. még durvább szineken festi le a' Hunnusokat, de megmutatták Deseritzki (T. I. p. 139. et seq. T. III. p. 19. — 27. — 39. — 58. — 87.) és Kelemen) (Historia Juris Hung. privati Budae 1818. p. 20. — 21.) hogy mind a' Hunnusok mind az Avarok törvények alatt éltek, és nem fő nélkül való csórda népek voltak, én tehát az ott elő forduló helyekből csak kétőt hozok fel, úgy mint Priscus Rhaetorból ki Attilánál II-dik Theodosius Császár követségével volt — Attila ebédjéről beszélvén így folytatja Priscus beszédét: *Estve felé hogy az Éteket el szedték, két Scythia fajak Attila elibe jönnek, 's a' tollók készült verseket elmondottak, melyekben Attila győzedelmeit 's hadi derek tetteit énekben foglaltak volt — a' vendégek mélyen hallgattak, némelyek gyönyörködtek a' versekben,*

másoknak *Lelkeik a hadak említésére fel emelkedtek; nehanyak könyveztek, kiknek az öregség elgyengítette testeket, kéntelenek lévén a hartz szeretetéről le mondani.* (Nro. 8-vo) Except. ex Goth. Hist. p. 128.

Ez a hely bé bizonyítja, hogy a mi Hunnusaink nem voltak Cannibálok, neimes vonásokat csak az irigység nem fogtt látni, mert minden háboru szerentsétleneket szül akkor mint ma kegyetlenségek követettek-el, 's oly időben, melyben Attila élt más Nemzetek' kőpzetei is vastag homájban voltak még bé burkolva. Úgyan csak Priscus így folytatja előadását: *közeltetvén Attila ebben a faluban a Leányok eleibe mentek, kik rendben lépven vékony fejér de igen hosszú fátyolok alatt elé, melyeket az aszonyok hezeikkel felemelve tartottak, hat vagy több hajadon Leányok útjokban Scythiai odákat 's Dallokat énekeltek* l. c. p. 107. Hát ez a szokás is bárdolatlanságra mutat? vagy inkább nem felemelkedett szívérzést és valami palléroztságot kell itt sajdítanunk? Priscus Rhaetor mondja azt is hogy Aëtius híres Romai Vezér Constantiust küldötte Attilához Íródeáknak (*ὑπογραφεως χερτί*) hát ha nem tudtak az íráshoz minek kellett nekik az íródeák? kétségkívül az idegenekkel való levelezésre; kiknek nyelveket nem tudták, ez a hely maga elég annak bé bizonyítására, hogy ők a Cancelláriának szükségét is érzet-

Nro. 8.) Hiasoulé szokást tartott Mátyás Király is udvarában mikor ebédeket adott Galeottus Martius szerint de dictis et factis Mathiae regis c. XVII. a' hét vezérekről éppen ilyest állit Thurótzai P. II. c. 19. 's nem ok nélkül kell hinnünk, hogy az régi Scythia szokás volt.

ték melyről több bizonyosságokat felhoz Deseritzki T. II. p. 150. et seq. T. III. p. 209.

Az is igen hihető hogy Attila pénzt is veretett mert a' kinek sok nemzetek adóztak maga is könnyen verethetett pénzt, legaláb Bél Mátyás világosságra hozott egy darab pénzt Hunnus felírással, 's nem tudom mi okból Schönviszner in Historia Hungariae rei Nummariae Budae 1801. azt állítja, hogy Bél Mátyásnak csak képzetében vólt meg az a' pénz darab.

Hogy a' Hunnusok és Avarok közül sokan Keresztyének is lettek arra sok hiteles Tanuságaink vannak, melyeknek egy részét meg lehet látni Benkő Milkoviai Püspökségről írt könyvében és Práynal annales veteres Hunnor. P. I. honnan csak egy helyet írok ki, Orosius L. VII. c. 41. azt írja: *nagy részét a' Hunnusoknak Theotimū térítettemeg*: nevezetes szavak Hieronymus levelében, *le tette az Armenus nyilait, a' Hunnusok a' Zsoltárokat tanulják, és a' hideg Scythia a' hitnek melegétől fel van hevülve*: lász többet Deseritzkinél T. IV. p. 131. et seq. és Schlöztzert Russische Annalen 3. Th. p. 163.

A' már említett Lörintz Milkoviai Püspök' Levelében 1096-ból e' hely fordul elő; *Ezt az Eccleziát a' régi időben, melynek emlékezete a' sok viszontagságok miatt csak nem elenyészett magáért és régi Elejiért fundálván és a' nehéz időkben is fenn tartván a' Székelység, mely kifejezés nehezen mutathat a' Magyarok' akkori ki jövetelére, hanem sokkal régibb időkre kell érteni: ugyan is Engelből olvasom, hogy Gordas az Uturgorok feje 528-ban Constaninápolyban keresztyénné lévén el rontotta a' Bálványokat; miért*

alatt valói őtet megölték. Ezen Gordásnak fenn maradt Emléke a' Székelyek közt Gordásfalva nevü faluban Maros Székben, mely falu ma Maros Vásárhelynek egy részét teszi hová az több más falukkal kaptasoltatott (Nro. 9.)

Az is bizonyos, hogy az Avarok között sokan keresztény Hítre tértek kivált Nagy Károly Császár idejében mint a' Fuldai annalisok és Eginhard bizonyítják. Timon pedig (Imago antiquae et novae Hungariae L. III. c. 3.) mondja, hogy Latzius egy X dik Századbéli kézfratra utasít, melynél fogva a' Hunnavarok harmadszor állottak el a' keresztényen hitről, 's a' velek egy eredetü magyaroknak Babonáskodásaikat fogadták el. Nem tsuda ez, mivel míg a' Nemzetek költözködése tartott, a' pusztítások' rontások' idejében a' keresztény Vallás sohol ezeken a' részeken eröss lábra nem kaphatott, sőt olvassuk a' XIII-dik Század' Történeteiből is, hogy Robert Esztergomi Ersek IX. Gergely Pápához követét küldi tanáts kérdeni, hogy a' szent Földre menjen el, vagy a' Moldvai Cumanusokhoz, kik kívánkoznak meg keresztelkedni. Könnyen megeshetett tehát, hogy ily környülállások és szomszedságok között a' székelyeknél is a' keresztényen Vallás mind addig eröss lábra nem állhatott: míg Szent István 's utánna következett Királyok a' magyar birodalmot jó karban nem hozták. Balványos-

Nro. 9.) Benkő in Speciali Transilv. bizonyítja, hogy Maros Vásárhely 6. falukból állott össze ú. m. Nagy (felső) kis (alsó) Sasvári, Székelyfalva, Gordásfalva, Bencfalva, Kisfalva, Kisfalud, melyeknek lakossai önként egyesültek és Bethlen Gábor alatt Maros Vásárhely név alatt 1616-ban Királyi Város lett.

várról Torja felett az a' köz hagyomán, hogy ott pogány Isteneknek áldoztak a' Székelyek, honnon elnevezését is vette, és Zsigmond Császár némely 1402-ben költ oklevelében arx Idololatriaenek nevezi.

§. 6.

Hunnusi Régiségek a' Székelyföldön.

Csik Székben a' Csiki Szent Miklósi Templom falodálán ilyen felírás van hunnus betűkkel, melyeket leg nagyobb szorgalommal le irván kinyomtatott Gyarmathi Sámuel (Magyar Nyelvmester című munkájában Kolosvárt 1794. 1-ső Rész lap. 4. — 5.) *Urunk meget tege fogván iránk egy ezer négy szerte száz egy Esztendőt* vagy is értelmesebben *Urunk születése után a' régi időktől fogván iránk ezer négy száz egy esztendőt: Mátyás János, Styitan Kováts cseuth*) az az csiálták (*Mátyás mstr Grgly (Gergely) mstr csealtak* (Nro. 10.) Meg kell itt jegyezmem, hogy a' Templom falán lévő hunnus betűk egészen hasonlítanak a' Bél Mátyástól 1718-ban ki adott Alfabétumekhoz és a' magában hangzók sok helyett ki vagynak hagyva mint első Szemmel is láthatni — Megegyez a' felírás a' Di-

Nro. 10.) Tsialtetem a' finnus fajú népeknél orno szépi-tem ékessitem lasd affinitas Linguae Hungaricae cum lingua sennicae originis Authore Samuele Gyarmathi p. 189 megemliti a' Hunnus felírást jóval Gyarmathi előtt Kunitz Ferentz is, in Dacia siculica p. 55. I. Milkovia P. II. p. 143.—

plömatisches Lesebuch című könyvben (Kupfertafel zum 1-ten Theil in Folio Tabula XIV.) lerajzolt hunnus Alphabetummal is, hol az kevés különbséggel kétféleképpen van adva, egyikben 22 másikban 24. betű jegyekben állván az Alphabetum. Közli Deseritzki is T. II. p. 154. 155. a' Szilagyi Sámuelről Betsben küldött Csik Szent Miklósi felírás Példányát, melyet Bod Péter kéz íratja így magyaráz *Urak meg tgygy fogvan iruk zr öt száz gy sztenöben Maty's Janos Stytum Kovats tsealtk Maty'ás mestr Grgly tsealtak* világosobban *Urunk meget: ctegyeg: fogvan: iruk: ezer otszazegy: esztendőben: Matyas: Janos: Stytan Kovats: tsinultak: Matyas mester: Gergely mester tsinultak:* Gyarmathi magyarázatja szerint 1401. Esztendő Bod Péter szerint 1501. A' megtevédes könyven megesk az ilyen régi Characterék' magyarázatjában, mivel en meg a' Bel Mátyás és a' Diplomatishes Lesebuch Alphabetumait se tartom tökéletesnek. Deseritzki mondja továbbá azt is, hogy Székely születésű Piarista Benedek többször mondotta néki, hogy az ő nagy attyát még gyermek' korában tanította az Oskolamester Hunnus-írás módra, mint ezt késő vénséget ért Nagyattya gyakran beszélfete néki Bod Péter Magyar Athenassából tudjuk azt is, hogy Telegdi János de Litteris Hunnorum quae vulgo Litterae Siculorum vocantur 1592 be értekezett is, mely *Értekezés a' Hunnus betűkkel való írásról és olvasásról* tanit: Meg van ezen *Értekezésnek* kivonata az N. Enyedi Nemes Refor. Collégium' Kéziratjai közt ilyen cím alatt: *Rudimenta praeae Hunnorum Linguae brevibus Quaestionibus ac Respon-sionibus comprehensa opera et studio Joannis Telegdi*

Joannes Decius Barovius Levelét is az Íróhoz itt olvashatni melyet irt in Foro Siculorum (Maros Vásárhely) 5-dik Martii 1598. melyben a' Hunnus betűknek minden más betűk felett hasznosabb és az írásra alkalmasabb voltát dícséri, sőt az iskolákban bé hozását is nagyon ajánlja.

E' Kéziratban is az Alphabetum az a' mit Bel Mátyás kinyomtatott csak, hogy itt több számra megy: ugyan is az Alphabetum 32. Characterekből áll, melyek közzül 23. mással hangzó g. magában hangzó. A' mással hangzók' kimondása különbözik a' deakos kimondástól, mert a' Romaiak kétféleképpen mondták ki a' mássalhangzókat, némelyeket úgy mintha a' magában hangzó utól állana p. o. *be, ce, de, ha, 's* t. másokat mintha a' magában hangzó elöl állana p. o. *ef, el, em, en, es*. A' Székelyeknek egyféle a' kimondások t. i. mintha a' magában hangzók elöl állanak 's így mondják ki a' Hunnus Alphabetumot *A, eb, ech, etzy, ed, e, ef, ey, egy, eh, i, ej, ek, ah, el, ely, em, en, eny, o, ó, ep, er, es, esz, et, esy, u, u, ev, ez, ess*. A' mással hangzók vagy egyszerűek (Simplex) vagy öszve tettek (mixtae) az első neműek 18. az utolsó neműek 5. számmal vagynak, az öszve tettek azok melyek i hangu végzetbe mennek ki p. o. *ely, eny, ely, egy, etzy*. A' deák betűk és nyelv nem elegegesek a' magyar szók ki ejtéseinek tiszta magyarázatjára mindenkor, honnan lett, hogy némely betűkön *m, n, t, g, l, n, t*, erőszakot tettek, és gravis Accentussal jelelték meg; hogy tökeletesebben képzeltessek a' magyar kimondást p. o. *g'amollatan, n'avalas* (így irtak meg 1598. körül) de a' Székelyeknek és régi Hunnosoknak

tulajdon ötbetűi voltak az ilyen esetekre mellyekkel az *i* magában hangzó összevoglaltatott, 's' szerint a' kimondás is tökéletes volt p.o. *Zolyom, Gyalu, Tzanud, Atya, nyalas* (NB. Hunnus Characterekkel írva) deakoson írtak régen *Zolom, g'alu c'anad ata' n'alas*. Enyi elég példának megjegyezvén azt is, hogy az abbreviációkrol is tanít Telegdi, mely két féle volta a' Szekelyeknél, egyik az mikor a' magában hangzókat a' mással hangzókkal össze ragasztották, másik mikor a' magában hangzókat kihagytak kivált a' szökvégén, melyeket pedig a' Beszédben ki kellett mondani. A' Csik Szent Miklósi 'Templom felírást én ez utolsó abbreviációnak tartom: voltak még három Syllabák a' Szekely Hunnus Alphabetum melléragasztva, melyek bogár formájuk és nem betűk, ezek Telegdi szerint a' Székelyeknél *capita dictionum unt tptrü amb*.

Ketskemét pusztáján találtatott réztáblán lévő Characterekről ('Tudom. Gyűjt. 1817. XI. Darab.) azt mondja Horváth István (Rajzolatok lap. 23.) hogy azok régi Pelasgusi betűk 's olvassa *arno ees Lifeztranak* mely 'Tabla petséte volt Arnobius nevű Jásznak és Lileztra Feleségének. Ez a' nagy Antiquariusunk mondja továbbá, hogy az AEgyiptomi Mumia Polyán találató betűk egészen egyek a' Ketskeméti réz tabla Characterivel, melyeket Partus az az Szitya betűknek állit lenni; igaz hogy a' rész táblán lévő betűk közül a' felső rendben a' 2. 3. 4. 5. 7-dik az alsó sorban a' 4. 5 dik Characterek egyeznek a' töllem felhozott kutfökel, melyeknél fogva azokat *a r k p j* az alsó rendben *i a* betűknek lehetne magyarázni de a' meg neveztem kutfök szerint még senki el nem igazul a' résztablai fel írással,

mivel a' töllem felhozott Alphabetumokban egészen más formája van az a betűnek; 's a' mi a' réztáblán r az ezekben a betű, az o betű pedig h a' fennálló kereszt i, az e p betű, 's a' mellett a' többi Charactereknek nyomaíra se lehet akadni a' már említett kutfőkben.

Jól mondja Fejér György a' Tekintetes Junkovits Miklos Úr Gyűjteményeiről értekezőben, (Tud. Gyűjt. 1817. XI. D. l. 46.) hogy a' réztábla magyarázatjára az Eugubiai réztáblák szükségesek. Ezen Eugubiai réztáblák pompás és hiteles rajzolatjokat meg lehet látni János Gruterus Gyűjteményeinek diszes kiadásában ily czim alatt: *Inscscriptiones antiquae totius orbis Romani — Industria Jani Gruteri Denuo cura Joannis Georgii Graevii recensitae Amstelodami 1704.* Itt látható már az Eugubiai réztáblák' Rajzolatját Tom. I. pag. CXLII. CXLIII. et seq. melyek az első szeműletre kétségen kívül bé bizonyítják, hogy a' Ketskerméti réztáblán lévő Characterek az Eugubiai réztáblán találatokkal egészen egyek: de a' máz más kérdés, hogy ezek valóságos Szilya betűké vagy sem? a' megneveztem Gyűjteményben selyül ilyen Jegyzés van, *Eugubi in umbria repertae fuerunt ante aliquot annos tabulae octo aeneae quarum una Literis ut videtur Graecis inversis linguaque ut quidam autumant aeoica, reliquae vero literis quidem latinis sed lingua ut putatur Hetrusca scriptae suut:* így hát a' Characterek megfordított Görög betűk lennének a' régi aeoliai Görög Dialectusban írva, de mások Oscus vagy Etruscus nyelven írattnak lenni tartják a' táblát. alól pedig az a' Jegyzés van, hogy senki nem ért a' tábla magyarázatjához. Azok kik meg

fordított Görög betűknek vették a táblán találtató Charactereket, magoknak 18 betűkből álló tökéletlen Alphabetumot főmálták, mint ezt pag. CXLV. láthatni. Ezen Alphabetum' segítségével, melynél még tökéletesebb az, mely a' Diplomatisches Lehrbuch című könyv Toldalékjában l. c. a' IV és XXIV oldalokon adatattik, és azon magyarázatok szerint, melyeket Eckhel in Doctrina Numorum veterum Windobonae 1792. T. I. pag. 89, 102, 104, 109, 115, 119, 122, az Oscanus Etruscus Samniticus felírásokról adott, úgy látzik, hogy az Arno és Lizeztra magyarázatjában a' Charactereknek nints Erőltetés, csak hogy a' z hajlásu Characternek egyikben sem akadtam nyomára. Eckhel egész bizonyossággal állítja, hogy Görögországból kapták közép Olaszország régi lakossai az hozzájuk költözött Görögöktől Alphabetumaiakat, melyekben osztán idővel mint nyelvekben is sok változás esett, de vastag homáj alatt lappang még az a' kérdés, hogy a' Parthus vagy, Szitya betűk milyenek voltak kezdetben? vajon a' Görög régi betűk azokból eredtek-é? 's mi az oka, hogy a' Parthus pénzek mind Görögfelírással 's betűkel vagynak? tudván azt, hogy a' hatalmas Arsacesek' uralkodása alatt lerázván a' Parthusok nyakokról a' Görög jármat, senkítől nem függő sőt Persiának is parancsoló uradalmot főmáltak, a' mikor szégyen lett volna Görög felírással és betűkel pénzeket veretni, ha tulajdon írások nyelvek és betűik voltak — Tudni és tanulni kívánásból érintetem meg ezeket a' kérdéseket, mivel mindent nem tudhatunk, 's egyik a' másiktól kap világosságot. Az is igaz továbbá, hogy az Etruscus Characterek sokban hasonlítanak a' Székely Hunnus betűkhöz, de még töb-

ben különlőznek egymástól, és mint felyebb is mon-
dám az egymáshoz hasonló Charactereknek is más Po-
tentiájok vagyon. — Kérdés lehet az is, hogy vajon
Szamosközi és Maginus (Töppeltin origines et occas.
Transilv. pag. 70.) nem ilyen Typusu nyomtatványt
láttak-é a' Nagy Hetruriai Hertzeg' Florentziai Könyv-
tárában? mint hogy a' Gruterustól közölt réztábla és
köfelírások is azon a' földön találtattak. —

Fordítom már szemeimet a' Sigeai felírásra,
melyeket Marquardus Gudius antiquae Inscriptiones
czimű munkájában (Leovardiae 1731.) sajnálni lehet
minden magyarázat nélkül meg lehet találni ily felírás-
sal: *Inscriptio sigea Bustrophedon in sculptis Pris-
carum Literarum formis.* Némely betűk ebben is so-
kat huznak a' Hunnus Alphabetumhoz, a' három pont
felrakásai minden szó végén valamint az Euguby réz-
táblán is egyeznek a' Csik Szent-Miklosi felírással, a'
Ketskemeti réztáblán látható Z hajlásu betű, melyet
az Euguby réztáblán nem lehet meg kapni, itt sok
helyett elő fordul. Kérdés nem voltak - é ezek is Pelas-
gus vagy Szitya betűk a' leg-régibb formákban? leg-
alább Eckhel a' Bustrophedon írást egy nevezetes jelnek
mondja lenni sok esetekben, mely nagy régiségre mu-
tat. A' Gudius és Gruterus Gyűjteményeikben több
Görög felírásokra lehet akadni, melyekben hól egy hól
más betűje elő jő a' Hunnus Alphabetumnak, és várni
lehet idővel, hogy egy minden féle elő készültekkel
bíró Paleographus Hazánk fíjai közzül bizonyosságal
meg is fogja határozni a' Szitya betűk' eredetét, és ter-
mészetét, azoknak más Nemzetek' betűikre való bé-folyását.

Kéntelen vagyok utóljára megemlíteni, hogy Bombardi *Topographia Hungariae Viennae austriacae* 1718 lap. 318. — 360. Erdély Országot leírván, Segmento IV. tagadja Szamosközi ellen a' Székely Hunnus vagy is Szityaírást, mondván, hogy az az ügy nevezetett *Tyrói és Senecai írás mód csak*, bizonyosságul fel hozván Cardinalis Bembus Péter Levelét L.V. Epist. 8. II-dik Julius Pápához, melynél fogva Bembus ilyen Characterékel frott Könyvet kapott Erdély Országból, meg egyezvén azok mindenben a' Tyrói és Senecai írás móddal. Ezen állítás' következtésében kerestem Bembus Leveleit, de környül belől Sehol se kaptam — tudván pedig azt Schwarthnerből (*Introductio in artem 'Diplomaticam* Pesth 1790. (hogy a' Tyrói jegyek nem egyebek abbreviaturáknál, melyeknek vonásaik az író kénye szerint számtalan váriációkban jönnek elő, azt is látván Reinesiusból (*Syntagma Inscriptionum antiquarum Lipsiae* 1682. a' CV. felírásnál) hogy a' Tyrói jegyek az V-dik Század' sőt Salmasius szerint a' VI-dik Század' születményei a' meg neveztem Tyrói jegyeket is, melyeknek tökéletes Laistroma Gruterusnál l. c. T. II, P. 2-da 21 Táblákra le is van nyomtatva, egybe vettem a' Hunnus Alphabetummal, melynek következtésében bizonyos, hogy az J q Z a' három száru lefelé fordult v betűk 's a' keresztek 's a' t. itt is fel találtathatók, de ki magyarázza már meg, hogy ezeken a' Tyrói jegyeken mit értettek? honnan származtak? nevezetesen a' q Character felett azon magyarázatok *uro ura uras uri uram urae Judicis opus opifex 's a' t.* az l. betű mellett *amur Emur Jmur Bumur Bimur*, mikor maga Gruterus és Társai is azokat magyarázatlan hagyták, sőt a' nagytu-

dományú Burman Péter is el simul felettek. Mind ezekről tehát csak idővel várhatunk bővebb felvilágosítást, anyi mind az által kétségen kívül van, hogy a' Tyrói jegyek sokkal újabbak mint a' Szitya és Görög betűk, melyeknek formájokra készültek később az Abreviaturáknak némely Jegyeik. Ifjainkra nézve, kiknek valamikor kedvek lesz a' Paleographiával közelebb megismerkedni megjegyzem itt még: hogy a' Runicum, Gothicum, Ruthenicum Alphabetumok is, melyeket Tröster Wormiusból közöl l. c. p. 243 — 352. vannak a' Hunnus betűkhöz: a' régi Görög Zsidó Phoeniciai Samaritanum 's a' t. Alphabetumokat pedig meg lehet kapni a' már említett Diplomatisches Lesebuch Toldalékjában és Eckhelnél l. c. T. I. in Prolegomenis p, CIV. T. 3. p, 406. E' mellett az ilyenekben elébb hatni igyekezőknek kedvesek lehetnek Michaelis utasításai azon könyvekről, kik százan felyül menő külömb külömbféle régi Charactereket és nyelveket egybe szedvén ki is nyomtatták azokat, mely könyveket nekem itt meg szerezni vagy látni is nem volt módom (lásd Ludolphi et Godofredi Guilelmi Leibnitzii Commercium Epistolicum Recensuit Aug. Bened. Michaelis Göttingae 1755. p. 4. és Frid. Aug. Wolphii Prolegomena ad Homerum Hallae 1795. T. I.)

Nevezetes a' Székelyföldön a' *Hunnusok' árka is*, ugyan is Sepsiszéekben Réty falunál a' Tseredombtól el kezdve huzódik egy mesterségesen készült árok, melynek neve *Honárka* a' köznép hívja *Homárkának*. Tart ez az árok keresztül Magyarosfalunak erdős oldalain (höl *csösz árkanak* nevezik) a' Bodzai Passusig, honnan az Havasalföldre bévezet: Ez ároknak ágai bényúlnak Ud-

varhely Székre, 's onnan kihatnak Magyarországra is, mint Benkő (*Imago nat. Sicul.* p. 18.) megjegyzi, de tovább nyomozni nem tudta. Magyarországon esmeretes ez az árok *Ördögárka* név alatt, mely a Dunánál Pesthen felel kezdődik (Budai Eszaias Magyarország Historiája I. Darab p. 32 — 33) *Hatvanon alól Arokszállásnak megy, mely helység nevét éppen attól vette, és onnan Egren 's Tokajon alól aroktőhöz tekeredvén a Tiszaig azon innen pedig Fejértón alól a Debreczeni nagy erdőn jöven által a nagy Létai határnál Arad és Tömösvár felé folytatódik, és Semendrián alól mintegy három mértfölddel a Dunánál végződik.* Marsili ezt romai útnak tartja. Budai Esaias Avarok' arkának mondja lenni Aventinus után, kinél az *Avarárk* a' meg jobbitott olvasás szerint előfordul. Így vélekedik Sultzer is (*Geschichte des Transalpinischen Daciens* Wien 1781. T. I. p. 399.) mondván hogy Tráján helységénél Moldvában az Avarok' árka látható.

A' már hát a' kérdés, hogy mirevalók voltak ezek az árkok, mert hogy római utak nem voltak tsak abból is kitészik, hogy azok három el osztásokból állottak; a' legelső osztás vagy *Fundamentom*, melynek hely ásatott nagy darab köszikla kövekből állott, melyeknek közei apró kövekkel 's hulladékokal töltenek ki, e' volt a' *Statumen*, erre jött durva őszve tört követs vagy kavitskő, e' volt a' második rész vagy *nucleus* erre jött a' Pflaster vagy is a' kövel kirakás mely 10 vagy 12 hüvejni vastag kötblákból állott, melyeknek igen kemény neműeknek kellett lenni: rendetlen négy szegeletűek voltak a' kövek, melyeket a' reájok rakott cementum

fogott össze, s' az így kirakatott utvólt az *agger* mint ezt az Appius Claudius útján láthatni Oloszországban (I. Wanderungen durch Pompei v. Ludv. Goró Wien 1825.) Így a' régi Thordai metalisban előjő *ad quadrangulares castris Sivadoniy a parte orientali* melyet is Miklós László tudósítása szerint 1781-ből így kell érteni » vólt a' Romaiaknak Coloniajok, mely a' Histori- » cusoktól nevezetik Colonia salinae, melynek köka- » puja a' Város felett lévő szőlők felől még a' XVIII. » Század elein is látszott; a' régi Templom fundamen- » tuma ásatott ki 1775-ben, a' midőn felszenteltetett ma- » gam is ott voltam, 's láttam, hogy a' Templom előtt » való útsza in circa hól két szekér elmehetett hoszan » faragott nagy lapos kövekből vólt ki rakva' (Ben- kő Gyűjteményei T.I. in folio.)

A' Via Trajana Thorda határán ment keresztül, 's a' só- rakó hely ott lévén a' só úgy szállítattott tovább: Ha már mind Oloszországban mind Erdélyben a' római utakra a' faragott kövekről vagy a' Vitruviustól úgy nevezetett aggerből reá lehet esmerni, a' Székely földön ma is látszó *Hon* és *Tsöszarkok* úgy az *Ördögárku* Magyarországon bizonyosan nem római utak, mert én magam is gondos szemmel végig nézván a' Bodzáig vivő árkokat sem a' Statumennek sem a' Nucleusnak sem a' faragott kövekből készült Aggernek nyomait azokon nem láttam, hanem az árokból kihányt föld Töltés formára hoszan elnyulik. Maga a' Csösz árok nevezet is arra mutat, hogy azokon a' helyeken hól az árkok vonattattak bizonyos távolságra vigyázók vóltak kiállítva, hogy az ut Moldván Erdélyen keresztül bé Magyarországbán bátor- ságban maradjon; mert *Tsösz*, mely szóval ma is élünk,

anyit tesz mint strázsza, vigyázó, 's a' körül árkolt föld-
deken laktak a' Hunnusok és Avarok több csapatokra
felosztott népeik, melyek külön külön vezérek alatt volt-
tak, (Chagan, Duces, Bajan, Chan) sátorokban vagy
fakunyhókban laktak rakásonként a' mint kevesebb vagy
több számból állott a' familia, 's e' szerint nagyobb vagy
kisebb kiterjedésű falukat vagy Lakszereket (villa vicus)
formáltak, kiket a' Fővezér az tölle függő csapatok'
Chániai által igazgatott: a' dolog természeté hozta azt is
magával, hogy a' Fő és Altiszteknek lakhelyeik, Sátor-
rai, házaik a' többiektől meg különböztettek, szebbek
gazdagabbak voltak (Nro. 11.) nevezetesen hól a' Chánok
laktak Frösség forma mélyebb körülárkolások tövises és
cziwekelt várforma kertek is voltak, hová az Öregek,
Gyermek-k, Aszszonyok és betegek vették bé magokat,
mikor a' Sereg egy része hadra ki indúlt, más de kis-
sebb része pedig a' Tanyákon maradt. Bizonyosságaim
erre az Engeltől egy idejű íróból felhozott helyek, úgy
mint Notkerus Balbulus, ki az Avarokat 9 Chanságokra
osztottafel, Eginhard, ki szerint Pipinus az avarok Fő-
Chánjának lakhelyét (Ring) lerontotta úgy a' Saxoniai
Póéta, a' ki írja

A' Francis Hunnorum regia tota

Est aequata solo quam Hringum diximus ante'

Engel ugyan azt mondja, hogy a' Rhingeken nem
kell várakat érteni, hanem csak a' Chanságokat, de az

Nro. 11.) Legalább Attila egyik saluját nagy városnak mondotta
lenni Priscus hól sok szép faépületek vagynak *Ligneae
moenia ex tabulis nitentibus fabricata* Imag.
Nat. Sicul. p. 16. lásd Deseritzkit is Tom. III. p. 229—230.

árkok még is csak arra mutatnak, hogy felsántolt erősségek voltak minden Chanságban, mert különben mit rontott volna el Pípinus: azon kívül Aventinus mondja, hogy a Ring-ek magok' oltalmazásokra készítették (tutelae causa.)

A' Moldvából Erdélyen keresztül menő 's Magyarországon elágazó árkokat tehát csak úgy kell vennünk mint felyebb is mondám, hogy azok strázsa utak voltak az egész birodalomban való bátorságos közösülésre nézve, mint ezt Nagy Mátyusudvarhelyi Esperest és Zetelaki Pap 1505-ben készült Jegyzetiből így írja ki Benkö is l. c. p. 18, mikor még az árkokat a' régiség nem temette úgy bé mint ma 323 Esztendőök alatt azután, hogy ő irt. Úgyan ez az Esperest az árkokat Hunnosok' arkának mondja lenni: 's Benkö azt teszi hozzá, hogy ő Rétyen Antos Istvánnál írásbeli Jegyzeteket látott, melyeknél fogva azokat Honth Vármegyében is *Honárkanak* nevezik.

Az is meg lehet, hogy mind a' Hunnosok miud az Avarok dolgoztak ezeken az árkokon, 's több helyeket megerősítettek, mivel az utánok kijött Magyarok is az ő nyomdokaikat követték. Bela jegyzője c. 21. írja Zobolsuról *communi consilio Sociorum suorum fecit fossatam magnam et castrum fortissimum aedificavit de terra quod nunc castrum Zobolsu nuncupatur.* Thurotzi P. II. c. 2. említ *septem castra terrea* melyeket a' hét Kapitányok tsináltattak Feleségek és vagyomjaik bátorságos elhelyehytetésükre nézve. Úgyan is már a' vezérek' idejeből említ Bela jegyzője egy néhány Vármegyéket, mely nevezet alatt a' *Vár-megyéjét* kellérteni; Szent István pedig jobbitván az igazgatáson 70.

ilyen Vármegyékre osztotta fel a' Magyarok' birtokát, a' határ széleken pedig kémek és sebes posták tették az örzősereget (Speculatores veloces) kiknek kötelességekben állott a' külső fenyegető veszedelmekre felvigyázni, 's ha észre vették a' veszedelmet sebes posták hirdették mindenütt utjokban az ellenség közelgetését, 's addig míg az Országban benn lakók öszve gyűlhetnek a' hártárt örzősereg ide's tova való nyargalásokkal s' apró csatákkal igyekeztek útjokban fenn tartani az Ellenséget (lásd. Kelemen Histor. Juris Hung' privati: p. 23 — 48:) Íllyen felsántzólt árkolások voltak Jugriában a' mái Puztoszeri Muszka tartományban Archangeltől napkeletre, hól a' Jugorok vagy Jugritzok laktak (lásd lejjebb §. 12.) kik a' Novogrodí Muszkákat 1193-ban az árkokon belül keményen megverték (Schlötzer Russische-Annalen 2-ter Theil p. 50.) Hasonlóképpen régi Scythák' árkainak mondja lenni Schlötzer a' Crimiában látszó árkolásokat, melyek által a' fél Szigetet egész Szigetté tették. Ezen árkoknak tatárúl Perecop a' neve, Görögül Συδα Constantinus Porphyrogenitusnál. Trösternél pedig Praecup, innen a' Perecopia nevezet, hól a' Tatárok' Chámjalakott (lásd Bethlen János Historiája Német fordítását Tröster által Nürnberg 1666. p. 45.) Megjegyzést érdemmel az is, hogy valamint az Ordög árka menetele mellet Magyarországon *Arokszállás Aroktö* nevü Helységek vagynak, úgy Háromszéken is *Arokpatak Arkos* és az Apor Familia adómánylevelében (1521-ből) említett *terra arok köz* meg vagynak, hól bizonyoson a' Hunnosok' árkaik mentek keresztül.

Vagynak hát a' Székelyföldön Hunnus - Régiségek, vagynak *Hunnus - betük*, meg van a' *Hunnusok* ^{ok} *ok* vagynak Hunnus neveket viselő faluk: az is régi hagyomán, hogy Attila Moldvából a' Székelyföldre jött lakni a' nagy küküllő vize mellé Székely udvarhelyre, honnan vette ez a' Város nevét is *Udvar* vagy *Odvarhely*, (*Curiae locus*) ott van most is *Budvára* hegye, a' Várnak még alig észre vehető romjaival, ott van *Liadich* vagy *Kaditsfalva* melyek Buda Attila testvére, és Cadicha Hunnus Vezéreknek neveiket fenn tartják: (Nro. 12.) meg van még *Rika* nagy Erdő, melyen Bardotzszékből Udvarhelyre visz az utkerezztül, hól Attila' első Felesége *Reza* vagy *Reca*, Priscusnál *Recca* a' köz hagyomán szerint megholt, és eltemetettet; (senk maradt a' *Riába* vagy ostoba név a' Székelyeknél Chaba idejétől fogva, úgy *Ollvize* hajdan *Ete* vagy *Etele* nevet viselt, mint alább meg fogjuk látni (§. 12.) miképpen Attila is nevezetett: azt sem hallgatván el, hogy a' Historicusok szerint Balamber, ki alatt kijöttek a' Hunnusok, *Kádár* nemből való volt, és Horváth István a' gyökeres régi Magyar - Nemzetségről írt munkájában (Pesth. 1820.) Keza után említi, hogy nem csak a' Kádár, hanem a' Turda Nemzetség is virágzott már a' Hunnusok alatt; máiglan is a' Székelyek közt sok

Nro. 12.) Caducha Hunnus Nemzetségről lásd Horváthot a' régi gyökeres Magyar - Nemzetségekről p. 65. — A' felső Magyarországi Minerva 1020. 2-dik Negyedben Professor Szigethi Gyula Mihály Budvárát Bondvárnak gyantija inkább Bondtól, ki Székelyek Rhabambánja volt.

Kjár Familia van, valamint Turda név Turdaaranyosb. fenn maradt (§. 4. IV. Szakasz és Thurótzai P. I. j. X.)

Ezek szerint nem kétlem, hogy a' *Bardotz*, *Kálnok*, *Uzon*, *Ethe*, *Mike*, *Sepsi*, *Imets*, *Dán*, *Inak*, *Sűkö*, *Póka*, *Ika*, *Láz*, *Kabala*, *Bánk*, *Kurtz*, *Dondor*, *Bongor*. ma is a' Székely-földön fenn-lévő nevezetek több másokat Hunnus-származásra mutatnak.

§. 7.

A Székely Nyelvről.

A' Székely Nyelv belső alkotására nézve egy eredeti a' magyar nyelvel, az ejtegetést, öszvehasznítást, Hajtogatást a' Székely úgy teszi mint a' Magyar, Sententiáji, Constructióji, egy szóval mind a' két nyelv Syntaxisa egy grammaticai alapon nyugosznak, de a' ki-mondásokban 's több egyes szókban különböznek a' magyaroktól a' székelyek, p. o. az ó betűt *ává* az é *övé* az i *évé* vagy *üvé* változtatják, így koporsó helyett *kaporsót*, Emberek helyett *Embörek*, mi helyett *mü*, *münket*, *münehünk* mondanak; Püspök nállok *Pispök*, tsinalom *tsealom*, tsö *tsév* 's a' t. láss többeket Gyarmathi Grammatikájában lap 360—374 és Benköt in Trans. Gen. T. I. p. 463. azt jegyezvén még tsak meg, hogy a' Székelyek a' *val vel* ragasztékokat minden szó mellé többnyire oda tették; és Székely István Kronikája Előjáró beszédjében azt vitatja, hogy *a' hi igaz magyar nyelvet a' maga eredeti igaz formájában akarja latni, tehát a' régi Székelyek nyelvére tekintsen, kiknél igaz magyar nyelv folyamot-*

ja vagyon: így ítél Gelei Katona István is Magyar Grammatikátskájában, mely ki jött Fejérváron 1645-ben. Hogy sem Székely István, sem Katona nem isatlakoznak, meg lehet azon fontos rövidségű törvényekből itélni, melyeket a' Székelyek 1555-ben magyar nyelven öszve szedtek, és Dobó István 's Kendi Ferentz akkori Vajdáknak' bényujtottak, melyeknél értelmesebb öszve füzését a' Nemzet' akaratjának abból az időkből én sohol se olvastam, és ma sem szégyellheti meg magát azokkal a' magyar Nemzet. (1. § 3. IV. Szakasz.) Láthatni azokból, hogy a' Praescriptio szót a' Székelyek már régen *Idő mulással* cserélték fel. Szükséges itt azt is megemlíteni, hogy Kováts Tamás Philosophiae Doctor legujjabban értekezett a' Székely nyelv különösségeiről a' Martzibanyi fundatio által még 1823-ben fel tett kérdések' következtetésében. (Tudom. Gyűjtem. 1828. X-dik Kötet. l. 121.)

§. 8.

Székelyek' régi Szokásaik.

Régi Szokásaikat már a' Székelyek is kezdik elfelejteni, kivált mióta a' rendes Katonaság köztök felállott: Ezen az uton sok háborukban idegen Országokkal. Népeket megismerkedvén az utánnozás is lábra kezdett köztök kapni, azonban meg is a' köz rendnél fenn maradtak némely Szokások, melyek nagy régiségre mutatnak. Illyenek p. o. a' *Székely Fialuka*, melynél fogva a' meghívás után a' szomszédok utsza és falubéliek valakinek dolgozni mennek fizetés nélkül, hogy a' meghívón vagy kalákát tartón hirtelen segítsenek.

Ez a' Kaláka az oeconomiai tárgyakhoz képest külömbkülömbféle, p. o. *arató*, *trágyázó*, *ház építő*, *szántó*, *takaró* vagy *gyűjtő* kaláka, a' fejér népeknél a' *fonó kaláka* télen, mely jó szokás által megnyomorodott atyokfijain a' több kezek hamar felsegitenek, és Estve a' vendégek étellel, itallal, tántz és muzsika közt megvendégtetnek. A' meghívás is különös, mert *Verbung* módjára hárman négyen elindulnak az utszán, egy vagy két muzsikus utánnok hegedülvén, jó kedv és kurjongatások között közönséggé teszik, hol lesz a' kaláka, annak jegycit kezekben viszik, vagy fenn tartják, mint p. o. a' ház tapasztó kalákára lapátot, kapát 's a' t. mutogatnak. Illyen kalákára emlékeztetnek *We-rantz Antal* szavai, tsak hogy más környülállások közt, a' mely *rosz hazafiaknak házaikat elrontják, ha azok megbánják hibáikat, köz erővel felépítik lakó házaikat 's megbékéllenek vélek* (*Kovachich SS. Rer. Hung. minor. l. c. p. 108 — 109.*)

Említést érdemelnek még a' *Rodina*, *sirban lövöldözés*, *koszoru hapás*, *Lófuttatás*, *Gyürü hapás*.

Rodina: felette régi szokás, mely abból áll, hogy a' jó akarók, Barátok, atyafiak a' Kereszteléskor, Esketéskor és a' Tórra Bort, hust, majorságot, kalátsot, pálinkát 's a' t. ki ki értékéhez képest küld azon házhoz, hol egyik vagy másik eset elő fordul, és gyakran annyi bé-gyül, hogy háromsöt több napok alatt se tudják elkölteni, 's tisztesség' tételre az ilyen Rodinát küldők meghívattatnak, és az öszve gyült ajándékból megvendégtetnek. Ez által a' terhes költségektől menttetnek az ilyen esetekben lévő házak, és ők is köl-

tsönösön vissza pótolják, mely, többek adván az ajándékot, minden maga megszorítás nélkül esik meg.

Sirban lövöldözés. Ezt csak az Aranyos Széki Székelyek tettek régen mint Bod Péter kézirati Jegyzéseiben emlékezetben hagyta, melynél fogva minekelőtte a' kopersót leeresztenék a' sirban, belé lövöldöznek: hanem az már köz szokás a' meghóltak körül, hogy a' holt testet vízzel megmossák a' szennytől, tisztában teszik, 's kinyújtatják, élyzaka őrzik, kiket *Virasztóhznak* hívnak, a' kántorok pedig a' temetés előtt való nap a' keserves háznál szomorú énekeket énekelnek, azután ha a' temetést végben vitte a' Pap, Tört tartanak (lásd erről a' Szittyá szokásról Deseritzkit T. I. p. 45. T. IV. p. 344. és Belii apparatus ad Hist. R. Hung. p. 141. — 151.)

Hoszoru kapás, Lófuttatás, Gyűrű kapás. Ezek az Esketéskor történnek meg. Jókor nem igen házasodtak régen, 20 Esztendő előtt a' Leány férjhez nem igen ment, a' mátkaság előtt *házfüstöt* szoktak nézni, meggondolkodnak, és úgy esik meg tisztességes személyek előtt zálog által a' mátkaság kötés. Gyakran sokáig jár a' férjhu a' Leányhoz a' nélkül, hogy a' mátkaság megesezt volna, több Legénytársait elviszi a' kinézett leányházhoz, ott téli napokon estvéneként tántzot tartanak, vagy a' Leány' fonótársaival mulatnak, 's az ilyen visiták *Gusalyosságának*, magok a' legények *Gusalyosoknak* neveztetnek. Megesvén a' mátkaság, a' házasság napján a' Völegény sokaktól késértetve a' mátkás házhoz megy, hol a' Násznagy megmondja az okát megjelenéseknek, kikéri a' Mátkát, e' pedig társai közt elrejtí magát, vagy el is zárják, míg nem pénzt

tesz le a' Völegény, vagy Násznagy, 's úgy hozzák ki a' Mátkát, és a' Pap megesketi őket. Ebédkor mikor rendesen káposztát hoznak fel, a' Násznagné kiviszi a' Mátkát az asztal mellől, felkontyolja 's beviszi, de elébb egy lepedő alatt elrejtí larom vagy négy aszonyok közül, 's a' Völegénynek kézzel a' fejére kell mutatni Mátkájának, és ha el nem találja, fizetni kell néki. A' Mátka kit haza visznek szekeren a' kotsist ujj köntössel vagy keszkenővel vagy pántlikával ajándékozza meg, az utak lántzal, kötéllal, szalma fonadékokkal elzáratnak az utszán, a' Lovagok előre nyargalnak, és kardal vágnak a' Barriére felé, 's azt elszakasztják: itt gyakran vetélkedés támad, 's a' ki jobban viseli magát, Gyűrüt kap egyik vagy másik késérő Leánytól. Esteve a' tántz közt a' Násznagné elragadja a' Mátkát, 's gyertyával az Ura ágyához késeri, nehogy önként láttassék ahoz közelíteni: megjegyzést érdemel az is, hogy a' Leányos házaknál hová Gusalyosok járnak, az Esztendő bizonyos napján a' Legények magas fenyő vagy nyárlákat szurnak a' ház előtt a' földben mintegy czégernek, hogy a' háznál lévő Leánynak már Szeretője akadt, és a' mely ház előtt nem állítatott fel ily czéger, az annak a' jele, hogy a' Leánynak még nints Szeretője, 's ez sok esetben szégyennek tartatik.

A' Koszoru kapás, mely már ma inkább a' megszékelyesedett oláhok közt tartatik meg, abban áll: hogy a' Tántzban minden Leánynak virág' vagy pántlika koszoruját csak a' szeretője oldhatja, és veheti le fejről, 's azt levéven a' tántzot is elkezdí véle, kinek fején maradt a' koszoru annak vagy nints még Szeretője, vagy a' tántzban nints jelen. A' mint továbbá

Priscus leírja az Attila nagy ebédjét, melyel a' napkeleti, és napnyugoti Császárok' Követeit megvendégelte, az ott elkövetelt czeremoniáknak némü némü töredékeit a' Székelyek közt is megkapni p. o. hogy a' Vendégeknek pohártöltőjük van, 's a' mely Vendégnek poharát megtöltötték, az azt felállva elköszönti az előkelőbb emberre, a' ki azt felállva elfogadja, 's így a' Vendégek' sorain keresztül megy a' köszöntés mindenkinek tele töltetvén a' pohár; sőt az ugy nevezetett Morióknak vagy az ebéd után tréfáikodóknak, hogy a' Vendégek katzaghasanak, egy vagy más háznál ma is követői találtatnak; a' kínálkozások pedig, 's a' Priscustól is megjegyzett Conpotatiók a' Székelyeknél ma is nagy mértékben megvagnak.

Ugy látjuk továbbat Priscus írásaiból, hogy a' Hunnosok szősz, kender, és bőr gunyákat vagy is öltözeteket viseltek; így van e' ma is a' Székely köznépnél, mert a' posztó küntös még eddig sem hatalmazott el erőssen nállok. A' Székely Zeke vagy Szür, mely durva gyapjuból van ványolva, fekete bárány bőrből készült hoszu süveg és bőrrrel talpalt Botskor közönséges öltözetek: Ammianus Marcellinus írja a' Hunnosokról, *hirsuta crura coriis haedinis muniēbant*, melyeken Deseritzki szerint T. III. p. 48. Botskort kell érteni. Hasonlóképen a' székely fejrénépek lenből, kenderből, Gyapoból (pamut) szüntelen szőnek fonnak, az általok fejrített vásznokból és gyóltokból állják ki házi szükségüket, azokból ruházzák magokat. A' Priscustól végre ugy nevezetett vékony fejr hoszu darabu len gyóltok, melyeket a' hunnus fejrénépek fejeken viseltek,

ma is mássaikban meg vannak a' székely földön imitt amott, p. o. Kézdi Vásárhelyen, hol a' fejeérnépek' fejeken mást nem is láthatni.

§. 9.

Magyar 's Székely Törvények között némely különbségek.

A' Külömbiségek itt csak nagyára azért említettnek meg, hogy azoknak okait régibb hazai íróink után abban keressük, hogy a' Székelyek már örökössei voltak földjeiknek, mikor a' Magyarok harmadik ízben kijöttek Ásiából.

Ilyen Külömbiségek már

a) A' Törzsökös Székelyek kezdettől fogva mind nemesek, és adománylevelel Zápolya idejéig nem bírtak, sőt a' XVI. Század' szinte közepéig alig lehet egy két adománylevelre akadni a' Székely földön. (Literae Donacionales). Birtak ugyan a' Mikó és Nemes Familiák már 1474-ben nemes leveleket, mint egy Genealogistája az Apor familiának állítja káptalani levelekből, de kérdés, hogy Székely jószágáról vané adománylevel? bizonyos az is, hogy Nagy Ajtai Cserei Balázs 1393-ban már nemes czimert kapott Zsigmond Császártól, de Jószágot nem kapott Székely földön, hanem Vármegyén mint Benkü mondja (Trans. Gen. T. II.) így a' Gróf Kálnoki familiának is van Armalissa Nagy Lajos' idejéből Szegedi szerint (lásd §. 7, IV. Szakasz).

Már hogy a' törzsökös Székelyek mind nemesek, bizonyítja Werbötzi Trip. P. III. T. 4. a' Kendi Ferentz, Dobó István I-só Ferdinánd' Küldötjeinek Je-

lentések 1552-ből, a' Mihály Vajdától adott szabadságlevél 1599-ből, I-ső Rákotzi Györgytől 1636-ból: ap-prob. C. P. III. T. 76. Art. 11. és a' Leopoldinum Diploma 1691-ből. — A' mi pedig az adomány Leveleket illeti, én többre nem akadtam a' Székely földön Zápolya János élete idejéből kettőnél; egyiket Zápolya mint Vajda maga részére nyert 1517-ben, úgy mint a' Kézdi Szentléleki Kastélyt, melyet a' Székely törvények' szelleme ellen magának ajándékozott II-dik Wladislaus által; (az eredeti adomány levél meg van a' Fejérvári Káptalan levéltárában) a' második szóll Apor István, László és Mihály részekre 1521-ből, melynél fogva Blaskó János 's Imre, úgy Betz Imre részeket, kik 1519-ben a' lázzadás' okai voltak, ajándékban kapták, mint Eder a' volt Erdélyi Nyelvtársaság Gyűjteményiből kijegyzi (observ. criticæ ad Felmeri historiam p. 189).

b) Királyi Jus nints a' Székelyek közt, melyet a' többi Magyarok a' Királynak engedtek által ('Trip. P. I. T. 3. ad jurisdictionem sacrae coronae jus regium transtulerunt) és későben mikor az adomány levelek által némelyek a' királyi just béhozták, azt 32 Eszten-dők alatt minden ki megerőtelenthette. (lásd apr. C. P. III. Tit. 76. Art. 7. a' Maros Vásárhelyi Constitutiót 1451-ből, Rákotzi Privilegiumát 1636-ból, Székelyek' szokásbéli törvényeiket 1555-ből, és az Ország Gyűlés' végzését 1571-ből).

c) Ha a' familia kihólt, vagy valaki a' Fejedelem ellen hűségtelen lett, nem a' Fiscusra hanem a' szomszédokra vagy atyafiakra szállott a' Székely örökség (l. szokásbéli törvényeket Nro. 21. Trip. P. 3. Tit. 4.

Privilegium Rakotzianum 1636-ból és az 1648-béli Ország' Gyűlése végzését 13-dik cikkely). Apr. C. P. I. Tit. VI. art. 11. mondja: » *Ha mely ecclesiastica personáknak östől maradott vagy acquirált javai volnának, és in semine deficiálna, az olyanok' ingatlan javai a' Székelységben a' közelébb való szomszédoké legyének.* «

d) Mihály Vajda bėjövele előtt adót még a' Székely jobbágyág sem fizetett, mint az 1622-béli 9-dik Septemberben tartatott Ország' Gyűlésben meghatározatott, mikor a' Török adónak egy részét először veték a' Székelyek magokra, de azt is nem az örökös vagy ősi jobbágyok adták, hanem a' kik Mihály Vajda bėjövelekor vagy azután lettek jobbágyoká.

e) Örökös Székelyt Vajda vagy királyi Tábla elébe in prima instantia nem lehetett hívni, hanem ha szántszándékos gyilkosságban, mely esetben kegyelmet se nyerhetett: (szokásbéli törvények Nro. 28.) később négy esetekben lehetett a' Székelyeket királyi Tábla elibe hívni, melyeket meg lehet olvasni Apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 13.

f) Székely jószágot Processus alatt sequestrálni nem lehetett (apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 14.).

g) Hadi 's polgári tisztviselőket magok magok közt választottak, 's azokat meg is változtatták (Trip. P. 3. Tit. 4. apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 1. P. II. art. 3. 6. 7. Comp. C. P. II. Tit. 1. art. 1. 3. 4. Miklosvár Szék' törvényes szokásai 1648-ból, Bardótz Szék' Privilegiuma 1635-ből, Ország Gyűlés végzései 1613 ből 22. Octob. 1615. 27. Sept. 1630. 25. April.).

b) Már Thurótzai Chr. P. I. c. 24. megjegyzi, hogy a' földek' elosztásában a' többi magyaroktól sokat különböznek a' Székelyek, 's ennél fogva nállok a' Leányok nem is örökösödnek a' jószágban, sem a' leányi Negyed nints béhozva, a' mi már II-dik András Király alatt Magyarországban bé vólt hozva (Nro. 13.) A' Fiuítás pedig (Praefectio) egy különös neme a' Székely törvényeknek, mely a' Salicus törvényekhez hasonlít (l. §. 6. IV. Szakasz.).

i) A' Székelyek' Homagiuma 25 fl. (Trip. P. 3. Tit. 4.) a' Vármegyéken 66 fl. (Trip. P. 3. Tit. 3.) 's e' vólt a' fő váltság (Trip. P. 3. Tit. 5.).

k) A' Magyar Királyoknak, mikor megházasodtak, vagy megkoronáztattak, vagy ha fiju gyermekek született, ökör adót adtak. (signatura bovum) lásd lejjebb §. 6. IV. Szakasz.

l) *A' tetemre való fellívás és halál ujítás*, mely még a' pogány világból jött a' Székelyekre által, (lásd a' szokásbéli törvényeket Nro. 13. és az 1594-béli 2-a Februar. Fejérváron tartott Gyűlés végzéseit in *Thesaurus actorum Comitatum Transylvan. p. 701. e Collectione Samuelis Szabó a' Nagy Enyedi könyvtárban*) mely szokás végtére apr. C. P. V. Edict. 54. ekképen töröltetett el *„A' gyilkosságnak Casussában az a' régenten béjött, 's kereszttyénséghez nem illendő szokás, mely miatt a' holt test sok ideig a' föld színén tartatott; ugy mint a' mely mondatott tetemre való*

Nro. 15.) Lásd Kovachich *Vestigia Comitiorum T. I. p. 90—125.* ugymint art. 11. *Dietae 1231. de megvan art. 4. anni 1222 is.*

hívásnak, és ugyan akkor való hit feladásnak, azért való fizetéssel együtt, viszont a mely halál újításnak is hivattatik, mind ezek a Székelység közzül in perpetuum tollátatnak.»

m) Három forintos pereket ma is az Udvarig felvihetnek a Székelyek régi szokás szerint. (Trip. P. 3. Tit. 4. szokásbéli törvények 1555-ből, hol e van: *a Székely örökséget, ki három forintot ér király-ra elmehetnek, Tisztség dolgával is elmehetnek, Tiszt dolgával is mikor ez a nép perel egymással 's a t.*) Hogy nem csak hazai írók mint felyebb érintettük megjegyezték a Székelyek' külömbözéseit, hanem ítélő székeken, és Országos gyűléseken is ezek megtekintettek, az itt következő két helyekből megtetszik: Az 1597-ben költ Fejedelmi Tábla' ítéletében e van » *a mely szokását a Székelyeknek, jól lehet az országos végzések tartalma szerint egészen külömbözik Magyar 's Erdély Ország' törvényeiktől és szokásaiktól sérthetetlenül fel kell tartani*« hozatott ez az ítélet a' Fiscus ellen a' Bernáld perben, mely meg van a' Széchéni országos levéltárban, (Catalogus mss. Bibliothecae nat. Széchén. 1814. T. I. p. 209.) ki is van nyomtatva a' Székely Nemzet Privilegiumi 's Constitutiója című Gyűjteményben Pesth. 1818. Továbbá az 1555-ben Szent György napi országos Gyűlésben határozatott, » *minthogy a Székelyek azt állítják, hogy törvényeik a többi magyarok' törvényeiktől külömböznek, 's azt kívánják hogy Vajda elibe ne evocáltassanak, az néhik oly módon megengedtetik, hogy a szegény köznép' pereit haladék nélkül ellássák 's a t.*

Ezen különbözőségek is nyilván arról bizonyítanak, hogy a' mi Székelyeink a' Hunnus nagy Nemzet valamelyik magyar faju ágából származtak, 's Arpád' ideje után is régi szokásaikból 's törvényeikből sokat megtartottak.

Utoljára ha valaki azt kérdi, mi az oka, hogy több Hunnus irás, 's más több régi emlékek a' Hunnosok' idejéből fenn nem maradtak? erre ez a' felelet 1-ször, A' keresztyén vallásra való térés után a' Papok és más Flőjások igyekeztek minden pogányságra emlékeztető jegyeket eltörteni, minthogy azokat megtartani véteknek tartották: így lett az hogy a' deák betűkkel való irás hozzánk is bėjött. Lőrincz Esztergomi Érsek (1112. 1120. közt) Synodalis Gyűlésben határozattá meg de Locutionibus Clericorum a) *hogy a' Canonikusok a' Filastromban és a' Papok az udvarban litteratorie az az deakul beszéljenek.* b) *Senki a' pogányi rendtartásokból ne mérészeljen valamit követni vagy megtartani, külömben ha ki ebben a' hibában esik a' nagyobbak között való 40 napi poenitentiát, a' kisebbek között való pedig megplágárlatván 7 napi poenitentiát aljanak hi.* (Nro. 14.)

Hogy abban az időben kemény régula alatt volt a' Clerus megmutatta Hess régi hiteles oklevelekhől: a' többek közt felhossa Canonjaik között, *Canonici Canonice juxta regulam vivant, quos increpatio non juvat virgis caedentur.* Ismét *Sacerdotes in officio*

Nro. 14.) Kiadta a' Synodus végzéseit Péterfi Concil. Hung. P. I. p. 55. et seq. hasonlóképpen Pray és Katona munkáikban meg vannak.

segnes aut flagellentur, aut excommunicentur. (Hamburg *topographisch, politisch und historisch beschrieben* 1787.). Azt is tudjuk, hogy Olaus Svecus Király alatt a' XI-dik Század' elein Sylvester Pápa javaslására a' régi Runicus pogány irások, és babonás könyvek elégettettek: Szent István, András, Szent László, Kálmán Királyaink' törvényeikben elég nyomokra akadunk, mint igyekeztek minden jeleit a' pogányságnak akkor kiirtani, melyben nekik már Geyza Vezér ment jó példával elő. — Így látjuk Szent Istvánnál, hogy a' Scandalisálok' nyakaikra köveket kötöttek, 's vízbe vették. Imre Sijának tanátsolja Szent István, hogy az Eretnekeket ne pártfogolja, a' kik Vasárnap Templomban nem akartak menni megverettettek, és hajokat elnyirték. I-ső András Edictumában pedig mondatik *» hogy minden Magyar és idegen a' ki Magyar Országban lakik, fejét és jószágát veszesse el, ha Scythiai Nemzeti pogány hitét el nem hagyja — a' pogány és Scythiai czeremoniákat 's hamis Isteneket el kell törteni, a' bálványok pedig lerontassanak.*» Szent László Decr. L. I. C. XXI. e' van *» a' ki a' pogány szertartás szeriat kutaknál, fáknál, forrásoknál, köveknél áldozik ökrét veszesse el hibájáért.*

2-szor. Oka volt a' hunnus emlékek' elveszésének az Ellenségeknek több ízben való bé bé csapások, és pusztítások, melyeknek a' Székelyek' lakhelyei, mint-hogy legközelebb kapták a' határ széleiben, legőbbet voltak ki is tételve.

A Székelyek és Hunok.

Tudjuk historiai bizonyossággal, hogy a' Cumanusok sokáig a' Székelyek' szomszédságában Moldvában laktak, melynek darab ideig Cumania neve volt, mely nevezet Schlötzer szerint Krit. Samml, p. 345. egész a' fekete tengerig nyuló földre kiterjedt. Benkő megmutatta oklevelekből azt is, hogy a' Cumanusok és Székelyek egy Püspökséghez tartoztak. Pray (Dissert. VI. Hist. Crit. in annales vet. Hunnor.) úgy vélekedik, hogy a' Cumanusok nyelve csak Dialectusban különbözött a' magyar nyelvtől; ellenben Benkő ezt tagadja a' már említett Theodoricus Cumanus Püspök' levelében *ad Decanos Zehelios* ily hely fordulván elő *»Néz é az Isten a' Személyre? minden a' ki ötlet féli 's igazságban jár hedves előtte, 's a' különbkülömbféle nemzetü 's nyelvü népeket a' hitben egyesíti. Halljátok mit mond az Apostol, nints az Isten előtt Görög vagy Zsidó, Barbarus vagy Scythia 's a' t.«*

Látom a' Széchényi országos Levéltár' Catalogussában (T. I. p. 199.) hogy ott a' régi Kun nyelven írott uri imádság meg van, hasonlóképpen meg volt a' Kun Szótár (Lexicon) Petrarcha könyvei közt Leibnitz szerint, (krit. Saml. p. 483.) olvasom Klaproth Kaukasusi utazásában, (Halae 1812. T. I. p. 268.) hogy a' régi Kun nyelvet Varró Kartzagifü 1770. körül még értette; azt is mondja Klaproth, hogy a' muszka Kronikák szerint a' Polowczok éppen azok, kiket a' Byzantinus írók Cumanusoknak neveznek. Ezt Engel is így mondja, a' ki critikai szorgalommal classificálván a' sáskák' mod-

jára költözködő Nemzeteket a' magok Fajjaikra azt állítja, hogy 1-ször Német azután Mongolhunnus 3-szor Slav végre 'Török tatár fajok barangoltak Europa' déli-napnyugoti és napkeleti részein egész Constantinápolnyig — A' Hunnusokat mint felyebb is mondám Mongol Kalmukoknak tartja, az Avarokat, Bulgarokat, Cházárokat 'Török tatár fajhoz számlálja, kikkel a' Cumanusokat és Bissenusokat atyafiságban hozza: de Pray és Szegedi (in Decret. et vitis Regum Hungariae IV. Bela alatt) a' Cumanusokat Hunnus maradványoknak lenni állították: nekem mindazáltal ugy tetszik, hogy Engel nagyobb Classicitással járt el tisztében, a' ki nem ok nélkül állítja, hogy a' magyar nyelvben lévő sok török tatár szók és szokások a' Cabarok' csapatjának magunkhoz való kaptolásából megmagyarázhatók (Geschichte des ungrischen Reichs. Wien 1813. T. I. p. 57.) — Ez a' vélekedés anyival is inkább bévehető, mivel tudjuk, hogy későbbben is, ugy mint 970 körül Zultan és 'Toxus Vezérek alatt Bissenusok, 1087 körül Thurotzi szerint Cumanusok, Hartwic szerint Bissenusok, 1124 és 1239 körül újra Cumanusok telepedtek meg *Tatár* és *Cuthen* Vezérek alatt Magyar Országban, kik a' Cházárokkal együtt mind 'Török tatár törzsök alá tartoztak.

Hogy a' Kunok a' Székelyekkel és Magyarokkal nem egy Nemzetségből valók voltak, nem csak Theodoricus Püspök tanubizonyosága után hiszem, ki a' Székelyeket nyelvekben megkülönbözteti a' Kumanusoktól, hanem abból is gondolom, hogy a' Kunokkal és Bissenusokkal véres háborukat folytattak a' Magyarok, minthogy Erdélyre és Magyar Országára keserves bé lé csapásokat tettek, melyeket Zsigmond Császár Decr. II. az

Előjáró beszédben, 's IV. László az Aranyos Széknek adott Privilegiumban emlékeztetben hagytak, sőt meglepedések után is sokáig nem tudtak megegyezni a' magyar nemzettel, a' mi különben a' rokon vértűek között oly sok ízben nem egy könnyen történt volna meg. Ilyen értelemben van Schlötzer is, ki a' Magyarokat a' Kunokkal Petsenégekkal tejjességgel nem tartja Atyafi Nemzetnek. (Krit: Saml. II-dik Szakasz az Előjáró beszédben p. 196, 205, 224, 226, 450, 482, 504, ismét Russische Annalen 2-ter Th. p. 113.) Az 1247-béli Oklevélben, mely a' Johannita Rendnek adatott super terra Zewrin et Cumania IV-dik Bela a' Kunokról írja *Barbara Natio, quae Tartari appellantur.*

De továbbá ha vér szerint való egy nyelvű Nemzetek lettek volna a' Kunok és Magyarok, úgy a' Béla jegyzője a' maga idejében még hitelesen tudhatta volna azt, a' miről egészen hallgat, sőt Almus vezérrel mondatja a' Kiovi Csata előtt: *A' Ruthenusok és Fumánusok hasonlók az ebekhez, 's ezen kifejezést kétszer is elő hozza a' VIII-dik fejezetben.* — Még Mátyás Király' idejében Tatár sájunak tartattak a' Kunok, legalább a' Pápa' követe Jelentésében a' van » *habitant in aliqua parte Domini Tatari, qui propriam fidem servant. et vocantur Cumani, et in sua regione manentes solvunt omni anno quoddam Locarium regi:* S. S. Rerum Hung. min. T. II. p. 12. Lajos Tarentumi Hertzeg írja 1-ső Lajos Királyunknak, mikor az 1350-ben Oloszországban ment András testvérjé megöléséért boszút venni » *scimus quod de personis Cumavorum quos vobiscum duxistis ad proelia, si moriantur velut de canibus non curatis* (Gravina apug Muratorium S. S.

Rerum Italicar. Tom. XII.) — Ezek szerint megmagyarázható, miért a' Kunok IV dik Béla alatt oly könnyen a' 'Tatárok' részekre állottak a' Magyarok ellen, a' kikkel Bonfin szerint (Dec. II. L. X.) ki is mentek Magyar-Országból, úgy hogy Deseritzki (T. I. p. 68.) kételkedik is, hogy a' mái Kunok valóságos Ivadékaik lennének a' régi Kun Nemzetségnek — Az is bizonyos, hogy 1285-ben is egyesítették magokat a' Kunok a' Mongolokkal, 's pusztították Erdélyt és Magyar-Országot: úgy 1290-ben Kun Lászlót vádolja maga a' Pápa a' 'Tatárokkal, Saracenusokkal, Nogai 'Tatárokkal (Neugerii) való egyetértésért, mint Schlötzer Kritisch. Saml. p. 205. Katona után T. VII. p. 1001 említi.

A' mi azt a' hasonlatoságot illeti, hogy a' Kunok is mint a' Székelyek Nemzetségekre és ágazatokra voltak felosztva az 1279-ben költ Oklevél' útmutatása szerint, melyet meglehet olvasni Horváth István' a' gyökeres Magyar Nemzetségekről írt munkájában, arra csak azt jegyzem meg, hogy ez a' szokás minden ép Nemzeteknél nagyon is természetes törvény volt nem tsak napkeleten, hanem napnyugaton is.

§. 11.

A' Székelyek és Moldvai Magyarok.

Csak egy pillantattal fussuk végig azon sok magyar falukat, melyek Moldvában Bessarábiában vagnak, 's megfoglaljuk győzni magunkat, hogy sok Atyánkíjai laktak ott hajdonában, hól ma a' 'Török Vajdák' sujjos igája alatt nyög a' földlakossa, kik már már számok-

ban is nagyon megfogyatkozván, mivel mi nem is gondolkoztunk róllok, utolsó Jegyeit is elkezdik veszteni magyar vérből lett származásoknak. — Még csak Szege-di János' idejében is (l. c. §. 4, 5, 8,) *Forrófalván Tamásfalván, Duma vagy Damófalván, Zsidófalván, Szabófalván, Ritzkóban, Fialagorpatokban, Górszafalván,* mind Magyarok laktak, *Jászvásárt, Bakót, Tatroscht, Galátzot, Bertátot, Baját, Némethit, Szutsavát, Foksányt, Espereczet* elegyest lakták 's lakják máig is az Oláhokal, jól lehet kissébb számmal. Csöbörtsök Bessarabiában egész magyar falu volt, 's Benkő mondja in Milkovia p. 41, hogy 1779-ben még megvölt a' magyar Templom Ackirmanban (Bialogrod lengyelül Nester alba) melyet László Királyunk fundált: Hasonlóképpen Timon említi még (in additam: ad imag. antiquae et novae Hung. Epist. 11.) *Heriszt, Vartót, Takutzot, Lukátsfalvát, Kománfalvát, Godrát, Alfalvát, Szalontzát, Újfalut, Bogdánfalvát, Hideghutot,* 's azt mondja, hogy Margitknak Erdélyi Vajda István' feleségének Bakóban, hol Mátyás Királyunk' idejében lakott, a' város' északi részén az ő idejében is látszottak palotás háza' nyomai (l. Sultzert. is l. c. I. Th. p. 46r Ackirmanról, a' második Részben pedig p. 83. et sequ. hat ezer magyar familiákat említi Havasalföldön, kik vissza akartak jönni a' magyar földre, de megtudván, hogy nints üres hely ott maradtak) Csik Delnei Székely Catholicus Pap Zöld Péter 1776 ban béjárta Moldvát, 's 62 helységekre viszi számát, hol magyarok laktak még; *Csőbörtsökön, Szent Péter, Szent János, Szent Antal,* magyar falukban Bessarabiában 2512 Személyeket keresztteltmeg, 7139

Személyek pedig meggyóntak: (lásd Ungrisches Magazin 3-tes Heft. Budai Esaiás Magyarország' Hist. 1-ső D. Magyar könyvház III-dik Szakasz lap. 414 — 428 IV-dik Szakasz lap 440 úgy III-dik Szakasz lap 73, hól Patai György Jesuitának Moldváról tett tudósításai 1743-ból közöltetnek, kinek idejében már sokan elfelejtették a' magyar nyelvet: vesd össze Sultzert is l. c. p. 419 a' Bakói kerületről.)

Bukovinában hasonlóképen találatnak több magyar Familiák *Isten segits, Isten fogadj*, és másalukban, kik oda a' Székely-földről telepedtekle. — Hogy a' Moldvai és Bessarabiai Magyaroknak is nagyobb Részek Székely telepedés, kétséget se szenved, ha meggondoljuk 1-ször, hogy a' Székelyek mái napig szakadatlan egyben köttetésben vagnak a' belső Országi Atyafiakal, és sokan, kiknek Eleji belső háboruk, Éhség, elszegényedés, vagy más okok miatt oda vették magokat, vissza tértek, 's térnek má is, kik közzül némelyek vagy egyezés, vagy per mellett vissza kapták az én időmben is jószágbeli részeit az Atyafiaktól, és maga Zöld Péter is a' Csángó Magyarokat Székely telepeknek mondja köz hagyomán után. Megeshetik azomban, hogy a' Pruth és Szeret mellett lakó Magyar telepek még a' XIII-dik Században szállottákmeg azt a' földet, hanem elébb, mert olvasom IX Gergely Pápa Leveléből IV-dik Bélához 1234-ből, melyet Pray és Benkő felhoznak, *hogy a' Humánus Püspökségben bizonyos Olah nép van, mely meg vetvén a' Romai Eccleziát Görög Püspököktől vesz tanítást, a' hová sok Magyarok és Szászok által mennek lakni, 's az Olahokat majd csak nem egy néppé olvadnak össze. De a' Székely föld'*

szomszédtságában Moldva szélén lakó Magyarokról *Hersában, Gorzufalván, Sófalván, Oknán* 's t. b. ezt nem merem állítani, mint hogy bizonyos, hogy mind a' Kurutz háború alatt, mind a' Székely Katonaság' felállításá' alkalmával sok Székelyek vonták ezen határ szélekre el magokat, sőt a' legújabb időkben is a' nagy Éhség békövetkeztén 1816-ban meszebb Székekből is ki vándorlottak Moldvában 's Bukovinában, legelőbb oláhok pedig Havasalföldre mentek. — Így ment Ilosvai több katona társaival és számkivetett Magyarokkal az el múlt Század elején a' Kotzimi Basa' általma alá, megvélvén a' VI-dik Károly Császártól adott Botsánatot, (Amnestia) Stojzin magyar telepből álló falut állított fel Podolia határ szélén a' Pruth mellett (Milkovia P. II. p. 2. Szegedi János után.)

2-szor Székely telepekre mutatnak több faluk' elnevezései is, mint Duma vagy Damófalva, Kászon, Forrófalva, Tamásfalva, Zsidófalva, Bakó, Sófalva, Lukátsfalva; mert *Damó, Kászoni, Forró, Zsidó, Bakó, Sófalvi, Lukáts* Székely Familiák ma is meg vagynak, Kászon pedig Csiknak egy részét teszi, úgy Tamásfalva Orbai Székben egy Közepesfalva.

3-szor. A' Székely Némzet nagyon szapora és népes, a' mint hogy máiglan is nem elégséges lévén földjük a' Szaporodás elfogadására, nem tsak a' belső, hanem Magyar 's Erdély-Országokba számosan kivándorlanak élelem keresése végett, és úgy sokan végképpen kinn maradnak (§. 4 III-dik Szakasz.)

A Székelyek és Ásiai Magyarok.

A' Pesthi Tudományos Gyűjteményekben több Tudóssainknak *Értekezései* az Ásiai Magyarokról felvéetve lévén, én az egyszer elmondottakat itt megújítani helytelenségnek tartanám, hanem a' mit még feljegyezve nem láttam, napkeleti Sajátságaink' további puhatólásáért rövideden megemlítem.

Fischer (*Quaestiones Petropolitanae Göttingae 1770. §. 10 — 17.*) Schlötzer (*Russische Annalen 3-ter Theil Göttingen 1805. p. 114.*) Budai Esaiás Magyarország' Historiájának első Darabjában értekezven a' Magyarok' Eredetéről és Atyafiságáról öszve szedték a' Magyarok' régi Lakhelyeiről (*Ungaria Magna*) szóló néhány tanubizonyságokat a' XIII, XIV, és XVII-dik Századokból. Utóbb megnevezett Ilazairóuk megveti a' még Sajnovits előtt Rudbeck, Leibnitz és Schlötzer által nyomozott útát, mely a' Finnus törzsökü Népekkel atyafiságban hozza a' Magyarokat.

Minden Jelenetnek oka van, mert oknélkül semmi nints a' világon: ha már a' Finnusi eredetü Népek nyelve (*Vogulok, Votyákok, Tsuvaszok, Tserémisziek, Permiaiak, Sirjének, Morduanok.*) és a' magyar nyelv közt nem csak számtalan egyes szókban megvan a' hasonlatosság, hanem igen sok grammatikai rendszabásokban is megegyeznek, mint ezt Gyarmathi Sámuel (*in affinitate linguae Hungaricae cum línquis fennicae originis Göttingae 1799.*) nem kis szorgalommal megmutatta (melyel öszve lehet vetni a' Magyar-könyvtárat Pozson 1783. II-dik Szakasz lap 16 — 103 — 309.

III-dik Szakasz lap 647 — 657 Trüstert l. c. p. 102. Fischert l. c. §. 10.) úgy a' vizsgálni szerető emberi elme nem szökhet ezen jeleneten egy könnyen keresztül, a' nélkül, hogy Hypothésiseket ne formáljon magának, melyek közzül azután azt fogadja el, mely az igazsághoz leginkább közelít.

Minden Hypothesisek között leg-elfogadhatóbnak tartom Gatterer véleményét (Synchronistische univers. Hist. Historie Göttingen 1771. p. 177.) melyet Huszthi András is követ (ó és új Dacia V-dik Rész:) és Fischer, (l. c. §. 8.) mely szerint ő a' Finus törzsökü Népeket a' régi Scythák' Maradékaiknak lenni állítja, mint ezt nagyobb hitelű Historicusaink a' Hunnuszokról Avarokról, Magyarokról hasonlóképpen állítják, és az köz Hagyomán is ezt bizonyítja (l. Deseritzkit T. I. p. 75.)

Okaimat ezekben helyheztetem.

a) A' Finus és Magyar nyelv közt való grammaticai megegyezést így könnyű megmagyarázni: ugyan is a' régi Scythia nagy Népnél külömb külömbféle Nemzet-ségei voltak, kiknek kezdetben egy nyelvek lehetett, 's elszaporodván lassan egymástól külön szakadtak, így több Dialectusok Provincialismusok támadtak időmúltával köztök (Deseritzki T. I. p. 166.)

b) Valamint a' Finus, úgy a' Magyar nyelvben igen sok a' Tatár szó, de Grammaticája egészen más a' tatár, más pedig a' finus és magyar nyelveknek, melynek újra az oka, hogy a' Tatár Nemzetek darab ideig a' Magyar és Finus Népek' Szomszédtságokban lakván egymás közt kereskedést folytattak. A' Magya-

rok' ki jövételek után pedig néhány Tatár Nemzetségek régi lakhelyeiket a' Magyaroknak Kaukasus északi Résein elfoglalták, a' finnus népeket is, kik Ásiai Sibiériában laktak hatalmuk alá hajtották, rajtuk sok ideig uralkodtak, későbbre velek egy Nemzetté olvadván össze (mint p. o a' Kumánusok Bissenusok a' Magyarokkal) míg nem a' Persák, Törökök, Muszkák megosztották birtokaikban, jól lehet máig is a' Kaukasus mellett még néhány apró szabad Nép csoportok lagnak, kiknek egy részét újra a' Muszkák az utolsó háboru' ideje alatt magok hatalmuk alá hódították, melyet a' Persákkal, most a' Törökökkel folytatnak mind eddig.

c) Engel példával bizonyítja a' Magyar nyelvben elő forduló Töröktatár szokat, és mint felyebb mondtam a' Cabarok hozták azokat hozzánk, nem felejtván el azt is, hogy a' Magyarok sokáig laktak a' Chazárok' Szomszédtságában mind a' Kaukasusnál, mind Lebediásban a' fekete tenger mellett.

d) Hogy a' Magyarok' régi lakhelyeiket Woiga's Jaick vizek mellett a' XIII-dik Században már a' Mongolok foglalták el, úgy Ásiai Sibiériát és Kaukasus melyékeit sok Tatár csoportok öntötték el, bőven bebizonyították Budai, Engel, Pallas, Klaproth, kik közül kiváltképpen Klaproth napkelet' íróit is nem kis mértékben használta: de bizonyítja Turkuli Sámuel Auditor is, ki 1725-ben több helyein megfordult Kaukasus és Kaspium tenger' vidékeinek, 's 22 Tatárfajú Nemzeteket azokon a' részeken név szerint megemlít levlében (Nro. 15.)

Nro. 15.) Turkuli Sámuel mint Muszka szolgálatban lévő Auditor 1725-ben a' Kaspium tenger melyékeit bújarta, 's Asztra-

e) Beregszászi, Gyarmathi, Révai fíradtságos sok munkáik is a magyar nyelv dolgában oda mutatnak,

kán (nemely kéziratok szerint Astrabad) Városból írt 2-dik April. 1725. Szikszóban lévő atyafijaihoz ekképen „Mivela' „Historiak írják. hogy a Magyarok, Hunnosok Scythiából „jötte nek Európában, én ezen Országban tudakoztam hól „laktanak, és azon Magyarok' lakó helyére reá akadtam. „Lakások volt a' Volga vize mellett igen fővényes és érdőt- „len helyen, mind azon által szép házakban laktak, mivel „ma is Kályha darabok a' földön olyak találtak, a' kik- „ből nállunk az újj Keresztycuek kantsót tsinálnak: Téglák „pedig igen szélesek, 's szépek, melyből meg ismérhetem, „hogy igen szép házakban laktak. A' Magyarok Királya pe- „dig lakott Kuma nevü folyó viz mellett, melynek Palotái „jól lehet rongyosok, de ma is fenn állanak, és azon falu „helyét ma is hívják itt való pogány nyelven Magyarok.” Szépen meg egyeznek ezzel Klaproth és Engel előadásai: az első mondja Madschar Ruináiról a' Kuma bal partján ma is van egy falu Madschar vagy Borgoumadschar: Kítsi és nagy Madschar a' Hedzsira második Századjában még nevezetes Helységek voltak a' Derbend Várossa' Historiographussa szerint, ki Enderiből való volt. (I. c.) Engel pedig írja Falk és Lerch utazási után, (I. Th. p. 296.) még lét köházak fenn állanak a' temető köveken arabs 's más esmeretlen felírások vagnak azokon, egyen a' van „hogy a' Magyar nép fa szüke miatt elhagyta a' Várost, 's hegyekre ment.” A' Magyar Könyvtár III-dik Részében és Budai Esaiásnál I. c. p. 77. Turkulyuk 1757-ből 18 April írt levele említettik Pater Oroszhoz Erdélyben; a' nállam lévő kézirat a' Szikszói atyafiakhoz szöll 1725-ből. Különös, hogy ennek a' Levélnek három különböző Datumi vagnak lásd Deseritzkit is T. IV. p. 143. Turkuliról T. I. p. 174 Frater Julianus tanubizonyosságát IV-dik Béla idejéből. úgy T. IV. p. 143 Schall Ádám Jesuán levelét.

mint Engel megjegyzi, hogy a' Zsidó és más Semiticai úgy a' finnus és magyar nyelvek az első emberi Nemzet' nyelvének, ha nem Leányai is, de bizonyoson unokái, nem egy mástól származtak ugyan, de rokonságban vagynak egy mással.

f) Hogy egy nagy része a' Magyar Nemzetnek Ásiában benn maradt, rész szerint Sibiériában, hová nem tudni mi Fatum szorította fel őket (Nro. 16.) rész szerint a' Kaukasus mellett; hová Ásia északi ré-

Nro. 16.) Ide tette már Joruanes (de rebus Getic. c. v.) 551-ben a' Hungarusok' lakhelyét. a' „ kik Czoboly és Nyusztbörrel kereskednek.” Ott vagynak a' Jugri vagy Jugur hegyek maig is, hol a' Vogulok laknak, 's az Oroszoknál a' Magyarok Vengri, Ugori. Ungri névvel neveztetnek, régi lakok Jugoria Ugoria. Így a' Morduanok Oremburgban a' magok nyelveken Moksekákknak neveztetnek. Mokscha falu vagy az új iras szerint Maxa (Machsának mondják ki a' Székelyek) Kézdi Székben ma is egy nagy falu, hol a' Machsai (maxai) Familia most is él, Baxai és Baxa (Bachsa) falvának is irattatott régen Az 1554-béli Oklevélben „ Nicolaus et Gregorius nobiles de Mokeha” jó elő Ung Vármegyében. Szirmay Not. Top. Polit. Comit. Zempl. p. 2. lásd Pallás tudósítását a' Morduanokról Magyar Könyvtár II. Sz. p. 80. és Schlötzert Russische Annalen 2 Th. p. 40) Béla jegyzője pedig (c. I.) leírván Scythiát a' Magyarok' lakhelyét mondja „ háta megett van a' Tanais, hol igen sok czobolyok vagynak, melyeket nem csak a' Nemesek, hanem parasztek is viselnek” 's lejjebb újra a' magyarokról Scythiában mondja „ vestiti etiam erant de pellibus Zobolorum et aliarum ferarum” innen Sküthes Kollár szerint pellitus (Hist. R. Ungar. moenit. Volt: I.) és Descritzki T. II. p. 28. Russische Annalen 2. Th. p. 45. Pistorius Scriptores Rerum Polonicar. T. I. p. 150.

szeiből jöttek le, rész szerint Persia szomszédtságában, kétséget se szenvedő dolog a' Historicusoknál, és ezek azok a' helyek, hól benn maradt atyáinkfiat nyomozhatjuk, jól lehet nagyon is hihető dolog, hogy mi őket idegen fajú népekkel régen egybe keverve lévén, meg sem értenénk, legalább Turkuli Sámuel már 1725-ben az írta Astrakánból » *Magyar nyelven pedig Sehól se beszélnek, sem magyar faluk Sehól nintsenek a' Caucasus vidékén* (lásd Lepechin János tudósítását is 1768-ból Magyar-Könyvház III. Sz. l. 136 — 181.)

g) Említést érdemel az is, hogy a' Lappokra sok Mende mondát költöttek, melyeket megczáfólt Canutus Leemius, ki 4 Esztendeig lakván közöttök jól megismerte őket, és erköltsi tekintetben különös dűséretet ad reájok (Magyar Könyvház III. Sz. lap. 647.)

h) A' mi már különösön a' Kaukasusi és Siberiai Népek' nyelveket illeti, melyekről eddig elé Klaproth utazásaiban legtöbb világosságot kapunk, megérdemlik Gyarmathi szavai a' ki írást » *Megvagnak úgy mond ő azok csonkítva és hijjánosok, mint a' régi omladékok alól hi ásott pénzek nagyon elhopva, hogy a' vizsgálódó igen nehezen találja el az először reájok nyomott képet* (l. c. p. 289.) De nem így van a' dolog a' Tóth nyelvből vett szókkal, melyek jobbára egész épségben fenn maradtak nyelvünkben, sőt sok régi jó szavainkat is elfelejtették vélünk, mint például bizonyítja Gyarmathi. — Azomban Ásiai származásu felekezeteink bár mint különbözhetnek is egymástól a' nép csapatok, kik előttünk 's utánnunk onnan ki jöttek, vagy ott maradtak, közönséges megismerhető színekben állanak előnkben a' Historiában, ha szinte el-

Ágazásaikban nagy változásokon mentek is keresztül az Idők lefolyta alatt. — Ezen megesmerhető színeket nem anyira a' máj szokásokban, Életek' módjában és öltözetekben kell keresnünk, mint a' melyek mindenkor legtöbb változásokon mentek keresztül, kivált hogy a' Tatárokkal összevegyültek, azután pedig, a' mint Muszka, Persa, vagy Török uradalom alá estek, a' napkeleti Keresztjén Vallást, más része pedig a' megneveztem népeknek az Islamismust vették fel. — A' fenn maradt ha szinte megkortsosodott nyelvekben kell nekünk keresni a' nyomokat, melyek régi Elejinknek Ideáját, lelki képzeteket, egy szóval testi lelki szükségüket, más kútfők' szükiben, máig is hűségesen magyarázzák. Ezért mondja Ludolph Leibnitzhoz írt levelében „ *In Linguis magnum momentum positum ad noscendas gentium imo rerum et Religionum origines.* (Commerc. Epist. p. 97.)

i) Hogy Ásiában benn maradt hajdan atyafi Nemzetekről még az idő nem törölhetett el minden magyar színt, legalább nyelvekben vizek', faluk' neveikben reájok esmerhetünk, azokon kívül, melyek más Tudósok által már közönségessé tétettek, néhány kútföket említek meg a' további használás végett azok által, kik az ilyenekben gyönyörködnek, és módjok is van azokat magoknak megszerezni (Nro. 17.) Itt pedig Klaprothnak Kaukasusi utazásából (Reise in den Caucasus

Nro. 17.) a) A' Kaukasusi nyelvek esmertetésére hasznos de felette ritka könyv „ Syntagma Linguarum orientalium. quae „ in Georgiae Regionibus audiuntur. Auctore Francisco Maria Maggio” Romae 1670.

und nach Georgien in den Jahren 1807 — 1808. Halle 1812 — 1814. 2. Th.) csak azokat a' szókat jegyzem ki, melyek a' Székely földön ma is különösen feltaláltnak.

b) Nevezetes Gyűjtemény a' Pallás' által többek' társaságában Katalin Császárné pártfogása alatt Orosz nyelven készült minden nyelveket ösze hasonlító Glossarium, melyet már Gyarmathi is használt, és egy magyar Klaprothnak, kit nekünk erre a' Fachra különösen kellene előbb neveltetnünk, elkerülhetetlen szükséges

c) Hamvay Anglusnak utazásai Kaukasusra 's több vidékekre ki jöttek anglus nyelven, 's az elmúlt Században német nyelven ugy tetszik Hamburgban 1745. körül adattak ki

d) Fabrinak neues geographisches Magazin 1-ső Darabjában Halle 1785. van egy napló könyv' kivonása két utazónak Kiszlácból Tiflisben 's Georgiában 1782. körül

e) Ugyan tsak Pallás adta ki az Orosz udvar parantsolatjára „Güldenstaedts Reisen durch Russland und in den Kaukasischen Gebirgen 1788." A' Kaukasusnak új mappáját is készítettek Güldenstadt írásbeli Hagymániból

f) Gladwin fordította le Khoye Abdul Kurreem Persa nyelven írt Memoirjait anglusra, kiadta 1788-ban Calcutában. Az író Delhiben való Fő Mahumedanus volt, leírja a' magát ntját elkésérvén Sehah Nadirt (1759 — 1742 közt) az Afgoharok, Lesgusok, Turani Chánok, és Chowaresmiekkal folyt háboruban; említi Balkh várossát, melyet omladékokban talált, a' Giláni Provinciát, mely akkor Persiához tartozott, a' Schach vizét 's tbb. Az 1298. béli Oklevélben elő jő „ possessio haereditaria Baalkh vocata in Comitatu Biharient, si existens Ecclesiam in honorem Beatissimae virginis in se habens, vacua, et habitatoribus destituta." Meg van az eredeti Oklevél a' Szénási Familia' Levelei közt, bounan hi-

Krug Professor' kérdésére *Alak* szóról azt mondja, hogy az az egész Kaukasuson esmeretes szállítónév, tatár szónak állítja, mely anyit tesz *tarka*, *petyegetes*. A' Székelyek ma is használják *Alak*, *Alakos*, *Alakom*, a' Gyermeknek' Bábját is *Laknak* hívják.

A' Kaukasusi Népeknél azt írja továbbá Klaproth a' Hunnus nevek ma is meg vagynak: Attila *Abdilla* Bleda vagy Budach — *Budach*, Ellák *Ellák*, Dingizik *Dingazik*, Almus *Armusz*, Zólta *Szóлта*, Geyza *Gajza*. A' Leszgosok közt leghatalmasabb az Avarok' Chánja, melynek 1801-ben *Omár* vólt a' neve a' Petersburgi ujság levelek szerint.

Baktschi Langles írja *Paksi* tudóst tézsen *Baktsi* Familia most is él, a' Székely földön

Kaukasus Északi pusztáján a' *Mány-tschvize* — A' Mányts pataka, Manitska hegy ma is meg van Or-

teles párt vétetett 1782-ben Gróf Bethlen Pál. Egy *Baalkh* nevű Székely Ispánról lásd a' Luistromot az V-dik Szakaszban.

g) A' Kurdok' nyelvéről írt Garzoni apostolicus Missionarius „ Grammatica e vocabulario della Lingua kurda „ Roma 1787.” Bottani, Amadia, Giulamerk Kurdus tulajdon nevek — száz Sád ezer ahzár ki? ki? auya Dajka, vesd össze a' Kurduokról tett Tudósítást Eichorn Jénai Professorhoz Staatsanzeigen v. Schlötzer Göttingen 1785. III. B. p. 195.

h) Plan carpin es Rubruquius régi Barátok mellett, kik a' XIII-dik Században utaztak napkeletre megérdemli még az említést Willebrandus ab Oldenburg is 1211-ből. kinek meg van Itinerarium terrae sanctae című könyve Allatiusnál Συμμάρτα L. I. p. 122 — 152,

bai Székben Moldva határaszélén — ott van *Atschile* patak is. (Tiszta-átlázó) Az Arméniai Geographusoknál *Atelek* vagy *Atel* folyó viz. Ennek Váriátióji *Til*, *Edel*, *Ethel*, *Ethil*, mely vizet tévén, a' Volgát, később a' Dunát is így nevezték el a' Hunnusok, mint az Óltl vizét is a' Székely földön, hól az ered, *Etelnek* hívták (lásd Pray Annales Hunnar. p. 307. Deseritzkit 'T. I. p. 170 — 182. hól a' vaticani monumetum de avitis Hungarorum sedibus közöltetik — Mathiae Bél apparatus ad Historiam Hungar. T. I. p. 409 és Thurótzí mondja Chr. Hung. P. I. c. 13. Attila hungarico idioma Ethele dictus est)

Ssaray Tschik Hekun Chán' lakhelye (Tsik Székro emlékeztet

Schepszikai hegyek Kuma vizénél, Sepsi Székre

Fandschal hegye — Kantsal Székely Familia

Kuschák (az Ossétek' neve) a' Kósa vagy Kúsa élő Székely Nemzetség 'Forján, — Ikafalván, — Csernatonban —

Wapifalu Solyomkö és Wápa várak' romjai Málnás felett az Erdőben meg vagynak —

Berdefalu Georgiában — Berde Familia most is él Orbai Székben,

Bardótz építette *Bárda* Várossát. *Bárd*, *Bárdos* élő szavaink, Bardótz Szék hiszem Bardótz vezértől vette nevét, ki Bárdos volt: egy Bardás Görög Fővezérről emlékeznek Zonaras és Cedrenus Praynal Annales veteres Hunnor. p. 370.

Bartosz Fejedelem régen Georgiában — Bartos Familia ma is él Kezdi Székben. —

Tarku hegy — 'Tarkó hegy, melyből az Óltvize ered Csik Székben. *Tar* régi magyar szó, kopaszt tesz (lásd a' bizonyítást Felső Magyarországi Minerva 1829. 1-ső Kötet lap. 4 Tartzal hegynék felső része *kopasz tetőnek* nevezetik Szirmay l. c. p. 3.)

Chidókusz Gidó köz — Gidófalva Sepsí Székben —

Obotü — Obotö: sok van ágban végződö hegy, mint a' Székelyeknél *liét Ág*, *Nagy Ág*, 's t. b. *Bogatudabág*, *Toroc Dabága*. Ezen kevés kijegyzést csak a' Székelyekre tekintve tettem, mivel a' kivonásnak hoszúnak kellene lenni, ha minden magyar hangu szavakat ki irtam volna, melyekre a' figyelmetes olvasó önkéntesen akadni fog.

II. S Z A K A S Z.

A' Székely Nemzet' Felosztása.

§. 1.

Bé - Vezetés.

A' költözöködö kissebb vagy nagyobb Mértékben vad és Pogány Nemzetek Tartományokat foglalván el, egymás után Statusokat formáltak, érezvén a' Constitutio' szükségét a' meg hódolt újj Országokban.

Az Északi Europai Nemzetek, éppen úgy mint az Ásiaiak, 's Amériikaiak abban az időben külömb külömbféle Nép fajokból állottak, melyeknek különföjük vagy vezérek voltak, 's többnyire nyelvek' Egysége kö-

lőtte össze őket. Eleinte csak mikor közönséges háború vagy is Expeditio volt, egyesítették magokat a' Nép fajok, 's egy lett Vezérek között a' Fő, vagy a' Király; de a' háború végével a' királyi Méltóság is elenyészett, 's ha némelyek, mint Márbód, és Herman tovább is akarták usurpálni hatalmokat, és a' Nép fajokat egyesíteni, ezek rendszeren a' Népek' Szabadság' szeretetének áldozataik lettek. — Ezen függetlenségnek meg kellett szünni idegen tartományok' elfoglalása után, mert kénytelenek voltak szüntelen fegyverben lenni, hogy birtokokat megtartsák, és nagyítsák — Állatták azért, hogy egy főre szükségek van: — az első Constitutio ennél fogva katonai volt az elfoglalt tartományokban, mely a' Rómaitól abban különbözött, hogy itt a' Nép fajok' Fejei választották a' fő Vezért, a' Rómiaiaknál pedig a' Fővezér tette az Alvezéreket. — A' másik különbség a' volt, hogy a' Római katonák Rómának számára foglaltak, a' barbarus Nemzetek pedig magok közt felosztották Zsöld helyett az elfoglalt földeket. (lásd Europäische Annalen 1808. és Constant. Porphyro genitust Nro. 18.)

A' Nép faj fők azután is uralkodtak Népeiken, 's úgy látszik az örökség' Jussa szerint, a' Királynak pedig a' katonai végre hajtó 's valami főbirói hatalmat adtak át, de minden törvényeket, köz dolgokat, melyek

Nro. 18.) Const. Porphyr. de adm. Imp. c. 40. a' magyarokról írja, hogy „ az elfoglalt földeket a' Csapatok közt mint a' „ folyó vizek mellett laktak, felosztották.“ Béla Jegyzője c. 6. említi a' Szövetség' egyik Czikkelyében, hogy „ a' mit „ köz fáradsággal megszereznek, mindenik részesüljön belőle.“

a' nép fajokat illették, háborút, békességet, szövetséget, a' szabad mezőkön (Campus Martius) kellett elhatározni, hol a' Nép faj fők sokaktól kísértetve megjelentek, 's Népeik' Személyessei voltak. Hogy ez így volt a' Historia mondja, p. o. A' Francus Nemzetet tették a' *Chaucsok*, *Ansivariet*, *Cheruscusok*, *Chamaver*, *Actuavier*, *Bructerusok*, *Cattusok*. A' Saxók és Gothusok ilyen Nemzetekből állottak: a' Longobardusoknak 60 Csordái, 's azoknak Vezérei tsak nem anyi Hertzegséget formáltak későbbben Oloszországban. Jornandes szerint az *Ulkingurok*, *Angiscirok*, *Bittugorok*, *Bardorok* Hunnus maradványu Népek voltak, valamint az *Uturgurok* és *Cuturgurok*. Az Avaroknak is kilentz nagy Csordáik és ugyan anyi Chánjok volt, kik egy fő Chán alatt voltak. Hasonlóképpen a' Magyarok hét Csapatokban jöttek ki hét Vezérek alatt, kik végre Arpádot választották Fejeknek.

§. 2.

A' Székely Nemzetről közönségesen.

Elromolván a' Hunnus nagy birodalom, egy része az elgyengült nagy Nemzetnek Erdélyben vette magát, és a' Maros 's Ölt vizek' mejjékeit szállotta meg, hol a' Gepidák' szomszédtságában, ugy látszik, hogy az Avarok' kijövetelég, inkább szövetségben, mint ellenségeskedésben éltek, kiknek reájok mint említettem is, nagy szükségek volt a' Longobardusokkal folyt háborúkban — Az is nagyon hihető dolog, hogy azon három ezer fegyvert viselő Hunnusok, kik Thurózi szerint az ütközet' szerentsétlen kimenetele után Erdélyben vették

magokat, itt kész telepekre akadtak, minthogy azt fel sem lehet tenni, hogy az Aszonyok', Gyermekek', Öreg-gek' és betegek' őrizésére tanyáikon véd oltalom sereget ne hagytak volna hátra a' Hunnusok. Már pedig hogy ők Moldvát és Erdélyt bírták kétséget sem szenved, és mint felyebb előadtam, nékiek ezeken a' részeken több Telepek volt, kikhez, mint felekezeteikhez bizvást vehette magát a' külön szakadt, vagy is a' szerentsélen csata miatt elszórt 3000 főkből álló fegyveres csapat, ha ugyan tsak Thurótziban nem hibás a' szám' kiírás.

A' Székely név szóban erre még nagyobb tanubizonytságot kapunk: ugyan is Timon szerint (Imago novae Hung. c. x.) *Székely* custóást őrzöt (Tsűsz árka ma is nállok meg van) tett régen, mert ma is mond Timon »*Magyar Ország' némely birodalmaiban, mint a' Regéltziben a' hegy és erdő őrzők Szekeliusoknak nevezetnek, 's azt írja Báró Apor Péternek továbbá Timon » kedves volt nékem, hogy az Etymonról való értelmem Bay Mihály' tanubizonytsággal megerősödik, ki Scythianak egy résziben több Esztendökel ezelőtt követ volt, 's állítja, hogy Ásiában is az őrzöket Székelyeknek nevezik.* (lásd Benköt is in 'Transilv. Gen. T. I. p. 396. és Pray annales Regum Hungar. P. III. p. 388.) Palma (Notitia rerum Hungar. 1785. T. I.) IV-dik Béla 1247-béli oklevelében olvasta »*Montium versus Moraviam Custodes Szekelios appellari.* A' Tudományos Gyűjteményből látom, (1838 VIII dik Kötet l. 86.) hogy Horváth István éppen ilyen értelemben van, azt irván, a' *Bissenusok Marchionatus* az az Székelységet, őrséget tettek: ezt állítja ha-

sonlóképen a' már említett Rajzolatokban lap. 9. így mondja ezt Schlötzer is krit. Saml. p. 182, 183. — (Nro. 19.) Ugy kell hát gondolkodnunk, hogy az Or-

Nro. 19.) Bombárdi Topographia Hungariae Segm. IV. Szamosközi után a' Székhelytől huzza le a' Székely nevezetet. (locus sedis) Béla' jegyzője c. 47. így ír: „Et in loco illo „Eudu subjugato populo illius partis aedificavit castrum, „quod nominavit vulgariter zecufeu, eo quod Sedem et „Stabilitatem constituit,“ (lásd Deseritzkit is T. I. p. 26. Töppeltint origines et occasus Transylv. Lugdum. 1667. p. 46.)

Engel a' Székely szót a' szökni — Szökelyek — Szaladók — huzza le, hogy Atelkuzuból elkergettettek, 's elszaladtak: de ez a' Hypothesis nem bévohető, valamint az sem, hogy a' Siculi vilissimi, pessimi, régi Kronikák' kifejezéseit a' Székelyekre alkalmaztatja, kik a' tanúbizonyosságok szerint mindegy jó katonák voltak (I. c. T. I. p. 61.) hanem a' Bissenusokra igen jól illenek azon kifejezések, kikről írja Thurótzi P. II. c. 65. „A' Bissenusok pedig minyáyan elfutottak, mint a' Bárauyok a' Farkasok „elől.“ Ugyan is voltak Siculi de Vágh nevezet alatt Bissenusi telepek, melyekről írja c. 57. Béla' Jegyzője „venit de terra Bissenorum quidam miles de ducali progenie „cui nomen fuit Thomizoba:“ 's ennek adta Toesun Zulta' sija Reme y földjét a' Tiszáig, 's ezek a' Thomizoba' Bissenusi nevezetettek Siculi de Vágh, mint Pray mondja, és Villae Bissenorum Gran és Sitovia közt említettnek 1075-béli Oklevélben is Praynál; ugy több Besenyő faluk Katonánál T. III. p. 395. (I. §. 14. II-dik Szakasza). Még 1114-ben is nevezetettek Bissenusi atque Siculi vilissimi, Bissenusi pessimi, et Siculi vilissimi Thurótzi II. c. 65 — 65. mint láthatni Schlötzernél Krit. Saml. p. 183 — 184. Ezek' birtokit később Kunok' majd Tótok' (Bosniai Croatok) ülték meg Pray és Schlötzer szerint.

szág' széleiken bizonyos ör- vagy székhelyek voltak, kik az Ellenség' közelítését észre vévén, a' fő vezér szállására hírt adtak, ha nagyobb erőre szükség volt, és magok meg nem tudták a' határt örzeni. (lásd felelőbb §. 6. I-ső Szakasz és III-dik Szakasz §. 6.).

Már ilyen Szék' vagy Ör helyek a' Székely földön kezdetben 7 számmal voltak, mert a' hét szám ugy tetszik nékem különös becsben tartott még Móses' idejétől fogva, ki első a' hetedik napot meginnepeltette a' Zsidókal a' világ' teremtetésének emlékezetére. (Nro. 20.)

Az első Örtelepek, vagy Székhelyek tulajdon Vezérek alatt egy Főtől függöttek, kit a' nagy birodalom' elomlása után magok közzül választottak. Ezen fő tiszti hivatalban lévők egy darabig *Bajánoknak*, mások

Nro. 20.) A' Magyarok' hét Vezérei, és csapatjai, a' hét Kun nemzetségek, kik Kiownál a' Magyarokhoz állottak, az Ország' hét Részekre osztása, Erdélynek neve Regio septem Castrensis, mely már a' XIII-dik Században külföldi írők-nál is előfordul, a' hét Vármegyék, és hét Szász Székek az első időkből arra mutatnak, hogy a' hét számuak különös erő tulajdonítottak. Hogy a' Rómaiak is a' hét számra sokat tartottak, mint más barbarus nemzetek is, bizonyítja Aulus Gellius Noctium Atticar. L. 2. c. 10. Róma hét hegyeken épült; Ajaxnak a' paizsa Homerusnál hét bőrrrel volt behuzva, így a' Pandectákat is hét Részekre osztották, innen a' régi törvények szerint hét Tanuk kívántattak meg a' Testamentumban, 's maga Justinianus Császár így szól L. II. c. de vet. Jur. „In septem partes eos (Libros ff.) digressimus, non perperam, neque sine ratione, sed in numerum naturam et artem respicientes.“ A' hét Székekre felosztás nem történet munkája volt, hanem a' hét szám tiszteletben volt akkor.

szerint *Rhabanbánoknak* neveztettek. — Az 1533-beli kéziratban előfordulnak nagyobb 's kisebb Rhabanbánok, amaz *Gyula* ez *Horkáz*, a' fő igazgató volt Gyula: de ezt már a' Magyarok' kijövetelére kell érteni, kiknél a' *Gylas* és *Carchan* ítélő birói hivatalok még voltak, mint Constantinus Porphyrogenitus bizonyítja de Adm. Imperii c. 40. és Szent László Decr. L. III. c. 2. a' *Sarchas* (vagy *Carchan*) még előfordul.

Honnan vette magát a' Rhabanbán nevezet? bizonyosan nem tudom: Bayer szerint (Belii Adparat. ad Histor. Hung. T. I. p. 409.) *Ethil*, *Ethel*, *Rha* egyet jelentett, t. i. folyóvizet, — Attilát Etelenék is hívták, hogy pogány Eleink a' vizeknél áldoztak, törvényeinkből tudjuk; megeshetik, hogy a' két szókból *Rha* és *Baján* vagy öszvehuzva *Bán*, lett a' nevezet, mint hogy a' *Bajánok* vitték talán az áldozatokat is végben. Pray' és Engel' Munkáikban olvashatni, hogy mind a' Bulgárok, mind az Avarok közt több fő Vezérek *Baján* nevet viseltek. A' Kolumbán Székely familia' Genealogiájában, melyet I-ső Apafi Mihály' alatt igen kedves Embere Kolumbán Ferentz az Udvarhelyi Levéltárban volt régi jegyzések után készített, a' Székelyek' fő tisztjei *Baján* és *Bán* név alatt jönnek elő. Ez az író ilyen *Bajánokat* említ; a) *Poka* (régén irták *Pouka*) kinek maradéki az író idejében is Pókalfván 's Galambfalván nemesi szabadsággal éltek Maros Székben: hozzá teszem ehhez, hogy a' *Pókahalma* Kézdi Székben Csernáton és Kézdi Vásárhely között ma is fenntartja ezen *Bajánnak* emlékezetét, hol kivált a' Kézdi Vásárhelyiek jövet menet, akár fáradtak lovaik, akár nem, azokat régi szokás szerint megpihentetik, 's e' volt az egyik *Tűzhalom*,

hol a' hirtelen felkeléskor tüzet gyújtottak jeladásra. (I. III-dik Szakasz §. 1.) b) *Colon*, (későbbben irták *Kolon*) atya volt *Burdótz*, ki sokáig viselvén a' Bánságot *Colombámmak* nevezetelt; ebből a' familiából ma is élnek többen mind a' katonai mind a' polgári renden. c) *Orbó*, az Orbai Szék' nevét innen meg lehet magyarázni, 's ma is él Orbai nevü familia. d) *Ders e, Úgron* ma is előkelő Nemes familia. — f) *Kele*. g) *Bébóh*. h) *Uzon*, ma is Sepsi Székben egy Népes Helységnek a' neve: ez az Uzon élt Arpád idejében. Ezután több Bajánokat nem emlit, hanem a' maga familiáját származtatja le. (Meg van ez a' Genealogia a' Familiánál, és Benkő Gyűjteményiben is 'T. 10. in folio p. 217: az Enyedi Könyvtárban) Menyire érdemel a' Genealogista hitelt, nem bizonyos; legalább előttem a' Kolumbán familia Olosz eredetűnek látszik, melynek egy része ma is ősi lakhelyén *Oloszteleken* Erdő vidéken lakik, hol Olosz telepek szállhattak meg régen, (I. §. 13. III-dik Szakasz) és a' hol a' Kolumbán és Markó (Marcó) Familiák tisztséget is viseltek (V-dik Szakasz).

A' Bajánok után jöttek bé a' Székelyek közzé is a' Gyula és Horkáz hivatalok, melyekben lévők mind a' katonai mind a' polgári dolgokat igazgatták Tuhutum' Maradékaiból volt Fejedelmek alatt, (Nro. 21.) mig nem Szent István megkoronáztatván az igazgatásnak állandóbb formát adott. — Úgyan is Szent István alatt

Nro. 21.) Bela Jegyzője írja c. 27. „Tuhutum pedig birta Er-
„ délyt békességben és boldogul, és az ő maradéka egész
„ Szent István' idejéig.“

felosztatván a' két Ország több Vármegyékre, melyeknek Fő Ispánok parántsoltak, (Comites parochiani) a' Székely Székek régi birtokaikban nem csak meghagyattak, hanem addig volt szokásaikban, Törvényeikben anyival is inkább megtartattak, mivel ők a' határ széleket örzötték. Világos ez az 1466-ban költ oklevélből, melyben a' Székelyeknek tulajdon törvényeik és szabadságaik említettnek, melyeket b. e. régi Magyar Királyoktól nyertek, vagy azokban megerősítettek (§. 6. II-dik Szakasz).

Béjövén a' keresztyén Vallásal a' deák nyelv is, a' Fő Tisztek' régi nevezetei lassanként elenyésztek, azok helyett a' Comes és Vicecomes Siculorum nevek jöttek bé, minthogy a' Székely föld is egy Vármegyének vétetett, és még 1492-ben a' 8-dik Czikkelyben Comitatus Siculorum fordul elő, — így a' Kollár kéziratjában de generibus Siculorum »alii vero sunt, qui nomine Comitatus tenentur.

Lássuk hát már 1-ször a' Székely-ek alatt kiket kell érteni? vagy is a' Nemzetnek alkotó Részeit; 2-szor, A' Nemzetnek Constitutióját, mind a' kettőre nézve csak a' történeteket kérdvén meg sine ira et studio.

§. 3.

A' Székely Nemzetről különösön.

A' Székelység legrégibb időktől fogva katonai nemzet, vagy is hadi nép volt: Neve, birtokainak fekvése a' határ széleken, törvényei, és a' Historia ezt bizonyossá teszik. *Hadban szolgáló Emberek, vitézlő Rend* azon kifejezések, melyekben a' törvények a' Székelység-

ról szóllanak (l. Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 8, 16, 20, P. V. Edict. 59 — 70.). — Hogy jó katonák is voltak eleitől fogva, arról sok tanubizonyosságok vagynak. Aranyos Széket érdemeik után kapták meg, melyeket hadi szolgálatok által szereztek: *pro meritorüs Servitiüs Sicularum nostrorum*, mint a' Privilegiumban van. — Mátyás Király írja 1473-béli parantsolatjában *Strenuum belli gerandi Studium Sicularum*. — Werbötzi Trip. p. 3. t. 4. *Siculi rerum bellicarum expertissimi*. — Mihály Vajda' Szabadság' levelében » A' Székelység mind régen, mind az ujjabb időkben hadi tehetségéről dűséretesen elhíresedett « — I-ső Rákótzai György 1636-ban költ Diplomájában így ír, *A' Székelyek mind elöttünk élt Fejedelmeknek, igaz hűségel, tejes erőből, és dűséretes katonai bátorságal szolgáltak; mind nekünk uralkodásunk kezdete óta mindenféle hűséges és legjobb hazafiakhoz illő szolgálatokat, 's katonai érdemeket tettek. Leopold' Diplomájában pedig *Genus hominum bellicosissimum* nével jelettetnek ki. —*

Megtántorodott hát Schlötzer azt állítván, hogy a' Székelyek' vitézségéről nints a' régi Annalisokban emlékezet, mert a' felyebbi folyvást folyó bizonyosságokból az ellenkező tetszik ki, melyekhez hozzá lehet adni Bethlen János Historiáját L. II. c. 5. és Tröstert Das alte und neue Dacia p. 318. kik szerint a' Székelységből állott mindenkor az Ország fő hadi ereje, és semmi ütközet nem volt a' régi és ezen Irók' idejében, melyekben a' Székelyek részt nem vettek volna: 's maga Bonfinius (Dec. 5. L. 3.) bizonyítja, hogy 1493-ban keményen megverték a' Törököket Verestoronynál a'

Székelyek, és II-dik Wladislaus írja abban az Eszten-
dőben Mártius első napján Rómában, hogy 15 ezer
Törökök maradtak halva (Raynaldi Annales Eccles. T.
IX. ad annum 1493.) 's meg lehet, hogy ez is egy ok
vált, miért későben X-dik Leo Pápa pénzelt, gabonával,
puskaporral, ágyúkkal, saletrommal 's a' t. igyekezett se-
gíteni II-dik Wladislaust, hogy jobban boldogulhasson
a' török hatalom ellen. (Epistolarium Petri Bembi Leo-
nis Decimi Pontificis maximi nomine scriptarum L.
XVI. Basileae apud Frobenium 1538. L. X. Epist. 3. —
23.) Ugy gondolom, hogy a' hazai oklevelek, Kirá-
lyaink', 's Fejedelmeink' bizonyágtételei, ugy a' nem-
zeti Irók ebben a' tekintetben több hitelt érdemelnek
a' Székelyek vitézkedésekre nézve, mint a' máj idegen
Irók, kik ho'nyi történetcinkben, 's kivált belső alkot-
ványainkban éppen nem nagyon járatosok. — — Ez a'
derék Nemzet kezdetben két osztájból állott, ugy mint
Lorasokból és *Gyalogokból*. A' deák nyelv elhatal-
mazása után, hogy a' puskapór és puska a' hadakozás-
ban felvétettek a' XV-dik Században, az elsőök nevez-
tettek *Primipilusoknak*, a' Gyalogok *Pixidariusoknak*.
Még Mátyás Király lustrale edictumában 1473 ból *Equi-
tes* et *Pedites* nevek fordulnak elő, jól lehet bizonyos
Mátyás Király leveléből, melyet Timon felhoz, hogy
Gyalogjainak ötöd része puskás volt már: ugy gondo-
lom tehát, hogy a' pixidarius nevezet csak a' XV-dik
Század' vége felé jött szokásban. — Hadi és Polgári
Tisztjeiket szabad választással tették magok közül a'
Székelyek, kivévén a' Székely Ispánokat, kiket Szent
István' ólta a' Királyok, és Fejedelmek tettek minden-
kor, a' mint ez az 1492-ben tartott Diacta 8-dik Czik-

kelyéből és Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 1. világos. — A' régi időkben minden hivatalok, mint más Nemzetek közt is, a' Székelyeknél személyesek és nem örökösök voltak; az egész Nemzet egyenlő szabadsággal, jussokkal és törvényekkel élt; az érdem és nagyobb birtok után minden szabad Székely hivatalt nyerhetett, vagy más szóval, nem volt elzárva egyik előtt is az ut a' felyebb hágasra. Ilyen értelemben volt ebben a' dologban Benkő József is, kinek fáradhatatlan igyekezetét Erdély Ország' historiája felvilágosításában világot látott könyvei és számos kézirati eléggé bizonyítják. (Nro. 22.)

Minden tudja hogy ma a' Székelyek három rendet formálnak, u. m. *Nemes*, *Lovag*, és *Gyalog* rendet. (Primores, Primipili, et Pixidarii) Az Oklevelekben neveztetnek gyakran *Siculi trium generum*: a' már hát a' kérdés, mikor és honnan származott a' Primor vagy is nemesi rend, holott az egész Nemzet fejenként mindig nemes volt az előtt is, és ma is az? *Scythuli nobiles privilegiati* ugymond Werbötzi Trip. P. 3. t. 4. Első Ferdinand' Comissariussai pedig hivatalos tudósításaikban jelentik fel 1552-ben „*el vagy nah osztva három rendekre, az Előkelők hivattatnak Nemeseknek, kik Patriciusok, Bárok helyett tartatnak; a' másik rendet teszik tulajdon nyelveken a' Lőfő Székelyek, deakul Primipilusok* (lovag rend — equestris

Nro. 22.) *Equites secundi ordinis* — incunabula Primorum Imago Nat. Sic. p. 44. Ebből az Ideából megy ki Benkő minden más munkáiban is, hol a' Székelyekről szövl. — Primipilus vagy Antesignanus a' Rómaiaknál egyet tett, Pilum alatt Nyilat is Lándzsát is értettek.

ordo) a' többiek a' köznép (plebei) de minyájan nemeseh. (Imago Nat. Sicul. p. 42. lásd lejjebb §. 5.).

Hogy az első megszálláskor tsak Vezetélsztekéből 's szabad emberekből állott a' Nemzet, kik egy Caste — és egy vér vóltak, senki sem kételkedik, a' ki más Nemzeteknek historiáját figyelmetesen olvasta. — De vajon a' Tisztségek nem vóltak é bizonyos Familiákhoz kötve? Nékem ugy tetszik, hogy Werbötzi' szavai erre mutatnak, *qui per tribus et generationes, atque lineas generationum (antiquorum more) haereditates ac officia inter se partiuntur et dividunt.* P. 3. t. 4. — Az 1571-ben kijött fordításban, mely Veres Balázstól való, ez a' hely így van áttéve » kik örökséget, és tisztet, nemzetségre és nemzetségnek ágazatira régi szokások szerint osztanak köztök: de a' Tribus szó itt nints át fordítva, melyen a' Népfajokat, vagy Törzsököket kell érteni. — Ugyan is az egész Nemzet még Ásiában Törzsökökre vólt felosztva a' szerint, a' mint az emberi Nem szaporodott, nagyobb vagy kisebb számból álló Familiákra feloszlott, melyek bizonyos Törzsökök alatt egyesítették magokat. A' VI-dik Századbéli Iró Agathias L. V. c. 6. bizonyítja » *Hi omnes et Scythae et Hunni vocitabantur, seorsim tamen et per generationes: nam partim Cotriguri appellantur, partim Ultiari — partim alias, utcumque patrium illis est gentibus et consuetum denominari.*

Kijövéen Ásiából több ilyen törzsökös egy fajú és vérü Nemzetségek, utjokban idegen, és vérségben távolabb álló Népcsapatokat is vettek fel magokhoz szövetségben, vagy az ellentállókat meghódítván adózókká és jobbjókká tették. — A' Hunnus nagy Nemzettől

elszakadt Székely telepek is ilyen Törzsökökre voltak felosztva. Simenfalvi hat ilyen Törzsököket (nálla *Nem*) számlál elő, ugymint *Halom*, *Eröslik*, *Jenő*, *Medgyes*, *Adorján*, *Abrán*, mint Benkő in Speciali Transilvania a' kézirat után felhozza: de úgy gondolom, hogy az Adorján a' deák Adrianusból származván, ezen Törzsöknek más nevezete lehetett kezdetben; leg alább *Adrian telke* 1338-ban, 1422-ben költ oklevelekben *Hémer*, *Dook*, és *Hrász* Kraszna Vármegyei faluk' határainak kijáratása felett négytszer is előfordul, (Collect. Jos. Benkő fasc. 8. Nro. 15.) és Adrian vagy Hadrianus Erdélyi Püspök is volt 1181-ben. (Katona Hist. Crit. T. IV. p. 241. et seq.) Így lett a' Vitályos Székely Familia a' deák Vitelliusból, mely Név a' Czerjék Familia' régi Leveleiben majd *Vitalusnak* irattatik, majd *Vitelliusnak*: így a' Karátson ágazat az *Abrán* Nemből Maros Széken (Vindiciae anonymi p. 352.) ---

A' felyebb megnevezett Törzsököket olvashatni Kovachichnál Script. Reg. Hung. Minores T. I. p. 339. de Generibus Siculorum régi kézirat szerint azzal a' különbséggel, hogy Eröslik helyett *Örlötz*, Abrán helyett *Zabran* van írva; de ez semmi változást nem tesz a' dolgon; mert régi oklevelekben előfordul *Terra Tribus Zaran* is, a' mi éppen az a' mi Abrán, vagy Zabrán: Meggondolván azomban hogy a' Székelyeknek hét fő Székeik voltak kezdetben, bizonyos lévén az is, hogy Tribus *Achaz* (Ákos) némiely Székely familiák' törvényes leveleikben a' XVI-dik Században előfordul, inkább hihető, hogy a' Székelyek hét Törzsökből valók, valamint a' Magyaroknak is Constantinus Porphyrogenitus tanubizonyosága szerint hét Nemzetségei voltak.

Engel közli Gróf Eszterházi Joseph Nepom. kéziratját (Vindiciae anonymi p. 350. et seq.) mely szerint 1548-ban Maros Székben a' Tisztségeket hat Nemben és 24 Ágazatokban viselték, 's nem ok nélkül megjegyzi, 1-ször) Hogy egyik vagy másik Nem, vagy Törzsök' számában idővel megkissebedhetett, elszegényedhetett, 's a' szerint aláb szálván a' Törzsök neve is elenyészett, vagy ágazatokra oszlott fel.

2-szor) Hogy némely Ágazatok meg gazdagodván, és számban is meg szaporodván, újj Törzssökké vagy Nemmé váltak által.

3-szor) Néhány Familiák fényességben jövév újj ágazataik róllok neveztettek el. Én ezen vélekedését Engelnek példakal is bizonyítom.

Csik Szent Tamási Lázár Bálint, Mátyás Király alatt ki eszközölvén Kászon Szék' Privilegiumát, (IV. Szakasz §. 5.) mind maga, mind Maradékai Kászon Székben nem csak befogadtattak, hanem a' Nép' megegyezéséből szép Birtokokat kaptak, és a' Tisztség viselésben más Nembéliek és Ágazatok felett megkülömböztettek. — A' XVI-dik Század' első felében készült oklevél megérdemli a' közlést vagy csak a' Székely tiszta Magyarságért is, mely nints deák szókkal meg keverve. — Az ide tartozó hely így van:

Pataki Antalnak hűséget adnak a' Törzsöknek, hogy Lázár Bálintot készek fejek felé felvenni, és a' Tízben is befogadniok, úgy hogy az hat Nemben mindenikben elbirja egyszer egyszer az Tiszte, és mikor az eltelik, álljon az Halom Nemben, és mikor az Halom Nemnek előjő Tiszti, akkor az Halom Nembéliekkel együtt birjon Tiszte; csak hogy általmaz-

za őket minden hatalmastól; sőt még annak felette velle edgyütt akarnak minden költségekbe futni, mindenre a' hová szükség futniok az ők szabadságokéért sem akarnak egyebet eö nállánál uralni, hanemtsak ötlet. és az ő maradékút, tsak őket elszakaszsa Csiktől.

Ezen közben király jö bé Erdely-be, jö Megyesben, bocsátja két Itélőmesterét Székely földére, egyiknek Gergely Mester, másiknak Bodó Gáspár volt nevek, azt hivták Praepostnak is, (NB. Egy Bodó Miklós 1447-ben Székesfejérvári Praepost volt. Pray Annales Reg. Hung. P. III. p. 61.) ezek Székéről Szék-re jártak, 's úgy itéltek, — jövének ide Csikba is bé.

Immár Lázár Balint kezd eljárni az Tiszteken, mind az föld népe néki adta vala azt kezében, — meghal, nem járhat mind az hat Nemnek Tiszteiben el, hanem az fija Lázár András tölti bé. Mihor hitelik, mondnak az föld népei, Uram immár az Halom Nemben álljon hegyelmed, mondnak az Halomnembéliek, nem igazság az, hogy néhünk eö hegyelmet osztó társul adjátok; a' több Nembéliek éppen megmaradnak, mert Lázár Balint minyájunkért fáradott, höltött — Végezh, hogy úgy légyen, hogy egy esztendőben az Lázár Balint Maradéki Birák légyenek, és az másik esztendőben se Birák, se Hadnagyok: az ölta még Lázár András élt, ő is úgy birta Kászont; és oltalmazta: Lázár András' hölta után Lázár Ferentz meg ekképen birta és oltalmazta, a' föld népe se uralt, oltalmult, senki egyebet, eö sem erőltette egyéb szolgálatra eöket, hanem tsak az ő szabad akaratjok szerint, az mint szolgáltak mind ollyan jámbor földes Urokat. (1700-ban

13 May készült hiteles törvényes Párból ki írva Székely Dávidnak Lázár István, Ferentz, 'Sigmund, Antal Grófokkal folyt Per-Levelek közzül)

Hogy a' Törzsökök (Nemek) száma némely Székekben meg kevesebbedett, ki tetszik onnan, hogy Maros 's Kászon Székekben hat Nemről szóllanak az Oklevelek, ellemben Kezdi Székben már Zsigmond Cászár' idejében csak öt törzsökös Nemek voltak, mint kitetszik Kezdivásárhelynek adott, és 1427-ben 4-dik Octoberben költ Szabadtság' Levélből » *Sigismundus — fidelibus nostris universis Senioribus Sicilorum nostrorum ad sedem Fizi di vocatam pertinentibus salutem et gratiam. Gravis Querela pro parte fidelium nostrorum universorum populorum et hospitum totius Communitatis Civitatis seu Oppidi nostrae Majestatis Thorja Vá s á r a appellatae nobis allata aures nostras pulsavit vehementer, quovis ipsam nostram civitatem seu Oppidum ad quinque Geneologia s seu Generationes vestras inter vos dividens — ipsos per multiplicium et assiduorum taxarum impositiones — impedivisset is (A' Város Levél' tárából ki írva lásd II-dik Szakasz §. 12.)*

Egy uttal közlöm Engel után a' hat Nemek' és 24 Ágazatok' neveiket, melyek Maros Székben 'Fiztségeket viseltek, melyeket össze kell vetni a' III-dik Szakasz 1-ső §. elő fordulandókat, és §. 7 II-dik Szakaszban befoglalt Historiai Resultatumokat.

Hadnagyság *Bíróság.*

Halom Nemben Gyüing Ágon Megyes Nemben Megy. Ágon.
Ewrylych » — Bwd — — Jeneu » — Boroszló.
Jeneu » — Zwimweu — Adorján — Poson.

Megyes » — Megyes — Abrán — Nagy.
 Adorján » — Theled — Ewrlyk — Bud.
 (Thelegd.)
 Abrán » — Nagy — Halom — György.

Halom » — Péter — Megyes — Kvrt.
 E — » — Zowat — Jeneu — Blasy.
 L — » — Vy — Adorján — Vatzman.
 M — » — Budor — Abrán — Vy.
 Ad — » — Poson — Ewrlych — Ethken.
 Abr — » — Gyerv — Halom — Péter.

Halom » — Gaboud — Megyes — Budor.
 Ewrlych » — Seprwd — Jenw — Zwmmrwv.
 Jenw » — Boroszló — Ad » — Vay.
 Megyes » — Küirt — Ab » — Karatsyon.
 Adorján » — Vatzman — Ew » — Seprwd.
 Abran » — Wy — H » — Gabud.

H » — Naznan — M » — Gyarnos.
 E » — Ethken — J » — Vii.
 J » — Blasy — Adorján — Thelold
 (Thelegd.)
 M » — Gyarus — Ab » — Gyerv.
 Ad » — Vaga — Ew » — Zwat.
 Ab » — Karacsyon — H » — Naznan.

Megyes Nemben Dudor ágon vagynak két Lőfő-
 ségek Akosfalváról és Vajából

Megyes Nemben Gyarus Ágán vagyon Ákosfalvi házra.

Abram — Wy — az Akosfalvi házra.

felosztatván a' két Ország több Vármegyékre, melyeknek Fő Ispánok parántsoltak, (Comites parochiani) a' Székely Székek régi birtokaikban nem tsak meghagyattak, hanem addig vólt szokásaikban, Törvényeikben anyival is inkább megtartattak, mivel ők a' határ széleket örzötték. Világos ez az 1466-ban költ oklevélből, melyben a' Székelyeknek tulajdon törvényeik és szabadságaik említettnek, melyeket b. e. régi Magyar Királyoktól nyertek, vagy azokbun megerössítették (§. 6. II-dik Szakasz).

Béjövén a' keresztyén Vallásal a' deák nyelv is, a' Fő Tisztek' régi nevezetei lassanként elenyésztek, azok helyett a' *Comes* és *Viccomes Siculorum* nevek jöttek bé, minthogy a' Székely föld is egy Vármegyének vétetett, és még 1492-ben a' 8-dik Czikkelyben Comitatus Siculorum fordul elő, — így a' Kollár kéziratjában de generibus Siculorum » *alii vero sunt, qui nomine Comitatus tenentur.*

Lássuk hát már 1-ször a' Székelyek alatt kiket kell érteni? vagy is a' Nemzetnek alkotó Részeit; 2-szor, A' Nemzetnek Constitútióját, mind a' kettőre nézve tsak a' történeteket kérdvén meg sine ira et studio.

§. 3.

A' Székely Nemzetről különösön.

A' Székelység legrégibb időktől fogva katonai nemzet, vagy is hadi nép vólt: Neve, birtokainak fekvése a' határ széleken, törvényei, és a' Historia ezt bizonyossá teszik. *Hadban szolgáló Emberek, vitéz-ő Rend* azon kifejezések, melyekben a' törvények a' Székelység-

ről szóllanak (l. Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 8, 16, 20, P. V. Edict. 59 — 70.). — Hogy jó katonák is voltak eleitől fogva, arról sok tanubizonyságok vagynak. Aranyos Széket érdemeik után kapták meg, melyeket hadi szolgálatok által szereztek: *pro meritoriiis Servitiis Siculorum nostrorum*, mint a' Privilegiumban van. — Mátyás Király írja 1473-béli parantsolatjában *Strenuum belli gerandi Studium Siculorum*. — Werbötzi Trip. p. 3. t. 4. *Siculi rerum bellicarum expertissimi*. — Mihály Vajda' Szabadság' levelében » A' Székelység mind régen, mind az ujjabb időkben hadi tehetségeiről dűséretesen elhiresedett « — I-ső Rákótzai György 1636-ban költ Diplomájában így ír, A' Székelyek mind előttünk élt Fejedelmeknek, igaz hűségel, tejes erőből, és dűséretes katonai bátorsággal szolgáltak; mind nekünk uralkodásunk kezdete óta mindenféle hűséges és legjobb hazafiakhoz illő szolgálatokat, 's katonai érdemeket tettek. Leopold' Diplomájában pedig *Genus hominum bellicosissimum* nével jelettetnek ki. —

Megtántorodott hát Schlötzer azt állítván, hogy a' Székelyek' vitézségéről nints a' régi Annalisokban emlékezet, mert a' felyebbi folyvást folyó bizonyságokból az ellenkező tetszik ki, melyekhez hozzá lehet adni Bethlen János Historiáját L. II. c. 5. és Tröstert Das alte und neue Dacia p. 318. kik szerint a' Székelységből állott mindenkor az Ország fő hadi ereje, és semmi ütközet nem vólt a' régi és ezen Irók' idejében, melyekben a' Székelyek részt nem vettek volna: 's maga Bonfinius (Dec. 5. l. 3.) bizonyítja, hogy 1493-ban keményen megverték a' Törököket Verestoronynál a'

Székelyek, és II-dik Wladislaus írja abban az Esztondöben Mártius első napján Rómában, hogy 15 ezer Törökök maradtak halva (Raynaldi Annales Eccles. T. IX. ad annum 1493.) 's meg lehet, hogy ez is egy ok volt, miért később X-dik Leo Pápa pénzelt, gabonával, puskapórral, ágyúkkal, saletrommal 's a' t. igyekezett segíteni II-dik Wladislaust, hogy jobban böldegulhasson a' török hatalom ellen. (Epistolarium Petri Bembi Leonis Decimi Pontificis maximi nomine scriptarum L. XVI. Basileae apud Frobenium 1538. L. X. Epist. 3. — 23.) Ugy gondolom, hogy a' hazai oklevelek, Királyaink', 's Fejedelmeink' bizonyágtételei, ugy a' nemzeti Irók ebben a' tekintetben több hitelt érdemelnek a' Székelyek vitézkedésekre nézve, mint a' máj idegen Irók, kik ho'nyi történeteinkben, 's kivált belső alkotványainkban éppen nem nagyon járatosok. — — Ez a' derék Nemzet kezdetben két osztájból állott, ugy mint *Lovasokból* és *Gyalogokból*. A' deák nyelv elhatalmazása után, hogy a' puskapór és puska a' hadakozásban felvették a' XV-dik Században, az elsőket nevezették *Primpilusoknak*, a' Gyalogok *Pixidariusoknak*. Még Mátyás Király lustrale edictumában 1473 ből *Equites* et *Pedites* nevek fordulnak elő, jól lehet bizonyos Mátyás Király leveléből, melyet Timon felhoz, hogy Gyalogjainak ötöd része puskás volt már: ugy gondolom tehát, hogy a' pixidarius nevezet csak a' XV-dik Század' vége felé jött szokásban. — Hadi és Polgári Tisztjeiket szabad választással tették magok közzül a' Székelyek, kivéven a' Székely Ispánokat, kiket Szent István' ólta a' Királyok, és Fejedelmek tettek mindenkor, a' mint ez az 1492-ben tartott Diaeta 8-dik Czik-

kelyéből és Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 1. világos. — A' régi időkben minden hivatalok, mint más Nemzetek közt is, a' Székelyeknél személyesek és nem örökösök voltak; az egész Nemzet egyenlő szabadsággal, jussokkal és törvényekkel élt; az érdem és nagyobb birtok után minden szabad Székely hivatalt nyerhetett, vagy más szóval, nem volt elzárva egyik előtt is az ut a' felyebb hágásra. Ilyen értelemben volt ebben a' dologban Benkő József is, kinek fáradhatatlan igyekezetét Erdély Ország' historiája felvilágosításában világot látott könyvei és számos kézirati eléggé bizonyítják. (Nro. 22.)

Minden tudja hogy ma a' Székelyek három rendet formálnak, u. m. *Nemes*, *Lovag*, és *Gyalog* rendet. (Primores, Primipili, et Pixidarii) Az Oklevelekben nevezetnek gyakran *Siculi trium generum*: a' már hát a' kérdés, mikor és honnan származott a' Primor vagy is nemesi rend, holott az egész Nemzet fejenként mindig nemes volt az előtt is, és ma is az? *Scythuli nobiles privilegiati* ugymond Werbötzi Trip. P. 3. t. 4. Első Ferdinand' Comissariussai pedig hivatalos tudósításaikban jelentik fel 1552-ben » *el vagynak osztva három rendekre, az Előkelők hivattatnak Nemeseknek, kik Patriciosok, Bárok helyett tartatnak; a' másik rendet teszik tulajdon nyelveken a' Lófő Székelyek, deakul Primipilusok* (lovag rend — equestris

Nro. 22.) Equites secundi ordinis — incunabula Primorum Imago Nat. Sic. p. 44. Ehből az Ideából megy ki Benkő minden más munkáiban is, hol a' Székelyekről szöll. — Primipilus vagy Antesignanus a' Rómiaiaknál egyet tett, Pilum alatt Nyilat is Lándzsát is értettek.

ordo) a' többiek a' köznép (plebei) de minyájan nemesek. (Imago Nat. Sicul. p. 42. lásd lejjebb §. 5.).

Hogy az első megszálláskor tsak Vezértisztekből 's szabad emberekből állott a' Nemzet, kik egy Caste — és egy vér vóltak, senki sem kételkedik, a' ki más Nemzeteknek historiáját figyelmetesen olvasta. — De vajon a' Tisztségek nem vóltak é bizonyos Familiákhoz kötve? Nékem ugy tetszik, hogy Werbützi' szavai erre mutatnak, *qui per tribus et generationes, atque lineas generationum (antiquorum more) haereditates ac officia inter se partiuntur et dividunt.* P. 3. t. 4. — Az 1571-ben kijött fordításban, mely Veres Balázstól való, ez a' hely így van áttéve » *lik örökséget, és tisztet, nemzetségre és nemzetségnek ágazatira régi szokások szerint osztanak köztök: de a' Tribus szó itt nints át fordítva, melyen a' Népfajokat, vagy Törzsököket kell érteni.* — Ugyan is az egész Nemzet még Ásiában Törzsökökre vólt felosztva a' szerint, a' mint az emberi Nem szaporodott, nagyobb vagy kisebb számból álló Familiákra feloszlott, melyek bizonyos Törzsökök alatt egyesítették magokat. A' VI-dik Századbéli Iró Agathias L. V. c. 6. bizonyítja » *Hi omnes et Scythae et Hunni vocitabantur, seorsim tamen et per generationes: nam partim Cotriguri appellantur, partim Ultizuri — partim alias, utcumque patrium illis est gentibus et consuetum denominari.*

Kijövéen Ásiából több ilyen törzsökös egy fajú és vérü Nemzetségek, utjokban idegen, és vérségben távolabb álló Népcesapatokat is vettek fel magokhoz szövetségben, vagy az ellentállókat meghódítván adózókká és jobbágyokká tették. — A' Hunnus nagy Nemzettől

elszakadt Székely telepek is ilyen Törzsökökre voltak felosztva. Simenfalvi hat ilyen Törzsököket (nálla *Nem*) számlál elő, ugymint *Halom*, *Eröslük*, *Jenö*, *Medgyes*, *Adorján*, *Abrán*, mint Benkő in Speciali Transilvania a' kézirat után felhossa: de ugy gondolom, hogy az Adorján a' deák Adrianusból származván, ezen Törzsöknek más nevezete lehetett kezdekben; leg alább *Adrian telke* 1338-ban, 1422-ben költ oklevelekben *Kémer*, *Dooch*, és *Krász* Kraszna Vármegyei faluk' határainak kijáratása felett négytszer is előfordul, (Collect. Jos. Benkő fasc. 8. Nro. 15.) és Adrian vagy Hadrianus Erdélyi Püspök is volt 1181-ben. (Katona Hist. Crit. T. IV. p. 241. et seq.) Igy lett a' Vitályos Székely Familia a' deák Vitelliusból, mely Név a' Czerjék Familia' régi Leveleiben majd *Vitalusnak* irattatik, majd *Vitelliusnak*: ily a' Karátson ágazat az Abrán Nemből Maros Széken (Vindiciae anonymi p. 352.) —

A' felyebb megnevezett Törzsököket olvashatni Kovachichnál Script. Reg. Hung. Minores T. I. p. 339. de Generibus Siculorum régi kézirat szerint azzal a' külömbségel, hogy Eröslük helyett *Örlötz*, Abrán helyett *Zabran* van írva; de ez semmi változást nem tesz a' dolgon; mert régi oklevelekben előfordul *Terra Tribus Zaran* is, a' mi éppen az a' mi Abrán, vagy Zabrán: Meggondolván azomban hogy a' Székelyeknek hét fő Székeik voltak kezdetben, bizonyos lévén az is, hogy Tribus *Achaz* (Ákos) némely Székely familiák' törvényes leveleikben a' XVI-dik Században előfordul, inkább hihető, hogy a' Székelyek hét Törzsökből valók, valamint a' Magyaroknak is Constantinus Porphyrogenitus tanubizonyosága szerint hét Nemzetségei voltak.

Engel közli Gróf Eszterházi Joseph Nepom. kéziratját (Vindiciae anonymi p. 350. et seq.) mely szerint 1548-ban Maros Székben a Tisztségeket hat Nemben és 24 Ágazatokban viselték, 's nem ok nélkül megjegyzi, 1-ször) Hogy egyik vagy másik Nem, vagy 'Törzsök' számában idővel megkissebedhetett, elszegényedhetett, 's a' szerint aláb szálván a' Törzsök neve is elenyészett, vagy ágazatokra oszlott fel.

2-szor) Hogy némely Ágazatok meg gazdagodván, és számban is meg szaporodván, újj Törzsökké vagy Nemmé váltak által.

3-szor) Néhány Familiák fényességben jövére újj ágazataik röllok neveztettek el. Én ezen vélekedésért Engelenek példákat is bizonyítom.

Csik Szent Tamási Lázár Bálint, Mátyás Király alatt ki eszközölvén Kászon Szék' Privilegiumát, (IV. Szakasz §. 5.) mind maga, mind Maradékai Kászon Székben nem csak befogadtattak, hanem a' Nép' megegyezéséből szép Birtokokat kaptak, és a' Tisztség viselésben más Nembéliek és Ágazatok felett megkülömböztettek. — A' XVI-dik Század' első felében készült oklevél megérdemli a' közlést vagy csak a' Székely tiszta Magyarságért is, mely nints deák szókkal meg keverve. — Az ide tartozó hely így van:

Putaki Antalnak hűséget adnak a' Hászoniak, hogy Lázár Balintot készek fejek felé felvennik, és a' Tizben is befogadniok, úgy hogy az hat Nemben mindenikken elbirja egyszer egyszer az Tisztet, és mikor az eltelik, állyon az Halom Nemben, és mikor az Halom Nemnek előjő Tiszt, akkor az Halom Nembéliekkel együtt birjon Tisztet; csak hogy általmaz-

za őket minden hatalmastól; sőt még annak felette velle edgyütt akarnak minden költségekbe futni, mindenre a' hová szükség futniok az ok szabadságokért sem akarnak egyebet eö nállánál uralni, hanem csak ötet. és az ő maradékát, csak őket elszakaszsa Csiktől.

Ezen közben Király jö bé Erdelybe, jö Megyresben, bocsátja két Itelömesterét Székely földére, egyiknek Gergely Mester, másiknak Bodó Gáspár volt nevek, azt hívták Praepostnak is, (NB. Egy Bodó Miklós 1447-ben Szekesfejérvári Praepost volt. Pray Annales Reg. Hung. P. III. p. 61.) ezek Székéről Székere jártak, 's úgy itéltek, — jövének ide Csikba is bé.

Immár Lázár Bálint kezd eljánni az Tiszteken, mind az föld népe neki adta vala azt kezében, — meghal, nem járhat mind az hat Nemzek Tiszteiben el, hanem az fija Lázár András tölti bé. Mihor hitelik, mondnak az föld népei, Uram immár az Halom Nemben álljon kegyelmed, mondnak az Halomnembéliek, nem igazság az, hogy nekünk eö kegyelmet osztó társul adjátok; a' több Nembéliek éppen megmaradnak, mert Lázár Bálint minyájunkért fáradozott, költött — Végezék, hogy úgy legyen, hogy egy esztendőben az Lázár Bálint Maradéki Birák legyenek, és az másik esztendőben se Birák, se Hadnagyok: az ölta még Lázár András élt, ő is úgy bírta Kászont; és oltalmazta: Lázár András' hólta után Lázár Ferentz meg ekképen bírta és oltalmazta, a' föld népe se uralt, oltalmult, senküt egyebet, eö sem erőltette egyéb szolgálatra eöket, hanem csak az ő szabad akaratjok szerint, az mint szolgáltak mind olyan jámbor földes Urokat. (1700-ban

13 May készült hiteles törvényes Párból ki írva Székely Dévidnak Lázár István, Ferentz, 'Sigmund, Antal Grófokkal folyt Per-Levelek közzül)

Hogy a' Törzsökök (Nemek) száma némely Székekben meg kevesebbedett, ki tetszik onnan, hogy Maros 's Kászon Székekben hat Nemről szóllanak az Oklevelek, ellemben Kezdi Székben már Zsigmond Cászár' idejében csak öt törzsökös Nemek voltak, mint kitetszik Kezdivásárhelynek adott, és 1427-ben 4-dik Octoberben költ Szabadság' Levélből » *Sigismundus — fidelibus nostris universis Senioribus Siculorum nostrorum ad sedem Hizdi vocatam pertinentibus salutem et gratiam. Gravis Querela pro parte fidelium nostrorum universorum populorum et hospitem totius Communitatis Civitatis seu Oppidi nostrae Majestatis Thorja Várára appellatae nobis allata aures nostras pulsavit vehementer, quovis ipsam nostram civitatem seu Oppidum ad quinque Geneologias seu Generationes vestras inter vos dividens — ipsos per multiplicium et assiduarum tazarum impositiones — impedivisset is (A' Város Levél' tárából ki írva lásd II-dik Szakasz §. 12.)*

Egy uttal közlöm Engel után a' hat Nemek' és 24 Ágazatók' neveiket, melyek Maros Székben 'Tisztségeket viseltek, melyeket öszve kell vetni a' III-dik Szakasz 1-ső §. elő fordulandókat, és §. 7 II-dik Szakaszban befoglalt Historiai Resultatumokat.

Hadnagyság. Biróság.

Halom Nemben Gyüreg Ágon Megyes Nemben Megy. Ágon.
Ewrych » — Bwd — — Jeneu » — Boroszló.
Jeneu • — Zwmeu — Adorján — Poson.

Megyes » — Megyes — Abrán — Nagy.
 Adorján » — Theled — Ewrlýk — Bud.
 (Thelegd.)
 Abrán » — Nagy — Halom — György.

Halom » — Péter — Megyes — Kúvrt.
 E — » — Zowat — Jeneu — Blasy.
 L — » — Vy — Adorján — Vatzman.
 M — » — Budor — Abrán — Vy.
 Ad — » — Poson — Ewrlých — Ethken.
 Abr — » — Gyerw — Halom — Péter.

Halom » — Gaboud — Megyes — Budor.
 Ewrlých » — Seprwd — Jenw — Zwrmwrw.
 Jenw » — Boroszló — Ad » — Vay.
 Megyes » — Kürt — Ab » — Karatsyon.
 Adorján » — Vatzman — Ew » — Seprwd.
 Abran » — Wy — H » — Gabud.

H » » — Naznan — M » — Gyarnos.
 E » » — Ethken — J » — Vii.
 J » » — Blasy — Adorján — Thelold
 (Thelegd.)
 M » » — Gyarus — Ab » — Gyerw.
 Ad » » — Vaga — Ew » — Zwat.
 Ab » » — Karacsyon H » — Naznan.

Megyes Nemben Dudor ágon vagynak két Lófi-
 ségek Akosfalváról és Vajából

Megyes Nemben Gyarus Ágán vagyon Ákosfalvi házra.
 Abram — Wy — az Akosfalvi házra.

Ebből az is kitetik, hogy az Ákos Nem (Tribus Achaz) a' Budor vagy Bodor mái Létzfalvi Székely Familia levelei szerint bizonyosan mint törsökös Nem már 1548-ban megszűnt lenni: Huszthi András Erdélyi Vajdáról írt kéziratjában p. 61. felhozott 1317-dik Év-béli oklevélben előjö mint Homo Regius *Akus filius Elley*. Szirmai Antal emlit a' Zempléni Fő-Ispánok között (Notit. Hist. Comitatus Zempl. Budae 1804. p. 14.) 1321-ből *Michk*, vagy *Mike* másképpen *Mikes* vagy *Michael* nevűt de Genre Akus.

Ezek szerint Werbötzi szavait úgy kell érteni, hogy minden Törzsök maga tette a' maga Tiszteit, mindenik maga osztottafel a' földeket maga Nemzetségi és Ágazatai szerint, 's megvallom hajlandó vagyok azt hinni, hogy a' Fő-Tisztségek még Ásiában tsak bizonyos Familiához voltak köttetve, kiknek Elejik vitézségekel mások felett kimutatták magokat, a' mint hogy ez ma is így van az Ásiai szabad Népek közt Kaukasus' vidékein mint Klapproth 's más utazók beszélik (l. §. 7. II-dik Szakasz §, 1. III-dik Szakasz.)

Nem kell azonban itt azt gondolni, mintha már a' Nemesi Rend, úgy a' mint az ma Európában előtűnik áll, akkor is ily formában lett volna meg: A' Tisztihivatalok tsak érdem' és nagyobb tekintet' pólczai voltak, a' Népek minden tagjai egyenlő szabadsággal és törvényel éltek, köz dolgokról együtt tanácskoztak, mint Tacitus de moribus Germanorum megjegyzi » *A' kisebb dolgokról a' Főtanácskoznak, a' nagyobbakról minyálan, úgy mindazonáltal, hogy azon dolgok is, melyeknek elhatározása a' nép' akarattól függ, a' Főhjelenlétekben visgáltatnak meg.* Így mond-

ja ezt Thurotzi is Chr. P. II. c. 10. a' Magyarokról, 's több példákat olvashatni Bália Samuel' könyvében *Erdélyország' Nemzeti Törvényei Kolosváron 1791. p. 132.* — A' szabad szovatolást (voxolás) minden nagyobb fontosságú dolgokban és Gyűlésekben gyakorlotta a' Nép, mindenki elébb hághatott érdemei után.

§. 4.

A' Magyar Nemesség' Eredetéről.

(Kollar, Pray, Engel, Kelemen után.)

Szent István' Törvényeiben már ilyen különböző nevezetek fordulnak elő *Barones, Comites, Milites, Nobiles.* (L. I. c. 4.) Hasonlóképpen L. II. c. 14, 15, 18, 33, említettnek *Comes, Miles* és *Vulgaris*, 's alább mindjárt *Valentes* ellenében tétetnek a' *Vulgares*. A' *Comes*re nagyobb büntetés van kiszabva mint a' *Miles*re, erre újra nagyobb, mint a' *Vulgaris*ra, de csak az érteki büntetésekben; mert a' *Majores, Minores* vagy *Vulgares* újra megkülömböztetnek, 's rendeltetik, hogy a' nagyobb Rendűek, kik az Isteni tisztelet alatt helytelenül viselik magokat, pirongatassanak meg, és gyalázatosan hajtassanak ki a' Templomból; az alacsonyabb rendűek pedig kötöttessenek meg a' tornáztban, és korbátsóltassanak meg. Cap. 33. pedig megkülömböztetik a' *Miles* és *Milites sui*: Cap. 16, és 5o. L. 2. *Seniores et Servi, Serviens* és *Comes* külömbségek jünek elő. —

Ezeket a' helyeket én így értem: A' *Comites, Barones, Milites, Nobiles, Seniores, Servientes* tették a'

Valens Classist, vagy más szókkal a' Magyar Nép parantsoló Úr volt, a' *Vulgaris* pedig engedelmeskedő (lásd. *Werböztit* is P. I. Tit. 3.) A' Tisztviselők tekintetesebbek voltak azoknál, kik a' Társaságnak egyenlő tagjai voltak, vagy is kiknek ügyes bajos dolgaikat elgazitották, 's ezen Tisztviselők voltak az ugy nevezetett *Barones*, *Comites*, *Seniores*, kik mellé más kissebb tekintetű Tisztviselők is rendeltettek. — A' szabad Magyar Népet tették pedig a' hadiemberek, vagy *Milites*, kiknek az Almussal kötött szövetség szerint jószágok jutottak az elfoglalt Országban, 's így minyájan földes Urak lévén, a' hivatal és Birtók' nagysága tett közöttök csak különbséget, de mind ugyan azon egy szent Korónának tagjai voltak, egyik a' másiknál nem volt előbb, hanem ha a' hivatalok nagyságánál fogva, melyekben még a' születetésnél fogva örökösödés nem volt behozva, kivéven a' Fejedelmi házat, melynek örökösödését a' hét Vezérek *Almus'* familiájában elfogadták (lásd *Kovachich Tentamen de Jobbagionibus Castris Claudiopoli* 1814. p. 30. és még 1447-ben is *articulariter* határozott meg, *Munus Supremi Comitis haereditarium non sit*: Kelemen l. c. p. 195.)

Azomban a' hadiemberek is ugy látszik, hogy már Szent István alatt két rendre oszlottak; 1-ször *A' Birtokosokra*, kiknek josaigaikon Pogány vagy Keresztyén Jobbágyok, és Szabadosok laktak, ezek voltak a' *Seniores* (*Seigneurs — Domini*.) *Servientes Regis*, későbbben *Nobiles Donatarii*: 2-szor.) *Jobbágytalanokra*, kik közül sokan a' Birtokosok' oldalai mellett szolgáltak. (*Milites servientes*, később Egyházi Nemesek.) Erre mutatnak a' *Miles* és *Milites sui Seniores* et *Servi*

kifejezések c. 33, 50, L. II. mint felyebb láttuk. A' Seniores Nevezet elő fordul a' 13, és 14-dik Századokban is némely Oklevelekben mind a' Székelyeknél, mind a' Szászoknál, mint alább megfogjuk látni, kik közzül a' 'Tisztviselők' egy része választatott.

A' Vulgaris vagy Közrendet tették a' meghódított Ország' lakossai, a' bűjött Idegenek, hadifogjok, és kiket hibájokért a' katonai rendből kivettek. Werbötzinél P. II. Tit. 3 az elsőbb rendűek *Populus*, az utólsók *Plebs*. De nem minden idegenek (*Hospites*) tartoztak a' Közrendhez, mert több előkelő idegenek jöttekbe az Országban Szent István' ölta, vagy bé is hivatattak, kik a' Hazának szolgálatoakat tettek, 's nagy méltóságokkal felruháztattak. (I. az ily előkelő Idegenek' Laistromát Schlötzernél Krit. Samml. p. 194 — 196 — Trüsternél l. c. L. 2. p. 144.)

A' Közrendből teltekki 1-mo) *Cives Castr* vel *Castrenses*, kik vagy nemes hadifogjok, vagy megváltott keresztyén jobbágyok és így szabadosok voltak, kik a' Vármegye' zászlója alatt katonáskodtak, a' *Vármegyéjéhez* tartozó földükön laktak, 's mint egy állandó katonaságot formáltak. Ezeknek Tisztjeik voltak a' *Lobbagiones Castr*.

2-do.) *Szent István' Szabadjai*, kik éppen ugy a' Vármegyéből kiszakasztott földön laktak, de valamivel tekintetesebbek voltak, mivel a' Fejedelem' udvarában is strázsáltak.

3-tio.) *A' Vármegyéhez szolgálók* (*Servientes Castr*)

A' Köz nép' többi része tuduillik, mely Századokra 'Tizedekre felosztva a' Falu' Hadnagya alatt az idők-

höz képest ha kívántatott in Massa, vagy részenként fegyvert fogott. — Váltak még 4-to.) *de Castris exempti* név alatt, kik a' Szent István' Szabadjaival egy Categoriában lehettek, és későbbben, ugy mint II-dik András alatt jönnek elő.

A' Valens Classis' Nagyai, másképpen *Servientes Regis, Equites Aulici, Familiares Regis, Banderium Regium, Regia Domus Regis Hungariae, veri primi et naturales Servientes regales* nem voltak Vármegyei Jurisdictió alatt, hanem tulajdon nemes vagy Szólgabirái voltak, 's a' Király' zászlója alatt gyültek össze. Ezek voltak a' Korona' tagjai, kik örökös jóságokat birtak az első elfoglalásnál fogva: ebben az osztajban első helyet foglaltak a' Papi vagy is Praelatusi Rend, később lettek a' Közrendből a' Városi Rendiek, mikor már a' Keresztyn Vallás szelidítette valamennyire a' sziveket, és a' kereskedés lábra kezdett kapni.

A' Valens' Classis volt hát a' máj Magyar Nemeségnek bñtsöje, melyben mindazáltal a' derék Katonák söt mások is felvétettek a' Közrendből, mint Példákal bizonyítja Kóvachich Tentam. de Jobb. Castris p. 31 et seq. ugy Szirmay Notit. Topogr. Polit. Comit. Zempl. p. 32.

Szükségesnek tartottam a' Magyar Nemesség' Eredetéről szölli, hogy egybe hasonlítván azt a' máj Primori Rend' kifejtödzésével a' Székely Nemzet' kebeléből, gyözetessünkmeg arról az igazságról, melynél fogva mind az erköltsi, mind a' természeti világban hasonló okok hasonló következeseket hoznak elő.

Valamint az utoljára kijött igaz Magyar törzsökii Nép együtt véve, és különkülön Szabad az az Nemes

volt, — úgy a' Székelység is: valamint ott, úgy itt is mindenik, ki igaz Törzsök alá tartozott, született katonává volt. Mind a' hét Törzsököknek megváltak az ő Haditisztjeik, kik a' polgári ügyeket is igazgatták; míg nem a' társaság' szükségei szaporodván, azoknak ellátására polgári Tisztviselőket is tettek, 's így a' hadi dolgokat a' polgáriaktól elválasztották: de még akkor is a' Haditiszteknek nagy béfoljások volt a' polgáriügyeknek ellátásában, mint hogy sok oly tárgyak adták elő magokat, melyek néminémű egybenkötetésben állottak a' katonáskodással (lásd §. 2. IV. Szakas) Még 1600-ban is a' Létfalvi Országosgyűlésben a' határoztatott » *végeztük azt is, a' mint a' régi időben az Háromszéken Királybíró volt, azonképen mostan is az Kapitány mellett egy Királybíró lehessen a' Törvények elővételeért, főképpen a' gondviselésnek nagyobb alkalmatosságáért, mint hogy több Székeken is úgy vagyon, de a' Kapitányhoz hallgasson* (Thesaurus actorum Comitatum Transilv. pag. 873.)

§. 5.

A' Székely Nemzet felosztása 1562-ig.

Az egész Székelység eleinte két Rendre oszlott; úgy mint *Lovasságra*, és *Gyalogságra*. A' Primori vagy Nemesi Rend csak későbbben formálta ki magát első Classisúvá, nevezetve *Pótiornak*, fő, elölkelő Nemességnek, mely a' Valens szót egészen kimeríti, jól lehet Szent István' törvénye' értelmében vévén a' szót az az egész Székelységet illeti.

Legrégibb Oklevél, mely a' Székelység' két Rend-jét említi, tudtomra 1096-ból való; tudnillik a' felhoz-tam Lörintz Milkóviai Püspöklevele a' Kezdi, Orbai, Sepsi 's más több Praesbiterekhez, melyben ezeket két dologra kéri, 1-ször) hogy a' Cathedralis Ecclezsiai 'Templom' felépítésére collectát gyűjtsenek, 2-szor) hogy a' Székelyeket a' szent földre való háborúra serkentsék: a' hely így van: *ita utriusque ordinis tam Lyohfew quam Viharlog vocati; militares et fortes viri, juniores praesertim, quorum amor Salvatoris corda implevit.* etc. Milkóvia P.I. p. 55.

Ebben az időben lát még tsak Lófökből és Gyalogokból állott a' Székelység. — A' Primori Rendről, az Ordó trium Generumról nem kaphattam semmit, a' XII, XIII, XIV-dik Századbéli Oklevelekben is; még a' híres Adománylevelében is IV. Lászlónak 1289-ből a' Kezdi, Aranyosi Székelyekhez semmi nyoma niuts a' Primori Rendnek, sem az 1313-ban költ, azt megerősítő Királyilevelében Károlynak (Nro. 23.)

Megnéztem több régi Okleveleket is, melyenek IV. Béla Adománylevele 1252-ből a' Nemes Familiának *super terra Szék*, mely in Transilv. Generali ki is van nyomtatva, Comes Blasius Testamentumát az Opourfiaknak 1312-ből, Tamás Vajda' Mandatumát 1324-ből,

Nro. 24.) 1213-ig ugyan a' Primor szó Eginhárdnál „Thudun unus „ ex Primoribus Hunnorum Aquisgranum ad regem venit” etc. in Annalibus de Gestis Caroli Magni ad annum 796 apud Duchesne T. II. de itt d' füvezért kell érteni, más az hogy a' Primor, Primipilus, Pixidarius deák nevezetek később jöttek bé a' Székelyekhez.

és a 'Káptalan' jelentését az Aporok' Osztájos Perekben, 1-ső Lajos' privilegiális Levelét 1360-ból a Mikó Familiának *super restitutione quarundam Sessionum in Olthemen, et Malmás*, (Oltszem 's Málnás) Zsigmond Császár' rendelkezését Miklosvár Jurisdictionja felől 1404-ből, Beretzk Várossa' Privilegiumát 1426-ból, de egyikben sints emlékezet a' Primor szóról, hanem ilyen kifejezések jönnek elő „*Siculi de Kézdi, de Sebus, vagy Sebes, Providi viri, Judices, Consules, Seniores vil-lae Miklosvára*. Az 1349 béli Oklevélben *Magister Jacobus filius Miko de Hydveg*. István Erdélyi Vajda' itélete szerint, mely 1345-ben a' Thordai gyűlésben hozattatott Pousa és Vas familiák' perében, egy Káptalani Transumptumot hoz elő Pousa István 1291-ből, melynek tartalma szerint *Lófő Pethus Fija 's Imre Buthus Fija* felét vették meg Czegének Farkasi Pétertől Doboka Vármegyében, más felét megvette Pousa Péter „*Quod Petrus Farkasi — in alia medietate Lophae Siculo filio Pethus et Emerico filio Butlus pro septem Marcis vendidisset*: 's jól lehet az eladás megczáfoltatott az Ellen féltől, 's Pousa István törvényesen elesett keresetétől, annyi célunkra világos, hogy azokban az időkben is tsak Székely Lófőkről van szó (Collect. Jos. Benkő fasc. 8. Nro. 14.) — Nem talál-tamfel a' Primor szót és Primori Rendet a' legrégebb írásbéli Constitutiójában is a' Székelyeknek 1451-ből Hunyadi János' idejéből, mely ki is van már nyomtatva: de ez a' kifejezés *Siculi trium Generum* előjő már 1409-béli Oklevelében Nádasi Mihály Székely Ispánnak a' Madarasi Familia perében, melyet felhoz Huszthi An-

drás, (*Vajvodae seu Duces Transylvaniae ex archivis publicis et privatis Collecti p. 98. mss.*) a' hely így van benne, *Nos Michael filius Salamonis de Nádas, trium Generum Siculorum Comes, memoriae commendamus, quod in Congregatione nostra* etc. Hasonlóképen előjö ez a' kifejezés Lábathlan János' Székelyek' Ispánja törvényes ítéletében 1459-ből, melyet az 1818-ban kiadott Székelyek' Privilegiumiról való Gyűjtentényben meglehet olvasni, ugy elő fordul a' Három Nemzet' Egyesületéről szőlő Oklevélben is ugyan abból az Évből (*Schlötzer Krit. Samml. I. c.*)

A' *Potiores* nevezet pedig előjö Szentgyörgyi és Boznyi Grófnak Jánosnak 1466-ban Zabolán írt parancsolatjában; ugy Mátyás Király' *Decretumában* 1473-ban említettnek a' Primorok ekképen: *heservesen panasznak nekünk a' mi Székely Loragjaink, és Gyalogjaink, miképpen őket némely Primorok Nemzetségeiből pénz büntetéssel terhelik* (*Imago Nat. Sic. p. 50.*) II-dik Wladislaus' levele 1515-ből *Primoribus caeterisque trium Generum Siculis* van intézve, melyel az ököradót Lajos Király' koronázására felfszedeti, mint azt Engel és Eder világoosságra hozták.

Okleveleink tehát tudtomra az 1409-diki Éven felyül nem mennek a' Primori Rend, vagy Siculi trium Generum említésében; de nagyon hihető, hogy már az előtt jóval külön választotta magát a' tehetősebb Rend, de facto nem tsak külön Caste lett, hanem a' hivatalokat is igyekezett a' maga embereivel bétölteni: — Nagyon természetesen ment itt is mint minden más Nemzeteknél a' dolog. A' Rómaiaknál lettek a' *Patricusok*, kik a' Nemzet' virágjai voltak, *Equites* et *Ple-*

beji: a' Francusoknál a' *Majores Domus*, (*Antrustione*, fideles regis, Leudes, Vassali, Seniores, majores domus, qui sunt in truste Regis: lásd Montesquieu *Esprit des Lois* L. XXX. ch. 25.) a' *Nemesi Rend*, és a' *Höznép*, a' Magyaroknál *Proceres*, *Nobiles*, és *Vulgus*.

Az előkelő Székely Familiák' Eleji is mint mondtam nem formáltak mindjárt külön rendet, hanem csak idő múlva. — *In Lege Salica Nobiliun nulla fit mentio* azt mondja Devalois, 's Henaut Praesidensnek, Popeleniere-nek Frantzia Országról irt Historiájokban több példákra akadunk, hogy azután is, mikor már a' *Majores Domus* Hertzezi, Grófi külön fő rendre, a' többi Feudatariusok pedig állandó nemesi Classisra át változtak, még a' XVI-dik Században minden ki eljutott a' Nép' Classisából is talentuma után fő hivatalokra. Így vólt ez a' sokkal kisebb számú Székely Nemzetnél is, ha bár a' Primori Rend állandóságra jutott, mint az 1505-béli Udvarhelyi Constitutióból kitétszik, mely szerint a' Primori Rendből 4, a' Primipilus Rendből 13 Szék ülő Birákat tettek: Hogy a' Kapitányok és Királybirák is az egész Nemzetből választottak, és a' 17 Számban belé foglaltattak, arra mutat a' Constitutióban előforduló hely » *A' Kapitányoknak, és Királybiráknak esztendőnként a' kik egyik a' másik helyében következnek a' Tisztviselők között, ha valaki ez idő folyásában meg találna halni, akkor mindjárt hasonló Rendek között a' megholt helyében, kik ugyan azon megmondott Székben lagnak, mást választanak, hogy a' 17 szám a' mi országunkbéli Birák közt meg ne fogyatkozzék* (Bod Péter *Memorabilia Siculorum*

mss. de ki is van nyomtatva az 1818-béli Gyűjteményben).

Mind ebből, mind az Agyagfalvi Constitutióból az is kitetszik, hogy a' Nemzet még ekkor csak Lovas és Gyalog Rendből állott, a' Primori Rend pedig még ekkor kevés számból állván, különös érdemeiért mint nagyobb birtokaiért megkülönböztetett, betsben volt, de kirekesztő Jussokkal nem birt. — Innen lehet megmagyarázni már, miért az Udvarhelyi Constitútióra a' Nemzet megesküdvén, csak két Rendről van a' szó: *annakokéért mi hasonlóképpen valók Lőfejek, és köz Rendek felemelvén jobb kezeinket erőss hittel megesküdvén, etc.* az Előjárók pedig hivatalok' jól folytatására eskettettek meg. — Igaz, hogy az Agyagfalvi Constitútióra a' Primori Rend is megesküdött, de ennek a' Constitúciónak egész szelleme abból áll, hogy a' Nemzet hűségét igéri II-dik Wladislaus Királynak, (fidei assecuratio) melyre tehát a' Primoroknak is, mint a' kik legtöbb jót 's rosztat tehettek mások felett, hiteket kellett letenni.

Hogy a' Primori Renden csak a' birtokosabb és nagyobb tekintetű Familiákat kell érteni, kik azért a' Nemzettől nem szakadtak el, sem akkor mindjárt külön Castot nem formáltak, kitetszik Mátyás Király' emlitett Decretumából, melynél fogva a' Székely Nemzet újra lustráltatott, 's két Rendre, ugymint Lovasokra, és Gyalogokra felosztatott, a' nélkül hogy a' Primori Rendnek harmadik Rubrikát adtak volna, *Equites et Pedites in seorsivas tabulas referatis, quas nemo Primorum suo arbitrio alterabit.* Ebből az is kitetszik, hogy a' Primorok csak hadi Tisztjei voltak a' Nemzet-

nek, és Tisztségekre mind a' két Rendből az alkalmazottak léphettek. (lásd lejjebb III-dik Szakasz §. 2.)

Hogy ez így tartott még Oláh Miklós Esztergomi Érsek idejében, (1529 — 1553) 's a' Nemzet' jussai épek voltak, kitetszik e' helyből, *Mínyájan Nemeseknek tartják magokat, mint a' kik még a' régi Hunnosok' maradványai, 's nem is ok nélkül akarnak élni azon szabadsági elsőséggel, mert senkit sem szenvednek magok közt, hogy nagyobb szabadsággal bírjon egyik, mint a' másik: a' legkisebbnek éppen az a' szabadsága, mint a' legnagyobbak.* (in Atilla c. 17.).

§. 6.

A' Székely Nemzet' lassu hanyatlása.

Az igaz magyarázatja a' máj Primori Rendnek a' felyebb mondottak szerint e' lesz. — A' Székely 7 Törzsök fajoknak tulajdon hadi Tisztjei voltak, kik Tisztségeket ha nem hibáztak, míg elöregedtek, vagy meghóltak választás mellett viselhették, 's minden ki az apróbb Tisztségből nagyobb Tisztségre léphetett elő. Ezen Tisztviselők több birtokokat szerezvén, rész szerint vitéségek, rész szerint házasság, vagy vásár által, rész szerint kihalván több familia ágak az örökösödés (Successio) által is, hivatalok és birtokoknál fogva tekintetben tartattak, melyben maradékjaik is részt vettek, mint-hogy ezeknek jobb módjok is vólt magokat kiformálni, 's Tisztségek' viselésére is alkalmatosabbak voltak. Idővel azután szokássá és törvényé vált, hogy az ilyen nemesebb Familiák tartották kezeiken a' hadi Tisztségeket, és csak a' polgári hivatalokban osztottak a' Néppel, mint

az Udvarhelyi és Agyagfalvi Constitutiókból láthatni. Ezt bizonyítja Szentgyörgyi és Boznyi Gróf János' elölülése alatt hoztatott Constitutio is 1466-ból, mely szerint az Itélő Szék' Birájinak fele az Előkelő Tisztekből, fele pedig a' Népből választatott. — A' lesz hát már a' kérdés, hol és mikor vált el a' Primori Rend a' Nemzettől, vagy is a' ma ugy nevezetett Nemesi Rend mikor különözött meg végképpen a' más két Rendtől oly formálag, hogy különös kirekesztő szabadságokkal felruházott, melyekben a' más két Rend részt nem vehetett.

Ez a' változás leginkább a' Mohátsi ütközet után mindjárt békövetkezett zürzavaros idökre esik, mikor Erdély Magyar Országtól elválván, állandóságra sokáig nem juthatott. Már ugyan azelőtt is jóval több törvénytelenségeket elkövettek a' Székelyeken Tisztjeik, mint ez a' Mátyás Király' Decretumából világos; leginkább pedig nyilván van ez a' Boznyi Gróf János' Zabolán költ parantsolatjában kifejezve ekképen *Megfontolván Ő Felseége, hogy az ő hűségesek Székelyei, kik Herzi, Orbai, Sepsi Székekben Erdély határ szélein laknak, Nemzetségeik Tisztjei által sok és külömbkülömbféle módokon nagyon is el vagyának nyomattatva, 's tulajdon törvényeikből, szabadságaikból, melyeket boldog emlékezteti régi Magyar Királyoktól nyertek, vagy azokban megerössítették, Tisztjeik által egészen kivethetettek, 's azoktól megfosztattak, megszánván Ő Felseége szerentsétlenségeket, melyeket Tisztjeik kinoszák alatt valóikat, (quibus iudem per eosdem Partiores angariabantur) megparantsolta, hogy régi szabad állapotjokra vissza helyhezessük őket, 's ezeknél fogva rendeljük 's a' t.* (Az eredeti oklevél szerint köz-

lőtte Eder in observ. crit. ad Felmeri Historiam), Ezen Levéltartalma szerint, a' Székely köznép kénszerítettett szántni, vetni, aratni, kaszálni, 's más szolgál munkákat véghez vinni. — Ezen sanyargatások tsak Praeludiumok voltak az azután békövetkezett elnyomattatásokra, melyekről a' ki többet akar tudni, utasitom az Udvarhelyi Constitutióban előforduló panaszokra, a' hét Székely Szék' panaszló kérésére, melyben siralmas állapotjokat II-dik Wladislausnak elibe terjesztik a' Vajdák, és némely Székely Fővebbek által okozott sanyargattatásokról, melyet Bod Péter Gyűjteményiből kiadott Engel nagyobbik Munkája III-dik Darabjában. (Nro. 24) — A' Maros Széki Székelyek a' Görgényi Uradalom' Jobbágyai lettek 1562 után, 1607 ben a' Kolosvári Gyűlésen szabadoknak tétettek, de tsak 1649 ben mentettek meg a' robotoságtól. (art. Diaet. 1649 — 23. Januar. Apr. C. P. V. Edict. 56.) — Utasitom továbbá az 1562-béli Sögesvári Gyűlés' végzéseire, II-dik János Sigmond'

Nro. 24.) Igen természetesen folyt a' Székely Nemzetségek' Tisztjeinek elhatalmozása, mert az Embernek belső vonatatlása van magát mások felett felemelni, 's az által a' lehetőségig függetlenségre szert tenni. — Hozzá járult chez a' hazának már IV. László halála után békövetkezett egyenetlen sorsa, mikor a' zürzavaros időkben minden iparkodott mások' elnyomattatásával magának gazdagságot gyűjteni. — Így volt ez nem tsak a' Székely földön, hanem az egész Magyar Birodalomban. Mária Királyné az 1291-béli levélben írja, „ turbato protibus eiusdem regni regimiae versae sunt illuc „ omnium manus ad spolia rapinas et strages adeo, quod „ relegata justitia et judicio dissoluto ibi jam non iuribus „ sed viribus decertatur.“ (Supplement au Corps diploma-

Telegdi Mihálynak 1569-ben küldött parantsolatjára, ki akkor Székelyek' Fő Kapitánya volt, (I. az 1818-ban kijött Gyűjteményt) a' Mihály Vajda Szabadság' Leveleire, és Apr. C. P. III. Tit. 76. art. V. XII.

Ezen sok sanyargatásoknak a' lett a' vége, hogy a' Székelyek sokszor felzendültek, és pártot ütöttek, mint 1506-ban, 1519-ben, 1559-ben, 1562-ben, 1576-ban, 1594-ben, 1602-ben, 1603-ban. Ezek között legnevezetesebb esztendőök 1562, és 1576, melyekről így ír Istvánfi Hist. R. Hung. L. 71. *Segesváron Országgyűlés lesz, melyben a' Székelyek a' sokszori felzendülés miatt szabadságokat elvesztettek, kivéven Aranyos Széket, mely a' többiekkel nem tartott. A' többi Székek két várak által, melyek köztök épültek fel zabolán tartattak, munkákra, szolgálatokra, 's pénzadókra kényszerítették, holott azelőtt szabadon éltek, mint Helvetia' lakossai, csak fejenként katonáskodtak. — Ezen rajtok esett gyalázat miatt azután is sokszor felzendültek, de csak kétséges és bizonytalan volt a' vissza nyert szabadság, mert még sokkal nehezebb 's alig szenvedhető szolgálás' jármát vették nyakokiban: vesd üszve Bethlen Farkas Histor. L. 5.*

tiqne par Mr. Rousset T. I. Part. 1.) Meghalván III-dik András még nagyobb zürzavar állott elő, mint az egy idejű író bizonyítja, ki I-ső Lajos alatt a' Notariusok' Formulait szedte össze 1509-ben, és Károlynak esküvéssel kellett fogadni „Nobiles Regni ab oppressione Tyrannorum eripere“ (Bathanyi Leges Eccles. R. U. T. I. p. 462.) vesd össze Baró Herberstein bizonyítását a' Mátyás halálával bekövetkezett időkről Eus Gáspár Historiájában Coloniae Agrip. 1604. L. IV. p. 167.

p. 218 — 220 — 's az egy idejü Iró Schesaeus, Erdélynek egyik szép Kültöje abból az időből, Ruinae Pannon: L. I. így éneкли a' Székely szabadság' elvesztét:

Nunc quia vesanos plebs seditiosa tumultus
Adversus Regem inconcessaque moverat arma
Perpetua luget sub servitute laborans.

Hasonlóképen Istvánfi írja 1576-dik Esztendőről Báthori Istvánnak Békésivel való ütközete után » *A' Székelyek' hűségtelenségét keservesebben boszulta meg, némelyeket felahaszatott, vagy fejeket vétette, másoknak füleiket, órokat vágatván le, miny-ajoknak jószágait és minden vagyomjait eladatta.* L. 75.

A' Segesvári Gyűlésben (1562) határozatot meg Benkő szerint 1-ször hogy a' Székelyek is hűségtelenségért Jóságokat vessessék el. (Nro. 25.) 2-szor, A' Dézmától a' Primorok és Primipilusok mentek, 's mint Vármegyei Nemesek úgy nézettek, a' Köznép pedig a' többi földön lakókkal adó alá jö. 3 szor, A' Szabadságban maradt köz Rend a' Fejedelem' hatalma alatt áll. 4-szer, A' Só akná a' Fejedelem' szükségére fordittatnak, de a' Primoroknak mint több Vármegyei Nemeseknek ingyen adattatik a' só. Ekkor adattak sokan Jobbágyoknak a' Fő Embereknek által, 's a' szabad köznép, mely megmaradt is, adót fizetett 1599-ig. — Próbálta ugyan a' köznép Szabadságát 1595-ben vissza nyerni, melyet néki Báthori Sigmond az Oláh

Nro. 25.) Ez a' határozás már az 1557-ben 6-dik Februar. Fejérváron tartott Gyűlés' végzéseiben előfordul, valamint az adózásról és Victualék' szolgáltatásáról is szó van az 1558-ban 28. Septemb. Fejérváron tartott Gyűlés' Határozásaiban.

Országi hadkór megígért, a' mely ígéretre 24 ezeren felyül Fekete Halomnál öszve is seregettek, és nagy segítséggel voltak a' Fejedelemnek, de a' 3-dik X-berben tartott Fejérvári Gyűlésben semmire se mehettek, és a' Székely Donatariuszok, 's köznép közt folyt per az elsők' javára düjtetett el vagy tsak azért is, hogy azoknak jószágaikban sok pusztitást követtek el a' háboru' alkalmatosságával. (Thesaurus Actorum Comitatum Transylv. p. 749 — 750. Kéziratban az Enyedí Collegium' Könyvtárában).

A' Fejérvári Ország' Gyűlésen 1599 ben 20. Novemberben Mihály Vajda visza adta a' Székelyeknek el vesztett szabadságokat; a' mikor a' Gyergyó és Csiki Székelyek oly feltétellel állottak vólt hozzá, hogy engedtesen meg nekik Várhegynek (Székely Támadás — Székely Támadt) mely gyalázatjokra épült, elrontatása. Újra Ország Gyűlés lévén 1600-ban 7-dik Martiusban meghatározatott, hogy a' Háromszéki Székelyek, kik János Zsigmond' idejében Jobbágyok lettek, a' Mátyás Királytól nekik engedtetett szabadságban lépjenek visza, de az örökösön vagy zálogban vett jószágok a' Nemeseknél maradjanak, megengedetvén a' Köz Rendnek a' szabad költözködés. — Ebből is látszik hogy sok veszett el a' régi Székely szabadságból; mert ugyan abban az esztendőben, hogy Mihály Vajda megverettetett, Létfalván Ország Gyűlés lesz, hol a' Székelyeknek megmaradt kevés szabadságok is felfüggesztetett, adó alá hajtattak, fegyvereik elszedettek, tsak a' Magyaroknak és Szászoknak engedtetvén meg a' fegyverhordozás; e' mellett a' töllök lerontatott Várhegyi és Udvarhelyi várak felépítésére kényszerítették, mivel a' nagyobb rész

nem akart a' megintésre is Mihály Vajdától elállani. (lásd Schlötzer krit. Saml. p. 104 — 107.) Mikó Ferentz pedig a' maga életében történt Erdélyi dolgokról irt Historiájában §. 28. írja » *Básta az alatt lakék Sepsiben Uzonban hadaival, és ott körül, Csáki István Létzfalván a' Vármegyék' hadaival, Székely Moyses Borosnyón a' vitézlő népnek egy részével, hogy refrenálják a' Székelységet, a' mint meg is lön. A' régi Lófő; Darabont Személyek megmaradanak az előbbi szabadságokban, a' szabad Székelyek esnek előbbi Uroknak Jobbágy-ságában.*

Az 1602-ben X-ber 10-dik napján tartott Ország' Gyűlésben Básta ujra meg menti a' Székelyeket az adótól, 's elvégeztetett, hogy tsak a' régi Jobbágyok, vagy kik önként azok lettek, maradjanak meg Földes Uroknál: ettől fogva 1650-ig nem fizettek adót még a' Primorok' 's Primipilusok' Jobbágyai is, kivévén a' Városiakat, hanem néha néha az Ország' különös szükségere segedelmet adtak, mint 1603-ban az Egyházi Nemesek 32 Denart, a' Primipilusok 10, a' Plebeusok 5 Denart; 1607-ben mind a' hárman személyesen 6 Denart. Az adótól való feloldozás megerössítettett Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 11. hanem 1658 után az adók' sumája nevekdvén, reá szorítottak a' Székelyek is hasonló adó hordozásra (l. Comp. C. P. V. Edict. 44, 45, és az azután minden esztendőben tartott Ország' Gyűlése végezeit) 1691-ben önkéntesen fizettek 1705-ig a' más két Nemzet felsegítésére, 1714 után pedig ujra adó alá estek, kivévén a' Nemesi Rendet, és tsak 1802-ben szabadultak meg az adótól a' Székely katonák. A' Primipilusok is, kik fejenként lóval szolgáltak, lassanként

elnyomattattak: 1580-ban 1597-ben már a' Primorok' sürgetésére az Ország' Gyűlésére collectát adni kén-
telenítettek, 1612 ben pedig, meg akarván magokat a'
szokatlan terhektől menteni, szabadságokat is elvesz-
tették, Falusi Biróságra, Rabok' őrzésére és elkéséré-
sére kényszerítettek, egy szóval a' többi köznép sorsára
jutottak; még az Lászlói Nemesek is 1678-ban falu-
biróságot viselni kénytelenek voltak, (1. art. anni 1656.
20. Febr. 1663, 22. Febr. 1665. 1. May, 1678. 1. Octob.
1680. 18. May: Apr. Const. P. 3. Tit. 76. art. 3. Comp.
C. P. 3. Tit. 4. art. 3. Tit. 8. art. 11.) Benkö utoljára
azt mondja (Trans. Gen. T. I.) hogy 1571 előtt nints
a' Nemességről mint külön Rendről szó a' Törvények-
ben, 's erre az Évre teszi az Epochalis időt; de az
1562-dik Év a' Székelyek' Hanyatlásának valóságos Sza-
kasza. Meg kell azomban itt jegyeznem, hogy félre ne
értessem, hogy a' felyebb elmondottak megtörtént dol-
gok, melyek az akkori mostoha idők' és környülállá-
sok' szükséges szülleményei voltak. Az idők' nagy Hi-
storiájában balgatagság volna Specialis Inputatiókat ten-
ni a' későbbi időkre és Maradékra.

S. 7.

*Historiai Resultatumok a' Székelyekre
nézve.*

Recapitulálván a' már elmondottokat a' Székely
Nemzetről, historiai Resultatumok ezek lesznek.

a) A' szabad Székely Nép minden Jussokban
egyenlő volt kezdetben, és fel volt osztva *Lovassagra*
és *Gyalogságra*.

b) Tiszteket a' Törzsök Fajok magok magoknak választottak, kikben legtöbb bizodalnok volt, ezek a' Fő Vezér alatt igazgatták az egész Nemzetet.

c) A' Fő Vezérség nagyon lihető valamelyik régi és vitéz Familiához volt köttetve, mely még Ásiában e' méltóságot viselte; így a' Törzsök Fajok' Fejei is csak bizonyos Familiákból választattak, kiknek neveik után több Helységek és egész Telepek is elneveztettek. Kollár régi kéziratja mondja » *A' Primorok és Primpilusok nem uralkodnak a' liözönségen, hanem csak az örökség' tisztinél fogva, mely-et esztendőnként változva viselnek a' hat Nemzetségekből valók, melyeknek 24 ágazatai vagynak.* (Kovachich l. c. T. I. p. 339.)

d) Szent István ideje óta Székely Ispánt az Uralkodók tettek, 's későbbben az Erdélyi Vajdák is viseltek ezt a' méltóságot, kiknek Helytartóik voltak a' Székely földön.

e) A' Tisztviselők elhatalmasodván a' XV-dik Század' elején, vagy még az előtt is, a' Székely Szabadtságnak romlására dolgoznak; de Mátyás Király még hatalmas karokkal igyekszik a' Lustra 's több más kemény rendelkezései által az elnyomattatásnak elejét venni. *Nemo enim Hungaros et eorum naturam magis unquam novit, quam nos, qui eos tot annis sub freno tenuimus,* maga mondja Mátyás Király a' Pozsonyi Praepositushoz adott Instructiojában. (Kovachich l. c. p. 344.) Báro Herbenstein, hiteles Tanu írja az akkori időkből » *Mathias Rex non nomine solum Rex fuit, sed re ipsa Regem praestitit.* (Gaspar Ens. Hist. L. IV. p. 267. és több bizonyításokat olvashatni Kelemen-nél l. c. p. 226 — 227.).

f) Mátyás Király' halála után nőttön nőnek a' visszaélések, 's a' két Hazában erőt vett néhány Hatalmaskodók' erőszakitélei, és egyet nem értések, melyek a' szerentsélen Mohátsi ütközetben megpésettettek. A' magára hagyott Székely Nemzet is áldozatja lett a' közötté támadt értetlenségeknek, haszon keresetnek, és hatalmaskodásnak, melyekről már az Udvarhelyi Constitutio ilyen formán emlékezik » *Ezt is igen világosan megpróbált dolgokból tapasztalhatóképen eszünkbe vettük, hogy a' szeretet, a' harag, a' gyűlölség, és a' magok hasznoknak keresete a' Birók és Törvény-tévőket itt a' mi Székely Országunkban gyakorlta nem engedik, hogy igazat lássanak és ítéljenek* 's.t.b. — A' felzundulések így gyakorta megtörténtek, mert Erdely' Keblét is a' Factiók' mérge dulta; így lett az, hogy az 1562-diki esztendő a' Székely szabadságnak Ecclipsisse lett.

g) 1562. után alkalmasint ellehet mondani a' Székelyekről Faschingal » *A' Székelyek inkább kérkednek szabadságokkal, mint sem azzal élnek* (Nova Dacia p. 5.) mert jóllehet Bethlen Gábor, 1-ső Rákótzai György 1-ső Apaí Mihály Lustrákat tartottak is, de az egyszer eltemtetett szabadságot nem lehetett többé az idők' nehéz környül állásai miatt ifjai első díszére vissza hozni, és a' szegény haldokló Botskai István' intései, valamint több más jó rendelései úgy szólván egész füstben mentek. » *Intyűk a' Nemes Országot Erdélyt, úgy mond Botskai Testamentunában, mint édes Hazánkat, sőt megmaradásoknak örökségéért az Istenre kénszerítjük, az edj dologból látván mind jelenvaló mind következő állapotjokat, a' Székely Nemzetséget a'*

mi tőlünk neki adott szabadságban tartsák meg, és Successorunknak is erre legyen főgondgya, így mind magának mind az Országnak birodalma örökössebb lehet (Benkő Gyűjteményéből mss.)

§. 8.

A Székely Nemzet' felosztása 1562 után.

Meg vagyon az Udvarhelyi Levéltárban Bethlen Gábor' idejében készült Lustralis Könyv. (Urbarium, Conscriptio) 1614-ből, mely az egész Székelysége kiterjedt, 's melyben ilyen felosztásra lehet akadni: 1-ször) *A' Magnasok 's Nobilesek* 2-szor) *A' Primitivasok*, 3-szor) *Pedites Pixidarii* vagy is *Darabontok*. 4-szer) *Libertinusok*, 5 ször) *Örökös Jobbágyok*. 6-szor) *Zsellérek*. 7-szer) *A' confiscált Jobbágyok*. 8-szor) *Az Advenák* vagy *Jövevények*. Ezen felosztás azután is kevés változással megtartatott, (1. §. 2. III-dik Szakasz) és szükség, hogy mindenikről, ugy a' Városilakosokról is (Civitates, oppida taxalia) valamit szóljunk.

§. 9.

A Székely Fő - Nemesekről (Magnates.)

Az Epochalis idő után mindenben hasonlatosok lettek a' Vármegyei Fő - Nemesekhez, vagy Magnásokhoz, kikkel ma is egyenlő tekintetben vagynak. A' Fejedelmek' Udvarában, Vármegyékben, Székekben Főhivatalokat viseltek; ugy mint Főkapitányi' Főkirálybirói szolgálatokat tettek sokan közülök a' Székely Székekben, lettek Fő - Ispánok belőlök a' Vármegyékben, hól jószágokat Adománylevelek mellett, vagy há-

rasság, vásár, és csere által szereztek magoknak. Többen Fő - udvaritisztségekben voltak, milyenek voltak, a' Főkamarási, Ajtónállói, Pohárnoki, Főlovászi hivatalok, 's t. b. az Udvari Consiliariusság, a' Gárda - Kapitányság, (aulicae militiae Praefectus) sokszor voltak közülök Tábori Fő - Vezérek, (campestris militiae Generalis) mások külömbkülömbféle Udvarokhoz Követeknek használtattak. — Tudtomra nevezetesebb ma is élő Székely Familiák, kik a' Primori Rendben valók, *Kaluoki, Mihó, Nemes, Apor, Kun, Beldi, Lázár, Sándor, Székely, Mikes, Petki, Cserci, Dutzó, Czirjék, Ugron, Miháltz, Dániel, Imets, Henter, Domokos, Matskási, Balintih, Bornemíza, Geréb, Bernald, Szentpáli* Familiák. — A' kihóltak közül említést érdemelnek *Basa, Tarnózi, Zólyomi, Betz, Nyujtódi* Familiák — Ebben az Epochában hozták bé a' Székelyjóságokra leginkább az Adomány és Nemesleveleket, sokan pedig az említett Familiák közül ma már Grófi és Bárói Méltósággal bírnak. Ekkor változtatta meg Báthori Gábor (1612.) mint Kazy írja a' Székelyek' és Magyarok' Czimerét » *Crucem forte in signo Hungariae, quo adhuc annum Transilvania pariter usa fuit, perosus Gentis insignia commutavit. Et Siculis quidem solemet lunam dimidiatam, Provinciais, seu comitatibus aquilam tribuit, Saxones septem sua Castella etiam in illa commutatione retinuerunt.* L. 2. p. p. 103.

Például felhozok egy néhány Adomány leveleket, melyeknek az előtt híre se volt a' Székely földön.

Az első Szakasz 9-dik §-ban említett két legrégebb Adományleveleken kívül Székely Jóságokról év szám szerint ezeket említem meg.

- 1550-ból, Andrászi Mártonnak és Péternek Csik Szentkirályi birtokról, melynek töredéke van meg a' Szechenyi országos Levéltárban (Catalogus T.I. p. 409.) ebből az időtájból való Kezdivásárhelynek Adománylevele Isabellától a' Városi Erdő felett
- 1580-ból, van újj Adománylevele Felső 's Alsó Torjának Kezdi Székben.
- 1581, Botz Andrásnak Esztelneki némely Portiókról ezzel a' ragasztékal „*demptis tamen primoribus primipilis et pedibus pixidarius eorumque juribus et haereditatibus* : ilyen ragasztékal sok Adományleveleket olvastam.
- 1581, Kovázi Ferentznek Báthori István Kapitányának Szászfaluban Kezdi Székben
- 1583, Syghen Jánosnak, Báthori Kristóf Kintstármessterének, Kis-Meődön Udvarhely Székben.

Lisznyói Székely Bálintnak egy egész Portióról Kilyénben. Csikszent Mártoni Betz Imre Fő-Királybírónak 20 jobbágyos telkekről Szent Simonban. Szemere Mihálynak másképen Kétházinak Csikszent-Simonban Andrászi Péter' jószágából, ki megbélyegzetett. (Nota) Újra Betz Imrének 13 jobbágyos telkekről Impérfalván: Jakabfalván egy Udvar, és primipilaris örökségeket Felsőfalván Kászon Székben.

Újj Adományleveleket kaptak *Zelemir Péter de Nánánfalva* Szent Királyon, Kistaludon. Csik Szentivánon: hasonlóképen *Polyág János* Primipilaris és Pixidarius örökségek felett Zékelyfalván, Bergenyén Kövesden, Maros Székben. *Datzó Ferentz* Sepszi Szentgyörgyi, Arkosi, Gidófalvi, Szemerjai, Kilyéni, Angyalosi Portióiról Sepszi Székben.

- 1589, Bánfi Boldisárnak Maros Szereda felett.
1607, Bedü Istvánnak, Sepsi Szék' Kapitányának Szentléleken, Peselneken Torján, Gelentzén 's t. b.
1621, Vargyasi Dániel Mihálynak új Adománylevele Bethlen Gábortól több Székeken mind a' két Nemre.
1622, Székely Mojsesnek Udvarhely Szék Vice Királybírójának Fiátlalván, alsó Boldogaszszonyfalván Geréb András' magva szakadtával.
1629, Rélyi István, Altorján Gyárfás Pál és Jankó Boldisár' Portioiról fejedelmi megegyezést kap a' Csere felett.
1630, Apor Lázár Kezdi Vice Királybíró kapta másokkal a' Nyujtódi és Gelentzei jószágokat Mikes Pál és János' béjégén, hogy Tarnózi Sebestyén' Leányát Sárát erőszakal elakarták ragadni.
Comes Stephanus Bethlen Szentléleken, Peselneken, Gelentzén, Kantában, Karathnán Tarnózi Sebestyén' magva Szakadtával. — Ennyi elég Például, 's az eredeti irások a' Fejérvári Káptalan' Levéltárában megvagnak.

§. 10.

A Köz Nemesi Rendről.

Igen sok Familiák vagynak már ma minden Székekben ebből a' Rendből, kik vagy a' Fejedelmek alatt kaptak Nemesleveleket, vagy pedig Székely Fiju Leányt vévén elfeleségül, bár idegenek voltak is, a' Székelyek közt megörökösödtek, vásárok, tserék, 's más involutiók jövénbé a' jószágokban. Sokakról nem bizonyos, hogy valóságos Nemeseké, ámbár ma is nemesi szabad-

tsággal élnek, ellemben igen sok Székely Familiák irattak a' Zászló alá 1762 's 1764-ben, kiknek meg van a' nemes levelek: vagynak olyan Familiák, melyeknek egy ága katonai szolgálatot tesz, a' másik ág pedig nemesi szabadsággal él. Ha valaki azt kérdi, hogy az Armalisok mikor és miért adattak a' Székelyeknek,? arra ez a' felelet. A' Honyi Fejedelmek alatt jöttbé leg inkább az armalis, primipilaris, 's pixidariusi levelek' osztogatása; némelyek egy vagy más szolgálattokért, vagy valaki közbenjárására kaptak nemes leveleket; az ilyenekben rendszeren ez a' kifejezés » *Consideratis fidelitate, fidelibusque servitiis etc.* ha pedig vitézségért kapta valaki az armalist, abban benne van » *Praecipue vero in hoc et hoc proelio pro nostra fidelitate se supra alios exposuit*: olyan Armalis is van, melyben belé tették *Sedenas hastas confregit*. A' Fejedelem' fegyverhordozóinak szolgálói is gyakran nemességet kaptak, megmentvén Urok' életét, kiknek életek' veszedelmével oda adták lovokat, ha azok alól kihullott a' ló. Utoljára megjegyzem, hogy 1764-ben Csik, Gyergyó Kászon, Kezdi, Sepsi, Orbai, Miklosvár, és Bardótz Székek, 's Aranyos Széknek egy része tétettek tsak katonai lábra, a' többi része a' Székelységnek szabadon maradván egészen provinciális jurisdicció alatt van. A' ki a' Székely katonaság' ujjabbi felállításáról többet akar tudni, olvassa meg Benkő Generalis Transilvaniája második Darabját: de több erre a' tárgyra szolgáló kútfők még a' katonai Dicasteriumok' levéltáraikban hevernek. Bod Péter és Benkő kézirati Gyűjteményeiben is ugy a' Szechéni országos Levéltárban több Darabok találatnak, melyek még világot nem láttak. A' katonai határszéle-

ket a' Székely földön Statistice leírták Benigni és Hitzinger Hadi Secretarius Urak, kiknek könyveik ki is vagynak nyomtatva.

§. 11.

A Primipilusokról és Pixidariusokról.

Ezeken értettek régen a' lovagi és gyalogi rendből valók, kik, mint aláb látni fogjuk, a' *Törzsököt*, *Nemzetséget*, és *Ágat*, melyeken a' Törzsöktől leszármaztak, izről izre tartoztak megmutatni, és tehetségek szerint lovon jó fegyverekkel felkészülve jelentek meg a' hadra, kiknek pedig nem vólt elegendő tehetségek gyalog számban irattak. Nevezettek még a' Primipilusok *Lovas Puskásoknak* is azután, hogy a' puskával való élés bėjött a' XV-dik Század' végefelé. A' Pixidariusok pedig *gyalog Puskásoknak*. Ezek vóltak a' Fejedelmek alatt Darabontok, kik kék, veres, vagy zöld kőntöseikről *kék*, *veres*, *'zöld*, *Darabontoknak* is nevezettek. Idővel nagy változásokon ment keresztül mind a' két rend, sokan nemesi szabadságokkal felruháztattak közzülök, mások pedig jobbágyságban estek; ellemben sokan a' jobbágyok közzül a' Primipilusok és Pixidariusok közzé felvétettek, és az addig nem hallott Primipilaris 's Pixidariusi Levelek közzéjük béhozattak (§. 2. III-dik Szakasz.) jól lehet 1597-ben 27 April Fejérváron meghatározott » *A' miképen pedig ő néhik a' Törvény a' jobbágyokat restituálta, ezután is Felseged abban tartassa, és se Lófövé se Hadnagyá se Darabontá senkít közzülök ne creáltasson* (Thesaur. actor. Comit. p. 782.)

Az újabb időkben mind a' két rend adó alá esett, közönséges szolgálatokat tesznek, ha nintsen zsellérek, vagy jobbágyok, kik helyettek az ilyen szolgálatokat véghez vigyék. A' Zászló alá irt Székekben ugyan megszünt az adó 1802-ben, de magok költségeken katonászkodnak; a' mellett a' Nemesi Rend' Jobbágyaival minden közönséges szolgálatokra, ut tsinálásra, falusi bíróságra, építésnél való kézimunkákra 's t. b. köteleztetnek. A' katonaság' felállításá' ideje olta többen a' Lovag Rendhől a' Gyalogokhoz, és megfordítva ezekből a' Lovasokhoz által tétettek: a' török háboru alatt pedig és azután is sok idegenek, rész szerint oláh születésű jobbágyok, vagy más Szabadosok a' Székely katonasághoz irattak, ott megházasodtak, ugy hogy a' tiszta Székely Nemzet közt ma már számosan találatnak idegenek is, többen a' régi törzsökös Familiákból elszegényedtek, mások Szolgái lettek, ellenben esmeretlen Nemből valók meggyökereztek közöttök — fortuna volubilis errat Et manet in nullo certa tenaxque loco.

§. 12.

A' Városi Rendről.

A' Városi Rend' kifejtődését a' Magyar földön ugy gondolom Szent István Király' idejére fellehet vinni, legaláb bölts rendelkezéseivel annak ki fejlődésére a' talpkövet megvetette. Ugyan is a' keresztyén vallás' behozása, az Idegenek' oltalmazása, és sok keresztyén raboknak, ugy jobbágyoknak megváltása által a' személyes szabadságnak fő Örje lett, melyek nélkül az különben ki nem formálhatta volna magát. Így lett az osztán,

hogy I-ső Béla, Szent László, és Kálmán Királyaink alatt a' kereskedés is lábra kaphatott, és a' törvénykezésnek is bizonyosabb formája lett. Érzették azt Királyaink, hogy egy oly Rendnek kifejlése, mely az *Ur* és *Szolga* között a' közép helyet töltibé, az Ország' nagy hasznára, a' Királyi hatalomnak pedig nem kis erősségére szolgál, hogy ezen az uton a' mesterségek', tudományok' szeretete jobban elterjed a' hazában, a' Nép' gazdagsága pedig szemlátomást nevedezni fog: 's ennél fogva a' béjött idegeneket, vagy az Ország' kebelében származott szabad Corporatiókat különös kiváltságokkal vagy is szabadságbeli jussokkal ajándékozták meg. Minden dolognak kezdete tsekély; de kedvező körülállások között állandóságot kap az. Ha vóltak is a' XI és XII-dik Századokban szabad helységek, és Corporatiók; a' minthogy vóltak is, azok a' Mongol 'Tatár pusztítás-kor elenyésztek: legaláb Pesth Várossa' Privilegiumában (1242-ből) említi IV Béla a' Tatároktól elpusztított Városokat, és azoknak hamuvá lett szabadság' leveleiket (l. több példákat Krit Saml. p. 298.)

Ezen Királyunk' szorgalmatos fáradsága tudva van a' Historiában, miképen igyekezett Erdélyt 's Magyar-Országot megnépesíteni, de a' nagy sebet, melyet a' Tatárok hazánkon ejtettek, nem lehetett egy könnyen, és kevés idő alatt meggyógyítani. Még Károly' és Nagy Lajos' idejekben is kevés számmal lehettek a' Királyi városok; mivel olvassuk 'Sigmund Császár' II-dik Törvénykönyvének Előjáróbeszédjében *„Elvégeztük az egész Ország' javára tsendességben tartására, és szembetűnő hasznára nézve, hogy némely városokat hófalakkal kerítessünkbe, más szabad Falukat és*

*Helységek*et pedig városi rangra emeljünk fel, (Civitalis honore sublimare) minthogy a Magyarok Kronikáiból olvassuk, miképen a régibb időkben, rész szerint a Bissenusok, rész szerint a Tatárok, és más pogány nemzetek, leg ujjabban pedig a Törökök kezserves és megszánlálhatatlan károkat, és pusztításokat követtekel az Országban, nem lévén közfállal kerített városok, vagy erősségek, melyek közzé vehettek volna magokat a lakosok vagyomjaikkal együtt, (vesd össze a Pápa Követe' jelentését Erdélyről Mátyás Király' idejéből Kovachichnál SS. Rer. Hung. Min. T. II. p. 17. és Schlützer Krit. Sam. p. 234 — 249 a Városi Rendről.)

A Székely földön is 'Sigmond Császár kezdette el a Városok' rendbe szedését, Beretzk tölle kapta az első szabadtság' Levelet, Kézdivásárhelyt királyi őltalma alá vette, mint mindjárt megfogjuk látni. — Ugyan is a Székelyföldön háromféle Városok vagynak, Királyi Városok, Nemes, és Taxális Mező Városok, (Civitates taxales, Oppida Nobilia, et taxalia) Mind ezek tulajdon Magistrátusaik által igazgattatnak, a perek első Instanciában köztök láttatnak el, és szabadtság' levelek' tartalma szerent Élet és Halál felett ítéelhetek hajdan, de ma tsak bizonyos megszorítások között gyakorólhatják ezt.

Taxális Mező Városok voltak hajdan azok, a melyek adót adtak, és háboru' idején nem katonáskodtak, legfelyebb szekerezést és Postálkodást tettek; p. o. Kézdivásárhely' Privilegiumában irattatik 1608-ból » *Temporibus cuius vis generalis expeditionis personae nostrae cum ipsis incolis oppidi nostri Hye fulva in ra-*

tionem nostram sex Equos bonos, fortes, durabiles administrare debeant, et teneantur.

A' Nemes Mező Városok pedig adót nem adtak, hanem hadi szolgálatra katonákat állítottak ki magok közül. —

Királyi Várossa egy van a' Székelyeknek, ugymint *Maros Vásárhely*, mint felyebb megjegyeztem 6 Falukból állott öszve, és 1616-ban (29. April.) Bethlen Gábor Fejedelem alatt lett szabad Királyi Várossa; hajdan hívták Székely Vásárhelynek, hol az adóban adott ökrök minden Székből öszve hajtattak, megbéjegeztettek, 's ezért lett a' nevezetje is *Forum Siculorum, Forum boarium.*

Sok tekintetben nevezetesebb Marosvásárhelynél *Udvarhely*, ha bár nem királyi Város is, hanem csak Nemes Mező Város: (Oppidum Nobile) mert e' volt az Anya fő Széke a' Székelyeknek eleitől fogva, a' Nemzet itt szokott volt egyben gyűlni, Constitutiókat hozni: a' perek minden Székekből ide appelláltattak. Három Falukkal nagyobbodott idővel, melyeknek neveik *Júrásfalva, Szent Imre, Tzibrefalva.* Udvarhely' Privilegiumi megerössítettnek Apr. Const. P. 3. T. 77.

Taxalis vagy Mező Városok ezek. —

Beretzk, kapta első szabadság' levelét Zsigmond Császártól, mely költ Brassóban in Festo B. Stephani Protomartyris 1426-ban, nevezetik *Villa valachalis Beretzkfalva*, mely Népeiből kifogyván, hogy megnépesedjen, szabad Jurisdictiót engedett a' Helységnek, kivéven a' Királybirák' hatalma alól. Megerössítette később ezt a' Privilegiumot Zápolya János 1531-ben, Báthori Sigmond 1602-ben, Báthori Gábor 1608-ban,

Bethlen Gábor 1615-ben, I-ső Rákóti György 1631-ben, II-dik Rákóti György 1654-ben, I-ső Apafi Mihály 1666-ban, Leopold Császár 1701-ben, melyekről a' Levelek a' Város' Levéltárában és a' Fejérvári Káptalannál megvagnak.

Kézdivásárhely, Zsigmond Császár 1427-ben költ parantsolatjában már *ad Seniores Siculorum Sedis Füzdi Királyi Városnak* nevezi, így szólván, *Mivel nekünk a' mi Székelyeinknek minden Székeikben Erdély Országban egy Királyi Városunk van bizonyos szabadságokkal Jelekesítve* (civitas regalis certis libertatibus insignita) *mely Városok között egyik a' megmondott mi Városunk Oppidum Thorja Vására 's a' t.*

Torja Vásárának neveztetett onnan, mivel Torja határán épült, hol a' Vidékbéliek Vásárra öszve szoktak volt gyűlni. Mátyás Király is adott Privilegiumot Kézdivásárhelynek 1462-ben, II-dik Wladislaus 1507-ben, Isabella 1557-ben, Báthori Gábor 1608-ban, melyek a' Város' Levéltárában a' Bástyában tartatnak. Ezen Városnak Privilegiumi megerősitetnek Apr. C. P. 3. Tit. 78. Conp. C. P. III. Tit. 8. art. 6.

Ilyefalva, volt hajdan Vára is a' dombon, mely a' Templomot vette körül: 1595-ben már szabad Mező Város volt, mint az Apr. C. P. III. Tit. 78, és az 1595-ben (16-dik April.) Fejérvári Gyűlés' végzéseiből kitetszik.

Sepsi Szent György. Báthori István Vajda' leveleiben 1492-ből Civitasnak neveztetik, de ezen kitetelt, valamint Kézdivásárhelynél is Oppidum helyett kell venni. Egy része Szent Györgynek falu, egy más része pedig Város volt. Az 1678-ban 8-berben tartott

Ország' Gyűlésben e' végzés van „ *Sepsi Szent Györgyön civilis funduson lakozó vitézlő Rendei, kik zászló alatt vagynak, mivel a' szükség' idején fegyverrel kelnek fel haza' szükségére, posta ló adással ne terheltessenek, mind az által a' Város közzé, nevezet szerint az Ország' adójában contribualjanak* „ (t. i. a' városi fundustól).

A' Városnak többször megerősítették Privilegiumai : legrégebb a' Báthori István Vajdác 1492-ből, Zápolya Jánosé 1515-ből, II-dik Lajos Királyé 1520-ból, és 1525-ből, János Zsigmondé 1564-ből, Bethlen Gáboré 1620-ból, és 1622-ből, I-ső Rákótzai György össze summázva megerősítette 1641 ben.

Csik Szereda. Nevezetes a' várról, melyet 1620 körül Mikó Ferentz Fő Kapitány építtetett, 's azért sokáig Mikó Várának, vagy Mikó Ujvárnak nevezetelt; még Bombardinál l. c. ez a' nevezetje, és a' Városnak *Szerda* : elpusztítottván pedig a' Törökök által Steinville Generalis VI-dik Károly Császár alatt újra felépítette, és ettől fogva Szereda Várnak hivattatott; ma az 1-ső Székely Gyalog Ezeredjének Stabja lakik benne. 1595-ben már taxalis hely volt mint a' Fejérvári Gyűlés' (16. April.) végzéseiből látszik.

Oláhfalva. Bethlen Gábortól kapta a' Privilegiumot 1614-ben 8-dik May, megerősítette I-ső Rákótzai György 1631-ben 21-dik Junii, Leopold Császár 1701-ben 19. Febr. Bethlen Gábor Fejedelem kivette Udvarhely Szék Jurisdictionja alól a' helységet, 's megengedte, hogy az Appellatio Udvarához menjen egyenesen: de ugy látszik, hogy későbbben szabadságaiban megszorítottatott, mert olvassuk Apr. C. P. III. Tit. 79. „ *A' hét*

Oláhfalviaknak Privilegiumok in ea parte abrogantur, és hogy a Szék' törvényével éljenek inponáltatik. (cler. Apr. C. P. 5. Edict. 45. 74.) Az 1674-diki Ország' Gyűlés (17-dik 9-ber) végzéseiben ez a kifejezés jó elő »*Oláhfalu és Zetelaka Helységék' lakosai hajdon szabad Székelyek.*

Heresztur. Fiu Székhelye Udvarhelynek, már 1595-ben Csik Szeredával, Udvarhelyel, Maros Szeredával, Tusnádal mint taxalis hely említettik az Ország' Gyűlés végzéseiben. Ebből kitetszik az is, hogy régen több taxalis helyek voltak, mint ma, és az Apr. C. P. III. Tit. 78. lájuk, hogy Kézdivásárhely, Sepsi Szent György, Ilyefalva mellett Torja is említettik, 's Privilegiuma megerössítettik. — Ezt így kell érteni: Felső és Alsó Torján Kézdi Székben hajdan Bűdöskő Fabrika volt, melyben a' Fejedelmek' számára dolgoztak, 's ezért bizonyos szabadságokat nyertek a' Fejedelmektől, és birtokaikban oltalmaztattak. Kitetszik ez Báthori Christoph' 1580-ban 20-dik Januarii költ ujj Adományleveléből, melyet Báthori 'Sigmond 1591-ben, Bethlen Gábor 1614-ben megerössítettek. Az ide tartozó hely így van »*Considerantes nimirum, quanto illis usui ac utilitati tum nobis ipsis, tum maxime Regno ipsi sint, tum in aliis plurimis officiorum et obsequiorum generibus, tum etiam in conficiendo et elaborando Sulphure, quod ipsorum potissimum opere, labore, atque industria ex vastis illis saxosisque montium lateribus et crepidinibus eruitur*« (az eredeti oklevél megvan a' Fejérvári Káptalannál).

Ekképen a' Csik Madarasi Vas Hámornak még Zsigmond Császár' idejéből külömb külömbféle Privi-

legiumi, és szabad birtoki voltak, mint az 1712-ben készült Feleltetésekben (Inquisitio) megtetszik, hol 70 Esztendő's Tanuk is kihallgattak: nevezetesen egy Szám vivő Tiszt, ki maga is szolgált a' hámorban, azt valja, hogy ő maga is olvasta még a' hámor' régi Privilegiumait, melyek vagy Biró Sámuel Gubernialis Consiliarius, vagy Köléseri Sámuel' kezeikre kerültek, az utolsó minden Bányáknak Fő Felvigyázója, és Gubernialis Secretarius is lévén az Országban. Ennek a' Há-mornak szabad Jurisdic-tiója volt, melyről Comp. Const. P. III. Tit. 8. art. 1. emlékezet is van téve, és a' Há-mor Protocolluma is bizonyítja, mely 1775-ben egy magános Embernél állván addig, a' Szék Levéltárában tétetett bé. (Epistolarium Jos. Benkö mss. az 1781-béli tudositása szerint az akkori Szék fő Jegyzőjének).

§. 13.

Libertinusok.

Régen csak szabad és szolgáló nép volt, a' szabad Görögök és Helóták, Róma' polgárjai és adozó népei bizonyosságok erre: majd szabad Coloniák vagy Telepek állottak elő, melyek az Anya Országgal nagyobb vagy kisebb egybenlűgésben voltak. — A' hűséges szolgálók közül sokan felszabadítottak, a' mely Népek pedig megtartották függetlenségeket, azok többnyire Rómának Szövetségesei lettek. (L. A. Florus L. IV. c. 12.).

Bekövetkezett azután a' Nemzetek' vándorlása, 's mindenütt, mint mindenkor az erősebb felel fordult az erőtelene-n. Már csak töredékei voltak meg a' régi Görög és Római Nagyságnak, kialudt lassan lassan a'

Tudományok' Fákjája, mikor a' költözködő Népek elborították Európa' dél napnyugoti részeit, hogy a' Nagy Természet' mivhelyében Ásia' és Európa' Chaosza más ábrázatot vegyen magára, ujj Élet 's ujj Világ álljon elő. — *Nisi forte in rebus cunctis inest quidam velut orbis, ut quemadmodum temporum vices, ita morum vertantur.* (Tacitus Annales L. 3. c. 55.)

A' mi Magyarjaink is Urak lettek a' tölők elfoglalt földeken, parantsoló és engedelmeskedő részekre oszlottak fel Erdély 's Magyar Ország' lakossai; de meggyökerezve lévén Arpád faju Királyainkban a' keresztyén szelidtség, igyekeztek az Országot sokan közzülök virágzó kórra hozni, a' kereskedést, 's az által a' szabad Városok' kifejtődését előmozditani. — A' hadakozásban elfogott keresztyén rabokat már Szent István igyekezett szabadokká tenni, minthogy az akkori Pápa II-dik Sylvester is ezt a' dolgot különösön ajánlotta neki: így lettek *Duschenici*, vagy *Esequiales*, *Udvarnoci Ecclesiarum*, *Conditionarii*, *Libertini*, *Udvarnoci Regales* nevezetek alatt sok keresztyén rabok szabadok, (Nro: 26.) melyekről S. Stephani Decr. L. II.

Nro. 26.) Engel szerint (Geschichte des Ungr. Reichs T. I. p. 118.) *Duschenici* voltak azok, kiket az Urok lelkek' boldogságáért életben, vagy halálukkor testamentumnál srgva felszabadítottak. — *Udvarnoci Ecclesiarum*, kiket a' Templomoknak testáltak, vagy ajándékoztak: szabadtságok' megnyerésekért apró szolgálatokat tettek, vagy valamit fizettek az Ecclesiának, (*Liberorum Denarii*) — *Conditionarii*, kiknek az Urok földet adtak esztendei fizetésért. *Libertini*, kik pénzen váltották meg mago-

c. 17. 55. emlékezet van. Így jöttek bé sok idegenek hozzánk, kik királyi telkeken telepedtek le, mások a' köznépből is jeles szolgálataikért szabadokká tétetvén. Szent István' Szabadjaira emlékeztetnek ma is benniünket *Szent Király' Szabadja*, Veszprém, *Szabad Szent Király* Baranya Vármegyékben. (I. Kelemen I. c. p. 46. T. I.) Magyar Nagyaink követték a' szép példát, 's többeket felöldoztak a' szolgaság alól.

A' Székely földön régibb oklevélre nem akadtam ebben a' tárgyban Comes Blasius' testamentumánál, mely készült 1311-ben, az ide tartozó hely így van benne: *item suos, et ancillas suas, videlicet Annam, Cartaneam, cum filio suo, Chihurkám* (Kata — Gyurka) *similiter filio vero, item parvum Joannem, item Urchek, item custa et mate cum pueris legavit ob salutem suam frui perpetua libertate ratione pristinae conditionis tam per proprios suos, quam per alios nunquam ab hodie et deinceps molestandos.* Völt ez a' Comes Blasius filius Occy de Kizdi az Apor Familiából. (V-dik Szakasz Aporok).

E' mellett szabad Bissenusok is tilték meg itt ott a' Székely földet, mint alább látni fogjuk, valamint Olaszoknak is kellett oda bévándorlani már régi időben, melyet onnan gondolok, hogy Erdő vidéken ma

kat, vagy a' meghatározott pénz' fejében a' Summát leszállították. — Udvarnoci Regales, kiket a' Király maga pénzén váltott meg, azért az Udvarban szolgálatokat tettek, vagy a' természetményekből valamit adtak az Udvarnak. (lásd Kollart is „de origine et usu perpetuae Potestatis circa sacra Apost. Regum Hung.“ Wiadobouae 1764. p. 97.)

is egy Falu *Olaszok' telkének*, vagy öszve huzva *Oloszteleknek* neveztetik, 's nem ok nélkül gyanitom, hogy vagy IV-dik Béla' vagy Robert Károly' idejekben jöttek sok Olaszok bé Magyar és Erdély Országban, valamint Báthori 'Sigmondról is tudva van, hogy az Olasz Nemzetnek nagy pártfogója volt. Az Olaszok' bėjöveleteknek több jeleit felfedezték Wagner *in Analectis Scopusü sacri et profani* T. 3. p. 249. Eder *in Observ. criticis ad Felmeri Historiam*, Szirmay Antal *Notitia Hist. Com. Zemplén*. Budae 1804. p. 7. et *Not. Topogr. Polit.* Budae 1803. p. 15. — A' Székely földön megtelepedések pedig annyival könnyebben eshetett meg, mivel olvassuk Szokásbéli törvényeikben a' Vajda Urak felett való Czikelyben 6-dik szám alatt » *Székely földéről a' ki hi akart menni szabad volt hımenni, és valaki valahounnan Székely földre akart jöni, szabad volt jöni, erővel hi nem üzhették.* — Utoljára azt jegyzem még meg, hogy a' taxalis helyek' száma szaporodván, a' szabadosoknak száma is ezekben nevedett, 's idővel a' Lustralis Könyvekben külön Rubrika alá irattak: 1562 után pedig a' Jobbágyságra adatott Székelyek Parasztoknak neveztettek, de 1599-ben a' Fejérvári Novemberi Gyülésben Mihály Vajdától visza kapván szabadtságokat, gyakran Libertinusoknak neveztettek azután, mint p. o. a' Gyenge Familia Primipilaris levelében elé fordul 1607-ben » *e numero reliquorum Libertinorum Siculorum nostrorum clementer eximendum etc.*

A Székely Jobbágyokról.

Az első Jobbágyok voltak az elfoglalt Székely földek' régi lakossai, kik a' hódoláskor életben megmaradtak, és lakhelyeiket meg nem változtatták.

A' régi Dacus vagy Geta Nemzetség a' Rómaiak' hatalma alá jött Erdélyben, melyet Római Katonáság szállott meg, 's hogy Trajanus alatt, 's utánna Római Telepek virágoztak itt, nyilván tanítja a' Historia. A' Rómaiak' uralkodásának nyomaira lehet a' Székely földön is akadni, (Nro. 27.) míg nem Aurelianus Császár Vopiscus' tanubizonyosága szerint, nem általmazhatván többet Erdélyt a' bé bé ütő idegen csapatoktól, katonáit a' Telepeket együtt kivitte Moesiában. Így Erdély a' Gothusok' uradalma alá jöven, annak a' Hunnosok kevés idő múlva, ugymint a' IV-dik Században véget vetettek. — A' Hunnus Birodalom' elgyengülése után a' Gépidák fordultak helyül, majd ezeken az V-dik Században az Avarok vettek erőt, 's parantsóltak Er-

Nro. 27.) A' Gróf Mikó' Familia Udvara Óltiszemen Római Vár' omladékaín épült, mint az ott talált pénzek 's római kövek mutatják, „alig ástak egyszer, vagy mászor a' kertben,“ azt mondja Benkö, „hogy római téglákra ne akad,“ tak vólva, 's még Consularis pénzeket is találtak régebben ott.“ (Trans. Spec. T. II. p. 93. mss.) Így Komoló Falnál, Kezdi Vásárhelyen, Torján is találtattak római pénzek, és Váraiknak kő suudamentomi: A' Komoló nevát némelyek Camillustól, Torját a' Római Tentoriumtól huzzák le.

délynek mind addig, míg ők is rész szerint a' Francusok, rész szerint a' Bulgarok által meggyőzöttetvén, a' VIII-dik Század' vége felé a' világnak nagy piartzáról eltűntek.

A' Bulgarok' hatalmát Arpád' Magyarjai megtörvén a' X-dik Században, ezek lettek végre Urai Erdélynek, mely szerint természetesen következik, hogy külömb külömbféle Népek, és Nemzetségek lakták Erdélyt, mikor az a' Magyar Birodalomhoz kaptasoltatott.

Későbbben szabad Bissenusok ülték meg a' Székely föld' némely elpusztult helyeit, mint *Kantát, Peselneket, Volált, Karathnát, Szárazpatakot*, és *Szent Lélek'* egyik részét, melyeknek fekvése is azt mutatja, hogy azok hajdan a' Székely földhöz tartoztak, és csak későbbben lettek Fejér Vármegye' Részei. Timon és Szegedi János is úgy vélekednek, hogy itt Bissenusok laktak, 's gyávaságok miatt szolgaságban estek, a' mit onnan is gondolok, hogy meg van Tamás Vajda' parantsolatja 1324-ből a' Fejérvári Káptalanhoz az Apor Familia' osztozó perében, melyből látszik, hogy Apor Sándor, Testvérjével egynelány Bicenusokat erő hatalommal elfoglaltak magoknak, a' Káptalan' Relatiojában pedig a' van, *hogy megosztozván a' panaszló féll a' Szárazpataki jöszágban, 85 szabad Bicenus lakhelyeket kaptak részekben Opour Sándor, és Egidius.* (Octuaginta quinque mansiones liberorum Bicenorum) A' ki a' Bissenusokról többet akar tudni, olvassa meg Engelt *Geschichte des ungrischen Reichs, und seiner Nebenländer.* Halle. 1797. T. I. p. 352 — 355, hól

meg van a' Windischtól közölt Prolusio de Bicenis is, és Schlöztzert Krit. Saml. I. c.

Szüikség itt megemlítenem, hogy Erdély Ország' Historiájában még nagy homály van a' Bissenusok, és Ruthenusok felett, a' mi ezekből kitetszik:

a) A' Bissenusok Engel szerint, (ki nagy szorgalommal irt az ilyen dolgokban) Bolgár, vagy is Török Tatár faj, Pray szerint Paczinacitákból eredett Kunok, kik Engel szerint is egy Törzsök alá tartoztak. A' Szászok' Privilegiumában 1224-ből elő jő *Sy-lva Bissenorum et Blaccorum*. Azt is tudjuk, hogy a' Szászok között most is laknak Oroszok, mint Szebenhez közel *Rosz*, vagy *Orosz Csűr* nevü Faluban a' lakosok mind Oroszok, kiket az Oláhok Russzoknak hívnak. A' mái Reusmark Város (Rwsmarkt) Forum Ruthenorum volt hajdan Éder szerint, ugy *Reusten*, és *Reussdörfel* Faluk régen *Rwzy* vagy *Rwz* és *Rwzdörfchen* Orosz Faluknak irattak; (lásd Schlöztzert is Russische Annalen 2-ter Theil p. 37.) hasonlóképen *Ryzdorf* Szepesben több Városokkal elidegenítve volt 'Sigmond Császártól, és Mária Theresia alatt esett vissza az Országhoz (Kelenen I. c. p. 180.) — *Első Praemissa*.

b) Hogy a' Székely földön is Bissenusok laktak, a' felyebbiekből világos: de nem oly világos az, hogy a' sok Orosz, vagy Sláv elnevezések honnan kerültek hozzájuk? *Orosz-falu* Kézdi Székben, *Orosz-hegy* Udvarhelyen, *Oroszidetspataka*, *Orosz-fája* (Uruzfa) régi oklevelekben mutatnaké Bissenusi származásokra, vagy nem az a' kérdés? — *Besenyő*, *Beretz*, *Zágon*, *Polyán* Faluk Háromszéken kétség kívül Orosz nyelvből vett elnevezések, mint Gyarmathi megmutatta,

Maros, Pes, Rodina, Szalad, Kator, Gunya, (Russische Annal. 3. Th. p. 82.) szók, melyeket a' Székelyek ma is széltire élnek, úgy hogy magyar szókat azok helyett nem is használnak, mind Oroszoktól költsönözött nevek. *Második Praemissa.*

c) Gróf Bethlen Familia' Léváltárában megvan 'Sigmund Császár' parantsolatja a' Székelyek' Ispánjához Kusali Jaakch Mihályhoz, hogy elszökvén Almakereki Apa Miklós' két Ruthenus Jobbágysai Karátson-telkéről, azokat adassa vissza. Eugenius Pápa' Leveléből 1446-ból, melyet Katona in Hist. Critic. T. XIII. p. 497. felhoz, úgy látnak, hogy az Erdélyben akkor lakó Ruthenusok még nem is voltak Keresztyének. (vesd. össze a' Zemplini orosz telepek' erköltstelen életekről Szirmayt Notitia Topogr. Polit. Comit. Zemplen p. 52.) Ellenben a' Brassói Decanatus' Protestatioját 1420-ból a' Szebeniek ellen *Nicolaus de Foro Ruthenorum Plebanus, et Decanus Sedis Schebesch* írta alá. (Milkovic P. II. p. 194.) Az Apr. C. P. P. V. Ed. 38. olvassuk az 1678-ban tartott Ország' Gyűlése végzései szerint » *hogy az Országban lézzegő Oroszok, Oláhok, Muntyánok — megfogatassanak, és megkötöztessenek* (az az örökös Jobbágysoknak adatassanak) *Harmadik Praemissa*

Ezek így lévén, méltán kérdehetjük, hól vették a' Székelyek a' sok Orosz szókat, melyek köztük meggyökereztek? nem felejtván el azt is, hogy egész Erdélyben, de kivált Hunyad Vármegyében többekre is lehet akadni (lásd Gyarmathit l. c.)

Ha a' Bissenusok Tatár fajból valók voltak, mint Engel vitatja, úgy töllök Orosz szókat nem vehettünk

által, 's ebben az esetben azt kell hinnünk, hogy Orosz Telepek a' legrégebb időkől fogva voltak a' Székely földön, a' miről historiai utmutatások', és Oklevelek' szükiben vagyunk. Maga Eder, ki Erdélyben mások felett tudta használni a' kutföket, melyeket nem kis mértékben birt, nem merté eldűjteni a' kérdést, hogy a' későbbi Ruthenusok a' régi Bissenusok' maradékai é vagy nem? — Engelből olvasom, hogy a' Magyarokat a' Kiowi ütközet után Orosz Nemzetbéliek is kísérték Magyar Országra, és Zoltán Vezér Mosony Vármegyében az Ungvárbán és Máramarosban először megtelepített Oroszokból néhány Familiákat által tett, kik Oroszárt vagy is a' mái Carlsburgot építették; hasonlóképen Istvánfi írja, Hist. LXVI, hogy Kálmán Király Halits és Lodomeria Országokból ujj Orosz telepeket hozott bé Nagy Orosziban, különös szabadságokat adván nékiek, ekképen Munkátsra 's Zemplén Vármegye több helyeire Nagy Lajos alatt és előtte is sok Ruthenus Telepek hozatattakbé, mint Szirmayl. c. bizonyítja, de jöttek é a' Székely földre ilyen Orosz telepek? mikor? és hogy? tudomra senki környül állásosonn még fel nem világosította. Megérdemli tehát hogy valaki gyökeresen megfejtse a' következő kérdéseket.

1-ször) Engel utmutatásai a' tölle felhozott kutfök után telyes hitelt érdemelnek-é a' Bissenusok' dolgában, hogy azok nem Orosz, hanem Tatárfaju Nemzetek voltak, mint a' Kumanusok és Bulgárok is?

2-ször) A' Székely Faluk' Orosz nevei, és nállok dívatban lévő orosz szók, a' Gyarmathitól használt Glossariumokat követte, a' Bissenusok köztök, és Erdély-

ben lakozásokból megmagyarázhatók-é világosan, vagy nem?

3-szor) A' XV-dik Században és azután elő jövé Ruthenusok Erdélyben nem a' Bissenusok' maradékai-é? vagy hogy és mikor jöttek Erdélyben? és lehet é hihetőleg feltenni, hogy ezek valaha Háromszéken és Csikban laktak?

4-szer) Vajon nem Lebediasból, az Oroszok' szomszédságából hozták-é ki Magyarjaink az Orosz szót magokal? és nem akkor jöttek Oroszok is a' Székelyek közzé, ugy Erdélyben is lakni?

5-ször) Nestor mondja Schlötzernél (Krit. Saml. p. 230.) hogy *Sclavi* et *Valachi* laktak Magyar Országban, mikor 888 — 898 körül azt elfoglalták a' Magyarok; 's Béla' Jegyzője pedig c. 25 nyilván mondja Erdély Országról, hogy itt *Blasii* et *Sclavi* laktak, mikor Tuhutumnak meghódoltak. Kérdés, a' mi előttem leglíhetőbbnek is látszik, hogy nem a' régi Geta vagy Dacus Maradványok az itt említett Sclavi, vagy Slavi nevű Népek, kiknek egy része a' Székely földön maradt. *Farrathna*, *Felső*, *Hözép*, *Alsó Volál*, *Oroszfalu*, ugy Erdővidéken Száldobos felett volt *Volál* nevű Faluk a' Dacusok ott laktokra mutatnak, mint Benkö is vélekedik in Speciali Transilvania; mert Volál Toth nyelven Falut jelent, 's így a' többi Orosz szóknak is a' Székelyek közt fenn maradását könnyű lenne megmagyarázni, kik azokat a' Dacus maradványú ott maradt lakosoktól tanulták, a' kik a' Székely földön vagy ki holtak idővel, vagy pedig Székelyeké váltak által, régi nyelveket elfelejtvén lassanként.

6-szor) Igazak-é Béla' Jegyzője', és Kéza Simon' szavai, hogy Almus, Arpádnak atya az Attila' Nemzetiségéből jött le, és az Almus alatt ki jött Magyarok azon 108 Nemzetségekből származtak, melyekből az Attila' Népei, ? a' mit Katona és Horváth István is elfogadtak, melyből lehet tsak a' Székelyeknek atyafiságát a' Magyarokkal leghelyesebben megmagyarázni, 's a' mely állítást Schlötzer merő Költeménynek mond lenni.

Olvasóim nem fogják rosz neven venni e' kevés ki térést, a' Bissenusokból lett Székely Jobbágyokról szólván. — Szaporodott továbbá a' Jobbágyok' száma a' Székelyek közt Szent István' és Szent László' rendelkezései' következtében is, melyeknél fogva szolgálásban estek azon Magyarok, kik nem akartak megkeresztelkedni. Látjuk S. Steph. Decr. L. II. c. 26, 27, 29, 41, 55, S. Ladisl. Decr. L. 3. c. 24, hogy a' Szolgaság mint Büntetés sok esetekben megvált határozva p. o. ha szabad Ember lopott, vagy rabfejérnéppel közösült, vagy azt Feleségül vette, vagy a' ki más Feleségét elragadta. Kovachich Vestig. Comitior. T. I. világosságra hozta Szent László' némely törvényeit, melyeknél fogva azok is, kik Feleségeket Kurváknak szidták, és meg nem bizonyították, vagy a' kik a' Canonica poenitentianak nem tettek eleget, megnyirettetvén fejeik, Jobbágyoknak adtak, valamint a' Tolvajok' és Rablók' fiai is, mely utolsó törvényt mindazonáltal II. dik András eltörlött.

Egy más neme a' Jobbágyok' elszaporodásának volt kivált a' Székely földön az a' törvény, melynél fogva azok, kik a' Lustra' elől elvonták magokat, vagy háboruban nem mentek, vagy gyávák és félenkek voltak, ha szinte szabad Székelyek voltak is, Tisztjeiknek Job-

bágyaik lettek. Idővel pedig, mint Mátyás Király' rendeléséből látszik (absoluta potentia mediante) erőnek erejével kényszerítettek sok Székelyeket szolgálai állapotra az elhatalmasodott Tisztek: sokak pedig önkéntesen magokat elkötötték megadósodván, vagy elszegényedvén, míg nem 1562-ben, mint felyebb láttuk, a' köz Rend' szabadtságának nyakát szegték.

Efféle szolgálásban esésnek sok nyomaira akadunk az Országos Gyülések' végzéseiben: 1556-ban az Ujvári Táborban Kendi Antal Elölülése alatt a' Magyarok és Székelyek egyben gyülvén végezték *» hogy a' mely Primipilusok a' táborban nem jelentek meg, és nem is akarnak eljöni, örök adó alá essenek. (Milkovia P.I. p. 297.)* — 1606-ban az Udvarhelyi Gyülésben határozottatott *» hogy valahik az ő Felsege' Fejedelemségében elkötötték magokat valami praetextus alatt két vagy három köből zabért, elégséges lévén pedig mind a' hadakozásra, 's mind pedig a' megváltozásra, megvállozzék, 's az is, a' kinek kötötte magát, ki botsássa, ha ki nem botsátja, ki foglaltassék!*" (Miklosvárszék' Jegyzőkönyvében bé van írva az Gyülés' egész Végzése) 1608-ban 27 Septemb. Országos Gyülésben határozták ujra *» a' kik magokat önként Jobbágyoknak elkötötték, Uraiktól visza foglaltassanak, és ha ujra elkötik magokat, fejeket veszessékel.*

1619-ben 5-dik May tartott Ország' Gyülése' végzése *» A' höz Székelyek, a' kik 1612 előtt Jobbágyoknak állottak bé, maradjanak azoknak, a' kik azután lettek, visza vétessenek, 's 400 forint büntetés alatt többet az ilyeneket nem szabad elkötni, ki vevén azokat, a' kik Desertiójért, vagy hadban meg*

*nem jelenésért igaz feladás után Jobbágyoknak adat-
tatnak.*

1635-ben I-ső Rákózi György ujra visza vette a' Jobbágyokat a' Katonák közzé (Apr. C. P. 3. Tit. 76. Art. 16.) Még több más törvényeket is hozhatnék fel, de csak azt említem meg, hogy 1659-ben 26-dik Febr. a' Besztercezi Gyűlésben megegyeztetett, hogy mind a' Primipilusok, mind a' Pixidariusok az adójok' mennyiségéig Jobbágyoknak elköthetik magokat, 1670-ben 1679-ben hasonló végzéseket hoztak, úgy meg van az Udvarhelyszéki levéltárban 1678-ban 18-dik Julii költ Fejedelmi parancsolat » *ki ki oly hadikészülettel légyen, hogy a' ki készületlen taláztatik, vagy Jobbágy lesz. vagy felahaszatik* (Index Archivi.) és már 1493-ban Ladislaus de Losontz és Dragfi Bertalan Vajdák Fejek' és Jóságok' elvesztése alatt parantsolják a' Sepsi Székelyeknek a' felkelést, mint Eder az eredeti oklevél mását közli l. c. p. 168.

Utoljára megjegyzem, hogy a' két szomszéd Országokból és Vármegyékről is jöltek bé telepedni a' Székely földre Oláhok, Magyarok, Czigányok, kiknek a' birtokos Székelyek a' magok földjeiken lakhelyeket adtak, minthogy a' sok háboruk, éhségek, és más viszontagságok miatt némely falukban kipusztultak a' lakosok, mely ültetvényekről a' Mihály Vajda' szabadság' levelében emlíkezet is van téve.

III. S Z A K A S Z,

Székelyek' Hadi - Intézetjeik.

§. I.

Régi öszve sereglés' Mődja (Lustra.)

Lustratio a' régi Törvénytudók' magyarázatja szerint a' Katonáság' számbavétele, megpróbálása, és Gyakorlása. Sigonius Károly értekeztvén a' Rómaiak' Lustratiójáról írja Livius és több más régi Irók után, hogy a' Királyok' idejében minden Polgárnak Vagyomi megbétsültettek, és meghitelt Emberek (Biztosok) által Jegyzőkönyvekben a' Királyoknak bódattak, melyekben Fellelégeknek, Gyermekeiknek, a' Libertinusoknak, szőlőgáknak nevek, idejek, és lakhelyek környülállásosonn béírva voltak. Az első Osztájban voltak a' legtehetősebb Polgárok, a' kik legtöbb adót adtak, és ezek viselték leginkáb a' katonai és polgári tisztségeket: az utolsó vagy hatodik Osztájban a' legszegényebbek irattattak bé. Mikor a' szabad Mezőn öszvegyült a' Polgárság, disznóval, bárányal, bikával áldoztak, — 's e' volt a' Sereg' felszentelése (Expiatio Lustratio) mely szokás a' Consulok' idejére is által ment: de későben a' Censorok tsak minden ötödik esztendőben vitték végben a' felszámítást, innen a' Lustrum öt évi időszakaszt (Spatium quinquennale) is jelentett (lász többet *Johannis Halli alias Cavini magnum Lexicon Juridicum. Coloniae Allobrogum* 1759 2 Tom. in fol. I. T. p. 908 -- 909. a' *Lustrum, lustrare, Lustratio* szók alatt: Nicu-

port *Antiquitates Romanae* című könyvét a' Consulról és Lustrumról, melynek kivonását adta Molnár János *Magyar Könyvtár* IV-dik Szakasz lap 88 — 90 — Pítisci *Lexicon Antiquitatum Romanarum* 1713. 2. Tom. in fol.) Ekképen 'Sigmond Császár' Begestrumában olvassuk, *Judex Nobilium cum delecto mediocris sortis Nobili omnium suae provinciae Colonorum censum ineat, et hanc consignationem Comiti Parochiano tradat.* (Kovachich *Supplementa ad Vestig. Comit. T. I. p. 348.*)

Hogy tartatott legrégibb időkben a' Lustra, nem maradtak irt Hagyománok a' Székelyek közt fenn. Werbötzi P. I. Tit. 3. mondja, hogy a' Hunnusok, kiknek a' Székelyek maradékai, véres kardot hordoztatván a' hadi Nép' tanyáikon keresztül a' Fő Vezér, — a' kiszabott helyen öszve gyülekeztek. Így mondja ezt már Werbötzi előtt Thurótzi is Chr. P. II. c. 10. Így az 1463-béli Oklevélben olvassuk, (*Constitutiones Exercitiales trium Nationum Transilv. Kovachichnál Scriptores Rer. Hung. Min. T. II. p. 384.*) *Öszve hivattasának a' felkelésre vagy véres kardal, vagy a' Székely Ispán' levelével, vagy pedig a' Vajda Ur' írása mellett, ha az egy-szersmind Székely Ispán is.* Még az 1542-ben tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben is olvashatjuk, (feria 4-ta post Dominic. Judica.) *hogy az öszvehívás vagy a' Helytartó' levelével, vagy véres kardal essen meg.* Ugyan is a' kardon mind a' régi Scythák, mind a' Hunnusok a' Had' Istenét értették, mint Bél Mátyás *Adpar. ad Hist. Hung. p. 120.* Deseritzki l. c. T. II. p. 99. és Pray *Annales veteres Hunnorum etc. L. III. p. 114.* írják, a' kard hordó

tiszti hivatal pedig (Ensiferi Munus et Dignitas) meg volt még IV-dik Béla alatt is, mint Cornides' oklevéléből írja Fridvalszki. (*Reges Ungariae Mariani* p. 63.)

Hogy ha a' felkelésnek hirtelen kellett megessni, Lárma Tűz gyújtott, és Lárma Fák állítottak fel minden Székben a' felyeb említett Constitutio' szavai szerint, *Mikor a' Szükség hirtelen felkelést parantsol, minden Széknek Kapitányai Dobokkal, és Dobosokkal* (Zaldobonibus — innen Szaldobos Helység neve Erdő vidéken) *lármáztasson, meggyújtatván egyszerűsmind az esmeretes Tűz Halmokon nagy rakás fákat, és a' ki erre meg nem jelen fejét veszesse el.*

Tudván már azt Werbötzi után, hogy a' Székelyek Örökséget és Tisztséget Törzsökökre, Nemzetségekre, és Ágazatokra régi szokás szerint osztották fel, és a' mit Kovachich (SS. Rer. Hung. Minor. T. I. p. 339.) úgy Engel régi Kéziratok után a' Székelység' Nemzetségeiről 's Tiszteikről köz világosságra hoztak, könnyen el lehet gondolni, hogy az első össze sereglések Nemzetségek szerint estek meg, a' kik az elfoglalt, és felosztott földeken annyi Telepeket formáltak, a' hány törzsökös Nemzetségek voltak, kikről, vagy Vezéreikről a' Telepek és Lakhelyeik is elnevezettek. Így p. o. régi Kéziratokban tsáláni *Terra Tribus Zarán, Terra Gyomez, Sahate, Ihafalva, Nyrgotz*. Kollár' kézirata 6 Törzsökös Nemzetségekről és 24 Ágazatokról tesz említést, u. m. I-o. *Adorján Nemben, Waczman' ága, Telegd' ága, Vaya' ága, Poson' ága.* II-o. *Megyees Nemben, Megyes' ága, Kyrth' ága, Dudar' ága, Gyaryws' ága.* III-o. *Jenyew Nemben, Balásy' ága, Vy' ága, Zomorv' ága, Borozló' ága.* IV-o. *Halom' Nemben,*

Halom' dága, Názán' ága, Péther' ága, Gyewre' ága, Wý' ága. V-o. *Zabráu Nemben*, Gyewre' ága, Wý' ága. VI-o. *Ewrlowcz Nemben*, Eczken' ága, Seprewd' ága, Zowath' ága. (Kovachich l. c. T. I. p. 33g.) *Eczken földje*, *Eczken vize*; *Eczken rét* ma is fenn maradtak a' Székely földön Háromszéken és Csikban. —

Minden Törzsök szaporodott Nemzetségeiben és Ágazatiban, 's a' Származásra különös ügyelet volt, a' mi abból is kitetszik, hogy míg a' Lustralis Könyvek rendes formában nem szedettek Bethlen Gábor és I-ső Rákóczi György Fejedelmek által, a' jószágért perlekedő feleknek meg kellett mutatni, melyik Törzsök fajból, Nemzetségből és Ágazatból valók, a' mint e' megtehetszik Kibédi Primipilaris Familiái Perfolyta Levelekből, melyeknél fogva ez, Balog Ferentznek, ki II-dik János 'Sigmóndtól nyert adománylevelet négy primipilaris telkekről, és azoknak csüngelékeiről, (appertinentiae) a' megneveztem örökséget Makfalván ki nem adta az adományt nyerőnek. A' Primipilatusok örökségei voltak *Orbán Tamásnak*, és *Nagy Ambrusnak*, *Ábrán Nemzetségéből de ramo Nagyágh*, *Sylvester Albertnek* és *Balásznak*, in genere *Eölöz* et ramo *Sepröd*, *Péterfi Albertnek*, *Mihlósi Péternek*, *Balási Mártonnak*, *Sylvester Andrásnak* in genere *Jenő* et ramo *Kürth*.

Hasonlóképen Gyergyói Szárhegyi Lázár Familia' Executionalis leveleiben 1538-ból elő fordulnak három Primipilatusok, in genere *Megyes* in Linea *Dudor*, ismét in genere *Medgyes*, et Linea *Kürth*, in genere *Halom*, et Linea seu Arbore *Názán*. Engel (Geschichte des ungrischen Reichs T. I. p. 68) említi Ramus *Nagy* genus *Medgyes*, ramus *Kürth* et *Gyarnas*

genus *Adorján*, genus *Jenő*, ramus *Gyerő*. Ugyan tsak a' mái Létzfalvi Bodór Familiának meg van a' XVI-dik Századból egy törvényes levele, melyből kitetszik, hogy ez a' Familia az Achaz tribusából való, és a' le származásnak léptsőit magában foglalja. A' Széchéni or szágos levéltár' Laistromában (Tomo 2-do p. 329.) em lítettik ilyen kézirat, *Urunk' Esztendeiben 1577 Lőfő ségről való nemről ágról való*, melynek foglalatajt bár valahol közönséggé tenné valaki. Maros Széki Nagy Tamás' perében Szentpáli Kornis Mihályal, kinck ugyan tsak Zápolya János 'Sigmond két jobbágyos tel keket adott Vadasdon, a' Felperes' ellentmondásának ez az oka: *Quod praefatus Franciscus Nagy Genitor suus in hac Sede nostra Marus Primipilus exstitisset, et ad Domum et Curiam suam nobilitarem in dicta possessione Demetherfalva in eadem Marus existente, in Generibus Eorlewitz et Megyes ac Ramis Se prwd et Megyes Primipilatus habuisset, ad quae dic tae duae Sessiones Jobbagionales de jure pertinerent, quod cum Primipilis in eisdem Generibus et Ramis existentibus verificaret.* (Az eredeti oklevélből, mely a' Henter Familiánál van, kiirta Benkő Gyűjteményei ben ily cím alatt, *Mandatum Compulsorium super dua bus Sessionibus jobbagionalibus Francisci Nagy in Vada sd de anno 1571. Collect. in Fol. T. 6. Nro. 36.*)

Hogy a' vérségre, és annak tisztán fenntartására nagyon ügyeltek a' Székelyek még Oláh Miklós Érsek' idejében is, láttuk felyeb, és több bizonyító helyeket olvashatni DeSeritzkinél l. c. T. I. p. 25.

§. 2.

Lustra' Tárgyai.

A' Nemzetségek' öszvesereglésének két tzelja vólt, t. i. *háborúra való menés*, melynél fogva a' fegyvert viselők Nemzetség és Ág szerint számban vétettek', bizonyos osztájokban tulajdon Vezérek alá rendeltettek, 's hadi állásaik meghatározottak: másik tzelja vólt, a' háboru' elfolyta után *Polgári belső intézeteiknek elrendelése*.

Legrégibb kézirati hagyomán a' Székelyek' Lustrájáról Mátyás Király' idejéből van meg 1473-ból, ki a' Székelyeket Mérai Magyar Balázs Vajda által lustráltatta meg, a' Lovasok' és Gyalogok' számát külön Jegyző könyvekben béirattatván. Keményen és Infamia büntetés alatt megparantsolta, hogy nem tsak lelkiismerettel eljárjon Tisztiben, hanem a' feljegyeztetés után is semmi változást ne tegyenek a' Tisztek szabad akaratokból, hanem a' promótiók vagy elő léptetések, a' tehetségek' voltához képest a' Vajdák vagy Székely Ispánok által essenek mindenkor meg. Megtetszik Mátyás Király' parantsolatjából az is, hogy a' promótiók nem a' születés, vagy Nemes Levelek, hanem Vagyom után lettek; mert a' Pixidariusnak, ha Primipilus akart lenni, három annyi Vagyomról kellett bizonyítani, mint külömben, ugy a' Primipilusnak, ha Primor akart lenni, Successio, vagy vásár után háromszorta több Vagyomot kellett megszerezni, 's elő mutatni. (*ne ex illis nisi tres terrae sortes et facultates habere dignoscantur, ad superiorem gradum adscendere valebunt.*)

lásd a' Mátyás Király' parantsolatját kinyomtatva Imago Nat. Sicul. p. 50. és az 1818-béli Gyűjteményben).

Bethlen Gábor, I-ső Rákótzai György és I-ső Apafi Mihály Fejedelmek alatt készült lustralis Könyvek abban külömböznek a' Mátyás Királyétól, hogy az utólsóban Lovasokra, és Gyalogokra oszolván fel a' Nemzet, ezen két osztáj szerint irattatott bé a' hadi nép, az elsőben pedig, változván az idők' lefolyása alatt a' Székelyek' állapotja, több Classisokra oszlott fel a' Nemzet, melyeknél fogva a' Jegyző Könyvekben is (Regestrum) azoknak megfelelő Rubrikák, vagy osztájok vétettek fel. — Fejjebb közöltem már a' Bethlen Gábor Fejedelem' idejében készült Regestrumot, itt még az Apr. C. P. III. Tit. 20. art. 1. Tit. 19. art. 5. Tit. 67. art. 151. 152. Tit. 19. art. 1. Tit. 41. art. 1. Tit. 14. art. 1. Tit. 19. art. 6, 8, 10. Tit. 76. utmutatásai után előhozom a' Nemzet' későbbi felosztását. 1) *Első Ranguak.* — Praecipui Nobiles Siculi — (qua Magnates). 2) *Birtokos, vagy jobbágyos Köz Nemesek.* 3) *Armalisták, 's Egyházi Nemesek, és Özevegyeik.* 4) *Városi Nemesek.* 5) *Hiinn lakó Nemesek, kik Székely földön birtak.* 6) *Fejedelem' szolgálatjában lévő Nemesek.* 7) *Primipilusok.* 8) *Pixidariusok.* Ezek után jönnek a' taxalis Helységek, örökös Jobbágyok, Zsellérek, és Jövevények. Szükség azt is tudni, hogy a' XVI-dik Század' vége felé, leginkább pedig a' XVII-dik Században osztogattattak legtöbb primipilaris és pixidariusi levelek a' Fejedelmektől, és sokszor a' Jobbágyok is kik Apr. C. P. III. Tit. 16. art. 10. földes Urok' en-

gedelme nélkül armalist nem kaphattak, szabad Székely Katonáká tétettek, mint p. o. Gyitróban I-ső Rákótzii György 26 Jobbágyokat szabadított fel: *e statu et conditione ea in qua nati sunt — clementer eximendos, et in coetum et numerum verorum indubitatorum perditum Pixidariorum adnumerandos, adoptandos — duximus etc.* (lásd az 1818-béli Gyűjteményt). Nem különben a' Pixidariusokból Primipilusok, 's ezekből Primorok is lettek; mint p. o. a' Vargyasi Ilkei Familia 1651-ben, melynek Nemes Levele az említett Gyűjteményben ki is van nyomtatva, és *Imago Nat. Sic.* p. 49. Rád Mátyás másképen Varga, Nagyajtáról 1579-ben, a' Miklósvári Gyenge Familia 1607-ben, Szárazajtai Nagy Márton, Mátyás, Imre 's a' t. 1679-ben, a' Barátsói Tóth Familia 1584-ben kaptak, az elsők Primipilaris, az utólsó Pixidariusi Leveleket. Ekképen Báthori Gábor 1591 ben Gyergyó Székben 18 Pixidariusokat tett Primipilussoká, hogy a' Csiki Vasbányában jó szolgálatokat tettek: 's innen van már az, hogy több levelekben olvashatni, *Equitibus nostris Pixidariis Primipilis*, melyeken az így elő ment Primipilusokat kell érteni, kik, hogy a' tős gyökeres régi Primipilusoktól megkülömböztessenek ujj Primipilusoknak is nevezettek, és már az 1635-ben készült Lustrális Könyvben Primipili veteres, et novi, vel recentes nevezetek fordulnak elő; Bod Péter pedig írja Kéziratjai közt, hogy 1656-ban költ primipilaris levélben ezt a' hozzá vetést is olvasta, *si necessitas postulat, Equis descendere in proelio debeant.*

§. 3.

Lustra Békesség' és Háboru' Idejében.

Később időkben is, ugymint 1614, 1627, 1635, 1636, 1647, 1669, 1684-dik Esztendőken tartatván a' Székelyek közt Lustra, azt kétféleképen lehet megtekinteni, ugymint *Békességes és Háborus időkben.* Békességes időkben arra való volt a' Lustra 1. hogy a' Hadi Sereg' activus Statussa számban vétetvén, meghatározasson, hogy ki ki a' három Rendből Vagyom szerint Lovon vagy Gyalog szolgáljon é? A' Constitutio Exercitialis (1463-ból) rendeli, *hogy a' mozdulásban, vagy Hadban hátramaradás ne légyen minden Szék' Kapitányai több ízben lustrálják meg Békességes időkben a' fegyvereket, hadi készületeket, mely-et ha nem tennének, büntetlenségnek meg.*

2. Az Invalidusok, Maródiak elválasztattak az ép Katonáktól.

3. A' kik magokat elvonták a' szolgálattól visza hivattattak, 's enroliroztattak: Apr. C. P. II. Tit. 77. art. 18. mondja, *Ab anno 1623. a' mely hadban szolgált Székelyek Vármegyékre, vagy Városokra mentenek lakni, senki meg ne mérészelje tartani, hanem visza bocsáttassanak, ha valami egyéb törvény szerint való akadályok, és igazításra való dolgok nintsen.*

4. Promóveáltak, vagy degradáltak, mint a' Familiák vagy meggazdagodtak, vagy elszegényedtek. Az 1594-béli Ország' Gyűlésben rendelték, *a' mely szegény Nemes Ember lovas számban nem mustálhat, hadban nem mehet érteklensége miatt, gyalog*

számban jó hozzá való készülettel comparealjon: 's az ilyenek nevezettek Gyalog Lófő Székelyeknek, kiknek Maradéakai vagy magok is, ha megépült vagyomok, ujra régi helyekre állottak bé a' Mustrakor. Az 1558-ban 10-dik Junii Fejérváron tartott Ország' Gyülése végezte, *Lustrentur vero Primores Siculi per Majestates Sacras, et revideantur quali apparatu sint instructi, quod si non fuerint Servitores apti militine, rejiciantur.* (Thesaurus Act. Comit. l. c. p. 229.) 1592-ben a' Fejérvári Gyülésben (19. April.) articulariter határoztatott meg, *Mért hogy a' Székelységen, kik a' Kápitányoktól, 's kik egyébképen nulla rationibili de causa olyak creálttának Lófejekké, kik mind Személyekel, 's mind Szekerekkel arra elégtelenek, és alkalmatlanok, efféle szabadságban ne tartassanak; hanem a' Kápitányok innen haza menvén, a' Királybirahal egyült 15-töd napra megmustrálják őket, szekereket, szerszámokat, és ő magok Személyét meglátogassak, és valakül az ujjonnan creált Lófcjek közül arra elégteleneknek találtnak, pro rei merito Nagyságod statualjon ugy felöllök, hogy a' többi is látván, a' Hészítételre inkább reá igyekezzenek.* (Thesaurus A. C. p. 670 — 671.)

5. Fegyverben gyakoroltattak, a' mi alól senki képmény büntetés alatt (Jobbágyság vagy halál) ki nem vonhatta magát. (Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 20.) Nagy Ajtai Cserey Elek vólt Gubernialis Secretarius *Haereditas Siculica* nevü kézirati munkájában (melyet 1764-ben hivataloson dolgozott ki, Udvari Rendelésnél fogva a' Zászló alól Moldvában és Oláhországban beszökött sok Székely Katonák' megbüntetéséről Informatiot

adni köteles lévén a' Felsőges Királyi Kormány Tanáts) szerény és talpra esett következtetésekkel megmutatta azt, hogy az Apr. C. P. III. Tit. 19. art. 3. békfoglalt Rendelés a' Confiscatióra nézve a' Székelyekre ki nem terjesztethetik, hanem, minden Székely, ki köteles volt a' hadban megjelenni, vagy lustrálni, ha elszökött az elöll, fejével lakólt, de Jóságát el nem veszítette, kivévén, hogy ha életének megkegyelmeztek az Uralkodók, a' mely esetben a' fő Váltásgot u. m. 25 forintot kellett letenni, és ha pénze annyi nem volt, jóságát annyi summában elzalogosíthatta. Tagadhatatlan dolog, hogy a' Ho'nyi Fejedelmek' idejében leginkább szenvedtek tsórbulást a' Székelyek' sarkalatos törvényei, de abból nem lehet következtetni, hogy azok már ma erőtelenekek volnának. (vesd össze §. 7. IV. Szakasz. §. 14. II-dik Szakasz.)

6. A' Vagyomok feljegyzettek Rang, és Character szerint, a' Gyermekek, Jobhágyok, Zsellérek, Kóborok felirattattak: lásd I-ső Rákótzí György Fejedelem' Edictumát Apr. C. P. III. Tit. 76 art. 12. item Tit. 19. art. 2. G. Tit. 20. art. 1.

7. Békesség' idején a' Székelységen a' Fő Kapitány vitte a' Lustrát minden Székben véghez a' Királybiróval egyet értve. Háboru' idején a' Mezei Hadak' Fő Generalissa, vagy pedig a' Székelység' Generalissa, ki az elsőtől függött, mint kitetszik Bethlen Miklós' Cancellarius' kézirati Autobiographiájából, mondván, — „1675-ben Beldi Pálnak Teleki Mihály *Supremus Exercituum Generalis* titulust és *Diplomát* eszközölt ki, hogy a' Székely Székeket mustralja meg. Ez az Erdélyi Törvény és Szokás ellen való volt, hogy

békességnek idején *Generalistól* függjön sem *Vármegyeyei*, sem *Székely Nemes Ember*. — Az Erdélyi *Generálisokat* *Apafi* előtt nem irták *Exercituum nostrorum Generalis*, hanem *Campestris Militiae nostrae Generalis*; mert vólt fizetett mezei hadok, az *Udvari Fő Kapitány* annak a mezei hadnak *Fő-Generálissának* hivatott, és tartatott. Mikor a *Fejedelmek* hadban mentek, ha akarták ezt, vagy más tettek *Fő Generalist* az egész Hadon, és annak cum *Comeroniüs congruis* az hadak' láttára adták *Tanáts'* *Urak* által az aranyos botot, és kardot: tettek egy-szersmind *Vármegyék'*, és külön *Székelység'* *Generálissát*, a' kik a' *Főtől* függöttek: de mind ezen háromnak az auctoritása a' had' leszállásával *expiralt*, és békességben benn az Országban semmit is nem parantsolt egyik is; *mustrákat* a' *Vármegyéken Fő Ispán*, *Székelységen a' Fő Kapitány* tett. Innen van már az, hogy *Béldi Pál'* *Parantsolatjának* sem *Nemes János*, *Három Szék'*, sem *Bethlen Farkas*, *Udvarhely Szék'* *Fő Kapitányi* és mások sem engedelmeskedtek.

8. A' panaszok és egyenetlenségek elláttattak, mint kitetszik az *Udvarhely Széknek* adott *Rendelésből*, (1683. 18. Januar.) *Generalis Mustra parantsolatik az Egyenetlenségek' megorvoslására*. (Index Archivi).

Háboru' idején *tzélja* vólt a' *Lustrának*, a' már *Békesség'* idején számba vett és meghatározott hadi nép' *Mennyiségének Revisiója*, melynek egy, vagy több része hadi lábra állittatott; *fegyverek'*, *Köntösök'* (*Monday*) 's *Lovaknak*, melyeknek mind:tfé karban kellett lenni, megvizsgálása, ezután a' *menő utakat*, (*Marche route*) állásokat meghatározták, egy szóval az *ütközetre*

minden készüléteket megtettek. Az Apr. C. P. V. Tit. 28. második pontja szerint a' hadi lábra tételt Katonáságnak oly készen kellett magát tartani, hogy az első Dob, vagy Trombita szóra utnak indulhasson.

§. 4.

Lustrális Kötelességek.

Az Apr. C. P. III. Tit. 19. art. 5, 6, 8, 9, 10, 11. Tit. 76. art. 8, 12. Tit. 20. art. 1. Tit. 31. art. 1, 3, 6. Tit. 43. art. 4. P. V. Ed. 29, 66, és több kéziratban lévő Ország Gyűlés' végezéseiből nyilvánosan meg is lehet határozni, mik voltak a' Székelyeknek főbb kötelességei a' katonáskodásra nézve; melyekel egybe lehet vetni 'Sigmond Császár' Regestrumát 1432-ből, és az V-dik Decretumot Kovachichnál Suplem. ad Vest. Comit. T. I. p. 348 — 449. — Ugyan is

1-ször. A' Személyes Felkelésben minden Székely Rang, és válogatás nélkül tartozott kemény büntetés alatt megjelenni, kivévén az Özvegyeket, és némely polgári tisztségben lévőket, Gyermekeket és Betegeket. A' Constitutio Exercitualiis szerint, *ha az Apa egy Fijával köz kenyeren van, vagy két Testvérek osztatlanok, csak egyik megy el a' közönséges felkelésre, és ha elesik úgy a' másik nem tartozik elmenni.* Az 1554-béli Országos Gyűlésben (ante f. Barnabae feria proxima) Medgyesen végeztetett, Generalis felkeléskor fejenként menjenek a' Székelyek, és több Lakosok, a' Kapitányok' megegyezésével néhányan falu őrzeni ottlön hagyattatván: 1558-ban (f. b. Michaelis) *Minden Nemes Székely és Szász az előbbi articulusok szerint*

magok és jobbágyaikkal felfegyverkezzenek, hogy mikor a Fejedelem parantsolja fejenként felkellhessenek.

Első Ferdinand' Comissariussai jelentik 1559-ben, *Mínyájan Személy szerint tartoznak a Királyt háborúban kísérni (mint mondatik) és egy hólunpot ingyen szolgálni, azután a Király fizeti őket.* (Kovachich SS. R. II. M. T. II.) 1558-ban (in f. Trinit.) a' Fejérvári Gyűlés végezte; *A' Primipilusok minyájan, a' Primorok fejenként felkeljenek, 's a' Primorok Személyekre semmi fizetést nem kapnak.* (lásstöbbet Apr. C. P. III. Tit. 19. és P. V. Edict. 58. hol mondatik, *A' Vice Királybirák a' Székelységen hadi expedütióból hon maradhatnak:* így az 1611-ben 23-dik April. Szebenben tartott Ország Gyűlésben is e' határozottatott meg).

2-szor. Ha a' felkelés nem volt személyes a' gazdag Nemes maga helyett mást fogadott, három Kaputól egy Lovast állított ki, kiknek pedig nem volt a'nyi Birtoka, azoknak Vagyomjai a' Tisztek által megbetsültettek, és egyes erővel állítottak lovas katonát ki.

3-szor. Személyes felkeléskor a' nagyobb 's kissebb Nemesek jó fegyverekkel Lovon tartoztak elő állani, és ha a' környülállások kívánták, a' Vagyom szerint minden Famiiafő 2, 3, 4, 5 katonákat állított ki egész készülettel: így p. o. az 1562-ben (20. Junii) tartott Ország' Gyűlésben végeztetett: *Minden Primipilus Lovon jó készülettel, a' Fő Népek pedig tehetségek szerint három, négy vagy öt Lovagokkal heljenek fel.* 1579-ben (21. Octob.) Thordán határozottatott, *A' Székely Uraim között a' Lófejek is az ő Nagytsúga' pa-*

runtsolatjára mindenek jó szerrel készen légyenek, ha kik Szolgák köztök Személyek helyében mászt állassanak magok helyében, és valamikor a' szükség kívánja úgy szolgáljanak. (Thesaurus A. C. p. 555.)

4-szer. 1566 előtt minden Primipilatus egy Zsoldost állított, azután sokféle változások jöttek bé, mert majd 16, majd 30 jobbágyoktól vagy három kaputól állított egy Lovas ki; 20 jobbágyoktól vagy két kaputól egy Gyalog.

5-ször. Az Armalisták' Özvegyei mentek voltak a' Lustrától, de a' birtokos Nemesek' Özvegyei nem, ha Vagyomok több volt mint fél kapu. — Az 1611-ben 23. April. Szebenben tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben olvassuk, *A' mi a' Viduák' dolgát nézi, juxta quantitatem bonorum tartozzanak Embert állítani, kivévén hozzájuk az Egyházi szegény özvegy aszonyi állapotokat, kiknek jászágok nintsen.* (Thesaurus A. C. l. c. p. 1096.)

6-szor. A' birtokos Árvák, kik a' megérett időskort még nem érték el, tartoztak fogadni magok helyett katonát, mint az 1584-ben 29-dik May költ Pixidariusi levele a' Barátosi Tóth Familiának mutatja: *Haeredibus vero et Posteritatibus ipsius, si qui forte post mortem paternam in tenera et illegitima aetate remanserint, hanc immunitatem et libertatem ea lege et conditione concedere et servari volumus, ut ipsi, donec ad legitimam et virilem aetatem pervenerint, alios loco ipsorum milites conductitios ad militiam aptos propriis sumptibus et expensis alere et substituere — sint adstricti.* Nevezetes ez a' Pixidariusi Levél azért is (melynek eredeti írása a' Fejérvári Ká-

ptalani Levéltárban megvan) hogy Székely örökséget ajándékozott a' Fejedelem a' Tóth Familiának Kovásznán Theörök Kelemen' magva Szakadtán, és így egyszerűsmind Jószágról szólló adomány levél is.

7-szer. 1556-tól kezdve 1597-ig rendesen egy ötöd része, azután változva huszad része állítatott a' Székely katonaságnak hadi lábra az 1597-béli (27 April) Fejérvári Gyűlés' határozása szerint. » *Azon is könyörgünk Felségednek, hogy a' Székely Uraink is ne ötödét, a' mint eddig, hanem miképpen mi huszadát tartozzanak jószágoznak felvenni, hogy ebben ök velünk egyenlő terhet viselhessenek* (Thesaurus A. C. l. c. p. 776. lásd az 1598. 23 Martii Fejérvári Gyűlés' végzését is p. 798.)

Hogy a' Székelységből számos katonaság telt ki mindenkor, bizonyítja Werantz Antal, így szólván: *Egyébaránt a' Székelyek nem kevésse termékenyek a' Gyermeknek' nemzésében, úgy hogy ma 30 ezer Embert állithatnak hadra ki, ho'nyokban is maradván hutra óltalom' serög.* (Kovachich l. c. T. II. p. 108.) Oláh Miklós Pedig 50 ezer számra, sőt többre is teszi a' katonák' számát, melyet a' Székelyföld hadban kiállithat.

Werantz Antal a' Hadban felkelését a' Székelyeknek a' legrégebb időkben így adja elő » *Ha napkeleti vagy északi ellenségekkel folyt a' háboru, vagy benn a' hazában, minden Személy fegyvert fog, 's háború végéig szolgál, ha napnyugoti ellenségekkel van baj, a' Székely katonaság tized része megy hadban, 's 15 nap marad csak táborban; a' Déli ellenségek ellen fele része megy a' Székely katonaságnak, 's a'*

meddig lehet viselik a' háborút (Kovaclich l. c. T. II. p. 106.)

Az 1463-ban készült *Constitutio Exercitialis* szerint, melyet Mátyás Király Boznyi és Szentgyörgyi Gróf János által készítettett, két harmad része tartozott a' Székely katonaságnak közönséges felkeléskor fegyvert fogni, 'Sigmond Császár' *Regestruma* szerint 1432-ből a' Székely Ispánok két *Banderiumok*al állottak ki, 's egy *Banderium* Engel vélekedése szerint 500 vagy 1000 Embert foglalt magában, (l. c. II. Th. p. 343 és art. 20, 22. anni 1498. (Nro. 28.)

8-szor) A' *Primipilusok* jó Lovakon , a' *Pixidariusok* jó fegyverekkel tartoztak meg jelenni , 's azok is kiknek városi birtokok volt, a' reájok esett részt megadták.

§. 5.

Nevezetes Tulajdonságai a' Lustrának,

a) Minden Személyesen a' Familiával együtt jelent meg, mikor közönséges serírása volt (*Regestrum Conscriptio*) a' Székely Nemzetnek.

b) A' Törzsököt, melyhez a' Familia tartozott, hitelesen megkellett bizonyítani.

Nro. 28.) Hasonló megkülönböztetés fordul elő a' felkelésre nézve a' napkeleti és napnyugoti ellenségek ellen a' Brassóiak Szabadság' leveleiben 1364-ből, az első esetben minden kirtartozott tulajdon költségén katonáskodni, a' második esetben 50 lándtsásokat küldöttek a' Királyi taborban (*Krit. Saml. p. 32. lásd p. 336. 337 is a' Johanita Reudel való alkudozást*) Huszthi András írja az Erdélyi Vajdákrol, „ Tem-

c) A' Leszármazásról, ha kétséges volt a' dolog, izről izre kellett felfelé próbálni levelekkel, vallomásokkal, vagy Tanukkal az 1559-béli Fejérvári Gyűlés' végzése szerint (12-dik Junii) *Mind a' fő fő Székelyek azokkal a' Lófejekkel egyetemben, kik tudnillik igaz gyökér szerint Lófő ősöktől származtanak, és a' kiknek az ő Elejek a' Mátyás Király, és egyéb Királyok idejében jámborul és serényen vitézkedtek, és véreket ontották, semmiképen ezentúl meg nem rontatnak, sőt a' régi szabadságokban megsértés nélkül a' vitézli dologra, és hadakozásra tartatnak meg, kiket Ő Felsegek bizonyos időben megmustráltatnak, és készületeket megtudatják (Az eredeti Példányból, mely Nagy Ertsei Gróf Töldalagi Lászlónak meg volt, ki írta Süllyei Dániel Ügyész 1782-ben, kinek Gyűjteményéből e' hely kiirattatott.)*

d) A' Familiának meg kellett esmerni azon személyt, kiről kételkedés volt, 's a' költönös örökösödésről tanubizonságot tenni,

e) A' Szomszédok, kiknek Magy' szakadás' esetében örökösödésbéli jussok volt, meghallgattattak, ha a' Személy ellen fundamentomos ellenvetést tehettek.

f) A' Lustrált Familiáknak igazi ős, önnjussu familiái Vagyomról kellett bizonyítani, mely nem lehetett zálogos, hanem a' régi Lusrtális Könyvekben már bé volt írva. A' Primorok Allodiumokon kívül legalább

„ pore sagato Vajvoda Exercitum comitatensem ducbat.
„ eique praebat, Comes autem Siculorum cum suo exerci-
„ tu eundem sequebatur, et comitabatur, unde etiam Comes
„ Siculorum Traussilvanorum dicebatur. l. c. mss.

10, a' köz nemes emberek (nobiles mediocres) 5, jobb-
bágyos telkekről; az Egyházi Nemesek pedig annyi
vagyonról bizonyítottak, mely elég volt, hogy Lovon
jó készülettel kiállhattak. — A' Pixidáriusok a' gyalog
szolgálatra elégséges vagyonról, a' városi Székelyek pe-
dig külömbiségekhez képest tartoztak legalább fél annyi
vagyonról bizonyítani, mint a' miről a' Falukban bi-
zonyítani kellett, a' mint ez az Apr. C. P. 3. Tit. 19,
art. 11. és Tit. 20. art. 1-mo világos.

A' mi pedig a' külső formáját a' hadi test alkotás-
nak illetel; p. o. régi fegyvereknek az időkhöz képest
ujjakkal fel tserélése, az öltözetek' egyenlősége, (Egalis-
irung) 's más Regulamentumok' béhozása, a' Fejedelmek'
akarata szerint esett meg mindenkor, mint látjuk
Apr. C. P. 3, tit. 76, art. 16. *Ez Annuentia pedig mind
addig fenn maradjon, miglen a' Fejedelmek a'
Vitézlő Rendnek az articulusból fogyathozását nem
látják, melyet eszékben vévén légyen arbitriumokban
ha akarják, tollallassák.*

Meg vannak a' Lustrális Könyvek Bethlen Gábor'
idejéből az Udvarhelyi és Királyi Tábla' Levéltárokban,
az utolsóban I-ső Rákóti György' Lustrális Könyve
Három Székről hasonlóképen meg van; azt hiszem a'
többi részét, és az Apafi Fejedelem' lustralis könyveit
a' felséges Királyi Kormány Tanács' Levéltárában meg-
lehet kapni.

Például felhozom az 1614-béli Lustrális könyvből
Abrahámsfalvát Udvarhely Székből, mely így van bé-
írva, *Egregius et Nobilis Paulus Ugron. Primpipilus
Abrahámsfalvi András*, ezután következnek 14 Job-
bágyoknak nevei. végül van az ösve vonás, *Primor 1;*

Primpilus 1, Jobagiones avitici 12, post confiscationem 1, Inquilinus 1, — Dalyafalut, Primpilus 21, pedites 8, Libertini 10, Jobág. avit 1, Confiscati 3, I-ső Rákótzai György Lustrális könyvéből 1635-ből (1988-ban) Zabolat. Septem jurati homines nevekkel: Nobiles Mikes' Sigmund és még négy mind név szerint, Primpili veteres Nro. 23 egyenként megnevezve, Primpili recentes 9, Pedites veteres Nro. 44, viduae Nro. 9, Recuperati 1, Recentes Nro. 3.

Az Apafi Mihály Fejedelem' Lustrális Könyvét készítették 1684-ben Teleki Mihály, Mikes Kelemen, Székely László, Sárosi János Itélő-Mester, 1721-ben is felirattak a' Székely Székek Ország' Gyűlés' végzésénél fogva vagyomokkal együtt Intzédi, Nemes Mátyás, Reichenberg és Schnell Biztosok által, 's meg van ez a' munka kéziratban Conscriptio Sedium Siculicalium cím alatt az Nagy Enyedi Könyv tárbán.

§. 6.

H a t á r' Ő r i z e t.

A' Személyes és részenként való felkeléseken, az adónkívül, a' határ széleket is szüntelen kellett a' Székelyeknek őrizni, 's a' mellett a' várakban véd sereget tartottak a' Vármegyékkel, és Szászokkal. 1548-ban (Domin. 1-mo Trinit.) végezték, *Mindenik Nemzet leg alább két ezer embert tartson Praesidiumra minden esetre készen: 1606-ban (17 May) A' Székelyek két ezer Lovasokat, és annyi Gyalogokat állítsanak ki régi szokás szerint. Első Ferdinánd Biztosainak jelentésében olvassuk, száz Székely Lovasok tartoznak szün-*

telen a' királyi Udvarban lenni, kik háromszor esztendőnként felváltatnak. 1653-ban (Apr. C. P. V, Edict 64.) ez a' kötelesség elengedtetett Fejérvárra nézve, hól a' Fejedelem lakott, de sokáig a' se tarthatott, mert 1688-ban (10 May) tartott Ország' Gyűlés' végzése közt olvassuk, *hogy a' Székelyek, a' kik szüntelen Praesidiumon vagynak a' Fejedelem' udvarában, minden két esztendőben felváltassanak, 's míg szolgálásban vagynak, ne adózzanak. A' határ széléken Mól-dava 's Oláh Ország felé első megszállások olta őrizetet formáltak, mire maga a' Székél vagy Custos szó is mutat: de kitetszik e' kötelesség Beretzk Várossa' Privilegiumából is, melyet 1426-ban 'Sigmund Császár adott eképpen, *Volumus autem, quod sicut hactenus sunt consveti, ita et in futurum dicti Fienezius, et villani de saepe dicta Beretzkfalva ad faciendam custodiam in illis confinibus, et explorationem in partibus Moldaviae obligati sint, et adstricti: Az 1602-ben költ meg erőssítő Levélben pedig olvassuk, praetera ut ipsi haeredesque et successores eorum universi juxta veterem eorum consuetudinem in partibus Moldaviae et Transalpiniae continuo exploratores alere, ac finibus excubias agere et diligentem earum partium curam habere, nosque subinde de omnibus rumoribus certiores reddere debeant.**

A' Székél név, mond Horváth István (Rajzolatok Pesth 1825.) *Marchiót, végört jelent, 's azért a' Bissenusok és Szászok is sokszor Székeleknek hivatnak, Magyar Országban is az Ország' szélein több Székeiségek, Őrségek, Skopiah 'st. voltak.*

A' Comp. C. P. 5, Tit. 8, art. 1-mo olvassuk, *Csik Széknek volt ilyen megbántódása; hogy az örökönlévő Gondviselőh nem akarnának a' vitézlő rendnek törvényt szolgáltatni, azért a' modo in posterum 's t.* Az 1609-béli 26 April.) Kolosvári Gyűlés végzéseiben olvassuk, *A' Székelység közt egy néhány Faluk, úgy mint Kászon, Zágón, Dánfalva, Madaras, és egy néhány privata Personák, kikből öt, vagy hatszáz Lovas, és Gyalog hitelnek hadakozó emberek, valami szín alatt magoknak a' Belligeratione exemptiót extraháltak, mivel pedig, hogy az Ország' szolgálatja előtt ily feles hadakozó nép nulla de causa extrahálja magát, tetszett, hogy effélé exemptiók cassáltassanak, és ők is viseljenek a' többi Székelységgel egyenlő terhet a' hadi szolgálatban: az mi nézi az ösvényekre való vigyázást, arra pro ratione temporis a' Tisztartó rendeljen elegendő vigyázásokat* (Thesaurus act. Com. p. 1048 — 1049 és vesd össze Apr. C. P. 3, Tit. 76, art. 21. P. 5, Ed. 72.)

Kazy (Historia Regni Hungar. L. 8.) leírja, mint meggyült Mikes Kelemennek a' baja 1659-ben a' Besztertzei Gyűlésben, hogy a' határt rosszul örzötte a' Székelyekkel, de ő Bartsai levelével szerentsésen kimentette magát (lásd az V-dik Szakaszt Mikések alatt.)

Tudjuk hogy a' Bartzaságon ma is sok Magyar Faluk vagynak, és voltak régen, mint *Apátza, Kíriszba, Batsfalva, Türkös, Tserhátfalva, Szent Mihályfalva, Mikefalva, Hozsúfalva, Tatráng, Zafzon Pulcheretz,*

Zernyest, Tohán, Ujfalú, Homlós, (Nro. 29.) melyeket a' régi Magyar Királyok a' Székelyek közül telepítették oda a' véghelyek', de kivált Törtsvár' őrizetére, vagy önkéntesen át is mentek lakni, kiket osztán a' Székelyek' Ispánja igazgatott, honnan ezek nevezettek *Comites Siculorum Brassoviensium*.

Igy Magister Andreas, kinek levelét Apafi György 1349-ben a' Fejérvári Káptalannál lemásoltatta, nevezte magát » *Nos Magister Andreas Comes Siculorum Brassoviensium, Szathmariensium, et Maramarosiensium*. (Megvan a' hiteles pár a' Gróf Bethlen Familia Processussában a' Fiscussal, és az eredeti oklevél a' Káptalannál) András után lett Székely és Brassói Ispán *Nicolaus filius Critii Comes de Brassov*, mint az 1352-ben költ oklevele Istvánnak Erdély' Vezérének mutatja Benkőnél in speciali Transilvania. Schlötzernél pedig (Krit. Saml. p. 32.) filius Briccii nével jő elő, egy Magister Johannes filius Briccii Comes de Zilag elő fordul már némely 1330-béli oklevélben, mely a' Szénási Familia Leveli közt eredetiképen meg van.

Miklós után lett *Magister Lewkus*, mint kiteszik Nagy Lajos Király' Leveléből 1355-ből (Katona

Nro. 29.) A' fenn nevezett Helységeket II-dik Wladislaus 1500-ban kivessi az Erdélyi Lakosok közül, „ decernens ut tam „ in solvenda Contributione, sive taxa regia, quam etiam in „ exercituando in medio Saxonum connumerari et cum ipsis „ Saxonibus exerciturare debeant.” (Az eredeti Oklevél meg van Brassó Várossánál.)

Hist. Crit. T. X. p. 123, — 140) Egy másik későbbi parantsolatjában Lajosnak 1370-ből (datum in Zekel Vásárhely die octavo festi inventionis sanctae Crucis.) előjő » *fideli suo viro magnifico magistro Stephano Comiti Siculorum suorum, et eius vices gerenti in Brassow salutem et Gratiam.* Így volt ez még 1385-ben is, sőt így tartott 'Sigmond alatt is 1406-ban, mint az Edertől felhozott oklevelekből ki tetszik, melyek Brassó Várossánál vagnak. (Obscr. Crit. ad Felmeri Historiam p. 36 — 37) Azután is, hogy a' katonáskodás megszűnt ezekben a' Falukban II-dik Wladislaus idejében, nem közönséges jobbágyi szolgálatra kényszerítettek, hanem Törtsvár építéséhez és őrizetre szolgáltak, míg nem 1651-ben az Ország Brassó Várossanak adta tükéletesen által őket az Apr. C. P. 3. Tit. 82, art. 2 tartalma szerint.

De nem csak a' Bartzaság, hanem a' Besztertzei vidék és telepek is Hunyadi János ideje előtt a' Székely Ispányoktól függöttek többször, mint kitetszik a' Schlützer által felhozott oklevélből, (Krit. Saml p. 63) hól előfordul, *Censum, quem ipsi alias Comitibus Siculorum dedissent (nobis) dare teneantur, ut exstitit temporibus Comitum Siculorum observatum.* Az elmondottak szerint könnyü elgondolni, hogy ez a' kifejezés, *Comes Siculorum Brassoviensium, Szathmariensium, Maramarosiensium* határszéli Örségekre mutat, melyeknek löbbb izben, mint Besztertze vidékének is a' Székelyek' Ispáni parantsóltak. Ugyan is a' határszéleken, mint felyebb is szó volt rólla (§. 6. I. Szakasz) bizonyos Órálló Helyek voltak, (Eőrállók) hól a' határt őrzőkatonaság tartózkodott, melynek Kapitánya Eőr-

Nagy, Eör Nagyság-nak neveztetett, mint oklevelekkel bizonyítja Szirmay Antal, (Notit. Topogr. Polit. Comit. Zemplén. p. 32.) innen vagynak Zemplén és Máramaros Vármegyék' határszélein az *Eör Mező, felső és alsó Eör* helységek' elnevezései, deákul *Spiculatores, Speculatores, Saggitarii, Ewrii*, magyarul *Eör-állók, Ewrök*, (Tótúl *Strázka*.) *Ewrhely* kifejezések jönnek elő a' régi törvényekben, és oklevelben [(Lásd. S. Ladis .D. II. c. 17.)]

Említést érdemel itt még a' Bodzai Vár is, melynek omladéka ma is láttatnak Havas alföld' szélében, melyet a' kereszties Barátok (Cruciferi de Borza) a' Székelyekkel együtt építettek Örhelynek II-dik András idejében, kinek adomány levelét 1223-ból felhozzák Pray és Benkő III-dik Honorius Pápa' Bulláival együtt, a' ki nem akarta meg engedni, hogy a' Király vissza vegye az egyszer ezen Rendnek (Ordo Theutonicus) ajánldékozott földeket. Meg vagynak néhány oklevelek erről a' Szechenyi Országos levéltárban, (Catalogus T. I. p. 386.) és Schlötzernél is Krit. Saml. p. 310. et sequ. előjönnek. Laktak ezen Kereszties Barátok Orbai Székben is, nevezetesen Szörtsén, Harajban, a' hegyek' tövében, ahol ma is meg van a' töllök épített torony, és a' Szörtséi 's más Székely Familiák' leveleikben sokszor emlittetnek kereszties Barátok, Kereszties Barátok' birtokai a' szomszédtságok' meg nevezésében: Az az adománylevel is, melyet Benkő in Trans. Gener. T. I. közöl Fulcon Birtokáról, melyet IV-dik Belától 1252-ben Comes Vincentius Akadémás, Sepszi Székelynek Fija nyert el, a' Székely határorszégre mutat, mert *Terra Zék* nem birtok volt, mint

Örhely, *Vekul* pedig Véghely, melyek a' Szász földet, a' Sepsi Székelyek' földjétől elválasztották hajdan a' Bartzaság' felé.

Mind ezekből nem lehet azt következtetni, hogy a' Székely föld határa nem volt bizonyos, és az Uralkodók azt kények szerint változtatták, mint Schlötzer í. c. és p. 219. is állítja, mert egy az, hogy Schlötzer sokszor maga magának ellent mond, mint p. o. mikor mondja, hogy a' Székely név legelőször az 1224-béli oklevélben fordul elő (l. 219.) holott lejjebb lap 316 maga felhossa 1211, 1213, 1222-béli eredeti okleveleket, melyekben terra Siculorum et Blacorum, mint felyebb emlitem (§. 2. I-ső Szakas) előjönnek. Más az, hogy az első adománylevél szerint 1211-ből igaz, hogy a' Bartzasági föld, melyet a' Német Rend kapott, bévágott a' Székely földre, *usque ad Indagines Nicolai*, vagy is Miklós-várig, de az 1222-ben költ adomány levélben egészen másképen neveztetnek meg a' határokat, *a fine terrae Crutzeburg (Nyén) terram, quae vadit usque ad terminos productorum*. A' Terminus Productorum bizonyosan a' Székelyek' földje, kik bébizonyították, (productáltak :) hogy az első adománylevél az ő meghallgatásokon kívül költ, 's akaratjok ellen Székely földet idegenek nem birhatnak, 's nints is nyoma, hogy Keresztes Barátok Miklósvár Székiben laktak volna valaha, és maga Schlötzer megvallja (p. 320.) hogy az utolsó adománylevélben a' Bartza vizen túl fekvő föld nem foglaltatott bé, hanem Fogaras vidéke kaptasoltatott a' Bartzasági földhöz, valamint nem képtelenség az is, a' mit Benkü mond, hogy Orbai Székben önkéntesen eresztették bé a' Székelyek a' Keresztes Barátokat. —

Itt van annak is helye, hogy egy más állítására Schlötzernek észrevételeket tegyek. Ugyan is azt mondja említett könyvében, hogy Erdély Ország' birtoka még Szent István után szinte két száz esztendeig *dubiae possessionis solum* volt, míg nem annak birtokát a' béhivatott Német Telepek bátorságossá tették. Ez az állítás régi okleveleinkel, a' köz hagyománnyal, és törvényeinkkel, merőn ellenkezik: de miért is lett volna *dubiae possessionis solum* Erdély Ország' a' Szász telepek' magok meg fészkeléséig? azért hogy a' Petsenének, 's utóbb a' Kumanusok zaklatták néhány izben Erdély' lakossait, 's tüzzel vassal pusztítottak? hiszen ezek Magyar Országot is éppen úgy, sőt sokszor kegyetlenebbül is feldulatták, néfnt tsak, hanem a' Napkeleti, és Napnyugoti Császárok is ásítottak a' Magyar földre, hová bé béüitöttek gyakran, mint III-dik Henrich, Fridericus Barbarossa, a' Manuelek, Borichius, a' Lengyelek, Oroszok 's t. és így azt kellene modani, hogy Magyar Ország is *dubiae possessionis solum* volt, a' mit maga Schlötzer sem mer állítani: E' szerint valahányszor a' Mongolok, vagy Törökök béüitöttek, 's így Nagy Leopold' idejéig az egész Magyar birodalom *dubia possessió* volt; de így osztán még ma is minden Státusokat meg lehet a' *dubia possessió* névvel keresztelni, mely következtetés, bár mely egyenesen foly is Schlötzer' állításából, szemlátomást meszi vinné a' dolgot. De még a' sints bébizonyítva, hogy a' Petsenének Erdélyt is birták, és Gyula Petsenégi Fejedelem lett volna. Elhallgatom, hogy Honnyi Krónikáink, és régi történet íróink ezzel ellenkezőt irnak, de magából Constantinus Porphyrogenitusból se lehet azt tisztán következtetni, ki cap. 38, 39, 40, de Administr. Imperii

világosan leírja mind *Atelkuzut*, melyet a' Petsenének elfoglaltak, mind a' Magyarok' ujjlakhelyét (lásd Budai Esaiás' Magyar Ország' Historiája' 1-ső Darabját, és Gebhardi Geschichte des Ungarischen Reichs I. Th. p. 948 Cornides Vindiciae Anonymi p. 347 et seq.)

Hogy pedig Atelkuzu alatt Erdély is békéltetett, senki se merete még jó móddal is állítani; valamint az is igaz, a' mit az Ellen felek is megismernek, hogy a' Magyarok előbb jöttek ki Ásiából, mint a' Petsenének, kik Constant: Porphyrogenitus bizonyosága szerint előbb Lebediást, azután Atelkuzut foglalták el. Hogy tehát ezek a' Petsenének még a' Magyarok előtt Urai lettek volna Erdélynek, bajos egy könnyen elhinni, kivált ha meggondoljuk,

a.) hogy a' Petsenének' Erdélyben való uralkodásuknak legkisebb nyoma se maradt fenn, ellenben hitesele egykorú írók, és oklevelek bizonyítják, hogy nyomtatván más rájuk tóduló Népektől, kérve kérték befogadtatásokat a' Magyar földre, nevezetesen a' Székelyek közt (§. 10. 1-ső Szakasz, §. 11, 14, II-dik Szakasz) jobbágyi állapotra aljasodtak le.

b.) A' hazai kutatókat követve kétséget se szenvedő dolog, hogy Erdélyt Székelyek, Oláhok, és régi Dacus maradványu Tótok (Blasii et Slavi Anonymusnál c. 25) lakták, mikor Tuhtum elfoglalta Erdélyt, kinek maradványai igazgatták azt Szent István' idejéig; a' Petsenékekről mint Erdély lakossairól, annyival is inkább Erdély' Urairól emlékezet sints akkor sehól téve, hanem későben említettnek bé bé tsapásaik a' Magyar földre.

c.) Hogy Gyula Petsenégi Fejedelem lett volna, nem hihető, és Annalisainkal ellenkezik, sőt a' Görög Író Cedrenus bizonyítja, (Katona Historia Ducum p. 395:) az ellenkezőt, hogy t. i. ő Magyar Hertzeg, és Birtoka is Magyar föld volt, 's hijában lenne itt Chalco Condylas' helye felhozva, (de Rebus Turc. L. I. p. 5 edit. reg.) mely szerint a' Török Név (τυρκοι) minden vándorló palléroztalan Nemzetekre (Normades) kiterjedt, mert Constantinus Porphyrogenitusból világos, (cap. 38 l. c.) hogy a' Sabartoasphalenek egy része vissza ment Ásiában, megtartván régi nevét, a' másik rész pedig Atelkuzuba költözött, Török nevet viselvén az elszakadás után; 's eddig elé Constantinus Porphyrogenitus' ezen Törökjei alatt minden Historicusok a' Magyar Nemzetet értették: más az hogy Laonicus Chalcocondylas sokkal későbbi író, 's a' Magyarok kijövetelére eső dolgokra nézve nem oly hiteles, mint az egy idejű Constantinus Porphyrogenitus. De ha szinte a' Török Nevezet széles értelmű lett volna már a' IX-dik Században is, ugy a' Petsenégek mellett is nints azzal a' helyel mit bizonyítani, mint Ballman tette. Felhozhatná még valaki a' Svidas' tanubizonyosságát is, (T. I. artic. Δακς p. 105 edit. Küsteri) mondván » Δακς οι νυ πατρίωνται de ez magában nem elégséges az állítás' békibizonyítására; mert a' Dacus és Dacia nevezet igazán széles értelmű szó volt már a' Rómaiak' uralkodása' idejében is, mely nevezet az Atelkuzui földre is kiterjedt hajdan.

Szükség itt azt is megemlítenem, hogy Schlötzer mindenünnen, hól tsak lehetett, öszve szedte a' helyeket, hogy megmutassa, mennyire féltek, és rettegetek Magyarjaink ezen Petsenégektől, kiknek neveket is ír-

tódzva hallották: azomban ha közelebről Const. Porphyrogenitus' helyeit megolvassuk, nyilván lesz, hogy Lebediásban együtt laktak a' Magyarok az Uzoktól Jaick vize mellől elkergetett Petsenégekel de nem soká egyenlenségben jöttek a' Magyarok' csapatjai egymás közt, 's egy része a' Magyarságnak Persia' szomszédtságában vissza ment lakni, a' másik rész Atelkuzuba költözött, tehát az Egyetnemértés miatt veszítették el a' Magyarok Lebediást; Atelkuzut pedig könnyű volt a' Pétsenégeknek és Bulgároknak elfoglalni, mert akkor a' Magyarhad' nagy része Morva Országban hadakozott, és így sem egy sem más tekintetben nem mondhatni el a' Magyarokról, a' mit a' Rómaiakról elmondottak, *Hannibal ad portas*: de ha úgy lett volna is a' dolog, mint az Ellenfelek akarják, a' Rómaiak meg maradtak azután is vitéz katonáknak, valamint a' Magyarok is tagadhatatlanul azok voltak, és máig is azok.

De mind ezeket elmellőzve, nem szorult arra a' Szász Nemzet, hogy az ő érdemei más hazafi Nemzetek' lealacsonyításával emeltessenek fel. *Stet suus cuique honor*. A' Szász Nemzetnek is megvagyának az ő Érdemei a' Status' politikai életének minden ágaiban, de egyedül mindent reájok ruházni akarni, gyanussá teszi az Irót, és a' tzelt is. — — Mert hogy egyebeket elhallgassak, ki hinné azt, hogy a' Székelyek is ne küszködtek volna Climájok' vadtságával, a' rengeteg Erdők' kiirtásával, földjeik' termékennyé való tételével mint a' Szászok? A' Székelyeknek sem repült a' sült galamb szájokban, mint a' köz példa beszéd tartja, és kívánni lehet, hogy a' humanitás inkább inkább terjedjen el

minden Nemzetek' Iróik között, kik mint meg annyi Conductorok az Egymáshoz való közelítést, 's bizodalmot legjobban segíthetik elé.

IV. S Z A K A S Z.

Polgári Intézetek.

§. 1.

Hadi és Polgári Intézetek' Egymáshoz Relatiója.

Katonaság lévén régen az egész Székelység, polgári intézetei is ezen szempontból ítélthetnek meg, mert azok első katonai öszve szerkezetetéseknek tsak kifolyásai voltak, vagy is más szóval, polgári intézeteik hadi állásokhoz mérsékeltettek. Több Ország' Gyűléseken hozott végzések, törvényes ítéletek, adománylevelek bizonyítanak arról, hogy sokkal későbbi időkben is a' Székelységnek polgári dolgai nem más szempontból igazítottak el. Rövidtség' okáért megemlítem I-ső Rákótzai György' Privilegiumát 1636-ból, hogy a' Székely földön nints Fiscalitas, az 1579-béli Tabularis ítéletet Kibédi Primipiláris Familia' perében Balog Ferentzel, ki Báthori Christophtól nyert adománylevelet; az 1555-béli Ország' Gyűlés' határozását, Apr. C. P. III. Tit. 76. art. 12. az Udvarhelyi és Agyagfalvi Constitutiókat: Nevezetes két tabularis ítéletekre lehet akadni az 1818-béli Gyűjteményben, egyik 1597-ből, a' másik 1778-ból való, annak megmutatására, hogy a' Székelyek'

polgári állapotjok katonai öszve szerkeztetésekhez volt mindég mérve, és az örökösödések nem a' szomszéd Magyarok' módja szerint, hanem katonai tekinteteknél fogva igazítottak el. *Constaret autem* (Tabularis Decisio Gróf Kálnoki Antal Perében Turi Sándor ellen) *naturam haereditatis Siculicae a primo occupationis tempore eam fuisse, ut Bona Siculorum, quae D. P. 3. Tit. 4. Haereditates nuncupantur, tamquam ab origine armis, sanguinis effusione et disciplina militari acquisita, juxta D. P. I. Tit. 5. pro peculio pure castrensi habeantur, ita quidem, ut in iisdem non nisi haeredes (filii D. P. I. Tit. 27.) succedere possunt — item Lex D. P. III. Tit. 4. quae Siculorum fundamentalis est, declarat, quod hi haereditates suas per Tribus et Generationes, Generationumque Lineas partiantur, jam vero ipsa legis notio evincit, per Tribus et Generationes familias, quae in solis filiis subsistunt, et conservantur, (filiabus per matrimonium in alias familias transeuntibus) intelligere debere, tanto quidem a fortiori, quoniam citatus titulus 4-us bona Siculorum haereditates nominat, quae velut peculium pure castrense juxta D. P. I. Tit. 18. juri foemineo non deserviunt. Az 1597-béli Tabuláris ítélet mondja: *Quam Consuetudinem (Siculorum) licet juxta contenta Decreti a legibus et Consuetudinibus Regnorum Hungariae et Transilvaniae penitus dissimilem inviolabiliter observandam esse etc.* Werbötzi bizonyítja továbbá P. III. Tit. 4. *Siculi dissimili penitus lege et consuetudine gaudentes.**

§. 2.

A Székely Ispánokról.

Erdély Ország' Historiájának három fő szakasza van a' Magyar Birodalom' kezdete óta, a' szerinti, mint az a' Magyar Királyok alatt, majd tulajdon Fejedelmei által igazgattatott, míg nem végre a' ma uralkodó felséges Austriai ház' Kormánya alá jutott.

A' Székelyeknek Szent István adott legelőbb Fő Ispánt, mint a' Vármegyéknek is: darab ideig ez a' hivatal külön tisztség volt, és nem volt egybe kötve az Erdélyi Vajdasággal, hanem későbbben, úgy látszik 'Sigmund Császár alatt, lettek az Erdélyi Vajdák Székely Fő Ispánok is, a' kiknek valamint Vice Vajdái, úgy a' Székely Ispánságban is Helytartói voltak. Valamint a' Vajdaságot, úgy a' Székely Ispánságot is csak a' Magyar Nemzetből valók viselhették régen, de nem mindig tartott ez a' törvény, mert már 1497-ben II-dik Wladislaus alatt Decr. 1. art. 8. törvényt tettek a' Rendek, hogy az Erdélyi Vajdaság, és Székely Ispánság másoknak, mint Magyaroknak ne adatassanak: (vesd össze Alberti Decr. VI. anni 1439. art. 15. II-dik András Decret. anni 1222. art. 11.) és még is az 1660-ban tartott Ország Gyűlésben meghatározatott, hogy a' bevett három Nemzetből tételhetnek a' Székelyeknek Fő Kapitányok, de ezen végzésnek törvényes ereje úgy gondolom nem lehet, minthogy a' Compilata Constitutio közzé 1669-ben fel nem vételett. (I. Eder Breviarium Juris Transilvanici Cibinii 1800. §. 3 in Prooemio) Legelőször Báthori István vette fel Titulussában a' Székely Fő Ispánságot, kit azután a' többi Fejedel-

mek is követtek; ezt tselekedte Maria Theresia is 1747-ben, mely időtől fogva az máig is fenn van a' most uralkodó Felsőleges Austriai Ház titulussai között.

A' Székely Fő Ispánoknak, és azoknak Helytartóiknak fő kötelességeik voltak a' Lustráláson kívül az igazság' kiszolgáltatásáról gondoskodni.

§. 3.

*A Jurisdictionokról, Perek' régi folyásáról,
és Szék' Tisztjeiről.*

Minden Székek tulajdon Jurisdictionóval bírtak, a' magok kebelekből választott Birák ítelték meg a' peres eseteket, honnan az Appellatio Udvarhely Székre, onnan a' Székely Ispánok, vagy Vajdák elében, azután a' Királyi Udvarhoz ment, mint az itt következő 1466-ban Szentgyörgyi és Boznyi Gróf János Erdélyi Vajda, és Székelyek' Ispánja előlülése alatt hozatott Constitutio mutatja: *Item compositum est, ut quemadmodum duodecim Jurati in Sede Hyzdi sunt constituti, ita in aliis praescriptis duabus Sedibus (Orbai — Sepsi) duodecim Jurati eligantur, quorum dualitas de Senioribus, dualitas vero ex Communitate ipsorum constituatur ad discernendas et diffiniendas in medio eorum omnium causantium causas; qui per curriculum et revolutionem unius anni integri huius modo honore persistant, et sic singulis annis se sequentibus Jurati ipsorum mutati, si opus fuerit constituantur, ubi et Primipilus sive Capitaneus, nec non Judex terrestris, sed et Regius Judex dictarum Sedium tempore suo intersit, si fortasse Jurati ipsi propter mentis ipsorum*

obtusitatem et animi debilitatem causamalicuius recto juris tramite adjudicare ignorarent; et tunc pars de eorum iudicio non contentans ad Sedem Udvarhelyi sub procurationis et adpellationis via, tandemque si voluerit Comitem Siculorum et ex post regiaie Serenitatis praesentiam more in hac parte antiquitus observato transferre possit (Közli Eder az eredeti kézirat után l. c.) Kollár' kéziratja is így mondja, *a' hetedik és utolsó főszéke az Országnak Udvarhely, hól az appellált perek elláttatnak, és onnan Székely-Ispány elében vüetnek* (Kovachich l. c.) Még az 1609-ben 26 Aprilisben Kolosváron tartott Gyűlésben is megemertetett az, hogy minden perek a' Székely földön láttathattak el hajdon első Instantiában; a' hely így van: *Minthogy soha Szokások és Törvények a' Székelységnek nem vólt, hogy minden dologért directe a' Tablára evocáltassanak, hanem elsőben Székes Helyeken keresték, 's onnan mentek minden causák Transmissióban, — tetszett, hogy a' régi consuetudójokés törvények, a' jobbágy kérésen, és egyéb ujj causákon kívül, kikért az előtt is directe a' Tablára evocáltak. helyben maradjon* (Thesaur. Act. Comit. p. 1048. confer Apr. C. P. 3 Tit. 76 art. 13.)

Az első Oklevélből ki tetszik

a, Hogy minden Széknek 12 esküdt Székülői vagy is, minden Székben 12 Székbirák vóltak, a' kik eszten-dönként, ha kivántatott változtak (lásd az 1562-béli 20 Juniusban tartott Segesvár Gyűlés' végzéseit is)

b, A' Szék Kapitánya, Királybíró és Judex ter-restris ügyeltek a' Perek' igazságos megítélésére, a' mi azután is így tartott; mint kitetszik az 1607-béli Ország'

Gyűlés' határozásából, „ Jól lehet a' Székelység közt a' veres Darabontok kívánnák némelyek, hogy ők egy más között Hadnagyok, és nem a' hözönséges Tisztviselők előtt perelnének, és az ő Judex Ordinariusok az Hadnagy lenne, de mért hogy minémü egyenellenségek, vissza vonások, sok mód nélkül való dolgok ebből követhetnének jól tudgyuk; tetszett azért, hogy minden rendek a' Székely-hely-en Kapitanok és Király-bírák előtt tartozzanak törvényt allani (Thes. a. c. p. 1001.)

c, A' Judex terrestris Lajos Király' 1370-ben költ parantsolatjában a' Székelyek' Ispányához Istvánhoz Comes terrestrisnek is iratik: meg vólt ez a' hivatal a' Brassói Szászoknál is, kik, hogy sokáig a' Székelyek' Ispánjai alatt vóltak, felyebb mondottam, de az a' kérdés mitsoda hivatala vólt a' judex terrestrisnek? Én ugy gondolom, hogy a' fekvő Jóságokat érdeklő perekben ült az Asztalfőn a' Judex terrestris. Benkő in Trans. Gen, T. I. p. 418 azt mondja, hogy két Királybiráji vóltak minden Széknek hajdan, mint a' Vármegyékben két Fő Ispánok, 's ezeken kívül két Szék Birák, *Judices Sedis*, a' kik a' Sedriát igazgatták, ezeknek helyekben lettek a' mái Vicekirály Birák, kikről először az 1594-béli Ország' Gyűlés' végezésében van emlékezet. Ezen állításra nékem az a' megjegyzésem, hogy már az 1559-ben (14 Aug.) Fejérváron tartott gyűlésben van emlékezet a' substitutus, vagy is Vice Király Birókról, valamint a' Negyedes Biróról is (*Judex Quartalis*) A' szokásbéli törvényekben elő fordul a' *Sedis Judex* nevezet, vagy másképen *Moderator Judicii*, 's talám nem hibázom, ha állitom, hogy a' Judex terrestris hivatala ép-

pen a' vólt régebben, a' mi a' Sedis Judexé, vagy is a' mái Vice Királybiróság, mely két elsőbb nevezetek lassanként idővel elenyésztek: legalább a' régi oklevelekben Judex vagy Comes terrestris név alatt jőnek elő a' Vice Királybirók, a' Fő Királybirók pedig Capitalis Judex név alatt, és még 1459-ben is Wingarthi Gerőb János rendelkezését Capitanco et Judici terrestri in Sede Udvarhely adressálja: hogy pedig két Fő Királybirók lettek volna egy időben arról tsak egy oklevelet kaptam (lásd V-dik Szakasz Lázár Familia alatt). A' terrestris Judex nevezetet felváltotta a' Sedis Judex nevezet, ezt a' Vice Judex regius; a' mit oklevelekből lehet következtetni.

d, De újra más nehézség adja elő magát a' Negyedes Biró' hivatalára nézve, mert ez megkülömböztetik későbbben is, ugy mint az 1562-ben adott megerősítő Levelében János 'Sigmond Fejedelemnek a' Szék Birótól, Király Birótól, Kapitánytól, 's mi több a' Birságok' felszedésében használtatott a' Negyedes Biró, és még is a' Birság' hason fele a' Király Biróé vólt, a' más fele a' Kapitány, Szék Biró és Szék' Ülők között felosztott a' rendelkezések szerint. — Ugy gondolom tehát, hogy mivel minden Birság négy részre osztott, annak felszedése valamelyik Székülő Biróra vólt bízva, ki maga is részesült társaival egy negyed részben, 's innen van a' Negyedes Biró elnevezés is.

Meg kell itt jegyezni, hogy az Udvarhelyi Constitutio is 1505-ből deákul vólt írva, de a' mint Benkő megjegyzi (Imago Nat. Sicul. p. 45) elveszett, és tsak magyar fordításban van meg az Udvarhelyi Levéltárban.

Továbbá a Székülö Biróknak kötelessége volt a peres dolgok' ellátásán kívül az elnyomottaknak panaszaikat kihallgatni, azokat a Székely Fő Ispánnak, vagy Helytartójának orvoslás végett bejelenteni, hogy a hatalmaskodók megbüntetessenek; mert így ír a Boznyi Gróf János a felyebb említett Zabolán irt Rendelésében, *Statuimus, ut quicumque dictorum Siculorum hanc nostram ordinationem retractare attentaverit, ita videlicet, ut communitatem ipsam rursus in servitute[m] pristinam — redigi voluerit, ex tunc offensus, seu damnificatus Juratis ipsis hoc narrare debeat, Jurati tandem ipsi Comiti Siculorum scire dare debeant, ipse vero Comes talem et tales — capitibus rebusque et bonis universis privare debeat absque ulla spe gratiae.*

Minden Székben a szokásbéli törvények szerint 1555-ből, és az 1562-béli (20. Junii) országos gyűlés' végzésénél fogva egyszer minden 15-dik napon törvény Széket kellett tartani, honnan a Quindena név is származott; itt láttattak el első instántiában a perek elébb a Jüdex terrestris, később a két Szék Birók (Sedis Judex — Moderator Judicii) Elölülések alatt, kik a Vice Sedriát igazgatták, 's a Királybiráknak eszten-dönként a Szék' ítéletjeiről számot adtak. Később, mint mondtam elenyészvén ezen nevezetek, Vice Királybirók tartották a Sedriákat, 's a Királybirók Fő Királybirói nevezetet vévén fel, minden Fő Székekben a Generalis Sedria' fejei lettek, hová a Vice Sedriákról mentek fel a perek, (Apr. C. IV. Tit. 14. art. 5.) de az előtt mint a felhoztam 1466-béli Constitutio mutatja a Vice Sedriákról egyenesen ment az Appellatio

Udvarhely Szék eliben, mely magának azután is, hogy a' Generalis Sedriák a' Fő Királybírók' Elölülések alatt felállottak, meg akarta tartani a' pereknek felsőbb megítélését, mint világos az 1562-béli Segesvári Gyűlés' végzéseiből, hol mondatik, *Mindeneknél nyilván vagon, hogy a' Község hoszu per folyásnak miatta el szokott fogyatkozni, és egyik Székről más Székre való kérdő vétellel hijában való költséget, munkát, fáradságot, és gondot kényszeritenek felvenni, — mely dologból a' községről kegyelmesen gondot akarván viselniünk, végeztük, hogy ha mikoron a' peresek közül valamely fél meg nem elégszik a' Székeken való törvénytétellel, de kérdővel elébb akarja vinni, hát a' Királybírák Hadnagyok és Székellyek minden dolgokat appellatio által, és nem követek által, kiknek feledékenységekből sok fogyatkozás szokott esni, mi előnkben botsássák.* (Thes. A. C. p. 293.) Célkozás van itt a' Szokásbéli törvények' 16 dik pontjára, melyben e' van: *Valaki pedig követet küldött a' Táblára, és akkor a' törvény elhaladott, a' követésget pénz nélkül irták bé, mert két költséggel követet nem viselhetek.* Az appellált Pereknek tehát Transmissio' formában felküldése 1562-ben kezdődött, az előtt a' Peresek' követjei fejekben vitték a' Transmissiót. — 1594-ben (2-dik Februar.) Fejérvári Gyűlésen lett e' végzés: *Tetszett ez is, hogy a' Székelységen semminémü Székes helyeken Fő Király-bíró jelenléte nélkül Széket ülni, és törvényt tenni ne mérészeljenek, ha pedig Széket ülni, és törvényt tennének,*

effile törvényeknek semmi helye és ereje ne legyen.
(Thes. A. C. p. 701, 702.)

Miképpen folytattak a' Vajdák eliben ment perek, kitetszik ujra a' szokásbéli törvényekből ezen czim alatt, *Vajda Urak' ítélete felől a' volt a' Székelységnek törvénye:*

1) *Hogy mikor a' Nemes Uraknak octavájok volt a' Vajdu Urak' akarajokból, annakutánna volt Szentgyörgy Pünköst közben a' Vajda Urak Székekről ítéletet kívántak: minden Széken ítéltettek, 15 napig tartozott a' Szék 40 lóra élést adni, és azon Székek Biró Hadnagy-al egyetemben tizenkét Személyt adtak melléje, és valamely Birság a' Vajda Uraknak jutott, a' fele a' tizenkét Személyé volt, és a' törvényre való hivatalra két pénzért adtak czédulát.*

2) *Valamely Ember a' Széken vagy a' Vajda Urak előtt leült Peresse előtt, a' Biró időt adott benne, hogy rá bizonyithassa, és ha rá nem bizonyithatja, törvénye lett annak 's a' t.*

Mikor a' Magyar Királyok személyesen bójóttek Erdélyben, mint Lajos, 'Sigmund, Mátyás Királyaink, rendkívül való Biztossaitak küldözték el az Országban szét, hogy a' panaszokat hallgassák ki, vizsgálatokat tegyenek, és a' nagyobb fontosságú dolgokat, melyeket magok el nem ítélték, királyi határozás végett bójótték, a' mint ezt a' Kászon Szék' példája Lizonyítja, melyről felyebb szó volt. — Hogy a' Vajdák' törvénytételén a' Székely földön a' Székek' Kapitányai, Király, és Szék Birók jelen voltak, nem tsak a' szokásbéli törvények, hanem régibb oklevelek is bizonyítják, melyek között tsak egyet említek meg 1461-ből a' Nyá-

rádiói Zél Familia perében a' Leány ággal. Ennek közlése azért is nevezetes, hogy még nints kinyomtatva, más részről a' hit letételről egy harang szónál, mely a' Székelyeknél régen szokásban volt, felvilágosítást nyújt. Kezdeté így van: *Nos Oswaldus de Rozgon, et Ladislaus major filius Deső de Losontz Comites Siculorum memoriae commendamus per praesentes, quod nobis feria tertia proxima ante f. b. Galli Confessoris una cum Capitaneo majoris Exercitus et Judicibus ac ceteris Siculis de Sedibus Udvarhely et Marus pro quibusdam perarduis eorundem Siculorum negotiorum expeditionibus necessario faciendis convenissemus etc.* — az Itélet vége ez — *Si quidem Petrus filius Michaelis de Fúrátsonfalva super eo, quod eidem Simoni quadraginta florenorum auri damna modo praetensivo non intulerit, feria quinta ante festum undecim millia Virginum proxime affuturum vigesimoquinto se de, et sub Sonitu unius Campanae hominibus Siculorum veris filiis existentibus, die scilicet judiciario in oppido Szekel Vásárhely juramentum coram homine nostro ad id deputato deponere debeat, et teneatur.* (Huszthi András Vajvodae et Ducis Transilvan. mss. p. 118.).

A' Vajda' Táblájáról ment végre a' per felső megtételésre a' Királyi Udvar' elibe, hová minden szabad Székely örökség' dolgában három forinton felyül appeltálhatott Werbötzi' tanubizonysága szerint P. 3. t. 4. mely a' szokásbéli törvényekben így van kitéve, *A' Székely örökségel, ki három forintot ér, Király-ra elnehetnek, Tisztesség' dolgával is elnehetnek etc.*

A' Mohátsi ütközet után megváltozott Erdély' állapotja, változott az igazgatás' modjával a' perlekedés' folyamata is. A' régi Vajdák' Táblái helyett a' Fejedelmi, vagy Királyi Tábla állott fel, hová az Appellatiók mentek, 's onnan a' Fejedelem' személye eliben küldettek fel a' perek, mint az 1558-béli Fejérvári Gyűlés' végzése bizonyítja, vagy ha a' Fejedelem nem volt benn az Országban, Személyesse, vagy is Helytartója tett határozást az 1565-béli (8 dik October) Kolosmonostori Ország' Gyűlésben tett végzésnél fogva. Ugyan csak 1561-ben (11. Nov.) Kolosvári Gyűlésben határozatotott meg, hogy Augustusról, mikor a' Székelyek aratni szoktak, tétesen át a' törvényszéktartás Mária' születése' napjára, és tartson 32 nap a' törvénykezés: később, u. m. 1570-ben (Dominica 1. post f. Pentecostes) Tordai Gyűlésben a' lett a' végzés, hogy a' Székelyeknek Vizkereszt' nyoltzadik napján legyen a' Fejedelmek' tábláján octavalis terminusok, 40 napig tartson ez, a' Vasárnapokat kivéve: 1578-ban pedig a' Kolosvári Gyűlésben (27. April.) határozták ujra, hogy a' Vármegyebélieknek és Székelyeknek esztendőnként két octavalis terminusok legyen a' Táblán: 1674-ben pedig a' Székelyeknek ujra első Májusra tétetett Terminus a' Táblán.

A' Székelyek' perlekedésére nézve a' Szászokkal megérdemli a' megjegyzést, hogy sokáig veszekedtek az Appellatio' útja felett egymással, míg nem 1511-ben II-dik Wladislaus meghatározta, hogy az Appellatio, ha Szász az Alperes, nem a' Vajda, hanem a' Király elibe menjen régi szokásnál fogva, a' mivel a' Székelyek, és Magyarok nem voltak megelégedve, mivelhogy,

ha ők Alperesek voltak, az Appellatio a' Vajdák elibe ment elébb mindenkor. (lásd az oklevelet Krit. Saml. p. 84, 85.)

§. 4.

Régi írott Törvényekről.

A' Székely Nemzet Udvarhelyen, és Maros Vársárhelyen gyülekezvén öszve a' régi időkben ott végzéseket is hozott, melyek törvényes erővel bírtak, (Statuta seu Constitutiones) olyanok lévén többnyire azok, melyek első megtelepedések' idejétől fogva követett szokásokkal megegyeztek. Werántz Antal szerint fegyveresen jelentek meg, az Előkelők kereken ültek, a' sokaság lármázott körülültök, ha olyat akartak végezni, a' mi nem tetszett, sőt a' rossz tanácsadót meg is verték, és néha meg is ölték, házát szélyel hányták. Ezért mondja az Agyagfalvi Constitutio, » *hogy az Áruló öröksége örökösire maradjon, hanem ha az egész Székelység egyenlő akarattal, és minden ingó bingó marhája praedára kapsira hányassék, és maga örök számkivetésre ítéllessék.*

Kéza Simon éppen így szól a' Magyarokról, *Conscientudo ista (ut si Rector immoderatum Sententiam definieret, Communitas in irritum revocaret, errantem Rectorem deponeret, quando vellet) legitima inter Ungros usque ad tempora Ducis Geiche inviolabiliter exstitit observata.* (Krit. Saml. p. 177.)

Tudomra legrégebb ilyen írásban fenn maradt Constitutiója a' Székelyeknek az, melyet Hunyadi János alatt Vizaknai Miklós Vice Gubernator, és Wingárthi

Geréb János Görgényi Vár' Kapitány Elölülések alatt a' Maros Vásárhelyi Gyülekezetben 1451-ben hoztak Senyei' magvaszakadtán az örökösödés felett, melyet maga Báthori 'Sigmond 1592-ben a' maga Fiscalis Directora ellen Fejedelmi Tábláján megerősített, Bethlen Gábor Fejedelem pedig 1628-ban hiteles párt adatott rólla Kovassótzí István Itélő Mestere által.

Rövid foglalata ezen Constitutióknak ez

- 1.) 32 Esztendő az Időmulás (Praescriptio)
- 2.) A' Férfji Nem az örökös, 3-tio azután a' Leány Nem, ha nints férjfi örökös, mint Praefecta (Fiuleány) 4-to, azután más egy eredetü Linea, mely mint mondatik régi szokás köztök (Consuetudo ab antiquo tempore adprobata) Bod Péter Gyűjteményből Memorabilia Siculorum p. 347. kéziratban az Enyedi Könyvtárban:

Másik írásbeli Constitutiója a' Székelyeknek 1466-ból Boznyi Gróf János alatt, ki a' Székelyeket minden helyről egyben gyűjtette, és a' már felyebb említett végzéseket Decretum formában kiadta.

Harmadik Constitutiója a' Székelyeknek az ugy nevezetett Udvarhelyi 1505-ből és az Agyagfalvi 1506-ból melyek már az 1818-béli Gyűjteményben ki is vagnak nyomtatva

Ezek mellett nevezetes a' Székelyeknek Szokásbéli Törvényeik, melyeket öszve szedtek és bemutattak Első Ferdinánd' Biztossainak Dobó Istvánnak, és Kendi Ferentznek 1555-ben 28-dik April az Udvarhelyi Gyűlésén, melyekből a' Jegyzésben némely cikelyeket felhozok annak megmutatására, mely rövidtséggel és velüs nyelvel irattak azok oly időben; mikor még Magyar Or-

szágon ugy szóllva szunyadott a' nyelvszeretete (Nro. 3o)
Van még egy más Constitutiója is a' Székelyeknek ilyen
czim alatt » articuli Dominorum Siculorum, id est ter-
rae Siculicaniae Primorum Potiorum Primipilorum et
Libertinorum omnium Sedium Siculicalium in Comi-

Nro. 3o.) Meg van az eredeti irás az Udvarhelyi levél tárban;
nehány szakaszait imé kiírom —

1-mo.) A' mely Széken a' per elkezdetik a' Biró Had-
nagy előtt, ha az első Széken ellene mondás nem léssen,
hát azt a' pert a' Prokátor végig viselheti.

2-do.) Ha az ujj ítélletel viszik a' Sententiával, ha el járta-
nak volna is. Ha az ujj ítélletel viszik kezességén kitartoz-
zék azon marhát adni, mig nem az Úr' tábláján megszakad.

3-tio.) Valamely dolgot ítélnek a' Széken a' Biró Had-
nagy' napozása nélkül, el ne melhessen vele kérdőre tuda-
mány tétellel,

4-to.) Valamely Embernek sija, és Leányi is vagnak,
az örökség a' fijat illeti. de ugy hogy kiki a' Leányt az ő
Széki törvénye szerint ki házassítsa.

5-to.) A' zálogos jószágban idő múlás nem tartatik.

6-to.) Ha valamely Ember Vérgyökér valamely örökségben,
abban idő múlás nintsen.

7-mo.) Ha valakinek valaki házán, ekéjén vagy szeke-
rén hatalmat tenne, 24 Gyrán marad érette, ettől megválva
egyéb hatalom három Gyrát téssen (tészeu másfél forintot
a' Székelyeknél:)

8-vo.) Székely földön minden dolgot megítélhetnek, tsak
a' Baj viadalt nem ítélhetnek, és ujj ítéletet nem adhatnak.

9-no.) Székely földön vízhatárt nem vethet, tsak a' régi
folyása.

10-mo.) Valaki adóssa egymásnak, ő hitire valahol találja
megfoghassa, 's megtarthassa.

tiis eorum Generalibus die 24 Xbris 1606. in Udvarhely celebratis conclusi,” melyek a' Miklóvár Szék' régi Protocullumában megvagnak: nevezetesebb tziikelyek benné a, az *elkötésről*, hogy senki magát ha szabad Székely Jobbágnak nem adhatja, 's a' ki elkötötte ma-

11-mo.) Valamely Embert Szent Mihály napig ki nem tehetnek a' házból, Szentgyörgy napig ki nem tehetik, mert téli idő vagon, házat nem tsinálhat.

12-do.) Valamely Székely valahól szolgálni akart, hátor Vendég Országban is, ki az Országnek veszedelmére nem vólt, szolgálni szabad vólt.

13-tio.) Örökös Székelyt a' Törvényben éretlen meg nem foghatnak, hanem ha véren, vagy marháta fognak kezében, Ha törvényben éri meg, míg marháta tart, addig örökéhez nem nyulhatnak, ha sem marháta, sem öröke nintsen, fejt is megfoghatják.

Közlök itt egy más példát is a' Székelyek tiszta Magyar-ságáról 1564-ből a' Birói perlekedésekben, melyben még csak egy deák szó se fordul elő.

„ Én Cyzer Pál Gidófalváról, ugy mint Szepsi Széknek „ Birója, adom emlékezetül ezt én mindeneknek, a' kiknek „ illik, hogy mikor az én Biróságomban voltam volna Bo- „ dokon, Mindszent másod napjáu, jövének mi elöukben „ Chyrjék Simon képében Szabó Balázs Zóltánból, ugy mint „ Felperes egy felöl, más felöl Chyrjék Bálint Menhárt Gás- „ pár és Chyrjék Márton ugy mint Al-peresek, mondá ezt az „ Felperes az Al-peresekhez, az mely örökséget Zóltánban „ birtok mind malmot, és minden örökséget, kik Zóltánban „ vóltanak, titeket nem illet, mert az mi más Anyánk vére „ minket illet, ezt megkíványuk tölletek, az Al-pereseknek „ Chyrjék Menyhárd és Gáspár és Márton képében Ferentz „ György azt felelé; azt mondjuk, nem tartozunk megadni, „ mert az mi Anyánk boltáigh békességesen birta, és hólta

gát, tisztii hatalom mellett megváltozzon. *b*, Generalis hire nélkül nem szabad Urunkhoz menni. *c*, Minden Székben a Kapitányok Királybírók a' szabad Székelyeknek értékeit felírják, és Generális Uramnak irva küldjék. *Fő Ember, Nemes, Darabant, szabad Székely*

„ után mi reánk maradt, és békességesen birtuk, időt töltöt-
„ tünk benne, az Fel-peres azt mondá: azt mondom, hogy
„ ebben időt nem töltöttetek, mert eddig Anyánk engedel-
„ méből és mi engedelműnkől birtátok, ugy hoztak ebben
„ mint atyafiat, hogy mi engedelműnkől bírnátok, azért ha
„ most is mi engedelműnkől akarnátok bírní, tehát még is
„ nem háborgatnok, de magatoknak akarnátok tulajdonítani
„ azért kéri meg, az Al-peres azt mondá, mi ti engedel-
„ metekből nem birtuk, hanem mint miénket, és mint At-
„ tyánktól maradtalt ugy birtuk. Az Fel-peres azt mondá,
„ megbizonyitom Bátyámmal Chyrjék Vitalussal egyetemben
„ hogy mi engedelműnkől birtátok. Az Al-peresek az el-
„ len semmi bizonyt nem adának, azért mi ugy lölök, hogy
„ elég hozzá, az Al-Peresnek nem teccék, elfogák, ezt mou-
„ dák, jól helyen (jó helyen) mies bizonyítok, (mi is) To-
„ valbá enuek utánna Chyrjék Bálint képeben Ferentz György
„ ugy mint Procurator azt mondá; Én te ellened egyéb okot
„ nem akarok adni, mert erről leveünk vagyon mind Tené-
„ ked mind én nékem, az minémü birodallomban benne va-
„ gyunk, mert sem te sem én nem az Te más Anyad után bir-
„ juk, azért kívánom, hogy az levelet elé hozd, az megmutatja
„ mint birjuk, mert mikor azt elé hozod, akkor is ezt mondom,
„ hogy Miháltz György adta nekünk, feje váltságában Bor-
„ bathi Simon bírótól vette más földével Chyrjék Bálint ha-
„ laláért, más levelet ha előhoz abból jobban meg láczik
„ mint vagyon, azért nekünk ugy tetzük, hogy elő kell hoz-
„ ni az levelet harmad ezen napra, és nem tatzék az Fel-
„ peresnek, el vitte mi előllünk, hogy másut is meg lát-

nevezetek fordulnak elő alább, hól a' marha' lopásról tesznek törvényt mely köztük akkor nagyon elharapodzott: Ujra 1608-ban is tartott a' Székelység Gyűlést Udvarhelyen mint Kazy L. 1. p. 72 írja, hól Báthori Gábornak pénzbeli segedelmet nyújtottak, és a' Sóák-nákat is vissza adták. » *Siculi ter Udvarhelini et primum quidem liberales convenere, a singulis aratris centum et decem nummos Principi polliciti, alterum fabricam Albani templi sumptibus suis adjuutores se receperunt, tertium salinas antiquitus juris regii restituendas Principi communi suffragio statuerunt.*

§. 5.

Székek' régi Privilegiumi.

Említést érdemelnek ez úttal néhány Privilegiumok, melyeket vagy a' Magyar Királyok, vagy a' honnyi Fejedelmek adtak némely Székeknek: ilyenek már 1-mo.) *Az Aranyos Széké, 1285-ből.* Ugyan is V-dik Isván Királytól kapták a' Kezdi Székelyek Aranyos földét adományban melyről IV-dik Lászlónak Pri-

„ talya, a' Fel-peres azt jelenté, hogy ha adta volna is, az Mihály György nem adhatóját adta volna, mert semmi „ birodalma nem volt rajtha, mert minékünk más Atyántól „ maradt, és tonéked az idegen volt. Ezt én Cyzér Pál irat- „ tam Virág Vasárnap 1564 Esztendőben az én hitöm sze- „ rént, ennek bizonyosságára Petsétemmel meg petsétem.” (Tabularis hiteles párból ki írva, melyet a' Zóltáni Czzyjék Familia bír.) Hasonló chez az 1559-beu költ itélete Sepsi Széknek Datzó Pál, Gergely osztozó perében a' három Geréb Leányokkal.

vilegiumát előmutatván III-dik Andrásnak, ez azt újra megerősítette 1291-ben, valamint 'Sigmund Császár, I-ső Wladislaus, Mátyás Királyok is. Jól viselték magokat a' Tatár pusztításkor a' Székelyek, Torotzkónál az ellenséget nem tsak megverték, hanem ezer foglyokat is szabadítottak meg; nem külömben a' fel lázzadt Kunok' letsendesítésében derék szolgálásokat tettek IV-dik Lászlónak, 's e' mellett 80 darab Lót adtak a' Királynak szorult állapotjában.

Huszonkilentz Helységet, melyek a' Torda Aranyosi Várhoz tartoztak (terram castris nostri de Torda Oronos vocatam) vették jutalmul, melyek név szerint megemlittetnek az adomány levélben (l. az 1818-béli Gyűjteményt, és Antonii Szereday Notitia Capituli Albensis p. 23.) Már ma sok nints meg a' nevezett helységek között, ellemben több olyan helységek vagynak Aranyos Székben, melyek később időbéli ülések, mint Harasztos, Inakfalva, Kövend, 's t. h.

Hasonlóképpen adott Aranyos Széknek az Ország Asscuratio levelet 1600-ban, hogy Mihály Vajda ellen felkelt 's az Ország' Seregéhez állott, szabadságaik' továbbbi sérthetetlen fentartásáról; melyben előfordul a' többek között: » *Nevezetesen penig értvén az ő kegyelmek kívánságait az felől, hogy a' hosszú Processusok az ő törvényeik folyásában megrövidítessék, megengedjük Országul, hogy törvények a' Zúdas Hadnagy előtt kezdessék, onnét Kapitány eleiben, ha kinek ott nem tetszik, Fejedelem Zemelée eleiben transmittáltassék. Actum in Castris ad oppidum Thoroda positis die undecima mensis Septembris Anno D. 1600 Stephanus Chiak — Bornemisza de Kápolna,*

Stephanus Tholdi de Szalonta: 12 petséttel megerősítve (Confer. Krit. Saml. p. 104 107. 's az eredeti oklevél meg van a' Szék' Levéltárában)

2-do.) *Hászon Szék.* 'Sigmond Császártól kapta szabad Jurisdictióját, a' ki alatt a' Kászoni Székelyek Möldvában hadakozván, jól viselték magokat, a' Csikiak ezért nehezteltek, 's 12 Kászoniakat magokhoz fel tsalván, megfognak 's erőszakkal elveszik tőlök 'Sigmond Császártól nyert szabadság leveleket. Mátyás Király 1462-ben Erdélyben jö, kinek a' Kászoniak Lázár Bálint Követjek által panaszt tesznek, melynek következtében visza kapják szabad Jurisdictiójokat. *Siculis nostris de Sede Hászon denuo et novo annuimus, concessimus, ut ipsis juxta antiquas libertates ipsorum per praedictum Dominum Sigismundum Imperatorem eisdem alias concessas uti, frui, inter ipsos que Judicem et Belliductorem pro se eligere, Sedem que habere possint, et valeant. Datum in Oppido nostro Megyes feria quinta proxima post f. Concep. B. Mariae Virginis a. D. 1462* Megerössítették ezt a' Szabadság levelet II-dik Wladislaus 1515-ben, Báthori Christoph 1580-ban, Báthori 'Sigmond 1589-ben, Mihály Vajda 1600-ban, Bethlen Gábor 1613-ban. Ezen Privilegiumnál fogva minden terehtől megmentetnek a' Kászoniak, kivévén a' katonai kötelelességeket. (Az eredeti Levelek hiteles Mássai a' Szék' Levéltárában vagnak.)

3-tio.) *Bardótz Szék.* Első Rákótzai György 1635-ben 13-dik Junii a' Fejérvári Gyűlésen adott ennek a' Széknek Privilegiumot, melynél fogva Udvarhely Szék alól kivette annyiban, hogy tsak Appellatióban vihessék pereiket Udvarhely Szék' eleibe. Az ide tartozó hely így

van benne, *Concludimus igitur, praedictarum novem Possessionum Bardótz Szék vocatarum Vice Judicum Regium e medio sui electum, in eo tamen statuendo antiquum usum et ritum cum illaesa superiorum officialium auctoritate observare adstrictos habere et inter tenere, causas tamen per viam appellationis ad sedem superiorem in Oppido Udvarhely transmittere posse et debere. Additum etiam ex unanimi eorundem pro Sede Bardotz sollicitantium consensu, Vice Judicem Regium in sui medio continuo habitantem verum nobilem et possessionatum modo praemisso e sui ipsorum medio electum et eligendum singulis annis functioni suae valedicere, a Sede veniam accipere, absolutum vel absolvendum ab officio recedere, retentum vero, vel retinendum in eodem officio per eum quoque annum permanere debere.* Ebben a' Privilegiumban Bardótz Szék Vargyasi Districtusnak is nevezetik, 's állott akkor 9 falukból, úgy mint Bardótz, Vargyas, Olosztelek, Száldobos, Füle, Hermány, Bihartzfalva, Kis Batzon, Telegd Batzon Helységekéből (Az eredeti Levél meg van a' Szék' levéltárban.)

4-to.) *Miklósvár Szék.* Zápolya János Király adta a' Privilegiumot, melyben a' Székely és Temesi Fő Ispán Lábatlan János ítéletét helyben hagyta. Ugyan is Lábatlan János Mátyás Király' parantsolatjából igazította el Miklósvár és Sepsz Szék közt támadt pert, melyben ítéletesen jurisdictióbéli szabadtságot tulajdonított Miklósvár Széknek 1459-ben. Megerősítette ezt Zápolya János Király 1532-ben az akkori Ország' Secretariussa Werbőltzi István alá irván ezt, egyszer'smind későbbben Báthori Gábor Fejedelem is megerősítette

1610-ben 21 X-ber. Már 'Sigmond Császár' idejében birt Miklósvár Széke tulajdon Jurisdictionál, mert elő hozták a' perben a' Császár' 1404-ben költ levelét, melyet irt Morva Országban Sostély Városban (Datum in descensu nostro campestri terrae Moraviae nostrae Oppido Sostély f. 2-da pr. post. f. B. Jacobi Apost. A. D. 1404.) *Siculis ad Sedem Sebes spectantibus salutem et Gratiam. — Ad nostrae Majestatis veniens conspectum fidelis noster Petrus dictus Honin Siculus nostrae praedictae Sedis de Sebes nobis significari curavit, quo alias vir magnificus Stiborius tunc Vajvoda nostra Transilvaniensis ad supplicationem providorum virorum Judicis Consulum et Seniorum possessionis seu villae Miklósvara vocatae agnoscens exin communis boni profectum et Reipublicae utilitatem annuisset, et indulisset seriose vigore suarum literarum, quod ipse in dicta villa Miklósvara ad instar certarum Sedis partium illarum Sedem judicarium haberet ac celebraret, et causas lites ac quaestiones quascumque judicarias sententiarum more definire, et decidere juridicis temporibus sedem per debitis et opportunis valerent atque possent etc.* Sepsi Szék nem akarta ezt megengedni, azért 'Sigmond Császár' parantsólt, hogy további megvizsgálásig ne háborgassa Miklósvár Széket szabad jurisdictionja folytatásában; de Sepsi Szék ugy látszik nem sokat hajtott erre, mert még Zápolya János is inti őket a' megerössítőlevelben 1532-ben *memoratos exponentes verbis injuriosis afficere et ipsis minari nullo modo audeatis, sed si quid cum eisdem agere habeatis, id — jure mediante et non via facti contra ipsos prosequi debeatis.* Ujj Protectio-

nális levelet kapott Miklósvár Szék 1625-ben Bethlen Gábor Fejedelemtől, melynek kezdete így van: *Erdő vidéken a' Miklósvár Székhez való kilentz falubéliek adak értésünkre, hogy régi b. e. Királyok Fejedelmek indulgálván néhik, hogy ők noha a' Háromszéki Fő Kapitány és Királybírók alatt legyenek, de Vitézek magok közzül való lévén törvény dolgában magán való egy külön Székek legyen, a' honnan az ő törvények is mint a' több Székeké nem másuvá hanem egyenesen Táblánkra appelláltassék 's a' t.*

Meg van ma is Miklósvár Széknek 1648-ban 1-a Martii Cserey Miklós Vice Királybíró Kálnoki Mihály Bede Máthé Assessorok' petsétjük alatt költ levél a' többi Székekhez, melyben ezeket régi leveleik' tartalma szerint tudósítják törvényes szokásaikról öt pontokban 1-ször. Hogy az Ecclesiasticus perekben is a' papi Elöljárók ha ott nem laknak is hozzájok mennek a' pert ellátni.

2-szor. Más perek a' Vice Királybíró 's Assessorok előtt kezdetnek el, 's onnan közönséges gyűlésben revideáltatnak, és a' Fejedelem' táblájára küldetnek fel.

3-szor. Hogy a' Tisztek közzülök választatnak.

4-szer. Minden törvényes orvosságokal vagy Menedékekkel élhetnek a' peresek nállok.

5-ször. Az Ország' gyűlésére egy Nemes és egy Primipilus küldetnek a' Széktől Követeknek. (Meg vagnak az eredeti oklevelek a' Fejérvári Káptalannál és hiteles párokban a' Széknél: Egy része ki is van nyomtatva Bardótz és Miklósvár Székek Privilegiuminak az 1818-béli Gyűjteményben.)

5-10.) *Három Szék Privilegiuma.* Adta I-ső Rákóczy György 30-dik Január. 1636, melyben a' Székely Némzet' régi Szabadságait megerősíti, nevezetesen hogy magva szakadtában Királyi Jus Székely földön nem lehet. Ez a' Privilegium, mint foglalatja mutatja az egész Székelysége kiterjesztve volt, nem tsak Három Székre. (Septem Sedium Siculicalium Nobiles Primipili et Pixidarii) ki van nyomtatva in Imagine Nationis Sicul. p. 72. Báthori Christoph már 1580-ban hasonló Privilegiumot adott Három Széknek. (Cserey Haereditas Sicul. mss.)

§. 6.

Székelyek' Személyes Szabadságai.

a) Szabad Székelyt törvényes meghívás és megítélés előtt nem lehetett elfogni, mint a' szokásbéli törvények' 5, 8, 28-dik számaiból kitetszik.

b) Minden peres dolgok előbb tulajdon Székekben láttattak el, 's ugy a' megirt módon appelláltattak. *Parantsolattal senkit se hihassanak a' Vajda Urak' s Ispán eleibe, hanem kit kit Székén keressenek először, és a' hi mit nem igazól az kérdőjével meheszen el Ország' törvénye szerint* (Szokásbéli Törvények, a' 16-dik Szám alatt) ismét, *Az örökös Székely meg ne tartassék Vajda Urak' Tábláján, hanem ha halált érdemlene* (l. c. Nro. 28.) de már a' ho'nyi Fejedelmek alatt eltávoztak ezen szokástól, mint az Apr. C. P. 3. Tit. 76. art. 13. szóról szóia így olvassuk: *Jobbágyok' kérésekben, Statutióknak Contradictiójában, legitimum Mandatumoknak nem obtemperálásában, és Notában evocáltathátnak Táblára vagy' Dietaúra.*

c) Katonai 's Polgári Hivatalokat csak Székelyek viselhettek régen a' Nemzet közt. (Apr. C. P. II. Tit. 1. art. 7. Comp. C. P. II. Tit. 1. art. 1, 2, 4. Trip. P. 3. t. 4.) *A' Székelység is nem utolsó tagja lévén a' szegény Hazának ő Nagysága Kaptányokat, Királybírákat, Generalisokat magok Nemzetéből állókat, és köztök lakókat adjon közebbe. Vesd össze a' felyebb felhozott Constitutiók' Rendszabásait.*

d) Werbötzi' tanubizonysága szerint P. 3. t. 4. minden örökös szabad Székely nemesi szabadsággal birt, és fő váltsága 25 forint volt.

S. 7.

Vagyomi Szabadságok.

1-mo.) A' Székelyek hűségteleenség' esetében se vesztették el vagyomokat, hanem azok az Atyafiakra szállottak: Trip. P. 3. t. 4. szokásbéli törvények' 30-dik száma így van, *Székely Ember örökségét semmiképpen el nem vesztheti, ha fejét hitetlenségért elvesztené is, hanem atyafaira marad. Az Agyagfalvi Constitutio rendel, mind az által ha mi öröksége lészen (a' Pártitűtönek) az örökösre maradjon (cf. art. 13 anni 1648 16 Martii.)* De már láttuk felyebb, hogy 1562. után ezen szabadságtól elestek a' Székelyek.

2-do.) A' Székely örökség csak fíjakat illeteit, 's ha fíjak nem voltak, Leányokra szállott az örökség, kik juris fictione *fiu leányoknak* neveztettek (Praefectae) A' szokásbéli Törvények 18-dik száma mondja, *valamely Embernek két leánya vagyon, és fíja nintsen, a' le-*

*ány olyan örökös az atya örökségében, mint a' fi-
ju, de ha a' Leányoknak fajok léssen Leányok is,
a' fiyu leány atly-afiút kiházásúsa belölte. Ugyan e'
mondatik felyebb a' 14-dik szám alatt is. Ebből az is
kitetszik, hogy a' siu leányoknak' gyermekei között is
tsak a' fajak örökösödtek a' jószágban.*

De már Báthori István' idejében 1575-ben Arapa-
taki Geréb András' három siu Leányai a' Vajda Táblája' ité-
leténél fogva kéntelenítették megosztolni más leányi ágon
a' Törzsöktől Arapataki Antaltól lejövő öröksökkel, ugy
mint Datzó Pállal, és Györgyel az Arkosi és Bedőházi ha-
táron lévő Székely jószágokban, jól lehet Sepszi Szék a' Ré-
szeket nem ítélte ki, mint kitelzik az itt követ kezendő
helyéből a' Szék' itéletének. » *Mi Birak megláttuk, és
ugy tetszik nekünk, hogy régtől fogván ilyen tör-
vényünk volt, hogy a' mely Fiyu az Örökségben meg
maradott, 's annak Leánya lett, Fija nem volt, ő
maga meghölt, a' Leány-ra maradt a' Jóság, hanem
tsak házását vehettek benne, a' Fiúnak Leány-at
illette, a' gyökeresült az örökségben.* És még ez előtt
nehány Esztendőkel is protestált az Udvarhely Széki
Primpilaris és Pixidariusi Rend Sárdi Simény Elek és
András' perében a' Leányággal ekképen » *az eddig ob-
servált usus szerint kíványuk Constitutionkat Szoká-
sainkat helyben hagyatni, sőt a' törvény-nek tartása
szerint az hól fiyu leányság vagyon, és az effele jó-
szágokban Praefectának maradéki, eddig soha Le-
ányal nem osztotak az olyan Székely örökségből,
ezután is ne osztorzanak.*

Nagy hasonlatossága volt ezen törvényeknek a'
Salicus törvényel, mely szerint ha az örökség' hagyónak

fíju gyermekei voltak, a' leányok nem osztoztak velek. Meg volt a' Francusoknál a' fíjúsítás is, tsak hogy abban az esetben, ha az örökség' hagyónak se fíju, se leány gyermekei nem maradtak, az aszonyi nemből való óldalas atyafiak az örökösödésből nem voltak kizáratva, sőt némely esetekben elsöbségi jussok volt a' férjfi Nem felett (lásd Montesquieu de l' Esprit des Lois a Londres 1768 Livre XVIII. Chap. XXII.)

3-tio.) Királyi jus nem volt a' kihólt Székely familiák jószágaiban, mert ha atyafiak nem maradtak a' szomszédra szállott a' Székely jószág. (lásd Apr. C. P. 3, t. 76, art. 7. és az 1571-béli 19 Novemberi Kolosvári Gyűlés' végzéseit.) Első Rákotzi György pedig erről 1636 ban nyilvános szabadtság' levelet adott a' Székelyeknek. Még 1506-ban is, Régennek felét adván II-dik Wladislaus Nádasí Nagy Simonnak ezt a' ragasztékot teszi az Adománylevélhez, *Dum modo non sit possessio regalis, aut ad castra regalia aut terras Saxonum vel Siculorum non pertinet.* (Meg van az eredeti oklevél a' Kolosmopostori levéltárban, honnan azt kiírták Eder és Benkő:) Láttuk már felyebb, hogy ebben a' tekintelben is a' honnyi Fejedelmek alatt sok változás jött bé, nevezetesen 1562 után a' Királyi jus az Adománylevelekkel bé volt hozva, 's még az adoptió esetében is használta a' Fiscus ezt a' Just (V. Szakaszi Kelemen Gergely.)

4-to.) Hadakozó Nép lévén a' Székelység adót nem adott Birtokiról a' Magyar Királyok alatt, kivévén az egy ökor adót. Hogy a' Székelység hajdan nem adózott ki-

tetszik Első Ferdinánd Biztossainak Jelentésekből, kik 1552-ben Erdélyben a' Királyi jövedelmeket vizsgálták meg, » *Siculi in commune omnes sunt nobiles ab omnibus Contributionibus exempti.* Világos Mátyás Király' parantsolatjából, mely 1473-ban költ, *si quidem fideles nostri Siculi nullis prorsus pecuniariis exactio-nibus sive nobis sive hominibus nostris obstructi a perpetuis temporibus dignoscantur, nisi spontaneis et promtis oblutionibus ad nostri et aliorum serenis-simorum Regum Hungariae conjugiorum et Natorum hilaria etc.* Werantz Antal is így bizonyít 1538-ból *Ez a' Székely-ek' eredete, és Nemessége, mely-el minyá-jan birnak, ha szinte szántóvasat 's hapat forgatnak is kezekben, semmi adóval, semmi pénz fizetéssel nem tartoznak.* (Kovachich l. c. T. II.) A' Leopoldi-num Diploma 14 dik pontja mondja továbbá, *Siculi ab omni tributo, hibernorum aut aestivorum molestia, a Decimis et praestationibus ratione bonorum, quae cum onere insurgendi possident, velut hactenus, ita in posterum penitus sint exempti.* Ezért éneкли Sche-saeus (Ruinae Pannonicae Wittembergae 1571.)

Hi neque nobilibus nec regi debita census
Munera pendebant, hac solum lege ligati
Si quoties patriae immineant adversa viritim
Nullo invitati precio mox arma capessunt.

Az itt felhozott helyek arra mutatnak, hogy a' Székelyek első régi össze szerkeztetéseknel fogva adóval soha se tartoztak, 's bár az idők' terhes volta miatt, kivált a' Török' uralkodásakor tagadhatatlan nagy adók alá vettek is, mind az által ezen szabadságbéli jussok minőbenkor megemertetett.

A' mi már az ökor adót illeti; Istvánfi így ír Hist. Regni Hung. L. IV. *Bé vett szokás a' régi törvényeknél fogva minden házi gazda egy ökort adni tartozik, valahány-szor a' Királynénak fiju gyermeke születik azért, hogy barom tsordákat tartván igen sok szarvas marhákat tartanak.* Bonfinius pedig, ki a' Mátyás Udvarában élt Rerum Ungar. Dec. LI. D. 1. írja, *A' Székelyek mint hogy még ez ideig nem tudják mi a' Szólgaság, semmi adót nem adnak a' Királynak, hanem házanként egy egy ökröt, még pedig nem Királyi parantsolat szerint, hanem önkéntesen, mintha Ország' szükségére kérettetne az.*

Mihály Vajda' Szabadság' levelében 1599-ből (28-dik November.) *Régi megrögzött szokása a' Székelyeknek, hogy meg változván az Uralkodó, az ujjonnan választott Királynak, vagy mikor az megházasodik, minden hatodik ökor a' Király' számára el bélyegeztetik, melyett ők magok nyelveken ökörsütésnek neveznek, a' mely adó ezután is a' köz jóra nézve köztök felszedetnessen.*

Ugyan tsak ebben az Esztendőben 20 Novemberben Fejérváron tartatott Ország' Gyűlés végzései közt a' 4-dik Czikkelyben mondatik. *» Miért hogy pedig a' Székelységnek szabadságát meg adta Nagytságod, azoknak régi szabadságok szerint a' memoria hominum ilyen törvények vólt, hogy mikoron Fejedelem változott, avagy meg házasodott, minden hat ökörnek egyikét a' Fejedelem' számára szedték, kit ökugyan' ökor sütésnek hívtak, melyet Nagytságod most is felszedessen Udvarának és Hadának jó rész szükségait Nagytságod velle megéri.* Első Ferdinánd' Biztosi ir-

ják, Minyájan tartoznak egy ökröt adni, a' kih marhákat tartanak, a' Királynak a' koronázáskor, ugy ha megházasodik, vagy mikor fija születik. Oláh Miklós in Atilla c. 18. Adót senkinek, még a' Királynak sem adtak, hanem mikor a' Király megkoronáztatik, megházasodik, vagy fija születik, minden Székely egy ökröt ad a' Királynak, de ezt is nem egy könnyen tejesítik.

Ennyi sok tanubizonyságok után a' már a' kérdés, hogy Bonfiniusnak van é igaza, hogy az ökör adó ajándék volt, és nem kiszabott adó: hihetőbb, hogy adóvá vált későbbben, ha eleinte önkéntes ajándék volt is, mint Frantzia Ország' Nemesseinél a' *Don gratuit*, melyet XIV-dik Lajos haláláig önkéntesen adtak, azután a' Régenség' és XV-dik Lajos alatt még nem is lehetett tanátskozni a' megtagadásról (*Duclos Geheime Nachrichten von der Regierung Ludwigs XIV. und Ludwigs XV. Leiptzig 1792 I. Th. p. 412 et seq.*)

Hozzá járul ehhez az is, hogy a' többi felhozott helyek régi szokásról és törvényekről szólnak, és Istvánfi okát is adja, hogy mivel barom' tenyésztéssel foglalatoskodnak a' Székelyek mint a' Kunok' is, ökör adót adnak; a' mellett a' Székelyeknek még ösjobbágysai se fizettek adót a' XVI. Századig; sőt még akkor is ritkán, melynél fogva az ökör adót könnyen meg is adhatták. De ebben is, mint más dolgokban a' Tisztviselők, kivált a' Vajdák nagyon sanyargatták őket, nevezetesen II-dik Wladislaus alatt, mikor fel is zendültek, mint hogy Báthori István Vajda' és Barlabásy Leonhárd (de Hederfája) Vice Vajda' huzavonáit nem győzték többet kiállani. Hogy az ököradó nem gratuitum vagy

precarium vólt abból is gondolom, mivel a' *Censale*, *Donativum*, *Donaticum* Dufresne Glossariuma szerint a' közép századokban annyit tett mint Tributum, adó; sőt II-dik Wladislaus alatt 1514-ben hozott törvénynek 17-dik Czikelye *de pensatione pullorum* ily felirással van, *Munera Colonorum*. Az elmondottak szerint világos, hogy három esetekben adtak ökör adót a' Székelyek, u. m. a' Királyok' koronáztatásakor, vagy ha megházasodtak, és mikor a' Királynék fíjat szültek. Első Ferdinánd Biztosi le is írják tisztán miként szedetett fel az ökör adó. » *Adja ezt a' köz rend (Vulgus Nobilium Siculorum) minden Széknek első betűje a' marhára süttetik, — köz gyűlésben határozzák el, hogy szedessen fel az adó. A' választás a' Székely gazdáé, azután választ a' Királyi adó szedő, hányat választhat minden Gazda, gyűlésben határoztatik el a' marhák' száma szerint, a' kinek négy marhája van, kettőt kiválaszt, 's a' más kettőből választ az adó szedő egyet, — a' hinek két marhája van, több ilyen két marháju Gazdával össze gyűjti a' marhákat, 's így választ a' Székely Gazda kettőt, a' más kettőből az adó szedő egyet, 's minden Székely hite megett tartozik előhozni marháit az ökör sütés alkalmazásával: — rossz szokás, hogy a' Primorok, és Lófők sokat megmentenek az adó alól oly szín alatt, hogy telkeiken laknak, kik külömben adót adni kötelesek volnának (Kovachich SS. Rer. Hung. Minor: T. II. p. 388.) Werantz Antal írja, hogy már az ő idejében megkezdett szünni az ökör adó, de még is örömmöt adtak néha a' haza' szükségére: ugyan ő mondja, hogy minden Familia vagy kapu egy ökröt adott a'*

koronázáskor, a' Király' házassága' alkalmával, vagy ha fija született a' Királynénak, de ha leányt szült, ugy az adó elmaradt. Huszthi András Ó és Újj Daciájában írja, hogy az ökör adó gyakran 40 ezerre is felment régen, de Isabella idejében megtsökkent, 's három vagy négy ezer vólt végre az elbélyegzett ökrök' száma.

Az ököradón kívül vólt még más adó neme is a' Székelyek közt, mely a' Török uralkodása ideje alatt jött bé. Ugyan is a' Fejedelmeknek a' pénzbeli adó mellett Solyom madarakat kellett küldeni Constantzínápolyban, 's azon Székelyek, kik Solyom madarakat fogtak, különös szabadságokat ajándékoztattak meg. Solyomkő Málnás felett az erdőben régi váf vólt, hól sok Solyom madarak vóltak, ugy az Olth vize mellett, Udvarhely és Erdő vidék' szomszéd határain egy meredék köszikla emelkedikfel, melynek hasonlóképen Solyomkő a' neve, hól a' köz hagyomán szerint Solyom madarakat fogtak, valamint Csikban a' Gimesi hegyeken is. Megérdemli 1-ső Apafi Mihálynak Levele a' közlést, melyet az Udvarhelyi Tisztséghez küldött 1676-ban 22-dik Augst. Igy ír a' Fejedelem Radnóthról, » *A' hűségteknek széhiben lévő Soly-márok tartozván a' szóhas szerint minden esztendőben a' Portára adóval nyóltz nyóltz Soly-mokat bevinni, mivel pedig az adó beszölgáltatásának ideje szante jelen vagyon, annak okáért kegyelmesen, és igen serio parantsoljunk hűségteknek, mindjárt azon hűségtek székebeli Soly-mároknak parantsolja meg, hogy az esztendőben a' tallok administrálandó nyóltz Soly-mokat elkészítvén velek együtt ad vigesimum quintum diem proxime affuturi Septembris minden okvetellen Brassóban lenni el ne*

*mulassák, oly készüllettel legyenek pedig, hogy on-
nét az adóval együtt mentest indulhassanak meg.
Nec secus facturi.* Van egy Gubernialis rendelés 1700-
ból is, melynek ez a kezdete, *Az Udvarhelyi Soly-
márok' alázatos instantájokból értettük, hogy régi böl-
dog emlékezetü Fejedelmektől adattatott Privilegiumok
ellen — Kegyelemtek azzal nem gondolván marhájokat
hajtotta el, 's mind eddig is nem restituálta, — azért
kegyelemteknek megparantsoljuk 's t. b. — (Mind a'
két darab eredetiképen meg van az Udvarhelyi Levél-
tárban: Nro. 31.)*

5-to.) Dezmát nem adtak a' Székelyek Termeszt-
ményeikből az Uralkodóknak, 's a' mellett szabad halászat,
vadászat kortsmárolás volt mindég köztük, mely szabad-
tságok bizonyos tekintetben máig is épen fenn marad-
tak. A' Comp. C. P. III. t. 3, art. 8, azt is látjuk,
hogy vámoktól, harmintzadoktól mentek voltak, ha nem
nyereségre, hanem magok szükségekre vásároltak ga-
bonát a' két Oláh Országban.

6-to.) Egy nevezetes jelent a' Székékelyek' osztozó
és tereleveleikben az, a' mi a' Templomokban lévő
álló és ülőhelyekről elő fordul. Ugyan is mint a' Jó-

Nro. 31.) A' Solyom madarakat régen nagy betségben tartották,
de még is a' régi irásokban meg Olaus Magnusnál is mints
emlékezet az ezekkel való vadászatról. Norvégiában jött
ez a' szokás legelőbb bé, 's onnan Frantzia Országban
's Angliába ment által. Philippus Audax tett legelőször fő
Solyom Vadász mestert, és sokakat elküldött Daniában,
hogy ott tanulják meg a' mesterséget. (Jenaer Litteratur
Zeitung 1789, Nov. p. 295.)

szágokban, ezekben is osztoztak hajdan a' Familiák, 's a' Székely örökséggel egyben voltak a' templombéli álló vagy ülőhelyek kaptsolva. Ma is vagynak ezekről sok Familiáknak leveleik, melyekből láthatni, hogy egyik vagy más Familia örökségét, vagy annak felét a' templombéli ülő és álló helyeket, vagy pedig tsak az egyik helyet eladta, vagy eltserélte. Így p. o. a' Gidófalvi Imre Familia' 1699-ben költ 'Tsere levelében olvasni lehet, „*Együtt adának fely-ül meg irt Imre István-nak feleségével együtt örökösön tserében két darab falun való jószágot minden rajta való épületekkel edgyütt, és minden hozzá tartozandó pertinentiakkal edgyütt, Erdőn, Mezőn, Templomban, falun, és réten lévőket Gidófalván 's tt.*”

Ezen különösségnek okát a' legrégibb időkben kell keresni, mikor a' Székely Nemzetségek a' keresztyén vallásra térvén, magoknak Nemzetségek és Ágazatok szerint Templomokat és ülő helyeket építettek közérővel, 's a' vagyom' menyiségéhez, és köz szolgálat' nagyságához képest mindenik Familiának kimutattatott a' Templombéli ülő vagy álló hely, mely idővel, sőt ma is némely Székely Helységeken, p. o. Létzfalván, mint birtokos jus (accessorium ad principale) ugy nézetetik.

A' Székelyeknek Egyházi Intézeteikben itt bővebben belé ereszkedni nem akarok, mivel az e' Könyv' tzeljára nem tartozik, de annyit bizonyossággal megjegyezhetek itt is, hogy azokban más Nemzeteknél fel nem található különösségekre lehet akadni a' régi időkben. Így p. o. a' Mihály Familia Adomány levelében (1580. 5-dik Nov.) melyet Báthori Christoph adott e' van,

Consideratis fidelibus servitiis nobilis agilis Pancratii Petri Mihály filiorum quondam honorabilis Michaelis Praesbiteri populorum in Csikszentgyörgy. Ekkor hát még Csikban a' Catholicus Papok házások voltak: hasonlóképen 1633-ból olvasni lehet az Apr. C. P. I. T. 7, art. 1. » *A Vicáriusságról néhai idévezült Rákotzi György Fejedelemtől akkori Vicariusnak adatott levele szerint, hogy tisztiben el járhasson, és hogy nőtelen Pap is lehessen Esperest, ha a' Nős Papok is választják, végeztetett.* Kazy L. V. p. 29. és Benkő in Milkovia ennek okát ottan keresik, hogy 1556-tól fogva 1697-ig nem volt Erdélynek Catholicus Püspöke, 's ez idő alatt tsusztak bé a' Székelyek közé több visszaélések a' Szentegyház' Canonjai ellen.

Jól lehet sok változásokon ment is keresztül a' Székelység az utóbbi időkben, ma is mindazáltal a' Fő Nemesek és Köz-Rend egyenlő jussal bírják Vagyuinaikat, és a' perek' folytatásában a' törvény köztök semmi különiséget nem tesz, a' Főváltság' és más Birságok' fizetésében, törvényes menedékek' használásában, hatalmaskodás' büntetésében, az örökösödésben minyályn egyenlők, támadólag és védőleg minden kiperelhet köztök, a' büntető keresetekben is, kivéven a' Zászlóaláírt Székeket, 's azokban lakó katonákat, egyenlő a' Személyes szabadságbéli jus.

Végre politicai tekintetben említést érdemel a' Székely Nemzetnek egyesülete a' Magyar és Szász Nemzetekkel 1437-ben 1459-ben (Krit. Saml. p. 46. et seq. Engel l. c. II. Th. p. 864, et seq.) mely 1545-ben Szentgyörgy havának 15-dik napján a' Tordai Gyűlésben megújítatott, 's azután többször megerősítetett.

Ezen Egyesületnek tzelja volt, a' három Nemzet jussainak, törvényeinek költsönös fenn tartása 's óltalmazása, melyet esküvéssel petsételték meg: Mind az Esküvés formáját mind az Egyesület' feltételeit meglehet olvasni Apr. C. P. III. art. 1-mo, melyek máig is kötelező erővel bírnak, hanem 1744-ben az Ország' Gyűlésén kevés változás esett az esküvés formáján, melyről bővebben szöllani nem ide tartozó dolog, hanem meglehet olvasni Bália Sámuel' Könyvét, *Az Erdély-Ország' közönséges Nemzeti Törvényei 1-ső Rész lap 394, et seq.*

V. S Z A K A S Z.

Székely Ispánok' és más Tisztviselők' Laistroma.

§. 1.

Székely Ispánok.

Ezen Laistrom' öszvefűzésében használtam Huszti Andrásh már gyakran említett Kéziratját, Hancz Jeremiás' Könyvét, (*Das Königliche Siebenbürgen, Erlangen 1763.*) Benkö és Katona Munkáikat, a' magam Jegyzetiből itt cit bővítvén, melynél fogva úgy gondolom, hogy a' Székely Ispánok' Laistroma nyomtatásban eddig elé tsak ily tökéletes formában sem jelent meg. Év szám szerint 1220 tól elkezdve, mert felyebb nem nyomozhattam, ezek voltak Székely Ispánok.

I. (1220 körül.)

Zótán vagy *Sotán*, mint Székely Ispán a' Kolosváron 1762-ben kijött Nagy Titulare Calendariumban emlittetik, kit a' Sepsi Zóltáni tősgyökeres Czirjék Familia maga Eleji közzé számlál a' Familiánál meg lévő Genealogia szerint. (I. alább §. 2. Czirjék Familia.)

II. (1224 körül.)

Simeon. Második András idejében: emlittetik Friedvalszki Mineralogia Magni Princip. Transilvaniae p. 124, felhozott oklevélben.

III. (1291.)

Moses. Emlittetik Aranyos Szék' Privilegiumában.

IV. (1515.)

István. Dienes' fija és *Tamás*. Első Károly alatt Japós földét Szólnok Vármegyében vissza kapják (Catalogus Mssc. Szechen. T. I. p. 462. (Huszthi András az Adómánylevelet közli is Kéziratjában. Nagy Attya István Vajda volt.

V. (1529.)

Lachk. Benkö szerint Trans. Gen. T. I. p. 195. Huszthi közli az oklevelet l. c. p. 50. melyben Magister Lachk Comes Siculorum elő jő.

VI. (1544.)

Miklós. Konth Lőrintz' fija. Benkö és Szegedi szerint (Decret. et vit. Regum Hung, P. II. p. 145.)

VII. (1549.)

András. Lachk, vagy Latzk László' fija. Szegedi Apór Andrásnak véli l. c. Huszthi Bánfi Losontzinak tartja, Haner Thurótzival Latzk' fíjának mondja, mint Benkő is. (Repositorium Andreae Comitum Siculorum pro Joanne Gegus in terra Kapus per Saxones occupata de anno 1359. Catalogus mss. Szechen. T. I. p. 399. melyet közöl Huszthi l. c. p. 65. 66.) Ugyan tsak Magister Andreas Comes Siculorum Brassoviensium parantsól a' Káptalannak, hogy a' Kapusi Szászok' dolgát vizsgálja meg, mivel parantsolatja vagyon Lajos Királytól, hogy Jánost Gegus' fíját vissza tegye a' birtokban. A' Gróf Bethlen Fámília' perében a' Fiscussal elő mutatattik ez a' parantsolat.

VIII. (1552.)

Miklós. Előfordul mint Siculorum Comes et de Brassow István' Erdély Vezére' parantsolatjában, a' melyben megparantsolja a' Dézmák' vissza adását a' Bartzasági Káptalannak. Datum Budaë D. S. Lucae Evang. A. D. 1352, mely eredetiképen meg van Brassó Várossánál (Krit. Saml. p. 32.) Irattatik filius Briccii, Helytartója volt Zemere, Ersébeth Királynénak 1352-ben Pylsben költ parantsolatja szerint Miklós Vajdához. (Pomarius Congestio Privilegiorum Civitatis Coronensis mss.)

IX. (1555.)

Lewkus, vagy Leukus. (Magister) Comes Siculorum et de Brassow I-ső Lajos' Privilegiumában a' Brassói Káptalannak így van írva: *Magnifico viro*

Lenkus Comiti Siculorum et de Brasso, nec non Petro filio Dominici Vice Comiti dicti Comitatus de Brassow. (A' Város' Levéltárában.)

X. (1575.)

Balk, vagy *Baalckh*. Záz Vajda' fija Benkő és Haner szerint. Egy Michael Zaaz alá írta 1447-ben a' Hunyadi Gubernatorságáról szóló végzést. Pray Annales Regum Hung. P. III. p. 61. Schlötternél (Krit. Saml. p. 37.) erre az Évre (1373.) Comes de Seri fordul elő mint Székely Ispán, ki ellen a' Brassóiak panasztáltak. Ez annyival is lehetőbb, mivel Huszthi Balkot Drágál teszi 1387-re Székely Ispánnak l. c. p. 84. *Balk*, *Drág*, *János* filii Szász, három testvérek voltak. Huszthi két oklevelet hoz fel 1373, 1387-ből, de az idő egyikből is bizonyoson ki nem tetszik, hanem az utolsó oklevél szerint lehetőbb, hogy 1387 körül voltak Székely Ispánok mind a' két Testvérek. Egy Cubicularius Cheri, Zápolya János Vajda' Kamarássa említették 1521-béli Adomány levél végén az Apor Familiának, és *Rivulus Balk* Szirmaynal p. 378.

XI. (1377.)

László Benkő után.

XII. (1587.)

Drág. Záz' fija Vajda és Székely Ispán Haner és Huszthi után. Michael Szász de Monak említették az 1392-béli oklevélben, melyet Szirmai közöl Not. Top. Pol. C. Z. p. 90.

XIII. (1594.)

Miklós. Deső' fija Benkő után, de e' hibáson van, mert az 1394-béli oklevél szerint már *Nicolaus quondam Comes Siculorum*-nak irattatik, és Huszthi 1383 körül teszi, hol az oklevelet is p. 83. közli, ugymint a' Káptalan' jelentését a' Szentiváni jószág felett Veres Péterhez, György fijához ki akkor Vice Vajda volt.

XIV. (1595.)

Franconius. Kónya fija, Vajda és Székely Ispán Haner után. Huszthi felhoz egy oklevelet (p. 98) 1406-ból, mely szerint Frank filius *Konyae quondam Bani* már akkor Ország' Birája volt.

XV. (1404.)

Petrus de Perén. Mandatum Sigismundi datum Johanni Moroth Bano Machoviensi, et *Petro de Perén* Comiti Siculorum, ad exstinguendam Rebellionem in Transilvania per Thomam Episcopum Agriensem, et Stephanum de Debren excitatam. (Cat. Mss. Szech. T. 1.) Huszthi 1403-béli oklevelet hoz már fel, melyben Petrus de Perén pridem Comes Siculorum jő elő, ebből azt hozom ki, hogy előbb volt ő Székely Ispán, és csak mint Titulus honorificus az 1404-béli oklevélben a' kifejezés, vagy pedig akkor újra vissza lépett hivatalában. Szirmay szerint 1411-ben már Zempléni Fő Ispán volt, Édes Atya volt Simon de Perén, és Perényi Péter később Ország' Birája is lett. (lásd többet erről a' Familiáról Notit. Hist. C. Z. p. 19 — 23. és Budai Feréntz Magyar Ország' Polgári Lexiconát a' P betűben.)

XVI. (1405.)

Joannes Harapló, és Ladislaus de Monostor.
Mint Székely Ispánok említettnek 'Sigmond Császár'
levelében, melyet Miklósvár Szék alatt felhoztunk. (IV.
Szakasz §. 5.) Ezeknek béérkezéséig elhalaszlja a' Sepsi
Székkel folytatott per' ellátását.

XVII. (1406.)

*Jacobus Lat-h de Szántó, és Joannes Henrici
de Tamási.* Huszthi szerint együtt voltak Vajdák, és
Szólnoki Fő Ispánok, de Benkő utánna jegyzi, hogy
ezek Székely Ispánok is voltak, mint a' Szászok' Pri-
vilegiumának 1406-ban (7. Kalend. Martii) költ meg-
erősítése mutatja, melyet maga olvasott Benkő (lásd
Schlöttert is Krit. Saml. p. 46.) hol az 1437-béli Egye-
sületről készült oklevélben Jachs Mihályal elő jő Ta-
mási is mint Székely Ispán. Ez a' Henricus Tamási
Várnánál esett el. (Pray Annal. R. II. P. III. p. 31.)

XVIII. (1409.)

Michael de Nádas. Salamon' fija. Testimoniales
super causa successionali filiorum Emerici Madaras co-
ram Sede Marosiensi ventilata. Catal. Mss. Szechen.
T. I. p. 402. Huszthi közli az oklevelet is, melyről
selyebb emlékezet is volt téve.

XIX. (1415.)

Johan Michael Jakts. Mind ketten Székely Ispá-
nok. Litterae super indulto terras suas in possessione

Ivás fok mezeje vendendi Demetrio Nemes et Ladislao Nemes de Kálnok concessae. (Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 402.)

XX. (1426.)

Petrus de Pelsöt. (Pelströtz) említettik Beretzk Város Privilegiumában 'Sigmond Császártól, kihez ennek levelével járúlnak, hogy szabad jurisdictiót nyerjenek. Ez a' Bebek Familiából lehetett, melynek de Pelsötz volt Praedicatuma, és Bebek Imre Vajda is volt 1393-ban és 1403-ban, mint a' Bebek Familia kötelező leveléből kitetszik, melyet 1449-ben Vásárhelyi Gerő' fíjainak adott. Balia Sámuel Bubek Imrének írja a' Vajdák' Laistromában lap 181. Egy Detricus Bubek Palatinus volt 1398-ban Koller szerint Hist. Episcop. Quinque Eccles. T. 3. p. 228. Bubek Imre volt Auraniai Perjel 1397-ben Kelcmen l. c. p. 162.

XXI. (1428 — 1455.)

Michael Jakts de Fusal. Említettik in Donatione Sigismundi Possessionis Alsófüld in Comitatu Kolos pro Gregorio Erdeli de anno 1428. (A' Kolosmonostori Levéltárban megvan eredetiképpen) Több Levelek emlékeznek már erről a' Székely Fő Ispánról. Schlötzernél Krit. Saml. p. 46. 1437-ben is elő fordul Tamási Henrikel mint Székely Ispán.

XXII. (1445.)

Gregorius Bethlen. Benkő és Huszthi után. Albert Király ennek engedte meg 1438-ban hogy Várat

épihessen Bethlenben, melyről a' levél megvan a' Gróf Bethlen Familia perében a' Fiscussal.

XXIII. (1448.)

Emericus de Pelsötz. Benkő szerint, ugyan tsak a' Bebek Familiából származottnak lenni véllem: 1445-ben az Ország' hét Igazgatói közzül egyik volt (Kelemen l. c. p. 192.) elveszett a' Rigó mezei tsatában 1448-ban (Diarium Mss. Regni Transylvaniae.)

XXIV. (1450.)

Rumoldus Rozgoni és Comes de Zalavár. Benkő után.

XXV. (1455.)

Szilágyi Mihály. Benkő szerint Hunyadi János' idejében.

XXVI. (1458 — 1459.)

Lábathlan János. Székely és Temesi Fő Ispán, ki a' Megyesi Gyűlésben ítéletet hozott Miklosvár' részére. Balia Samuel ezt Szilágyi Mihály után teszi mindjárt: lásd Schlöztzert is Krit. Saml. p. 46. Huszthi p. 116 Lábathlan Lászlót teszi Székely Ispánnak 1459-re, és oklevelet is ad; ezt a'nyival is inkább nem tudom meg egyeztetni, mivel p. 118. közölt oklevelében is olvasom, *Ladislaus Lábathlan Comes quondam Siculorum.* Szirmay (Not. Hist. C. Z. p. 40. 41.) Lábathlan Andrást 1461-re teszi Székely Ispánnak, ki Ztropkó Vár'

Kapitánya volt, 's 1483-ban Zempléni Fő Ispán, édes Atya *Gergely Várnánál* esett el. Egy Lábathlan *Gergely* fogattatta el *Mátyás Szilágyi Mihályt* Szegeden 1458-ban, és Világos Várra küldötte fogságban (Engel l. c. III-ter Theil p. 225.) 's talán a' *Huszthi' Lábathlan Lászlója* egy *Ladislaus Furhas de Lábathlan*-nal, ki 1447-ben a' Hunyadi Gubernatorságáról szóló végzést alá írta (Pray Annales R. II. P. III. p. 61.)

XXVII. (1459 — 1460.)

Pakos László. Benkő után, ki egy időre teszi Lábathlan Jánossal.

XXVIII. (1460.)

Oswaldus de Rozgon és *Ladislaus Maior* filius *Deső de Losontz*. Benkő 's Haner után. Huszthi 1461-ből közli az oklevelet is p. 118. Szirmay pedig (Not. Top. Pol. C. Z. p. 102) 1458-ra teszi, hol a' Rozgoni Família nevezetesebb tagjait felhozza. Engel Raynaldot is *Oswaldal* együtt teszi Székely Ispánnak. (l. c. III. Th. p. 174.)

XXIX. (1461.)

Rozgoni Sebestyén. Benkő után.

XXX. (1462 — 1464.)

Nicolaus Senior de Vizahna. Ez alatt hozatott Sényei magva szakadtán, kinek két Leányai maradtak, a' Székely örökösödésről törvény 1451-ben, mint felyebb láttuk, ekkor Vice Gubernator volt.

XXXI. (1457 — 1466.)

Johannes Comes de Sancto Georgio et Bozyn. A' Székelyek' Constitutiójában felyebb előjő neve, és Zabolán költ paranisolatjában 1466-ból, ugy in Catalogo Mss. Szechen. T. I. p. 406. Huszthi p. 115. oklevelet ad 1457-ből is, melyben magát Vajdának és Székely Ispánnak írja.

XXXII. (1467.)

Bertholdus Elderbach de Monyoró Herék. Már 1467 előtt is együtt voltak Vajdák Szentgyörgyi és Bozyni János, és 'Sigmond Grófokkal, megjegyezvén azt is, hogy kivált Mátyás Király alatt sokat változtak a' Vajdák, és Székely Ispánok, nem akarván, hogy hatalmokat egy könnyen vissza éljenek, ha több esztendőkre megmaradnának. Huszthi is erre az évre teszi.

XXXIII. (1468 — 1475.)

Nicolans Csupor (Chiupor) de Monoszló. Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 406. elesett 1473-ban Nagy Mihálynál Zemplén Vármegyében a' Lengyelekel való tsatában (Szirmay Notit. Top. Polit. Com. Zemplén. p. 377.)

XXXIV. (1470 — 1476.)

Johannes Pongratz, seu Pancratius de Dengelegh. Vajda és Székely Ispán Haner szerint. Lásd Schlöztzert is Krit. Saml. p. 68. ki ellen a' Szászok protestáltak. Huszthi p. 123. 1462-re teszi együtt Ujlaki Miklóssal Vajdának és Székely Ispánnak, de az oklevélből e' ki nem tetszik; p. 124. pedig 1470-ből oklevelet ad, mely

szerint Vajda és Székely Ispán volt akkor Csupor Miklóssal, 1518-ra újra Dengelegi Pongráztot teszi, de oklevél nélkül.

XXXV. (1473 — 1474.)

Mérai Magyar Balázs. Ki Lustrát tartott a' Székely földön 1473-ban (Imago Nat. Sicul. p. 50.) Ugyan ennek mint Vajdának, és Székely Ispánnak ítéletét tejesítik Apa Ferentz', és Leonárd' részire Csupor Miklós volt Vajda ellen, ki az Apa familia jószágaiban foglalásokat tett (Gróf Bethlen Familia' levelei szerint) lásd Huszthit is p. 126. 's emlékezik rólla Bonfinius is Dec. 3. L. IX. Gálszéch megvétele leírásában.

XXXVI. (1478.)

Wingárthi Geréb Péter. Huszthi p. 128. felhossa az oklevelet 1478-ból.

XXXVII. (1482 — 1493.)

Báthori István. Vajda és Székely Ispán, meg van béiktató parantsolatja ifjabb Ördög Simon' részire a' Kémeri birtokban. (Datum in Bajon 1482.) Helytartói voltak 1483-ban, 1488-ban, 1490-ben Telegdi István és 1492-ben Almássi Mihály. Ez a' Báthori István Ország' Birája is volt. A' Szászok' Privilegiuma' megerősítésében Mátyás Király által (1486. 8-va Idus Febr.) előjő Comes Stephanus Apor Judex Curiae, nec non Transilvaniae Vajvoda, et Comes Siculorum Benkö jegyzése szerint Huszthi Kéziratjában, de egész bizonyossággal nem meri állítani, hogy jól olvasta é, vagy nem.

XXXVIII. (1493 — 1498.)

Ladislaus de Losontz, és *Bartholomæus Drághfy de Bellhewk*. Erdélyi Vajdák és Székely Ispánok: ebben az esztendőben (1493) vette el II-dik Wladislaus Báthori Istvántól a' Vajdaságot: selyebb volt már róllok emlékezet.

XXXIX. (1498 — 1510.)

Petrus Comes de S. Georgio et Bozyn. Ország' Gyűlést hív össze mint Vajda és Székely Ispán Tordára 1498-ban 12. X-ber. az eredeti oklevelet közli Eder Obs. Crit. ad Felmerum p. 171. Ugyan előtte bíráltnak Bethlen Miklós és Gergely Apafi Leonárdal és Ferentzel: 1504-ben Ország' Birája is volt, még 1510-ben Székely Ispánnak és Vajdának írja magát Eder szerint, ki eredeti irását olvasta, említi Huszthi is p. 132.

XL. (1507.)

Tarchay János, vagy *Tártzay*. Litterae Annae Reginae ad Johannem Tarchay de Toth Selymes Comitum Siculorum super conferenda Plebania Zenefalvensi prope Pesthinum (Catal. Mss. Szechen. T. I. p. 409.) Szirmay Not. Hist. Com. Zempl. p. 44 1500-ra teszi, hogy Székely Ispán lett Pray után: 1490-ben pe-Zempléni Fő Ispán volt (p. 42.)

XLI. (1511 — 1526.)

Zápolya János. Ennek Helytartói voltak *Turóczy Miklós* 1512-ben, *Hagy-mási Miklós* 1519-ben, *Csuusi*

Tomori István 1523-ban mint Hancr megjegyzi lásd Huszthit is p. 135.

XLII. (1527 — 1550.)

Perényi Péter, Báthori János Székely Ispánok Zápólya János alatt, mint Bália Sámuel felhozza lap 190. Perényi Péterről nyilván szól parantsolatja Kolosmonostorhoz a' Meregjói határ kijáratása felett 1529-ből, mely szerint Bethlen Elek volt Helytartója, 's Hancr pedig 1531-re Thelegdi Miklóst teszi a' Székely földön Helytartónak: említi Huszthi is p. 136. Megvan Első Ferdinánd' levele eredetiképen Bethlen Elekhez, Pempflinger Marcushoz, és Lázár Ferentzhez 1528-ból, melyben írja, hogy Perényi Pétert Abujvári Fő Ispánt Vajdának és Székely Ispánnak kinevezte (Gróf Bethlen Familia' levelei közt) Leírja életét Szirmay Not. Hist. C. Z. p. 64. Felesége volt Zékell Klára, fija volt Perényi Gábor.

XLIII. (1534.)

Szunyogszegi Májzláth István. Ír Zápólya János néki mint Vajdához, és Székely Ispánhoz, hogy Jankafi Jánost az Apafiakkal békéltesse meg, a' mi ugy is lett (Gróf Bethlen Familia levelei szerint) Hancr 1540-ig viszi Vajdasága' idejét. A' Fogarasi Várban egy helyen ilyen felírás van *Stephanus Majzlud Vajvoda Transilvaniæ et Siculorum Comes Anno D. 1538.*

XLIV. (1559.)

Balassa Imre. (de Gyarmath) Mint Vajda és Székely Ispán parantsól Kolosmonóstornak, hogy Byka-

li Vitéz Tamást Valkói, Bykali, Alsó, közép, Felső Földi stb. Birtokaiban iktassa bé (Datum in Castro Almás 1539. a' Kolosmonostori levéltárban)

XLV. (1550.)

Ladislaus Edemfi. Huszthi szerint p. 139. de oklevelet nem ad.

XLVI. (1553.)

Báthori András. Vajda és Székely Ispánnak nevezetetik az 1553-ban 2-dik Janur. Kolosváron tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben. Lásd Huszthit is p. 141.

XLVII. (1554 — 1555.)

Ruszkai Dobó István, és Kendi Ferentz. Benkő Trans. Gen. T. I. p. 192. említi az oklevelet, ugy Huszthi is p. 139 hoz fel 1554-ből mást. Benkő szerint Vice Vajdának és és Vice Comites Siculorumnak írják magokat. A' Literatus Sylvius Gáspár armális leveleiben pedig 1555-ből Siculorum Comites nevezetek van, mely Armálist Első Ferdinánd adott Sylviusnak, mint Báthori Gábor' Secretáriussának és Draghfy György' Nevelőjének (Collect. Jos. Benkő sc. sc. 8-us Nro. 13.)

§. 2.

Székely Tisztek' Laistroma Alphabetum szerént.

Meg kell itt előre jegyeznem, hogy ezen Laistromot a' Familiák bővíthetik Leveleikből, mivel egy magános Ember' erején felyül van, kivált régi elavult idők-

ből tökéletes rajzolatot adni. Továbbá nem kell itt várni egyben függő Genealogiai kidolgozást, mert am-
bár több hiteles kutfők után tett Jegyzéseket bírok is,
de ilyen kidolgozás magában már egy külön könyvet
tenne. A' mit adok tehát, tsak töredék, de hasznos
töredék, melyet idővel bővíteni lehet; megermlítvén
útóljára azt is, hogy a' XVIII-dik Századra szántszán-
dékkal nem mentem által, mivel az abban történt dol-
gok, és változások a' Székely földön ugy is inkább es-
meretesek, és Könyvem Izéjára sem tartoznak.

A B e t ű.

Alia Farkas. (*Allya*) Praedicatuma volt de Ka-
rathna, vagy Korothna, Felesége Bánfi Loszontzi Mar-
gith, Bánfi Boldisár Leánya, az 1607-ben (15 October)
költ Adómánylevelél szerént, melynél fogva Belső Szól-
nokban bizonyos jószágokat kaptak. Caspár Bőjtinus ír-
ja (de Gestis Gabrielis Bethlen mss.) hogy Báthori
Gábor tette Három Szék Fő Kapitányává 1612. Tanáts
Úr, Curiae Magister és Küküllő Vármegye Fő Ispánja
is volt 1615-ben (4 Nov.) költ más oklevelél szerint: 's
még 1620 ban is Fő Kapitánynak és Küküllő Fő Ispán
jának irattatik; (Archiv. Jegyzés) emlittetik az 1608-
beli (9 Augst) Fejérvári Gyülés' végyéseiben is.

Alia Sámuel. Udvarhely Széki Fő Kapitánynak
1635-be 17-dik Julii iktattatott bé (Arch. J.) Fija volt
a' felyebbi Alia Farkasnak. Előjö neve mint Fő Kapi-
tánynak Bardótz Szék Privilegiumának felolvasásában,
(Publicatio) 1636-ban a' Keresztes mezői táborban
Székelység' Generalissa lett, (Diarium Mss. Regn.

Transilv.) meghólt 1638-ban Fogarasban Haller' Diariuma szerint.

Alia Mátyás. Viselt é a' Székelyek közt Tisztséget nem tudom, hanem mint Erdélyi Fő Emberről emlékezik 1549-ben Pósghai Martinusius Györgyhöz tett jelentésében (Kovachich SS. Rer. Hung. Min. T. I. p. 87.)

Alárd Ferentz. Aranyos Szék követje az Agyagfalvi Gyűlésre 1506-ban.

Akadási Mihály. Székbírónak választott 1505-ben Udvarhely Széken, mint a' Constitutióban olvasni lehet. Az 1252-ben költ oklevélben előjő *Vincentius Comes filius Akadas Siculi de Sebus* (Benkö Trans. Gen. T. I. p. 446.)

Albert János. Orbai Szék' Assessora 1695 körül, követ is vólt 1704-ben az Ország Gyűlésen Szebenben, mely Rákótzai Ferentzet számkivetette.

Angyalosi János. 1654-ben Vicekirály Biró Alcsikban.

Angyalosi János. Bethlen Gábor' idejében Regni Praector v. Itélő Mester, kit megkoronáztatása után a' Braszói Szászokhoz követnek küldött (Büjti Gáspár l. c.)

Angyalosi István. Vice Királybiró Udvarhely Székben 1668 — 1669 körül (Arch. J.)

Apaft Lénárt. Maros Szék követje az Agyagfalvi gyűlésre 1506-ban melynek alá is irta nevét.

Arapataki Antal. A' Geréb Ágak' egyik törzsüke Mátyás Király' idejében élhetett, kinek leánya vólt Dorottya, Datzó Balázné, fija pedig Geréb László Birtoikos Fő Székely vólt a' maga idejében (Datzó Familia leveleiből.)

Andrási Mihály. Andrásfalvi Balázs' fija jelen volt a' Maros Vásárhelyi Nemzeti Gyűlésen 1451-ben mint Székülöbírő, hol a' Székely örökösödésről törvényt tettek.

Andrási Márton. 1550-ben Adománylevelet nyert testvérjével együtt a' Szentkirályi Birtokról (II. Szakasz §. 9.) Későbbben Békési Gáspárral tartván mindketten üldözöben vétettek. Még 1556-ban Kornis Miklóssal Tanács Urnak rendeltetett ki a' Székelyek' részéről Petrovich Péter Helytartó mellé (Trans. Gen. T. I. p. 210 és art. Diact. Anni 1556. circa Dominicam Oculi in Szászsebes) hasonlóképpen az előtt is úgy mint 1548-ban Tanács Urnak volt kirendelve a' Székelyek' részéről Martinusius mellé (Diar. Mss.)

Andrási Péter. Testvérje Mártonnak, ki a' Báthoriak alatt megfosztatott Jóságától, mert olvasom Báthori 'Sigmond' Adománylevelében, (1583. — 13 Junii) hogy Andrási Péter' birtoka, nevezetesen a' Csik Szentsimoni halastava Szemere vagy Kétházi Mihálynak ajándékozott, mely az előtt az Udvarhelyi Várhoz volt ragasztva. Miháltz Elek' kéziratban lévő Genealogiában emlékezik még két *Andrási Györgyökről*, *Andrássi Jánosról*, és *Andrássi Mátyásról*, kik a' 15-dik Század' végén és a' 16-dik Század' elején Fő Emberek voltak Csikban, 's az akkori híres Betz Familiában házasodtak.

Aporok. Praedicatorum az Apor Familiának *de Szent Miklós* vagy *Hezdi Torja*, későbbben *de Al Torja*, mely mind egy. Már Thurótzi P. II. c. 26. említ egy *Opourt*, ki Toxun Vezér' idejében a' Magyar Had' Vezére vált, mely Constantinápolyt ostromlotta. Jongelinus szerint (Catalogus Palatinorum et Regiae Curiae

Judicum) Palatinusok is voltak ebből a Fámiliából, Szegedi János pedig esmeretes lévén a' Familia' levelei-vel Genealogiáját is össze füzte az Aporoknak (Decreta et Vitae Reg. Hung. IV Bela alatt.) Hasonlóképpen Miháltz Elek, ki az Apor Fámiliával vérségi egyben köttetésben volt, több familiai levelek után ki dolgozta más Fámiliáknak is atyafiságos egybenköttetését az Apor Ággal az el múlt Században. Ezeknek utmutatásai szerint megemlítem a' Familia' nevezetesebb Tagjait.

Apor László. A' XIV. Század' elején Erdélyi Vajda, ki Fogaras Várát építette, Bavariai Ottót fogságban tartotta Bálványos Várában Kezdi Székben, hol a' palota ajtaja felett való köben bé volt metszve *Comitis Ladislai Apor*: mely felírás még a' XVII-dik Század' végén olvasható volt. *Apor András* fíja Lászlónak, ki Szegedi szerint Vajdaságot viselt Ember volt.

Apor István. András testvérje, hasonlóképpen Vajdaságot viselt, és 1351 körül Tóth és Horváth Országok' Bánja volt.

Apor János és Balász a' felyebbi László' Testvére-jei, kik Székely Ispánok lehettek. Miháltz Elek 1311-béli oklevélben olvasta Comes Johannes nevét. Comes Blasiusnak pedig meg van Testamentuma 1311-ből, melyből kitetszik, hogy ő Buda mellett a' Nyulak' Szigetében temettetett el, és Szárazpataki Jóságát Comes Johannes Testvére fíjainak hagyta, ugy mint *Istvánnak Miklósnak, Demeternek* (filii Comitis Johannis, filii Opor fratris sui Benkö Transilv. Specialis mss.) Tamás Vajdának 1324-ben költ levelében említettnek *Apor Sándor* és *Egidius* más részről *István* és *János* de

Szárazpatak, kik között az osztájos nehézségeket Káptalan és Vajda Személyesseinek kellett ellátni.

Apor László. Mátyás Király alatt Béts Várossának Vice Commendánsa, kire bizta Mátyás' halála után Zápolya István a' Város' óltalmazását, míg az ostrom tart.

Apor István. Kezdi Szék' követje az Agyagfalvi gyűlésen 1506-ban 's talán ez volt az, ki Apor Lászlóval Mihályal (de Torja) Blaskó János, (némely kézirat szerint Blasi, Balási, Balaskó) és Betz Imre' birtokjait Szárazpatakon, Szent Jánoson Zápolya Jánostól ajándékban kapták 1521-ben, mely adománylevélre Vajdai petsét van nyomva. Későbbben fejedelmi megegyezést nyertek az Aporok a' Vajdától nyert adományra Báthori Sigmondtól 1584-ben, mely oklevélben említetnek *Apor Imre* Isvának' fija *Apor Miklos, Ferentz,* Balás' fiai, ki testvér volt Imrével, *Apor Péter, István, Sándor, László'* fiai, *Apor István, és András,* Mihály' fiai.

Apor András. Székely Moysessel 1603-ban Brassó mellett esett el, 's az előtt már sok Aporbirtokot fiscalis Processus mellett el vesztett rész szerint el adósodván, rész szerint a' Fejedelem' Író Deákjait megvervén. A' Brassói tsatában öt Aporok estekel, *Apor András, Lörintz,* 's két *Apor János,* és *Tamás* (Kazy L. I.)

Apor Lázár. (de Al Torja) Vice Királybíró Kezdi Székben, mint az 1630-ban 21 Junii költ Adománylevél tartja, melynél fogva Nyujtódón, Gelentzén Mikos Birtokot kapott.

Apor Lázár. 1664. körül Vice Királybíró Kezdi Székben, kiról Conp. P. III. Tit. 8. art. 9. emlékezet

van. Ez a 'Familia' gazdag levéltárját elvesztette, mikor Constantzinapolyban Béli Pállal Apafi ellen üzte panaszát. 1661-ben Keménytől fogságban is tétetett. (Kazy L. 8.) Bátyja volt az alább következő Apor Istvánnak, mint Bethlen Miklós' Kézirati Autobiográphiájában megjegyzi.

Apor István. Leopold Császár alatt Liber Bárová azután Gróflá lett. Csik Gyergyó, Kászon Fő Királybirája volt 1692 körül, azután Kormányászéki Tanácsos, Kintstármester, 's végre Sereg' Fő Generalissa lett: 1666-ban még Vice Királybíró volt Al Csikban (Arch. Jegy.)

Apor Péter. A' megnevezett Apor Lázár' János fijától unokája. Háromszék' Fő Királybirája, sok ideig Küküllő Vármegye' Fő Ispánja 1699 körül, igen derék tanult Ember volt, ki VI-dik Károly Császártól arany nyaklántzal tiszteltetett meg.

B Betű.

Balázsiak: Procopius említ egy Balás nevű Hunnus Vezért, *sexcenti e Massagetarum gente Sagittarü omnes, quos Balas ducebat summa vir fortitudi-ne* (Deseritzki T. III. p. 16.)

Balázi Domokos. Baróthi Balázi György' fija, mint Miklósvár Szék' követje megemlíttetik Erdélyi Fő Kapitány Wingárthi Geréb Jánostól hiteles másban kiadott Privilegiumában Miklósvár Széknek 1459-ből.

Baláshó, vagy *Bláshó* (Balázsinak is van írva) János jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésen 1506- Csik Székből: 1521-ben jószágát elvesztette.

Balázi Ferentz. Udvarhely Szék' Királybirája 1606, 1607 körül (Arch. J.) emlékezik róla Mikó Ferentz is §. 59. hogy Rákótzai 'Sigmond és Báthori Gábor' követje volt a' Törökökhöz 1610-ben.

Balázi Ferentz (de Sz. Demeter) Udvarhely Szék' Vice Kapitánya 1609-ben, 1618-ban pedig Fő Kapitány (Arch. J.) Az 1608. (9 August.) Fejérvári Gyűlésben Ország' követjének rendeltetett ki másokkal együtt.

Balásfi Farkas. 1551-ben (26 Julii) a' Kolosvári Gyűlésben kirendeltetett a' Spanyol katonák mellé.

Balázi Ferentz (de Andrásfalva) 1571-ben Szék-bíró Marosszékből a' Nagy 'Tamás' Pelsőlyta levelek szerint.

Balázi Ferentz. (Senior de Veszke) 1625-ben Székelység' Generalissa, és Udvarhely Széki Fő Kapitány (Diarium Mss.)

Balásfi Miklós. Cancellariae majoris scriba, et Juratus Notarius 1633-ban (Zólyomi David felett hozott ítéletben.)

Balásházi László. I-ső Rákótzai György' követje az Eperjesi Tanátskozásban (Kazy L. IV.)

Balásfi Ferentz. Küküllő Vármegye Fő Ispánja 1570 körül (Arch. J.)

Balázi János (Balassi) Báthori 'Sigmond' alatt 1594-ben Secretarius, ki Alesius János Nemes levelét alá írta Jozsika István Cancellariussal 6-dik X-ber 1594 említették ez a' Székelyek' részéről az 1594 (11 August) Kolosvári Gyűlés' végzéseiben is.

Balásfi, vagy *Balassa Ferentz* de Sz. Demeter Udvarhelyszék' Fő Kapitánya, és Fő Lovászmester 1627-

ben: előjő még 1635-ben is mint Fő Kapitány a' Bardótz Szék Privilégiumában, ki Alia Sámuel előtt viselte ezt a' hivatalt.

Balási Mihály. 1617-ben jelen volt a' Lippai táborban, 's aláírta az Ország' Levelét, mely a' Vár-Öröknek adattatott, hogy feladják a' Várat, kik osztán Vajasdon Alsó Fejérvármegyében telepítettek meg a' kezekben lévõ Privilégium' tartalma szerint. Praedicatorum volt de Vechke, 's akkor Maros Szék' Fő Kapitánya 's ugyan tsak 1617-ben Bethlen Gábornak Követje a' Nagy Szombathi Alkudozásra. (Diar. Mss.)

Balfi Lukács, jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésen Udvarhely Székből 1506-ban.

Balog Pal. Aranyos Székből. Az 1608 (9 August) Fejérvári Gyűlésen Ország' Követjének neveztetett ki, másokkal.

Baróthi Gáspár és Miklós (de Baróth) 1610-ben Miklósvár Szék' Követje Báthori Gáborhoz és Szék Biró.

Bagosi János 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio szerint Székbirónak választatott.

Bartsai Gáspár Maros Székből jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésén.

Bartalis Ferentz Csik Székben Assessor, ki Mikó Ferentz mellett állott 1611-ben, mikor Vicekapitánynak nem akarták befogadni (Mikó §. 177.)

Bálinthit György Fő Ember, ki 1640-ben vette Feleségül a' kivándorlott Petki Ferentz házastársát (Haller Diar.)

Baló László. Erre bizattatott a' kivándorlott Béli Pál' leveleinek egyben szedése (Bethlen Miklós' Biogr. Mss.)

Batsó Gergely. 1556-ban elkésérte Zápolya János 'Sigmondot Sulimán' udvarlásra Nándorfejérvárra a' Székelyek' részéről (Huszthi Ó és Újj Dacia.)

Bartók György (de Málnás) 1661-ben Sepsi Szék' Assessora (Imre Familia' levelei szerint.)

Bakó István. Maros Szék' Főkapitánya, kit Bartsai Gáspár megöletett ki sem hallgatva (Joh. Bethlen Hist. L. 3. C. 10.)

Bakó István. A' Székely Sereg' Kapitányai közül egy Sorban vagy Radul Vajda ellen 1604-ben, Báthori Gábor részen állott (Bőjthi Gáspár Hist. Mss.)

Barlabássi Lúhás (de Szárazajta) Fő Székely Birtokos 1488-ban Thelegdi István Vice Vajda parantsolatja szerint Huszthynál, egy Barlabássi Leonhárd (de Hederlája) Vice Vajda is volt II-dik Wladislaus' idejében.

Barabás Péter (de Albis) Fiscalis Director 1668-ban (Huszthi p. 150.)

Barabás András. Hét esztendeig raboskodott Lengyel Országban II-dik Rákótzai György háboruja következtetésében, és nagy pénz' fizetés mellett szabadult meg, melyért Rákótzai egy Curiát adott néki Fogarasban, 's holtáig Pensiót (Epistolarium Jos. Benkü)

Basa Tamás. Három Szék' Főkapitánya és Tanács Úr 1642-ben. *Basa Tamás,* mondja Kemény János Historiájában, *Evangelicus és jó Ember volt, de testvérjei Péter és István Latrok, Bethlen Gabor életére törekedtek, míg nem Temesváron felakasztat-*

ta Bethlen Gábor Istvánt, Pétert pedig a' Dunában vetették.

Basa Tamás 1642-ben Követ vólt Constantinápolyban Seredi és Sulyok Istvánokkal, ott vólt az Apafi Mihály' Fejedelemmé tételén is 1661-ben az Ali Basa' táborában mint Tanács Úr (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 17.) 1653-ban még Fő Kapitány vólt, mint az Apr. Const. bérekesztéséből kitetszik: 's meg van nállam egy Kézirat' mássa, melyet Basa Tamás tulajdon kezével mint Fő Kapitány 1649-ben irt alá, melyben néhány Falukban lévő Primipilus Katonák név szerint felvagnak írva, ugymint Nagyajtáról 28, Batzonból 23, Baróthról 26, Bodokról 30, Olth szemről 6, Málnásról 7 számmal. Ugyan tsak Basa Tamás az Ország' részéről II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratoriumot is 1657-ben 1-ma Novemb. aláírta másokkal.

Basa István. Tamás' testvérje, többekkel öszve esküdt Báthori Gábor' megölésére, és 1610-ben 25-dik Martii a' Besztertzei Gyűlésen megbélyegzetett: azután mint felyebb láttuk csufoson hólt meg.

Basa Péter. Basa Tamás' fija kit II-dik Rákótzai György Kövárba tett sogságban, honnan 1660-ban társaival ki szabadult; 's meghólt 1666-ban (Bethlen Miklós Biogr. Mss.) Testvérjei vóltak *István* és *János* mint az 1630-ban Henter Péter által készült Genealogia Henteriadum mutatja.

Bánfi Pál. János 'Sigmond Fejedelem' idejében 1564-ben Udvarhely, Maros, Háromszék, Csik', Gyergyó Főkapitánya, mint kitetszik a' Fejedelem' 1566-ban hólt rendeléséből hozzá, melyben ilyen titulusa

van, » *Egregius Paulus Bánfi Losontzi de Mogyoró, Capitaneus Sedium nostrarum Siculicalium Udvarhely, Maros, Kezdi, Sepsi, Orbai, Csik et Gyergyó, Praefectusque arcis nostrae Széhel támad.*

Bánfi Farkas. (de Zengtelke) Báthori István alatt Udvarhely Maros Székek Fő Királybirája és Tanács Úr: 1580-ban lett Dobokában Fő Ispán (Arch. J.) Báthori István' 1581-ben költ Adománylevelében irattatik *Magnificus Wolfgangus Bánfi Losontzi.*

Bedő István. (de Kálnok) Három Szék' Főkapitánya, új Adománylevelet kap Szentléleki, Peselneki, Felső Torjai, Kantai, Karathnai, Gelentzei Birtokiról 1607-ben 1-ma Junii Rákózi 'Sigmondtól. Emlékezet van róla a' Gyenge Familia' Primipilaris levelében is 1607-ből, mely fel olvastatott a' Sepsi Szék' Lustrája' alkalmatosságával: 1606-ban Botskaihoz Kassára követ volt az Ország részéről, mint az törvény tikkelyek mutatják, melyeket Botskai megerősített. Mikó Ferentz azt jegyzi meg, hogy 1602-ben Sorbán Vajdával tartott Székely Moses ellen: Báthori Gábor későbbben megölette Bedő Istvánt (Böjthi Gáspár l. c. L. I.) Ennek Maradékai lehetnek a' más két Bedők Kálnokból kikről az Imrék alatt emlékezni fogok.

Beke Oremus (Hieronymus) Csikban 1601-ben Székbiró, és Mikó Ferentz' pártján lévő (Mikó l. c. §. 177.)

Besenyői vagy *Besenyeyi Pál* (Paulus de Besenyő) Sepsi Szék' követje a' Megyesi Ország' Gyűlésre 1459-ben, említettik Lábatlan János' ítéletében.

Benedek János és Péter. Az Udvarhelyi Constitutio szerint Székbiráknak választattak, az Agyagfalvi Constitutióban Benedekfi Jánosnak 's Péternek irattatnak.

Benedek Christián. (de kis Batzon) Bardótz Szék' Jegyzője az 1635-ben költ Privilégium szerint: 1655-ben Vice Királybíró ugyan ott. (Arch. J.)

Bede Mútyás (de Bardótz) Miklósvár Székben Assessor 1648 ban a' Széklevele szerint, melyet Cserey Miklóssal alá irt.

Betz Imre (de Csik Szent Márton) Csik, Gyergyó, Kászon Fő Királybírája, 20 jobbgyos telkeket kapott Csik Szent Simonban Báthori 'Sigmondtól 1583-ban 6-dik Juliü költ Adómánylevél szerint; ugyan isak ennek számára költ egy más adómánylevél 1583-ban 29 Xber Kászoni birtokiról, melyeket Lázár István foglalt vólt el. Ez a' Familia Pálban és Miklósban, kik síjai vóltak Betz Imrének a' síjuágon ki hólt, hanem mind kettőnek sok leányai maradtak, kik a' férjhez menetel által elágaztak (Miháltz Elek Geneal. Mss.)

Betz Imre. 1506-ban az Agyagfalvi Gyülésen jelen vólt Csik Székből.

Bethlenek. Benche. Comesnek irattatik némely oklevelekben, melyek a' Familiánal meg vagynak. Egy a' Bethlen Familia' régi Eleji közzül, ki V-dik Istvánnak, mint Erdély' Vezérének, mikor ez az attyától üldöztetett, a' Székely és Szász földön nagy szolgálásokat tett, nevezetesen a' Feketehalomi Várban vévén bé magát V-dik István, ott sokat könnyített sorsán (*multa et grata servitia impendit indefesse, quae viz possunt per singula recitari*) mint az 1268-ban költ oklevelé bizonyítja, mely eredetiképen meg van a' Familiának,

's a' mely levél szerint *Bochon*, *Bench*, *Benche*, *Bethlen*, síjai voltak Lörintznek *de villa Bylok*.

Bethlen Elek. 1525 — 1528-ban Erdély' Vice Vajdája, és a' Székely Ispánság' Helytartója, ki a' maga idejében nagy befolyású Ember volt, mint I-ső Ferdinánd, Báthori István Pulatinusnak, Zápolya Jánosnak hozzá írott leveleik mutatják, melyek eredetiképen meg vagynak a' Familiánál. Ennek síja volt *Ferentz* 1541-ben I-ső Ferdinánd' *Étek'* hordója.

Bethlen Gábor. 1610-ben Csiki Főkapitány Nemes János és Mikó Ferentz Diariumai szerint: azután Fejedelem.

Bethlen János (de kis Bun) Udvarhelyi Szék' Főkapitánya 1663 — 1665 körül (Arch. J.) 15 Esztendeig viselte a' Cancellariusi, Fejérvármegyei Fő Ispáni és Főkapitányi hivatalt, megholt 1678-ban 28 Febr. Édes Attya volt Bethlen Farkas, Fő Generalis Erdélyben, Tanács Úr, Küküllő Vármegye' Fő Ispánja és Szamosujvári Főkapitány. Bethlen János írta meg Erdély Ország' Historiáját négy Könyvekben 1621-től kezdve 1663-ig.

Bethlen Miklós. Született 1642-ben, 1667-ben lett Udvarhely Széki Főkapitány, 's a' volt még 1674-ben is (Arch. J.) Ez írta meg az *Életét*, és *Életében* történt dolgokat, mely kéziratban meg van az Nagy Enyedi Könyvtárban. Meg holt Bétsben 1712-ben. Gulátsi Albert Diariuma szerint Bethlen Miklós Cancellarius az Udvarhelyi Főkapitányságból I-ső Apafi Mihály alatt ki tétett.

Bethlen Gergely 1686-ban Főkapitány Udvarhely Székben (Arch. J.) 1691, 1692-ben volt Kormányzéki

Tanátsos, és Küküllő Vármegye' Fő Ispánja, Udvarhely Széknek Fogarasnak Főkapitánya, mint Gulátsi Albert írja: Az Archivumi Jegyzések szerint 1676-ban 23 X-ber iktattatott bé az Udvarhely Széki Főkapitány-ságban, és Bethlen Miklós azt a különöst jegyzi meg rólla, hogy 20 *Esztendeig volt Fő Kapitány, és Buntól reá nem érkezett soha, hogy törvényes derék Széket üljön tsak egyszer is, a' mi hitel felett való tsuda, de valóságos dolog.* (Biogr. Mss.) Meg hólt 1697-ben mint Tanáts Úr és Provincialis Generalis.

Bethlen Sámuel. Maros Szék' Főkapitánya, Királyi Tábla Bíró: meg hólt 1707-ben (Bod Peter Tymbaules p. 100.)

Béldiek. Ennek a' Familiának Praedicatuma *de Uzon*, gyökeres Székely Familia.

Béldi Benedek: híres katona 'Sigmond Császár alatt a' 14-dik Században (Benkő Trans. Specialis Mss.)

Béldi Albert és Péter Benedek' Fijai, Hunyadi-val hartzóltak Szent Imrén és Vaskapunál a' Török ellen (Benkő.)

Béldi Márton. Mint Vajda' Embere Inquisitióra küldetett ki 1479-ben Kendi Antal Vice Vajdától Hidvégi Mikó Lörintz panaszára. A' Kenyér Mezején Báthori István Vajda és Kinisi Pál Temesi Ispán alatt hartzólt.

Béldi Pál. Albert' Fija, 1509-ben, hogy a' Móldvai lárma Erdélyre is ki ne terjedjen, a' Székelyekkel elejekben ment a' Zenebonáskodóknak, 's jól viselte magát, ugy 1519-ben is a' Paraszt háborukór Zápolya János alatt vitézkedett (Benkő l. c.)

Béldi Péter. Sepszi Székben Fő Ember kit 1509-ben a Prásmáriak öltek meg, melyről inquiráltat a Székelyek' Ispánja (Pomarius Congestio Privilegiorum civitatis Coronens: Mss.) Ez a Péter a' felyebbi Benedek fija lehetett.

Béldi János. A' Báthoriak alatt Fő Asztalnok, Tanács Úr: 1595-ben Gyirgyó Váránál az Ellenség' nagy seregét Oláhországban üzte, 1599-ben András Cardinális mellé állott, 's a' Szebeni szerentsétlen hartzban, (hól Pál, és Kelemen fiai is jelen voltak) elesett Pál fijával együtt. Ekkor égette fel Mihály Vajda Birtokát is Bodolán, mikor éppen 1599-ben 23 October Ország Gyűlésére ment (Trans. Gen. T. I. p. 248.) Emlittetik az 1594. 17 Aug. Kolosvári Gyűlés' végzéseiben is: már 1584-ben a' Kálnoki Bálint perében mint Sepszi Szék' egyik Birája Oculatornak volt kirendeltetve.

Béldi Kelemen. Háromszék' Főkapitánya Báthori és Bethlen Gábor' idejekben. 1625-ben Tanács Úr is volt. 1607-ben alá irta a' Jesuitákról szolló Contestatiót (Kazy L. I.) Emlittetik mint Főkapitány Miklós-vár Széknek adott óltalom levélben 1625 hól, 's egyik Főkapitánya volt a' Székely Seregnek Brassónál Radul Vajda ellen (Büjthi Gaspár l. c.)

Béldi János. Testvére Kelemennek, Váradai Kapitány.

Béldi János. Kelemen' fija, Háromszék' Vicekapitánya, Fő Asztalnok I-ső Rákótzai György alatt.

Béldi Pál. Kelemen' fija, testvére Jánosnak, először Fő Asztalnok, azután Három Szék' Fő Király Birája, és Sereg' Generalissa, Belső Szólnoki Fő Ispán 1660 — 1670 körül, ugy Zarándban is Fő Ispán 1678-

ban. A' Maros Vásárhelyi Gyűlés' végzéseit 1603-ban 24 Septemb. mint Tanács Úr és Helytartó két más tár-
saival megerősítette, Apaí Fejedelem Magyar Ország-
ra menvén ki akkor, (Trans. Gen. p. 303. T. I.) 1679-
ben megbélyegeztetett, és a' Törököknél a' hét torony-
ban záratatván meghólt.

Béldi Pál. II-dik Rákótzai György alatt mint Ka-
pitány elesett a' Lengyel háboruban 1657-ben Enyedi
István Nagy Bányai Notarius' Historiája szerint a' Len-
gyel háboruról Mss.)

Béldi Kelemen. Egész Székelység' Fő Generalis-
sa I-ső Apaí és II-dik Rákótzai György alatt (Mihálta
Elek Jegyzeti szerint:)

Bernád Damian Tzürjék, és *Bernád Tzürjék*
jelen voltak az Agyagfalvi Gyűlésen 1506-ban.

Bernád Balázs. 1551-ben 20 Julii tartott Ország
Gyűlésben a' Maros Vásárhelyi könnyű Gyalogság mel-
lé rendeltetett Tanács Urnak a' Székelyek részéről
(Diar. Mss.)

Bernád Ferentz. Megbélyegeztetett 1612-ben a' Sze-
beni Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kogylmet
nyert (Böjthi Gáspár l. c.)

Bernád János. Csikban Székbíró, ki Mikó Ferentz
mellet volt mikor nem akarták befogadni.

Bernád István. Rákótzai 'Sigmond' Mindenesse,
ki Urának kintsét Magyar Országra kitakarította. (Böj-
thi Gaspar l. c.) A' Bernád Familia is Székely.

Biró Miklós. Sepsi Székből jelen volt az Agyag-
falvi gyűlésen.

Biró Balázs. 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio
szerint Székbírónak választatott.

Biró András. Sokáig volt Perceptor Udvarhely Székben, és a' tsonka Várnak Udvari Tisztje I-ső Apafi alatt.

Bitsak Benedek (de Mosán) Székbíró 1451-ben a' Maros Vásárhelyi Constitutio' tartalma szerint.

Blovotzki Jakab. 1584-ben Százados, (Ductor Centenarius Primipilorum nobilium) Báthori Christoph' kedves Embere, a' ki Székely Leányt Kolumbán Katalint vett feleségül, 's elváltotta nevét feleségéért: 1596-ban a' Keresztesmezőn haláloson megsebesítettett, 's Erdővidéken Oloszteleken holt meg. (Kolumbán F'amil. Genealog.)

Botskór András (Tusnát Szeredszegi) 1628-ban Vice Király Biró Al Csikban. (Arch. J.)

Bors István (Szentkirályi) 1630-ban V. Királybiró Al Csikban.

Bors Gergely. detto detto 1648-ban.

Bodó Bernárd. Kozdi Székben Fő Ember Báthori István' idejében, Felesége volt Török Ersébeth, fiai Máthé, és Mihály, kik ujj adománylevelet nyernek Karathnai, Peselneki, Dálnoki, Al Tórfjai Birtokokról 1583-ban 25. September.

Bodó Sándor (de Füle) 1690 — 1697 Bardótz Szék' Jegyzője, 1697 — 1711-ig Vice Királybiró ugyan ott. (A. J.)

Bodó Gáspár. Mátyás Király' Itélő Mestere, ki 1462-ben a' Székely földön Királyi Biztos volt.

Botz András másképpen Székely, 1581-ben kapott katonai Szolgálatjéért Esztelneken Kezdi Székben birtokot: költ az adománylevél 1581 10-dik April.

Boér István (de Szombatfalva) Báthori Gábor alatt megbélyegzetik, de Bethlen Gábortól kegyelmet nyert. (Böjthi Gáspár l. c.)

Bogáthi Melchior. 1604-ben Básta fogságra vettette. (Kazy L. I.)

Bogáthi Boldizsár. Székelyek' Vice Kapitánya, kire bizta Báthori 'Sigmond, hogy Kornis Farkassal gyűjtsék táborban a' Székelyeket 1595-ben Mindszenti Benedek' Fővezérsége alatt. (Trans. Gen. T. I. p. 235.)

Bogáthi Mihlós, ki az 1603 7. Martii Kolosváron tartott Gyűlés végzéseit alá írta, vólt Radul' fogja és Brassóban hólt meg. (Kazy L. I.)

Bornemisza. Udvari Consiliarius és Csiki Fő Királybíró Bornemiszta János Praedicatuma vólt *de Hásson*, ki 1710-ben viselte ezt a' hivatalt, de nem lévén esmeretes ezen Familia' Székely származásával, nem tudom, hogy a' töllem felhozandó Bornemisza Székely Törzsökből eredteké vagy sem? Engel azt mondja, hogy legelőször Mátyás Király alatt kezdett egy Bornemiszta (Abstemius) esmeretes lenni, ki Nemességet is kapott Magyarországban.

Bornemiszta Pál. Udvarhely Széki és Jenői Fő Kapitány, 's Mezei Had' Generalissa öregebbik Rákótzai György alatt, ennek leánya vólt 'Susánna, ki Kemény Böldizsárhoz ment férjhez, mint Kemény János írja Historiájában, másik leánya vólt Anna I-ső Apafi Mihály' felesége.

Bornemiszta Böldizsár. 1541-ben Ország' Fő Kapitánya, ki mellé rendeltetik Bagdi György és Végedi Imre Thordai Esperest. (Kovachich SS. R. H. Min. T. I. p. 23.)

Bornemisza György. Oláh Miklós Érsek' Jegyzése szerint Fő Ember, megholt Posonyban 1552-be 13. Febr. (Kovachich l. c. p. 92.)

Bornemisza János, (de Kalnó) Báthori István alatt a' Lengyel Országi háborúkban sokat szolgált, kapja Szent Jakabot Doboka Vármegyében, mely azelőtt Ujvárhoz tartozott, mint az Adománylevél de dato 29. Martii 1581 tartja. Megölettetett más nagy Emberekkel 1594-ben Báthori 'Sigmond alatt.

Bornemisza György. Kit Bástá 1604-ben fogságban tett, Juris utriusque Doctor, et Sedis judiciariae Principis Assessor, alá irta a' Contestatiót 1607-ben. (Kazy L. I. p. 92.)

Bornemisza János. 1629-ben Kassai Gubernator, ki Bethlen Gábor' halála után a' Császárnak által adta a' Várost, (Kazy L. II.) 1634-ben Szendrői Kapitány volt. (Szirmay Not. Hist. C. Z. p. 167.)

Bornemisza János. II-dik Lajos Király Tutora Bakats Tamással (Kelemen l. c. p. 260.)

Bornemisza Bálint, ki 1447-ben alá irta a' Hunyadi Gubernátorságáról szölvő végzést. (Pray Annal. Rerum Hung. P. III. p. 61.)

Bornemisza Böldixsár. Tanács Ur, és Fejér Vármegye Fő Ispánja, tserél Brassói Herser Jánossal Jószágot 1607-ben 8-dik 9-ber mint a' Fejedelmi Egyezés mutatja.

Bögözi János. (de Bögöz) Udvarhely Szék' Fő Kapitánya 1505-ben mint az Udvarhelyi Constitutio mondja.

Bögözi András. (de Miklúsfalva) V. Királybíró Udvarhely Székben 1606-ban és 1607-ben (Arch. J.)

A' Henter Familiának 1654-ben a' Fiscalis Directorral folyt perében elő jönnek.

Bögözi János. (de Miklósfalva) ki fija lesz talán Andrásnak.

Bögözi Gergely. Mind ketten birtokos Székelyek abban az időben.

Borosnai Péter (de Borosnyó) Sepszi Szék' Követje 1459-ben a' Megyesi gyűlésre.

Boloni Péter. Ilyés' fija (de Bölön) Miklósvár Szék' követje a' Megyesi gyűlésre 1459-ben.

Boloni Gáspár. (de Nagy Bölön) Scriba, et juratus Notarius Cancellariae majoris, et Aulae Familiaris, mint Báthori Gábor írja Miklósvár Széknek 1610-ben adott Privilegiumában. Nagy Promótora volt Mikó Ferentznek, mint maga vallja Historiájában §. 65.

C Betű.

Czakó Radul. (de Beretzkfalva) 1426-ban Székely Ispán' egyik követe 'Sigmond Császárhoz, ki szabad jurisdictiót eszközölt ki Beretzk Városnak a' Privilegium tartalma szerint.

Czakó János. Jelen volt az Agyagfalvi gyűlésen 1506-ban.

Czakó Benedek. (Chakó) 1524-ben Székely Vársárhelyi gyűlésen ott volt, 's alá írta nevét azon írásnak, melyet a' Székelyek és Nemes Urak írtak a' Szászoknak, hogy az 1506-ban kötött szövetségnél fogva nyuljanak fegyverhez mellettük. (Eder Obs. Crit. ad Felmerum.)

Czakó Ferentz. (Szentléleki) Vice Királybíró Al Csikban 1646-ban. (Arch. Jegyzés.)

Czakó György. 1695-ben Taxator a' Cancellariánál. (Bethlen Biogr.)

Cserei Familia. (Nagyobbára Benkőből Trans. Gen. T. II. kivéve — régi Székely Familia.)

Cserei Balázs. (de Baróth) 'Sigmund Császár életét mentette meg, kitől 1393-ban Nemes levelet és 13 faluból álló Birodalmot kapott. (Zeitschrift von Schedius 1803. IV. Band p. 225.)

Cserei Mihály. Balázs atya, I-ső Lajos Király alatt derék katona volt, és 'Sigmund alatt is Királyi Banderium' Kapitánya.

Cserei Lukás. Balázs' unokája, ki 1442-ben Hunyadi János alatt a' Szentimrei ütközetben Fejérvár mellett Mezech Török Vezért síjával megölte, ennek fija

Cserei Antal. Vice Vajda Erdélyben, ennek fija

Cserei Ferentz. Zápolya János' Udvarában Kamarás Ur.

Cserei Pál. Zrinyi Miklós alatt szolgált, 's 1566-ban Siklósnál elesett, Fija Ferentznek, testvérije Cserei Mátyásnak.

Cserei György. A' Báthoriak alatt Ezerekes, e' költözött először Baróthról Nagy Ajthára, és e' vette fel a' Nagy Ajthai Praedicatumot, fija volt Cserei Lászlónak, ki testvérije volt Cserei Györgynek.

Cserei Miklós. János' fija I-ső Rákóczi György' fő Asztalnokja, ennek fiai voltak

Cserei Miklós. Miklósvár Szék' V. Királybírója 1648-ban, kinek petsétje alatt költ a' IV-dik Szakaszban §. 5. említett Levél a' Szék' törvényeiről, elesett Vaskapunál.

Cserei Mihály. Testvérje Miklósnak, elesett a' Gyalui Isatában.

Cserei György. A' két utólsónak testvérje, II-dik Rákótzai I-ső Apafi alatt a' 'Testörzö Sereg' Kapitánya, a' Prackopi Tatároknál követ, megholt Eszéknél.

Cserei Dániel. György' fija, 1683-ban Béts alatt veszett el.

Cserei Farkas. Testvér a' felyebb megnevezett Miklóssal, Mihályal, Györgyel, I-ső Apafi Fő Konyha mestere.

Cserei János. Éppen ezeknek testvére, I-ső Apafi Fő Asztalnokja, Fogarasi Vice Kapitány 1677-ben, ki azután 8 esztendeig raboskodott Bátyának Cserei Györgynek egy leveléért. (Bethlen Miklós' Biogr. mss.) Megholt Nagy Ajthán 1717-ben 72 Esztendős korában.

Cserei Mihály. Született 1667-ben, atya volt János, kit utóljára emlitem, a' Zernyesti ütközetben jelen volt, Csik, Gyergyó, Kászon Székek' felvigyázója. Ez irta Brassói Magánosságában meg az Életében történt dolgoknak Historiáját.

Czirjék Familia. Ez a' Familia is egy a' legrégibb Székely Familiák közül, Praedicatuma de Sepsi Zóltán, régen irták Zóltánfalva: ma is meg van Proediolum Zóltánka, Kálnok 's Zóltán között, a' *Czirjékek'* Csere Erdelye Kálnokban, a' Grof Kálnoki Familia' Birtoki; hasonlóképpen Zalánban fen van névvel a' *Czirjékek'* Hertjek és Jóságok, ugy Bodokban *Czirjék utza*, a' kilentz Falu' havassán Bodok' határán *Zóltán kutja*, melyek mind arra mutatnak, hogy ennek a' Familiának hajdan nagy és szép birtokai voltak, de azokat a' Familia levelek szerint Czirjék Simon

Fiscalis Director, megölvén egy Mikót Zoltánban a 'Tánorok' Kapunál bélyegen elvesztette. Régi levelekben előforduló nevei ennek a' Familiának *Chyrjék*, *Czirjék*, *Czerjék*, *Chyrjék*, *Cziraki*, *Czirjaki*, *Czirjéki*, és Bod Péter de Nominibus propriis a' tőlle kiadott Páris Pápai Lexiconában azt jegyzi meg, hogy Cirjacus, Cyriacus, Czerjék mind egyet jelent a' Kalendáriumban is lévő ily nevű Szentel. Egy Ciriag János (a' Medicisi Cosmus' idejében) 1458 ban Florentiában Notarius vólt (l. Bibliothek historischer Classiker 18-ter Band Wien 1817. p. 44.) Az 1770-ben a' Királyi Táblánál hiteles párban vétetett Familia leveleiben, és 1725-ben készült Familia Genealogiájában ilyen nevezetes Személyek jönnek elő ebből a' Familiából.

Chyrjék Dienes. Sepsi Szék' Fő Kapitánya 1420 körül.

Czirjék Vitellius. (de Zoltánfalva) Fő Ember Mátyás Király alatt Sepsi Székben Királybíró.

Czirjék Antal. Három Szék' Fő Kapitánya 1480 körül (Partium Alutanarum Capitaneus) ennek unokája Ferentztől

Czirjék Mihály. Regni Notarius 1500 körül, ennek fija

Czirjék Simeon. II-dik Lajos Király' Kamarássa.

Czirjék Vitellius. Simeon' fija Csikban Fő Kapitány.

Czirjék Simeon. Vitellius' fija, Causarum fiscalium et regalium Director 1580 körül.

Czirjék Ferentz. Simeon' fija, Sepsi Szék' Vice Királybírája és Assessor primarius 1620 körül.

Czirjék Ferentz, a' felyebbinek fija, Fiscalis jószágokban Praefectus 1650 körül.

Czirjék Tamás. Ferentz' fija, Ductor et Commendans plagae Alutanae, vagy Ezeredes 1680-ban, megholt 1704-ben; Étfalván temette el Testvérje, hól Templomot és Eccleziat építtetett: Testvérjét hívták Pálnak, két Zászlót tettek bé az Etfalvi Templomban, melyet építettek, az egyik Zászló 1677-ben a' másik 1704-ben állíttatott fel.

Czirjék Pál. Tamás' fija, Fejér és Kolos Vármegyékben Tábla Biró.

Czirjék Balázs. Jelen vólt az Agyagfalvi Gyűlésben 1506-ban. A' IV-dik Szakasz §. 4. közölt 1564-ben költ oklevélben említetnek még *Chyrjék Simon, Bálint, Meny-hárt, Gáspár, Vitellius.*

Czerjék András. (Szent Simoni) V. Királybiró Al Csikban 1671-ben (Arch. J.)

Czerjék János. Ugyan ott V. Királybiró 1669-ben.

Czerjék László. Csik Szék' követje, ki 1704-ben alá írta a' Rákótzai Ferentz' számkivettetését. Mihált Elek végre azt jegyzi meg, hogy hajdan a' Czirjék Familia birta egész Domokosfalvát is Órbai Székben, mely ma Praedium.

Cyzer Pál. (Csizér) 1564-ben Sepsi Szék' Királybirája. (IV. Sz. §. 4.)

Csiszér Miklós. Sepsi Székben Assessor 1646-ban.

Csiszér István. (Gidófalvi) Assessor 1697-ben ugyan ott. (Imre Familia Levelek szerint.)

D Betű.

Datzó János. (de Zalán) Sepsi Szék' követje a' Megyesi Gyűlésre 1459-ben.

Datzó Péter. 1506-ban jelen volt az Agyagfalvi gyűlésben.

Datzó Sándor. (Sandrinus Datzó de Szárazajta) 1532-ben Zápolya Jánoshoz több társaival követ Miklósvár Szék' részéről.

Datzó Mihály. Említetik az 1550 (2. Febr.) Kolosvári Gyűlés végzéseiben.

Datzó István. az 1556-ban Szász Sebesben tartott Ország' Gyűlése végzéseiben megemlítetik.

Datzó Bernhárd. 1547-ben bizonyít a' Brassóiak' perében Mogyoróssal. (Pomarius l. c.)

Datzó Pál és György. Mint Székely katona Tisztek említetnek az 1556-béli Aprilisben tartott Kolosvári Gyűlés végzéseiben, és Petrovich Helytartó őket mint Dicatorokat számadásra vonja a' Partialis Gyűlés előtt. Ezeknek attyok volt Datzó János, Nagy Attyok Datzó Balázs, ki Arapataki Antal' testvérjét Dorotyát vette feleségül, 's ezen leszármazásnál fogva Geréb András három fia Leányait törvényes osztozásra kényszerítették, mint felyebb látruk.

Datzó Tamás és Ferentz. Említetnek mint Szék' Tisztek az 1586-ba költ parantsolatjában Báthori 'Sigmondnak.

Datzó György. 1580-ban (22. May) Fejérváron tartott Gyűlésben Sepsi Szék' követje. (Milkovia T. I. p. 350.)

Datzó Ferentz. Sepsi Székben fő Ember: ujj adománylevelet kap Sepsi 's Orbai Székekben lévő birtokairól 1583-ban 7-dik Novemb. említetik az 1594-ben (14. Aug.) Kolosváron tartott Gyűlés végzéseiben is, hol Commissióban kirendeltetik, ugy az 1601-ben (3.

Junii) tartott Kolosvári Gyűlésben is. Ez egy Személy a' Datzó Tamással említett Ferentzel.

Datzó János. 1663-ban Követ a' Portánál, 's Csikban Főkapitány, hol 1669-ben 30-dik Julii iktatott bé Csik Szeredában Nemes János és Kálnoki Mihály által (Nemes János' Diariuma és Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 30.) Tökölivel való egyetértésért megbélyegeztetett 1686-ban a' Szebeni Gyűlésben (Bethlen Biogr.)

Datzó György. (de Gyulatelke) Fő Biró Doboka Vármegyében 1666 — 1671 közt. (Arch. J.)

Dániel Familia. (de Vargyas) Törzsökös Székely Familia, már 1400 körül virágzó volt, mint Benkő mondja Trans. Gen. T. 2. a' mely időből esmeretesek.

Dániel Balázs, Péter, és *Lukás,* mint jó katonák.

Dániel 'Sigmond. Báthori Istvánnál Aulac Marschall Lengyel Országban, ennek unokája

Dániel Péter. Három Szék' Főkapitánya 1600 körül.

Dániel Péter. Fija Péternek, Bethlen Gábornál Aulac Marschall.

Dániel Mihály. Székelység' egyik Kapitánya Radul ellen Báthori Gábor mellett Brassónál (Bőjthi Gáspár l. c.) alá írta 1638-ban 7. Julii mint Három Széki Fő Királybiró a' Dési Gyűlés' végzéseit. Bethlen Gábornak kedves Embere volt, 's követte a' Magyar 's Morva Országi háborúkban, mikor ujj adománylevelet is nyert tőle 1621-ben Strasnitzán Morvában 28 dik 8 ber mind a' két Nemre Székely, és Vármegyei jószá-

giban, melyben katonai vitézségét különösen dicséri Bethlen Gábor Fejedelem. A' Miklósvár Széknek adott oltalomlevél szerint már 1625-ben Fő Királybírája volt Három Széknek: 1638-ban az adóval a' Portához küldtetett, 's megholt 1642-ben.

Dániel Ferentz, a' felyebbi Péter' sija, Udvarhely Szék' Fő Királybírája 1654-ben (Arch. J.) alá írta az Országtól II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratiót 1657-ben 1-a Novembris. Sokszor követ volt a' Török Udvarban. Felesége volt Béli Judith, Béli Pál' Húga. (Joh. Bethlen Hist. L. II. c. 7.)

Dániel János. Ferentz' testvérje, 1639 — 1649 Udvarhely Szék' Vice Kapitánya. *Dániel János Vice Kapitány expedícióban mentén addig substituáltatik Dániel Ferentz 12. April. 1649.* (Index Archivi) Gerendi István' Leányát vette el, mint Kemény János írja Historiájában, ezt küldötte I-ső Rákótzai György Lipsiában követnek, hogy szövetséget kössön a' Svecussal. (Samuel Puffendorf Rerum Svecicarum Libri XVII. §. 21. ad annum 1644.) 1654-ben volt Három Szék' Fő Királybírája.

Dániel István. A' felyebbi Ferentznek, János Testvérjének sija. Udvarhely Szék' Fő Királybírája, felesége Kemény Sophia, Kemény Péter' Leánya, ki testvér volt Kemény János Fejedelemmel. Daniel István Királyi Táblabíró is volt, és Béli Pálhoz huzott. (Bethlen Miklós Biogr.)

Dániel Péter. Emliti 1667-ből Bethlen Miklós, hogy feleségét Kun Helenát akarta elvenni.

Dániel Mihály. 1685-ben Követ Schaffenberg Generalhoz. (Bethlen Miklós I. c.)

Dániel Ferentz. Testvérje Istvánnak, hasonlóképpen Ferentznek fija. Udvarhely Szék' Fő Királybírája 1693 körül és I-ső Apafi Követje a' Római Császárhoz. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 23.) Ugyan ezt nevezte Rákótzii Ferentz ki 1707-ben is Fő Királybírónak. (A. J.)

Demjén Ferentz. (de Dálnok) megbélyegeztetett 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet kapott. (Böjthi Gáspár)

Dienes András. Maros Székből, jelen volt az Agyagfalvi gyűlésben.

Domokos Famíliá. Miháltz Elek ezt egynek mondja lenni a' Betz Famíliával, tsak hogy egyik ága megváltoztatta nevét.

Domokos Péter. Emlittetik az 1600-ban 25-dik Oktob. Létzfalván tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben.

Domokos Ferentz és István. (de Alcsernáton) megbélyegeztettek 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyertek. (Böjthi Gáspár l. c.) Egy Domokos István de Alcsernáton alá írta 1638-ban 7. Julii a' Dési Gyűlés' végzéseit, talán a' kettő egy Személy — ?

Domokos Tamás és Dominicus. Két Testvérek, egyik Királybíró Kezdi Székben: megölette mind a' kettőt Básta György 1600-ban Márkósfalva és Mátisfalva közt, mint az Alsó Csernátoni Reformatum Templomban lévő felírás bizonyítja, melyet Bod Péter Tymbaules Hungarus czimű munkájában p. 71 közöl.

Domokos Tamás. II-dik Rákótzii alatt Kapitány, elesett a' Lengyel háboruban 1657-ben. (Enyedi István Hist. mss.) Egy Thomas Domokos de Csernáton 1656-ban Csiki Fő Királybíró volt, (Arch. J.)

Domokos János. 1662-be Apafi alatt megbélyegeztetett. (Kazy L. 8.)

Dónáth János. (de Nagy Borosnyó) 1586-ban Sepsi Szék Ülöbiró, említettik Bálhori 'Sigmund' parantsolatjában.

Dónáth György. Sorbán Vajdával tartott 1602-ben, kívül magát egyesítette. (Mikó Ferentz l. c. §. 51.)

Dónáth István. Három Szék' Fő Kapitánya, kit Bartsai Ákos Fejedelem tett, és 1660-ban a' Kemény János' részén lévők fogságban vetettek, 's megfolytottak. (Benkő Trans. Gen. T. I. p. 295.)

Dónáth János. Derék Ember, Gyulai Ferentz mellett Bétsben követ 1688-ban, 's már 1676-ban is a' volt. (Bethlen Miklós' Biogr.) A' Donáthok a' Donáti Olasz Familiából származnak úgy vélem, mint a' Marco és Kolumbán Familiák. (Bibliothek Historischer Klassiker 18. B. p. 202.)

Dósa Ferentz. Maros Széki Assessor 1571-ben a' Nagy Tamás' Perfolyta levelek szerint.

F Betű.

Farkas Ferentz. (de Bögöz) 1627-ben Udvarhely Székben Vice Kapitány. (Arch. J.) 1635-ben is a' volt Bardótz Szék' Privilegiuma' foglalatlja szerint: említettik az Apr. Const. bérekesztésében is. Adománylevelet nyert 1620-ban 14. Julii Bögözi, Agyagfalvi, Czibrefalvi, 's a' t. birtokairól. E' volt kezes Kemény Jánossal a' Budai Basánál is 1636-ban.

Farkas Márton. 1566-ban Ágyuzó Inspectornak választott Országos Gyűlésben.

Farkas Ferentz. 1685-ben Vicè Királybíró Udvarhely Székben. (A. J.) Egy Farkas Ferentz alá írta 1657-ben II-dik Rákótzai Györgynek adott Assecuratoriumot is, de melyik nem tudom.

Farkas Ferentz. Kazy L. I. p. 9. Vir illustrisnak írja, megölette Mihály Vajda, hogy Báthori András részin volt. (Mikó Ferentz §. 15.)

Fants Mihály. Székely Hadvezére Csikban 1476-ban, kinek parantsólt Mátyás Király, hogy István Móldvai Vajda' segítségére menjen a' Törökök ellen, hozzá adván *secus Suspendium non evadis.* (Epistolae Corvinianae P. IV. Nro. 75.)

Fantsali Balázs. 1505-ben az Udvarhelyi Constitutio szerint Szék' Birónak választatott.

Ferentzi Pál. (de Száldobos) 1635-ben Bardótz Szék' követje a' Privilegium' tartalma szerint.

Ferentzi István. 1651-ben V. Királybíró Udvarhely Székben. (A. J.)

Ferentzi György. (de Patakfalva) 1679-ben V. Királybíró ugyan ott.

Ferentzi János. (de Bodok) 1661-ben Sepsz Szék' Assessora.

Forró Oswald. (de Haporton) 1479-ben Vajda' Emberének nevezetik ki Kendi Antal Vice Vajda által, hogy feleltessen Mikó Lőrintz' részére.

Forró Miklós. Ágyuzó Inspectornak nevezetett ki az 1566-ban tartott Ország' Gyűlésben.

Forró János. 1594-ben elfogattatott Báthori 'Sigmund alatt több másokkal. (Mikó Ferentz §. 3.)

Fosztó Matyas. 1635-ben Bardotz Szék' követje, Fülel volt a' Privilegium szerint.

Fosztó György. (de Füle) 1697 — 1711 Bar-
dótz Széki Jegyző. (Arch. Jegyz.)

Fodór Balint. 1611-ben Csikban Assessor, ki Mikó
Ferencz ellen volt, hogy bé ne fogadják. (Mikó l. c.)

G Betű.

Gáspár János. Maros Szék Főkapitánya, és Ki-
rálybirája, ki 1606-ban Ország' követje volt Botskai
Istvánhoz Kassára, mint a' tőlle megerősített Articu-
lusok bizonyítják: 1608-ban is követ volt az Ország'
részéről.

Gál Ferentz. (de Kinos) Udvarhely Szék' Jegy-
zője 1627-ben. (A. J.)

Gálfi Ferentz. (de Martonos) 1647-ben V. Ki-
rálybíró ugyan ott.

Galambfalvi Ferentz. (de Galambfalva) Erdély
Fő Vezére' Személyesse 1459-ben Udvarhely Széken;
mert Wingarthy Geréb János így írta magát, *Supremus*
Capitaneus Regiae Majestatis in Partibus Transilva-
nicis. (Huszthi p. 121.)

Geréb András. (de Fiátfalva) Radul Vajda ellen
volt, kinek fogságában is esett, és nagy áron váltotta
meg magát. (Böjthi Gaspar l. c.) Bethlen Gábor alatt
volt a' Testőrző Sereg' Kapitánya; voltak még nevezet-
es Emberek a' Fiátfalvi Gerébek közzül, mint *Böldi-*
zsár, *György*, *Benedek*, kik 1583-ban 19. Sept. Ado-
mánylevelet is kaptak. Ezeknek az Attyok volt *Geréb*
Benedek, János 'Sigmond' idejében élt. Geréb An-
drásban ennek az Ágnak magva szakadt, mert több
adományleveleket olvastam, melyek per Defectum An-
dreae Geréb adattak.

Geréb Miklós. (de Szent Mihály) 1564-ben többekel Zápolya János 'Sigmond parantsára elfogattott, de az Ország' kérésére eleresztettek a' foglyok.

Geréb János. (de Wingarth) Görgényi Commendans 1451-ben, ki a' Székely Nemzet' Gyűlésében Vizaknai Miklóssal jelen volt.

Geréb Péter. 1475-ben megverte Zápolya Istvánal a' Törököket Szala Vármegyében, hál pusztítottak. (Engel l. c. III-ter Th. p. 363.)

Geréb Ferentz és György. (de Árokpataka) 1612-ben 15. May a' Szebeni Gyűlésben megbélyegeztettek, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyertek. (Böjtli l. c.) Árokpatakáról voltak meg *Geréb László*, 's ennek fija *Geréb András*, Lászlónak Attya *Arapataki Antal* a' Törzsök, Andrásnak három Leányai maradtak, ugmint *Katalin* Apor Jánosné, *Anna* Gyöngyösi Jánosné, és *Margith*: ezekkel osztottak Datzó Pál és Gergely mint, felyebb láttuk.

Geréb István és János. Udvarhely Székben Fő Nemesek, 1689-ben magyok szakadt. (Bethlen Miklós Biogr.)

Gergelyfi János. Jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben 1506-ban Udvarhely Székből.

Gergelyfi Mihály. (de Kybed) Maros Székben Assessor 1571-ben a' Vadasdi per szerint.

Gergely Deák. (Szentimrei) V. Királybíró Alcsíkban 1656-ban. (Arch. J.)

Gyárfás Pál. (Létzfalvi) Kezdi Székben Assessor Bethlen Gábor idejében, tserélt jószágot Réthy Istvánnal 1629-ben 24. Junii fejedelmi Egyezés mellett.

Gyalakuti Péter Miklós' fia 1451-ben Fő Királybiró Maros Székben (Capitalis Judex noster mint a' Constitutio mondja)

Gyalakuti Mihály jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésen.

Gyulafi László (de Rátoth) Székelyek' Főkapitánya 1603-ban 's 1604-ben megholt Köpétzen 1605-ben volt közép Szólnoki Fő Ispán is 1599 körül (Mikó Ferentz l. c. §. 78.)

Gyulafi László (Rathothi) Maros Szék' és Mezei Hadak' Fő Kapitánya 1696 körül (Gulátsi Diáriuma szerint) volt ez Kormányiszéki Tanácsos is. Egy Gyulafi Sámuel de Rátoth 1590 körül Dobokai Fő Ispán is volt, Kazy pedig L. 7. írja egy Gyulafi Lászlóról, hogy 1653-ban nem egyezett meg a' Jesuiták' eltörlésében.

Gynlai Ferentz. (Maros Némethi) Udvarhely Szék' Fő Királybirója és Tanács Úr 1690 körül) Bethlen Biogr.)

Glesan Miklos (de Geyes) Maros Széki Assessor 1571-ben.

Gurzó Márton (Szent Miklósi) 1611-ben Al-Csikban Mikó Ferentz ellen volt.

H Betű.

Hadnagy Mátyás. (Pálfalvi) 1611-ben Mikó Ferentz ellen volt.

Henter Gáspár. (de Aytán Ajtha) 1532-ben Mikósvár Szék' követe Zápolya Jánoshoz.

Henter Benedek (de Nagy Ajtha) Háromszék' Főkirálybirája 1578-ben Báthori Christoph' Mandatum Statutoriuma szerint, mely költ 1578-ben 4 Martii, melyndőfogva Radnóthi Kendi Ferentzet, Tanács Urat, és Küküllő Fő Ispánját Baróthon három jobbágyos telkek' birtokában kellett a' Főkirálybirónak béiktatadni: 1586-ban volt a' Fejedelem' Tábla' Assessora a' Kálnoki és Jankó perlevelek szerint.

Henter Péter. 1631-ben kap egy Primipilatust Nagy Ajthán Első Rákótzai Györgytől: Supremus Dux vagy is Miklósvárszék' Kapitánya volt 1649-ben a' Basa Tamás' Laistroma szerint.

Henter András. 1631. körül V. Királybiró Sepsiben Henter Péternek a' Primipilatusban béiktatásáról szóló levél szerint.

Henter Benedek. Főkirálybiró Csikban 1682-ben, Udvari Secretarius lett 1695-ben (Bethlen Biogr.)

Henter Pál. Megbélyegeztetik Apaft alatt 1662-ben (Kazy L. 8.)

Henter Ferentz. Itélő Mester, ki 1704-ben aláírta Rákótzai Ferentz Proscriptióját. A' Genealogia Henteriadum nevű Jegyzetben, melyet Henter Péter 1630. körül készített, Törzsök Sándor Hadnagy, ennek fiai István és Mihály.

Hirkó Mihály. Sepsi Székből jelen volt az Agyagfalvi gyűlésen.

Horváth János (de Palozs) Director Fiscalis 1668. körül (Huszthi l. c. p. 150.) Ennek özvegye volt Ugron Ersébeth, Ugron Pál Leánya, kinek osztozó perében Ugron Istvánnal ítélet hoztatott 1669-ben 28 October.

Horváth György. Székely Nemes ki Gétzi András mellett volt a' Brassóiakkal való tsatában 1602-ben (Mikó §. 195.),

Huszár Máttyás. Fő Királybíró Maros Székben és Fő Asztalnok 1632-ben kapja Székely Mojses bélyegén a' Fiátfalvi Kastélyt (31 Augus. 1635. költ az Adómánylevelél) Alá írta a' Dési Gyűlés végzéseit 1638-ban 7-dik Julii (Bod Péter Eccles. Hist. Mss.)

Egy Huszár Máttyás Kemény János mellett harztolt Apaíj ellen (Joh, Bethlen Hist. L. 3. c. 22.)

I Betű,

Jakabházi Pál. V. Királybíró Udvarhely Székben 1679-körül (Arch. J.)

Jankó Boldizsár (de Zágon) Orbai Székbíró 1629-ben,

Jankó Mihály. (Maxai) Kezdiben Székbíró 1630 körül.

Jankó István. (Nobilis de Zalán) 1586-ban Kálnokiakkal perel Egyed Mezeje felett, melyről meg van Báthori 'Sigmond parantsolatja, fija Boldizsár folytatta utánna a' pert:

Jantsó Mihály. (Senior de Gidófalva) 1646-ban Sepsi Székben Assessor (Imre Familia levelek.)

Illard Ferentz. Maros Székből, jelen volt Agyagfalván 1506-ban.

Illye János Dienes fija, a' Megyesi Egyesületbe 1459-ben emlittetik (Krit. Saml. p. 46.)

Imets Máttyás: emlékezet van rólla az 1600-ban (25 Octobr.) Létzfalván tartott Ország' Gyűlés végzé-

seiben, hogy Jóságát elvették, említették az 1602-béli (25 Aug.) Megyesi Gyűlés' végzéseiben is.

Imets István. Székely Mojses' egyik Vezére 1603-ben mikor ujj török Sereggel béültött Erdélyre, elesett Brassónál Imets István is Marcus Fuchs akkori Író és Brassói Szász Pap' kézirati Kronikája szerint.

Imre György. (Éthfalvi) 1659-ben Sepsi Székben Assessor.

Imre András. (Gidófalvi) 1677 körül Assessor ugyan ott.

Imre Miklos. detto 1674 körül, kapott Kálnokban Bedő Istvántól, ki fíja volt Bedő Istvánnak (bizonyosson a' Főkapitánynak lásd felyebb a' B betűbe) egy Szilvást, hogy megszabadította az Ellenség' torkából Szekerén, mint a' Familiánál lévő eredeti Levél szórol szóra mondja.

Intze Balázs 1611-ben Csikban Fő Jegyző (Mikó l. c.)

K Betű.

Kálnoki Familia. Törzsökös Székely Familia, mely Benkő szerint Nagy Lajos Királyunk' idejére felviszi származását, egy volt a' Nemes Familiával régen, 's Praedicatumát de Kálnok vette (Trans. Gen. T. I.)

Nemes András de Kálnok. Szegedi szerint a' Törzsük, ki Benkő véleménye szerint a' Kálnoki nevet első felvette, ott volt ez a' Megyesi Gyűlésen 1459-ben Sepsi Szék' részéről, ennek fíja *Kálnoki András* kinek fíja

Kálnoki Balint ki 1506-ban az Agyagfalvi Gyűlésben jelen volt, ennek fíja

Kálnoki Péter. Három Szék' Fő Királybirája a' XVI-dik Század' közepén

Kálnoki János 1600 — 1610 körül Fő Királybiró Három Széken, 1602-ben Gétzi Andrással tartott Mikó' szerint, 1607-ben alá írta a' Contestatiót a' Jezsuiták mellett (Kázy L. I.) emlittetik az 1608 9 Augus. Fejérvári Gyűlés' végzéseiben, megbélyegeztetik az 1612. 15 May Szebenben tartott Gyűlésben, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet kap. (Bőjthi l. c.) Ennek fiai, voltak *Balint* ki 1627-ben 4 Augus. Brassóban megholt 24 esztendő's korában, *István* ki testvérjének Sirkövet állított fel.

Kálnoki Mihály (de Szárazajta) Székülő Miklósvár Székben 1649-ben mint a' Szék levele tartja.

Kálnoki Balint. 1560-ban 11 Xber kirendeltetik az Országtól vallásos disputatio hallgatására: 1586-ban perelt Tamás testvérjével Egyedmezeje felett Miklósvárszékben a' Jankó Familiával.

Kálnoki Benedek (de Köröspatak, megbélyegeztetett 1612-ben de Bethlen Gábortól kegyelmet nyert.

Kálnoki István. V. Királybiró Miklósvárszékben 1631. körül Henter Péter Statutoriája szerint.

Kálnoki Mihály 1660 körül Csiki Főkapitány, kit a' Kemény János részin lévő, Csikban fogságra vetettek (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 10 Kázy L. 8.)

Kálnoki Balinth. 1667 — 1678 Bethlen János' Miklós' Atyánál honorarius Szólga Deák, Fő Ember' gyermeke, Miklós' barátja, kit igen ditsér, Beldi Pállal kivándorlott a' Törökhöz hól meg is holt.

Kálnoki Sámuel. Háromszéknek Fő Királybirája 1690 körül Tökölit megverte Hunyadnál, az elvett

Zászlója Tökölnek meg van Köröspatakon, Kintstár-
mester, Fő Provinciális Commissarius is volt, 's 1697-
ben Grófi titulust nyert. Völt Csiki Főkapitány is. 1701-
ben Spanger András Jesuitával Pethő Gergely Kroniká-
ját 1626 is folytatta, meghölt 1706-ban.

Hálnoki József. 1704-ben aláírta a' Rákótzai Ferentz
Proscriptióját: A' Familia Praedicatuma de *Iöröspatak*.

Kamuthi Farkas. (de Szent László) Főkapitány
Udvarhely Székben, Tordai Fő Ispány, Tanács Úr 1618
körül Gyaluváráról kült Inscriptioalis levél szerint
(1628 5 Octobr.) Ennek fija Kamuth Miklós, kinek
ujra 34 ezer forintba inscribáltott Gyaluvára. *Édes*
Atlyának Báthori Gábor adta azt 1610-ben, mint *Ke-*
mény János írja Historiájában. *Kazy* pedig írja L. 2,
hogy Kamuthi Farkas 1613 ban Báthori Gábor megölé-
sében részes volt. Egy Kamuthi Balázs Dobokában Fő
Ispány volt 1612-ben Archiv: jegyzések szerint, ki a'
Homonnai Had ellen Bethlen Gábor mellett volt *Ke-*
mény János' bizonyítása szerint, 's a' Contestatiót is ala-
írta 1607-ben (*Kazy* L. I.) Egy más Kamuthi István
1627-ben (de Szent László) Bethlen Gábor Cubicula-
riussa volt.

Kútzai Antal. 1505-ben Székbíró az Udvarhelyi
Constitutio szerint.

Karátson Péter (de Karátsonfalva) Mihály fja,
Maros Székben Fő Székely 1461-ben (*Huszthi* p. 118.)

Kirátsi György. (Szentgyörgyi) 1634-ben Vice
Királybíró Al-Csikban (Arch.J.)

Kelemen Mihály. (de Madefalva) 1611-ben Csiki
Fő Király bíró Nemes János' Diariuma szerint; említe-
tik az 1608. 9 Aug. Fejérvári Gyűlés' végzéseiben Péter

Deákkal. Ez nem akarta megismereni Mikó Ferentzet Vice Kapitánynak, minthogy Csikban nem volt birtoka azért Pártot formált ellene, de sikertelen.

Kelemen István. Első Rákotzi György Komornyikja Miháltz szerint.

Kelemen Gergely vette Feleségül Miklós Leányát Ersébethet, ennek Magva szakadtván támadt Első Rákotzi György' idejében Iklódi Thóldalagi János Fiscalis Directorsága alatt az a' Per Székely örökség felett, melyben az Miklós Mártontól síjává fogadott (Adoptio) Kelemen Gergely' Magva szakadtán az örökség a' Testvérek, és más Atyafi Ingerensok kizárásával a' Fiscusnak, ítéltetett meg leginkáb azért, hogy Kelemen Gergely fejedelmi megegyezést kért és nyert a' síjává való fogadás felett.

Kedei Ferentz 1505-ben Székbíró az Udv. Constit. szerint.

Ieresztes Ilyés (de Olosztelek) Bardótz Szék' követje 1635-ben mint a' Privilegium tartja. Vólt Jegyző is ott 1635 — 1655-ig (Arch. J.)

Kendi Ferentz. Datzó György' követ 1580 ban a' Székelyek részéről az Ország Gyűlésére, kik a' Szászok' Dezmáját egy Quártára akarták levonattatni (Milkovia.)

Kemény Böldisár. Udvarhelyszék' Főkapitánya, 1657-ben homlokban lötték a' Lengyel háborúban, mint Kemény János írja.

Kemény János. A' Székelyek' részéről követ a' Pozsoni Dietára 1552-ben, Kendi Ferentz vólt a' Magyarok' részéről: *Pro Siculis Jannes missus Cognomine Jiömön* (Schesaei Ruina Pannon: L. 3.)

Kemény Simon. Attya Kemény János a' Fejedelelem 1660-ben 13 May Udvarhely Széki Főkapitánya' tette (Index Arch.)

Kemény István 1556-ban elkéséri János 'Sigmondot Sulimán' táborában a' Székelyek' részéről (Ó és uj Dacia) *Kézdi Vásárhelyi Mújses* Pataki Professor 1601 körül (Szirmay Not. Top. Polit. C. Z. p. 213.) ezt tsak azért jegyzettem ki, hogy ez Kézdi Vásárhelyből kerülhetett ki, 's más Familiai Neve lehetett.

Holombán Endre (de Olosztelek) Százados, egy Eustachius nevü Barát keresztelte meg (Geneal. Famil.)

Holombán András. 1618-ban Százados Udvarhely Székben.

Holombán Ferentz. 1651-ben Ezeredes, Lengyel Országban követséget viselvén Tatar' fogságban esett honnon kiszabadulván Kukutsi Péter Szólgával Apafi Mihály' kiváltásában a' rabságból nagy Eszköz vólt, a' kinél Aulae familiaris lett; E' készítette a' Familia' Genealogiáját.

Fovázi Ferentz. Báthori István alatt Kapitány, ki Szász faluban Kézdi Székben birtokot kapott 1581-ben.

Kontz András (de Solymos) 1667 — 1669 körül Vice Királybiró Udvarhely Székben (Arch. J.)

Hornisok. Erdélyben Magyar Országról jöttek bé; oda pedig Engel szerint Frantzia Országból. Huszthi Vajvodae Trans. p. 94 fel hoz egy oklevelet 'Sigmond Császártól 1403-ból melyben mondatik. *Annuentes Petro de Isyp, ut ipse possessionem suam RUZKA vocatam* (Abaujvármegyében) *Bartholomoeo de Thobayd et per eum Antonio et Cornisio de dictu Tho-*

bayd fratribus eiusdem Bartholomeoi uterinis legandi, dandi, — — meram et omnimodam habeat planitudinem potestatis. A' Kornisok' Praedicatuma de Ruszka innen megmagyarázható. A' Szent Páli Székely származású Kornisokat meg kell ezen Törzsöktől úgy vélem különböztetni.

Kornis Mihály (de Zenthpál) Székelyek' részéről ki nevezetetik az Adó számvitelére 1558-ban 28 Sept. a' Fejérvári Gyűlésben, említettik már az 1560-ban és 1566-ban tartott Ország Gyűlés végzéseiben is. E' kapott Maros Székben 1569-ben Vadasdon két jobbágyos telket, mely felett mint láttuk, Lófő Nagy Tamással hozzas pere volt.

Kornis Ferentz (de Szent Pál) 1609 körül Udvarhely Szék' Főkapitánya (Arch. Jegy.)

Kornis Farkas. Székelység egyik Főkapitánya 1595-ben a' Feketehalmi táborban (Trans. Gen. T. I. p. 235) Báthori András mellett volt későbbben, 's Görgényben vette magát, míg nem Mihály Vajda megölette (Mikó l. c. §. 15.)

Kornis Miklós 1548-ban a' Székelység' részéről Martinusius mellé rendeltetik a' Tordai Gyűlésben Tanáts Urnak, ugy 1556-ban is Petrovits mellé (Trans. Gen. T. I. p. 216.) bizonyit 1547-ben mint Székely Tiszt a' Brassóiak' perében Mogyoróssal (Pomarius l. c.)

Kornis Böldisúr. 1604 ben volt Székelység' Generalissa, kinek Belgioso parantsólt, hogy Botskai ellen menjen, de a' Székelység haza jött 's elhagyta (Mikó l. c.) 1610-ben volt Három Szék' Főkapitánya és Székelység' Generálissa. Bátyával Kornis Györgyel Báthori Gábor ellen esküdt, Györgyöt megölik a' Fejedelem

zsoldosai, Bóldisárt elfogták megsebesítve, és megszenteltiázták a' Desztertzei Gyűlésben (Mikó §. 113.)

Hornis Mihály kit kasonlóképen Mihály Vajda öletett meg 1601-ben (Kazy Hist. R. Hung. Tyrnaviae 1737. p. 9.)

Hornis 'Sigmond Testvérje Bóldisárnak, kiszökött Magyar Országra a' felyebbi eset után, és 1611-ben Forgáts 'Sigmond alatt a' Császári haddal jött vissza (Mikó l. c.) 1636 ban Vezér volt I-ső Rákótzai György' egyik seregénél, Szalontánál a' Törökökkel megütközött, de nem érkezvén Segítség vissza húzni kéntelen volt Seregét (Kazy L. IV.) In Contestatione Catholicorum a' Jesuita Rend' eltörlése felett aláírta magát 1607-ben Bóldisár Bátyával. (Kazy L. I. p. 92.) Bóldisár akkor Tanáts Úr volt, Kornis 'Sigmond Báthori Gábor alatt megbélyegeztetett, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert (Böjthi l. c.)

Hornis Gáspár. 1601-ben Báthori 'Sigmondtól Tömlöztben vettetett (Kazy L. I. p. 10.)

Hornis Gáspár. Apafi alatt 1662-ben megbélyegeztetett (Kazy L. 8.) de 1673-ban Maros Székben újra Főkapitány lett (Bethlen Biogr.)

Hornis Ferentz. 1653-ben nem egyezett meg a' Jé-suita Rend eltörlésben (Kazy L. 8.)

Honin Péter. 1404-ben Sepszi Székben Fő Ember és Szék 'Tiszt a' Miklosvári Privilegium szerint.

Hósa Balázs. 1611-ben Csikban Fő Székely, Mikó mellett volt.

Kováts Péter. 1630-ben Bethlen Gábor' Özvegye ellen pártot ütött, de 900 Székelyek ellene menvén a' Szilágyságban meg verték. (Kazy L. 2.)

Kováts Antal. (Kórondi) 1617 (19 Junii) Bétsben Bethlen Gábortól Adománylevelet nyert a' Kórondi jószágra, a' Párajdi Sóaknánál 18 esztendeig Ispánságot viselt.

Kováts Ferentz. (Antal' fija) Hadnagy, kiházásodott Petekre Fejér Vármegyében. (Epistol. Jos. Benkö.)

Kövér Ferentz. Kemény Jánosnál Aulæ Familiaris Siculus, ki Bartsai Fejedelmet Görgény Várából kihozta Várodi Jánóssal, és az utban elvesztette (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 14.)

Köhlthö Mihály. (Keöthew' de Köröspatak) 1586-ban Báthori 'Sigmond kirendeli mint Széktisztet Sepsiben az Egyed Mezeje felett foly perben.

Kövér László (Gidófalvi) 1677-ben Székbíró Sepsiben.

Köles Péter (Gidófalvi) 1674 — 1679 Székbíró ugyan ott.

Köles István 1697-ben Székbíró ugyan ott (Imre Famil. levelek.)

Kis János. Székely Sereg' Kapitánya, kinek Basta György 1604-ben írja, *Egregio Johanni Kis, ac universitatis Militum sub Capetaneatu existenti*, 's parantsólja, hogy Besztertzé Vidékére menjenek.

Kis Parkas Kapitány, ki Rádul Vajdától Székely Mojseshez állott 1603-ban ő véle elveszett (Kazy L. I.) A' fenn ki irt Kis János' fijaiból Magyar Országra is származtak ki, 's Belényes körül jószágot is kaptak, 's talán unokája lesz az a' Kis András, ki Szirmay sze-

rint (Not. Top. Pol. C. Z. p. 140.) 1646 körül Tokaj' Várának Vice Commendánsa volt.

Hypo Domian maior (de Nagy Baróth) 1459-ben Miklósvár Szék' követje a' Megyesi Gyűlésre.

Hun Familia. Egyik Ág *de Osdola* írja magát, másik *de Haal*, ebből lett egy harmadik *de Rosáli*, de a' két utólsóknak Benkő szerint magva szakadt. Regi Székely Familia.

Hun Antal Kezdi Székből jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben 1506 ban.

Hun Gothard. Kiröl Istvánfi írja L. XII. hogy 1534-ben János Király' Serege' Vezére volt, és Szathmárt ostromolván elesett, minekutánna a' Királytól Hunyad Vármegyében szép Jozságokat kapott.

Hun Gáspár (de Osdola) Buda Vára Commendánsa, ki Zápolya Jánostól kapta Al-Gyógyot 18 Falukkal, 's birta a' Maradéka Báthori 'Sigmond idejéig Benkő és Dobai szerint.

Hun Lázár. 1548-ban a' Székelyek' részéről Martinusius mellé Tanács Urnak rendeltetett ki a' Tordai Gyűlésben (I-ma Dominica f. Trinitatis.)

Hun István és Ferentz 1627 körül Fő Székely Nemesek Kamuthi István' Jegyzeti szerint, ki Bethlen Gábornak Kamarása volt (Collect. Benkőiana.)

Hun Dániel 1619-ben (20 Aug.) Józszágot nyert Bethlen Gábertől Lupa Márton, Mihály másképen Getzö Magva' Szakadtan.

Hun Gábor. Daniel fija, kinek hoszas pere folyt az Adományba kapott birtok felett a' Getzö Succesorokkal 1633-tól kezdve 1643-ig.

Kun Gothárd. I-ső Rákótzai György alatt egy vi-
gyázatlan szaváért javaitól megfosztatott, és fogságban
hólt meg (Joh. Bethlen Hist. L. I.)

Kun László (de Rosali) Tanács Úr, meghólt
1644-ben (Diar. Mss.)

Kun István. 1666-ban Hunyadban Fő Ispány
Zólyomi Miklós helyett (Arch. J.)

Kun István 1690-ben Tököli bétsapásakor Teleki
Mihályal elesett a' Kozmási Ecclezsia' Jegyző könyve
szerint Cancellarius Bethlen Miklós' első Felesége volt
Kun Helena, Kun István Leánya, Kun Istvánnak fe-
lesége volt Basa Helena, ki 1671-ben Zabolán hólt meg,
hanem ez a' Kun István ugy hiszem más Személy le-
hetett.

L Betű.

Lázár Família. Eredetére nézve Székely Praedi-
catuma de Szárhegy, hanem későbbben elágazván több
helyekről is elnevezettek p. o. de *Csik Szent Mihály.*
de *Szent Anna* de *Gyalakuta.*

Lázár Bálint (de Csik Szent Mihály) Kászon Szék-
nek 1462-ben ki eszközölte a' Privilegiumot, mint fel-
lyebb láttuk, 's Királybiróságot, és Hadnagyságot visel ott.

Lázár András Bálint' fija hasonlóképpen.

Lázár Ferentz András' fija nem külömben.

Lázár András (de Gyergyó) Udvarhely Szék'
Fő Tisztje 1505-ben a' Constitutio' szavai szerint.

Lázár Balázs jelen volt Csikból 1506-ban az
Agyagfalvi Gyűlésben.

Lázár Ferentz (de Zenth Anna) 1551-ben (26
Julii) az Országtól kirendeltetett a' könnyű Gyalogság-

hoz Maros Vásárhelyre: 1571-ben mint Maros Szék' Tablabirája emlittetik a' Vadasdi perben ha ez utolsó nem más Személy —

Lázár Imre Maros Székből Országosan kirendeltetik 1558-ban 28 Sept. a' Fejérvári Gyűlésben az Adó' számban vételére, ugy 1560-ban vallásos Disputatio' hallgatására. Egy Lázár Imre de Gyalakuta mint Szék-bíró elő jő a' Vadasdi perben is 1571-ben.

Lázár István. (de Szárhegy) emlittetik Betz Imre Adománylevelében 1583-ból, hogy 13 jobbágy telkeket Káson Impérfalván, és primipilaris örökségeket foglalt el Felsőfalván. E' lehetett az, kit 1564-ben Zápolya János 'Sigmond több másokkal elfogatott, de az Ország' kérésére eleresztette.

Lázár István. Az elébbenninek fija, a' kitől ki kellett foglalni Betz Imrének az említett Birtokot.

Lázár András. (de Szárhegy) 1593 körül Csiki Fő Királybíró, mint kitetszik egy Procuratoria Constitutióból, mely így kezdődik, *Nos Andreas Lázár de Szárhegy, et Michael Szemere Judices Regii trium Sedium Csik, Gyergyó et Káson memoriae commendamus — Datum in Csik Gömrötsfalva feria 5-ta prox post Epiphaniam* 1593. (Kováts Tamás Csik Szék Táblája Jegyzője közlése szerint 1775-ből Benkő Józsefhez) Ez a' Lázár András nevelte Bethlen Gábort és Istvánt Bőjthi Gáspár szerint l. c.)

Lázár János. (de Gyalakuta) emlittetik egy 1626-ban 2-dik Junii költ Adománylevelében.

Lázár György. Itélő Mester 1659-körül, II-dik Rákóczi Györgyhez küldtetett Szathmárra, hogy Bartsai Ákossal ne kötölözködjön, 's a' Partiumot eresze

ki az Országnak. (Enyedi István Hist. mss.) Megölettetett Kemény János' lovassai által. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 12. és Kazy L. 8.)

Lázár István. 1659 — 1663 Csiki Fő Királybíró Enyedi István szerint, 1672-be is a' volt. (Arch. J.) Bartsai Gáspár Görgényben vitette fogságra, de onnan elszökött, 's a' Csikiakat fellázasztotta Bartsai ellen. (Joh. Bethlen l. c. L. 3. c. 10.) Egyik fő Mester volt a' két Mikesekel, hogy II-dik Rákótzai György Fejedelemnek újra vissza vétetett. (J. Bethlen L. 2. c. 12.) Meghólt a' Szamosujvári fogságban. (Bethlen Miklós Biogr.)

Lázár Imre. Maros Székben Fő Királybíró 1682 — 1690, vette feleségül Bethlen Miklós' hugát 1668-ban. (Bethlen Miklós l. c.)

Lázár Ferhas. Felesége Bernád Clara, kinek perében a' Fiscussal hoztatott 1597-ben a' Székely örökség felett az a' nevezetes Itélet, melyről többször szót tettem.

Lázár István. (Magnus) Első Rákótzai György' követje. A' Putnoki táborban meghólt Illyriában 1644-ben Haller Diariuma szerint.

Lázár György. (kettő) mint Mánások 1704-ben alá irták a' Rákótzai Ferentz' Proscriptióját.

Latzók Mihály. Órbai Székből jelen volt az Agyagfalvi gyűlésben.

Latz István. (Csekefalvi) 1644-ben V. Királybíró Al Csikban. (A. J.)

László Tamás vagy Tamás Deák. 1692 körül V. Királybíró Al Csikban. (Arch. J.)

Lengyelalbi Böldizsár. Székbíró Udvarhely Székben 1505-ben.

Lemhényi Gergely. Mátyás' fija, 1426-ban Beretzek' Város' követje 'Sigmond Császárhoz.

Literati Péter. (de Szent Mihályfalva) 1566-ban fori Inspectornak rendeltetett az Országos Gyűlésben.

Literati Gáspár. (de Nagy Bölön) 1610-ben Miklósvár Szék' követje.

Literati Pál. (de Kinos) Vice Királybíró Udvarhely Székben 1668 — 1669 körül. (Arch. J.)

Literati János. (de Chokfalva) Maros Széki Assessor 1571-ben.

Literati Johan Zoltán. (de Gidófalva) Homo regius az Egyed mezei perben 1586-ban.

Lohodi Péter. Udvarhely Szék' Assessora 1505-ben.

M Betű.

Makó Gergely. Csiki Fő Kapitány 1600-ban (Arch. J.) említették a' Szász Követek' Instructiójában is a' Háromszékiekhez, hogy elállott Mihály Vajdától (Krit. Saml. p. 107.) 1603-ban Székely Mojses mellett volt. (Kazy L. I.)

Mátis János. Csiki Főkapitány 1603 — 1609 körül. (Wolfgangi Bethlen Hist. L. 14.) Radul Vajdával tartott. (Mikó)

Makó György. Székely Mojses' Kapitánya. (Kazy L. I.)

Márkos Mihály. 1505-ben Székbíró Udvarhely Székben.

Markó Pál. (Marco) 1635-ben Bardótz Szék' követje a' privilegium szerint. (Oloszteleki)

Markó Márton. (Oloszteleki) 1672 — 1683 Vice Királybíró Bardótz Székben. (Arch. J.)

Markó Ferentz. (detto) 1690 — 1697 Vice Királybíró Bardótz Székben, azelőtt 1683 — 1690 Fő Jegyző. (Arch. Jegyz.)

Markó Sándor. (detto) 1697 — 1711 Fő Jegyző ugyan ott.

Maróthi György. V. Királybíró Udvarhely Székben 1627-ben. (A. J.)

Magyar János. Beretzki Kenéz 1426-ban. (Privilegium)

Mátyus János. Aggerum Magister 1566-ban.

Megyesfalvi Jakab. 1451-ben Székbíró a' Constitutió szerint.

Madaras János. 1571-ben Maros Széki Bíró, említették a' Vadasdi perben.

Madaras Barnabás és Jakab. 1409-ben Maros Székben Fő Székelyek, attyok *László*, nagy attyok *Madaras Imre* (Emericus de Madaras) lásd az oklevelet Huszthynál p. 98.

Mazai Balázs. (de Nyárádtő) Vice Fiscalis Director, említették az Matskái János ellen hozatott Ítéletben 1640-ből.

Mazai Balázs. (de Maxa) Ruszkai Kornis 'Sigmond Szószóllója I-ső Rákótzai György idejében.

Mikes Familia. Praedicatorna de Zabola.

Mikes 'Sigmond. 1600 — 1614 körül Fő Nemes Órbai Székben, Mikó szerint §, 191. Brassóba vette magát 1611-ben, Báthori Gábor alatt megbélyegzetett, de Bethlon Gábortól kegyelmet nyert, mint Böjthi Gáspár írja. Ennek fiai *Mihály*, *János*, *Pál*, kik

megbélyegeztettek Királyfalvi Tarnótzai (Tarnóthi) Sebestyén' Leánya Sára elragadásáért a Szentléleki Kastélyból, melyen rajta érték őket 1630-ban. Említetnek ezen három Mikések némely 1641-ben 20-dik Januariusban költ Adománylevelben is.

Mikes Mihály. (de Zabola) A' Test Örző Lovas Katonaság' Vice Kapitánya, kapja Patsolai Borbára Feleségével Maros Ujvárnak felét 1649-ben 22-dik Májusban. Első Rákótzai György Lengyel Országban küldötte a' Korona' megnyeréséért. (Joh. Bethlen Hist. L. 2. c. 6.) II-dik Rákótzai is elküldötte a' Lengyelekhez 1656-ban, hol megajándékozott, Venetiában is volt Küvet, lett Erdélyi Cancellarius 1657-ben Enyedi István szerint. 1660-ban Bartsai által számkivitetett. (Joh. Bethlen l. c. L. 8.)

Mikes Benedek. Ki Kemény Böldizsár' Leányát Sopiát vette Feleségnek el, mint Kemény János írja.

Mikes Sigmond. Édes Attya a' felyebbi Mikes Mihálynak, I-ső Rákótzai György alatt Tanáts Ur, Fő Lovász Mester, elő jő a' neve az 1635-ben készült lustralis könyvben is.

Mikes Kelemen. Mihály' Testvére, I-ső Apafi alatt Tanáts Ur, Statuum Praesidens, Itélő Mester is volt, és 1659-ben Háromszék' Főkapitánya Enyedi István szerint, ez ütött bé Moldvába néhány ezer Székelykel II-dik Rákótzai György' parantsára Moldvai Vajda Constantin ügyében, azután lett Fejér Vármegyei Fő Ispán és Székelység Generalissa is. Hogy Beldi Pál számkivitetett elnyerte az Uzoni Kastélyt a' Statusok' megegyezésével 1679-ben (Joh. Bethlen l. c. L. 2. és az 1679-béli Ország' Gyűlés végzéseit art. 10. 11.)

Ő vette reá György testvérjével Háromszéket, hogy az Uralkodásról lemondott II-dik Rákótzai Györgytől el ne álljanak, és Bethlen János L. 3. c. 16. vádolja, hogy rossz katona volt. Kazy pedig emlékezetben hagyta, mint megszorult volt a' Besztertzei Gyűlésben 1659-ben. *Vir nobilis Clemens Mikesius in summum capitis periculum venit. Crimini illi datum est, quod fauces et angustias, quas cum tribus armatorum Siculorum milibus insidere jussus fuerat, deseruerit, sed ille hanc accusationem prolatis Bartsai literis, quas secutus sit, facile fregit, manusque discerpentium in exilium suum armatas a se amovit. L. 8.*

Mikes János. 1660 körül Kövári Kapitány, kit II-dik Rákótzai György tett még annak, de Rákótzai halála után Ugron István, Basa Péter és mások, kik ott Fogságban voltak a' Várvéd sereget magok részekre édesgetvén Mikes Jánost fogságra vetették, meg is holt Váradon abban az Esztendőben, (Kazy L. 8. és Enyed István Hist. mss.) hová fogságra Bartsai küldötte.

Mikes Mihály. Három Szék' Főkapitánya, Királyi Tábla Biró, Kormányszéki Tanácsos. Leopold Császártól Grófi titulust nyert, fija volt Kelemennek.

Mikes Pál és Farhas. Követek 1685-ben Schaffenberg Generalishoz, ki a' Diplomát hozta le. (Bethlen Miklós)

Mikó Familia. Praedicatura volt régen de Hidvégh, azután de Olthszem de Bodok; vagynak más Mikók is, kik Csikból de Zsögöd írják magokat.

Mikó Lőrincz. (de Hidvégh) 1479-ben Fő Székely, kinnek részire adott Kendi Antal Vice Vajda Inquisitorium Mandatumot.

Mikó Ferentz. (de Olhszeme) Fő Ember Báthori István alatt (Litterae Prorogatoriae pro relicta Vidua Helena Kornis et Orphani Francisci Mikó Anno 1575 26. April. in Collect. Jos. Benkö)

Mikó Balázs. (de Orozfája) ki Bogáthi Balázs' Özvegyét Apafi Magdalenát vette el, ki a' XV-dik Század' elején született Apafi Mihály Vajda' maradéka volt. Előkelő fő Ember volt Balázs a' XVII-dik Században.

Mikó Miklós. Említették az 1594 (17. Aug.) Kólosvári Gyűlés' végzéseiben: egyedül maradt Báthori András Cardinalis mellett, ki mellett hívségének áldozata lett. (Trans. Gen. T. I. p. 250.)

Mikó János. Hidvéghli Mikó Ferentz atya, hasonlóképpen Báthori Andrással tartott, és a' szerentsélen tsata után 1599-ben Görgényben vette magát másokkal. (Mikó Ferentz §. 15.)

Mikó György. Háromszék' Vice Kapitánya 1610-ben, 1607-ben pedig Sepsz Szék' Királybirája a' Gyenge Familia' Primipilaris Levele szerint: 1617 — 1620 Háromszék' Főkirálybirája, ki Várhegyet kapta ajándékban Benkö szerint: említi Mikó Ferentz is 1610-ből, de van szó rólla az 1608. (9. Aug.) Fejérvári Gyűlés' végzéseiben is.

Mikó Ferentz. (de Hidvég) 1611-ben lett Csikban Vice Kapitány, mint maga írja, 1613 — 1635-ig Csik, Gyergyó, Kászon Főkapitánya, végre Kintstármester, Kamarás és Belső Tanácsos, született 1584-ben, Bétsi és Berliini követ is volt, megholt 1635-ben. Kazy szerint (L. IV.) még 1633-ban a' Török Udvarnál követséget viselt. Megírta az Életében történt dolgokat 1594-től kezdve 1612-ig. Ennek fia volt Mikó

Jósef, kinek Magva szakadt némely 1643-ban (8-dik y-ber) költ Adománylevél szerint.

Mikó Miklós. 1646 körül sokáig követ a' Portánál. (Tr. G. T. II.)

Mikó István. (de Bodok) Háromszék' Fő Királybírája 1680-ban a' Szárazajtai Nagy familia' Primi-pilaris Levele szerint, megholt Szebenben 1686-ban 9-dik Juliusban, mint a' Bodóki Templomban lévő zászlóra fel van írva. Felesége volt Bálpataki Éva.

Mikó Miklós. Fija Istvánnak, Háromszék' Főkirálybírája 1688 körül.

Mikó Ferentz. (de Zsögöd) 1647-ben Vice Királybíró Al Csikban. (Arch. Jegyzés)

Mikó Péter. ('Sögödi) 1655-ben V. Királybíró Alcsikban.

Mihálcz Familia. Orbai Székből Gelentzéről származott mint Miháltz Mihály Genealogiája írja.

Mihálcz Mihály, 's ennek fija *Miklós.* Tóth Ország és a' Tenger part' Bánja mint Timon írja ad annum 1326: *Michael L. Baro de Mihacs in locum Nicolai parentis Banus maritimi et totius Sclavoniae substitutus.*

Miháltz Ferentz. 1549 (12. X-ber) Maros Vársárhelyi Gyűlésben Követnek választott Isabellához.

Miháltz Pál. Oláh Országban katonáskodott a' Báthoriaktól üldöztetett Székely Nemesekkel a' Törökök ellen.

Miháltz Mihály. Háromszor volt Kezdi Széknek Vice Királybírája 1690 — 1700 közt. Ennek unokája volt Miháltz Elek, ki az Apor és más familiák Genealogiáját Jegyzésben hagyta.

Mihályfi István. Sepsi Székből jelen volt az Agyagi Gyűlésben.

Mihály Tamás. Százados 1566-ban, ki az Ujvári Tábor alól két száz Székely lovasokkal Isabella elibe küldtetett. (Milkovia P. I. p. 297.)

Mihály Péter és Pongráz, *filii quondam honorabilis Praesbiteri populorum in Csik Szent György;* mint az 1580-ban (5-dik 9-ber) költ Armalis mondja.

Mihály Imre. Székely Mojses' egyik Kapitánya. (Kazy I. 1.)

Mihlós Sigmund. (Zabolai) megbélyegeztetett 1612-ben a' Szebeni Gyűlésben.

Mihlós Márton. Kinek Leányát Ersebethet Kelemen Gergely vett el, 's ezt fíjának fogadta fejedelmi megegyezés mellett I-ső Rákótzai György alatt.

Mindszenti Benedek. (de Vitze) Udvarhely Szék Főkapitánya 1591-ben, volt Dobokai Főispán is 1580 — 1587 körül, és a' Székelység' Generalissa Fekete Halomnál 1595-ben. Az 1603 (7: Martius) Kolosvári Gyűlés' végzéseit alá irta. (Trans. Gen. T. I. p. 235.)

N Betű.

Nagy Barnabás. (de Fel Ajtha, vagy is Közép Ajtha) 1488-ban Vajda' Személyesse a' Barlabassi perben. (Huszthi I. c.)

Nagy Ferentz. Tamás' sija, Demetherfalvi, régi Lófő Maros Székben, kinek Kornis Mihályal folyt a' pere 1571-ben.

Nagy Menyhárt. Fő Székely, ki Brassóban vette magát 1612-ben. (Mikó §. 191.) Ennek Leánya volt

Nagy Borbára, Apor Lázárné. 1619-ben Vice Kapitány volt Udvarhely Székben: *Hámuthi Uramtól és a' Széktől vulasztatott Nagy Menyhart Uram Vice Kapitány-nak*, mint az Levéltárban fel van jegyezve.

Nagy Ferentz. (Barothi) 1635-ben Bardótz Szék követje.

Nemes Familia. Törzsök Comes Vincentius filius Akadás 1257-ből ki IV-dik Bélától Zék földet kapja. (az Adománylevel ki van nyomtatva Trans. Gen. T. I. p. 446.)

Nemes Balint. (de Hidvég) 1459-ben Sepsi Szék' követje a' Megyesi Gyűlésre, emlittetik Lábatlan János' ítéletében.

Nemes Demeter és László. (de Kálnok) 1415-ben Tiszti Fő Emberek, kiknek Jakts Mihály Székely Ispán megengedi, hogy Ivásfok mezei birtokokat eladhassák.

Nemes Mihály. (de Hidvég) 1479-ben Vajda' Személyessének kirendeltetik Kendi Antal által a' Mikó perben.

Nemes Mihály. (de Hidvég) 1532-ben Zápolya Jánoshoz követ a' Miklosvári és Szék közt folyt perben.

Nemes János. (de Kilyén) Fejedelem' Embere 1586-ban a' Jankó Tamás' perében. (Huszthi l. c.)

(*Nemes Balázs és János* (de Hidvég) .

(*Nemes János* (de Ádámos) Minor. Megbélyegeztettek az 1612-ben (15. Máj) Szébenben tartott Gyűlésben. Mikó Ferentz pedig írja §. 174, hogy ő kapta el a' Hidvégi Nemeseknek birtokát Bethlen Gábortól 1611-ben, minthogy ellene felkeltek Brassóval, és hogy Nemes Balázs fivával *Tamással*, ugy Nemes János 1611-

ben 1612-ben Brassóban vették magokat. (§. 191.) Nemes Balázs Gétzi András részin volt a' Brassóiakkal való tsatában. Azután megbékélt Bethlen Gáborral, mert a' Portánál Követje volt, 's jól viselte magát, Bújli Gáspár írja Nemes Balázsról, *Senex multarum rerum usu clarus.*

Nemes Tamás. talán Nemes Balázs fija, 1638-ban Három Szék' Főkapitánya, ki a' Dézsi Gyűlés' végzéseit 7-dik Juliusban 1638 alá írta. (Bod Péter Eccl. Hist. mss.)

Nemes Leonard. Bélyeg miatt elveszti Maros Némethit, 's kapja Gyulai Ferentz 1607-ben az Adomány levél szerint.

Nemes Balint. (de Hidvég) vette Kemény Péter Leányát Sophiát II-dik Rákótzai György' idejében. (Kemény János l. c.)

Nemes János. Három Szék' Főkapitánya 1667-ben; (Bethlen Miklós Biogr.) a' volt 1680-ban is a' Szász Ajthai Nagy Familia' primipilaris Levele szerint.

Nemes Péter. Alá írta a' Rákótzai Ferentz' Számkivettetését 1704-ben.

Némethi Gergely. Főkapitány 1609-ben Udvarhely Székben (Arch. J.) 1612-ben is a' volt Mikó Ferentz szerint §. 191.

Nyujtódi Pal. Székbíró Udvarhelyen 1505-ben.

Nyujtódi János. (Johannes de Noythod) 1459-ben Vajda Személyesse Pállalva és Várhalya közt folyt perben. (Huszthi p. 121. Vajvodae Trans. mss.)

Nyujtódi Pal. 1571-ben Maros Székben Bíró a' Vadasdi Perben.

Nyujtódi Demeter. 1524-ben a' Székely Vásárhelyi Gyűlésben jelen volt, és alá írta nevét a' Szászokhoz küldött levélnek. (Éder Obs. Crit. p. 255.)

Nyujtódi Gergely. 1534 (21. X-ber) Maros Vásárhelyi Gyűlésben kirendeltetik küldötségi Munkára.

Nyujtódi Péter. 1426-ban Kezdi Székből Követ 'Sigmund Császárhoz Beretzk Várossa' dolgában.

O Betű.

Orbán István. V. Királybíró Udvarhely Székben 1609. (A. J.)

Orbán Péter. Ugyan ott V. Királybíró 1639 — 1646. (A. J.)

Orbán Ferentz. (de Lengyelfalva) Fő Jegyző ugyan ott 1639 — 1646. emlittetik Bardótz Szék' Privilegiumában is 1635-ből.

Orbai Miklós. 1566-ban Vigiliarum Praefectusnak választatik az Ország' Gyűlésben (Strázsa Mester) 's talán ez az, ki adót vitt bé Constantinápolyban 1568-ban mint Werantz Antal Diariuma mondja. (Kovachich l. c. T. I. p. 153.)

Osváth (de Bibartzfalva) Bardótz Szék' Követje 1635-ben.

Osváth Mihály. (de Bibartzfalva) 1656-ban Vice Királybíró ugyan ott, atya volt Bertalan. (A. J.)

P Betű.

Pálfi Miklós. 1676-ban V. Királybíró Udvarhely Székben. (A. J.)

Pálfi András. Ugyan ott V. Királybíró 1651-ben

Patakfalvi Helemen. Székbíró ugyan ott 1505-ben.

Patakfalvi Péter. Gyorsaságosnak neveztetik az Udvarhelyi Constitutióban.

Pataki Antal. 1462-ben Fő Székely Kászonban, kiről felyebb szó vólt.

Pál Ferentz. (de Bodók) Sepsiben Assessor 1661-ben. (Imre levelek.)

Petki Familia.

Petki Istvan. Adománylevelet kap Jásdfalvi Birtokáról Udvarhely Székben 1584-ben 4. Januar.

Petki János. 1547-ben bizonyit mint Székely Tiszt Brassónak a' Mogyorósi Perben. (Pomarius l. c.)

Petki János. 1604-ben a' Székelyeket Botskai' részére hajtya, jó Embernek írja Mikó, 's meghólt 1612-ben Brassóban. (§. 191. és Kazý L. I. p. 9.) Vólt Fő Királybíró Udvarhely Székben 1606 — 1607. (Arch. J.) Megbélyegeztetett a' Szebeni Gyülésben 1612-ben, mert Bethlen Gábor' kedvéből kijátszották Mikó szerint. Praedicatorum *de Derzs.* (lásd Trans. Gen. T. I. p. 254.)

Petki Istvan. Csiki Főkapitány, mint Gyergyónak és Kászonnak is, Bethlen Gábor' fő Udvari Mestere, Morvában egy Sántzban lötték meg farban, mint Kemény János írja, alá irta a' Dési Gyülés' végzéseit 1638-ban. (Bod Péter l. c.)

Petki Gábor. 1564-ben Csiki Főkapitány, az egész Székelység' Generalissa, mint Zápolya János 'Sigmund Sepsi Szent Györgynek adott Privilegiumában írja: *Quocirca vobis fidelibus nostris Gabrieli Petki, Capitaneo sex Sedium nostrarum Siculicalium in Castris*

nostris — (itt hézak van) *et Várhegy constitutis, aliisque militibus nostris etc.*

Petki Bálint. Leánya Kata, kit Cseffei Benedek vett el, mint a' Cseffeieknek adott Adománylevél bizonyítja 1581-ből. Fő Székely Ember volt.

Petki Ferentz. (de Derzs) 1601-ben Doboka' Fő Ispánja (Arch. J.) talán e' bélyegeztetett meg Székely Mojsessel, mert némely 1634-ben költ Adománylevél szerint mind kettőnek birtokjaik másoknak adattatnak. Ki is vándorlott a' Törökökhöz Székely Mojsessel, hogy a' Fejérvári Gyűlésben 1633-ban mind ketten számkivetettek. (Diar. mss.)

Petki Simon. 1617-ben Bethlen Gábor' Cancellarius, ki a' Kórondi Kováts Antal' Nemes levelét alá irta.

Petki István. 1635-ben Vice Kapitány Csikban, 1636-ban pedig Főkapitány Nemes János' Diariuma szerint.

Petki Farkas. Báthori Christoph Lugosi, és Karánsebesi Bánná 's Fő Cancellariusá tette; fia Petki János hasonlóképen Fő Cancellarius Báthori 'Sigmond alatt, ki Rákótzai 'Sigmondtól Liber Baronatust kapott a' Sajdi Jóságokat inscribálván neki. Ez régi Praedicatorumát *de Királyhalma* megváltoztatta *de Derzs* - re. Nagy tekintetű Ember volt Udvarhely Székben, mint Benkö írja.

Petki István. (de Királyhalma) A' két Rákótziai alatt Tanács Ur, Csiki Főkapitány. Volt Helytartó Béli Pállal 1663-ban. Ali Vezér megkínálta a' Fejedelemséggel, de nem fogadta el. (Joh. Bethlen l. c. L. II. c. 7. L. III. c. 16.) Nemes János azt jegyzi meg,

hogy 1667-ben 26. Januar. Maros Vásárhelyen holt meg az Ország' gyűlése alatt, Enyedi István pedig irja, hogy 1659-ben nem esküdött meg a' Csikiakal Bartsai hűségére.

Petki János. (de Derzs) Fija Petki Istvánnak, ki 1654-ben Csiki Fő Királybíró. (Arch. J.)

Petki Dávid. Fija Jánosnak, Kamarás Ur, Kolos Vármegye Fő Ispánja későbbben, ki Leopold alatt Gróflá lett.

Pekri Lőrincz. Udvarhely Széki Főkapitány, Grófi Méltósággal birt, Gulátsi Albert 1696-ban meglátogatta Bétsi útjában a' Trentsini feredőben. Bethlen Miklós pedig irja, hogy 1686-ban megbélyegeztetett a' Szebeni Gyűlésben Tökölivel való Egyetértéséért.

Perneszi (Perniczzi) *de Osztopán.* 1589-ben Udvarhely Széki Főkapitány. (A. J.) Egy Perneszi Gábor 1607-ben (10. Junii) a' Kolosvári Gyűlésben megbélyegeztetett. Perneszi István volt 1584-ben Várhegyi Commendáns is, mint a' Tóth Familia pixidarius levele bizonyítja.

Pernyeszi Sigmond. (de Osztopán) Királyfiván lakott, ki több könyveiről esmeretes, melyeket 1646-ban kiadott. (Trans. Gen. T. II.)

Péter Deak. (de Szent György) 1604-ben — 1616-ban Vice Királybíró Al Csikban. (Arch. J.)

Pönya Mihály. Maros Széki Főkapitány 1409-ben Nádasi Mihály Székely Ispán oklevele szerint (Huszthi l. c. p. 98.)

Polyák János. (de Szent Anna) Fija Ferentznek, Polyák Miklós, Testvére Ferentznek, 1583-ban 7-dik

Jun. Maros Széki jószágaikról uj j Adománylevelet kaptak, hol Tisztségeket viseltek.

Polyáksfalvi Péter. 1505-ben Székbíró Udvarhelyen.

Próda Márton. 1635-ben Bardótz Szék' követje.

Pünkösti Gergely. 1640 körül Juratus Notarius Cancellariae majoris, említették a' Matskási János ellen hozatott Itéletben.

R Betű.

Rátz Mihály. (de Prod) 1579-ben Három Szék' Fő Királybírája és Várhegy Commendánsa Rád Mátyás Primpilarius Levele' foglalatja szerint.

Rátz György. Kapitány, Radul Vajdával tartott Székely Mojses ellen. (Mikó §. 5r.) Később Radul lejtét vétette Brassóban mint Bőjthi Gáspár írja, volt ekkor (1604) Székely Hadak' vezére: alatta állottak *Bedő István*, *Bakó István*, *Béldi Kelemen*, *Daniel Mihály*, *Geréb András*, Báthori Gábor részin.

Rákótzsi 'Sigmund. Első Rákótzsi György' fija. Székely Generalisnak tette az Attya, és Három Szék' 's Udvarhely' Főkapitányának 1643-ban, kinek Helytartója Béldi János volt. (Diar. mss.) Meghólt 1650-ben Szirmay l. c. p. 182.

Rákosi Mihály. Nobilis Siculus mint Kazy írja L. 7. kít 1655-ben Kolosváron megégettek helytelen Tűz tétel' Gyanujáért.

Rapólti János. Báthori Gábor alatt 1612-ben megbélyegeztetett, de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert. Született Székely.

Rhédai János. Főkirálybíró Udvarhely Székben 1647 — 1648. (A. J.)

Rhédei Ferentz. (de Kis Rhede) 1668 — 1669 ugyan ott Főkirálybíró, 1684-ben is a' volt, ha nem más Személy az, a' kiről az Index Archivi így szól, 1684. 21. Julii: *Rhédei Ferentz Ur' Fő Királybíró-ságát supleálja Méltóságos Bethlen Gergely Fő Kapitány Ur.*

Rhédei Ferentz. Háromszék' Főkapitánya: *Dominus in Huszth, et Küküllővár, perpetuus in Maranaros Locique eiusdem Supremus Comes.* Apafi alatt Tanács Ur, megholt 1663-ban Küküllővárban. Fija volt a' Fejedelemnek Iktári Bethlen Drusiánától, öregebb Bethlen István' Leányától. (Diar. mss.)

Rhédei László. Háromszék' Főkapitányá 1660-ban Bartsai Ákos tette.

Rhédei Ferentz. 1603-ban Székely Mojsessel iartott, 's elesett vele. (Kazy L. I.) Egy más Rhédei Ferentzről írja Kazy, hogy 1613-ban Báthori Gábor' elvesztésében részes volt.

S Betű.

Sámbokréti Miklós. (de Udvarhely) Székbiró: Adománylevelet kapott Járásfalvi, Tzibrefalvi 's t. b. Birtokairól 1620-ban 14. Julii.

Sámbokréti Pál. Báthori Christophnál Scriba Cellariae majoris, mint Marcellus Squarcialupus Fő Orvpsának adott Adománylevele 1581-ből (2. Martius) mondja.

Sándor Gergely. (de Nagy Galambfalva) Vice Királybíró 1667 — 1669 — 1676 Udvarhely Székben (Arch. Jegyz.)

Sándor Gáspár. Apafi' Követje Párisban 1677-ben (Kazy L. 8.)

Sándor Gergely. Régi próbált Hadnagy, mint Bethlen Miklós írja Biographiájában.

Sándor János. 1621-ben Bethlen Gábor Követje a' Haimburgi Alkudozásra. (Kazy L. 2.)

Szalántzi György. Fő Székely Nemes, ki 1704-ben alá írta Rákótzii Ferentz' Számkivettetését.

Szalántzi Gábor, László, Christoph. László' fiai, kiknek Mihály Vajdától elvett Lőföldi Részek (Portio) az 1600-ban (25. October) Létzfálván tartott Gyűlésben vissza ítéltetnek.

Szalántzi István. Tanáts Ur, Tábla Biró: 1638-ban alá írja a' Dési Gyűlés' végzéseit az Unitariusok' dolgában. (Bod Péter l. c.)

Szalántzi György. 1594-ben többekkel elfogattatott (Mikó §. 3.)

Sárosi János. (de Póka) Fiscalis Director Kun Gothard ellen folytatott Keresetben, miről már szó volt. A' Kelemen Gergely' magva szakadtán folytatott Fiscalis perben is az akkori Fiscalis Director Iklódi Thóldalagi János' Vicéje.

Székely (Zéhel) Familia. Ez a' Familia' Nevezet szélesen kiterjedő mind Magyar mind Erdély Országban. Nevezetesebbek ilyen névvel ezek.

Zéhel János. (de Zent Geurgh) Auraniai Perjel (Prior) 1445-ben Dalmátia, Tóth, Horváth Országok' Bánja, elesett Várnánál. (lásd Budai Ferentz Polgári Lexiconja 3-dik Darabját és Engelt l. c. III-ter Theil p. 124 — 132, 139)

Zékel Tamás. (de Kewend) 1449 — 1461 Aunaniai Perjel mint Kerchelich írja, (Notitiae Praelimin. de Regnis Dalmat. Croat. Slavoniae) ki azt is mondja, hogy Hunyadi János Zékel Nemből való, minthogy Thurótzai is P. IV. c. 46. Zékel Jánost Attyafiának mondja. Dlugoss Lengyel író is ezt mondja Budai Ferentz szerint: lásd Prayt is Annales Regum Hungariae P. III. p. 213.

Zéhell Antal. (de Killyén) 1459-ben Sepsi Szék' Követje a' Medgyesi Gyűlésre.

Székel Jákab. (de Küvend) Mátyás Király' Kamarássa, 1474-ben kapta Adományban Gyéres, Tohát Csörke falukat Tordában, és Thordalak Praediumot, mely Adománylevel az Ürmösi Maurer Familiánál meg van. 1480-ban egyik Generalissa volt Mátyás Királynak Fridrich ellen. (Engel I. c. III. Theil p. 368.)

Székel Bálint. (de Lisnyó) Báthori 'Sigmond-tól kapott Kilyénben Birtokot, mely Várhegyhez tartozott 1583-ban 14. Junii; ez még Báthori István alatt is sokat szolgált, jó katona volt.

Zékel Mihály. (de Szent Iván) Comés de Bistricia 1459-ben, közli az oklevelét Huszthi p. 116.

Zékel János. (de Chykalva) Maros Széki Assessor 1571-ben.

Székel István. 1564-ben több más nagy Embe-
reket elfogattatott, de az Ország' kérésére eleresztetett,

Székel Móses. Ki Fejedelmi titulust vett fel, elesett 1603-ban Brassó mellett, 's nem akarta semmi-
képen hogy Báthori 'Sigmond II-dik Rudolph Császárnak engedje által Erdélyt ('Trans. Gen. T. I. p. 245.)

1599-ben Báthori András mellett volt, 's Görgényben futott, (Mikó §. 15.) Ennek fija

Székely Móses. (de Seménfalva) 1627 körül Fő Királybíró Udvarhely Székben, és Fő Asztalnok; kapta Marosujvárt, Heningfalvát 1626-ban 24. Junii, Szederjest, és Fiátfalván egy részt a' Kastélyal együtt 1622-ben 22. August. de 1635-ben már Huszár Mátyás nyerte el Birtokinak egy részét, mint felyebb láttuk; számkivetett 1633 ban a' Fejérvári Gyűlésben. (Bethlen János L. I.)

Székely Móses. Nem tudom egy é a' Brassónál elesettel. Báthori 'Sigmondtól kapott 16 jobbágyos telkeket Szemerefalván, Seménfalván. Jól katonáskodott Báthori István alatt, a' Polotzki 's Pleskovi Várak' megvételeiben különösen kimutatta magát, mint az 1583-ban 10-dik Jun. költ Adománylevél bizonyítja.

Székely Mihály. Báthori 'Sigmond' Vice Provisora, mint az 1594-ben költ Nemes Levele Alesius Jánosnak mutatja, kinek (t. i. Alesiusnak) Székely Anna volt a' Felesége.

Székely István. 1595-ben Zarándi Fő Ispán, (A. J.)

Székely Pál. Fő Nemes Székely, kit a' Fogarasi Kapitány akasztatott fel 1524-ben, melyért, és több hasonló visszaélésekért a' Székely földön, Küvetek mentek II-dik Lajos Királyhoz. (Eder Obs. Crit. I. c. p. 255.)

Székely Sámuel. Csikban Vice Kapitány 1662 körül, ki Lázár István Bátyával Kálnoki Mihályt fogásban teszi. (Joh. Bethlen Hist. L. 3. c. 10.)

Székely István. Megbélyegeztetik 1662-ben. (Kazy L. 8.)

Szemere Mihály. (Kétházi másképen) de Szent Király, Fő Királybíró Csikban 1593-ban Lázár András-sal, kapta 1583-ban Andrászi Péter' Birtokának egy részét ajándékban.

Szemere 'Sigmond. Említettik az 1600-ban Létzfalván tartott Ország' Gyűlés' végzéseiben.

Szemere Mihály. Segesváron ölette meg Mihály Vajda 1601-ben. (Kazy L. I.) Nem tudom egy Személyé a' felyebbivel.

Szemere Pongrátz. Báthori 'Sigmond 1601-ben tömlőtzbzen vetteti. (Kazy L. I.)

Semén Miklós. (de Kadáts) Vice Királybíró Udvarhely Székben 1606 — 1607. (Arch. J.)

Semién István (de Szent Király) 1409-ben Szószólló Maros Székben.

Szent Páli István Királyi Táblabíró 1635-ben az Appr. Const. bérekesztése szerint.

Szent Páli János. Csiki Főkapitány, béiktattatott 1667-ben 28 Martiusban Rhédei Ferentz, és Mikes Kelemen által (Joh. Bethlen L. 3. c. 21 és Nemes János Diar.) Kazy szerint (L. 8.) egy Szent Páli János 1662-ben megbélyegeztetett volt.

Sebestény János (Köpetzi) Miklósvár Szék' küvetje 1610 ben Báthori Gáborhoz.

Szent Györggyi Barnabás Capitaneus majoris Exercitus 1451-ben a' Maros Vásárhelyi Constitutio szerint.

Szent Anna (Emericus filius Pauli de Szent Anna) Judex terrestris Maros Székben 1409-ben (Huszthi l. c.)

Szengyel Tamás Fő Székely Maros Székben 1409-ben.

Simon Mihály. Fő Székely Nemes, kit Tóldalagi Mihályal a Szászok öltek meg (Joh. Bethlen L. 3. c. r.)

Simonfi Tamás, György (de Besenyő) 1488-ban Birtokos Székelyek perelnek Barlabássi Lukátsal. (Huszthi l. c.)

Szombatfalvi Sigmund V. Királybíró Udvarhely Székben 1699 1700. (Arch. J.)

Szombatfalvi Gergely Székbíró ugyan ott 1505-ben *Sólyom Pál* és *Balázs Mátyás* fiai 1409-ben Maros Székben Fő Székelyek, perelnek a Madaras Familiával (Huszthi l. c. p. 98.)

Szólga Gergely (de Vargyas) Jegyző Bardótz Székben 1697 — 1711. (Arch. J.)

Szonda István 1666-ban Sepszi Szék Birójának és Primornak írja magát Imre Miklós' Cambialis levelében Szonda Tamással, 1674-ben 1677. Szék Jegyzője is volt az Imre levelek szerint.

Szörtsei János Megbélyegeztetett 1612-ben a Szeheni Gyűlésben de Bethlen Gábor alatt kegyelmet nyert (Böjthi,)

T Betű.

Tarnóthi Sebestény 1630 — 1641. Primor Kezdi Székben ki a Szentléleki Kastélyt bírta.

Tatar Gergely Marosszéki, jelen volt az Agyagfalvi Gyűlésben.

Törma Christof. Követ a Török Udvarnál (Kazy L. I.)

Törma György Követ ugyan ott 1633-ban, megeskült Báthori Gábor' meg ölésére Basa Istvánnal, 's megbélyegeztetett 1610-ben 25 Martii (Trans. Gen. T. I. p. 259.)

Törma Péter Fejedelmi Táblabíró 1635-ben az Apr. Constitut. bérekesztése szerint aláírta a' Dési Gyűlést Györgyel.

Törma János, és István 1662-ben megbélyegeztettek (Kazy L. 3.)

Törma Gergely Fő Nemes Székely 1627-ben (Kármuthi Consignatiója szerint in Collect. Benkőiána.)

Torma Miklós aláírta 1704-ben Rákótzai Ferentz számkivettetését.

Thamási László és több Tamásiak de Názánfalva, Csik 's Maros Székben Fő Birtokosok a' 16-dik Században (lásd Zelemir Pétert)

Thelegdi Mihály. Székelyek' Főkapitánya 1569-ben kilhez János 'Sigmund küldi parantsát (1818-beli Gyűjtemény.)

Therek Pál (de Szent Miklós Torja (1479-ben Vajda Személyesse Kendi Antal Panrantsolatja szerint.

Török István Bethlen Gábor' egyik Főkapitánya 1612-ben Földvárnál egyesíti magát Gétzi Andrással (Mikó l. c.)

Tompa István Castrorum Praefectus 1566-ban.

Tompa István Csiki Tiszt, ki Lázár Istvánnal felzuditya a' Csikiakat Bartsai ellen (Joh. Bethlen l. 3. c. 10.)

Tompa Ferentz 1558-ban Isabella kedves Embere, kívül a' két Kendieket elveszteti (Ó és Új Dacia Mss.)

Thöldalagi Mihály (de N. Ercse) Maros Szék' Főkapitánya Fő Lovászmester, Tanáts Úr, és Praesidens. 1636-ban még Főkapitány volt a' Három Széknek adott Privilegium szerint; 1620-ban már Maros Székben viselte ezt a' hivatalát, megholt 1642-ben: vette felesé-

göl 1640-ben Szent Páli Özvegyét Petki Ersébethet, a' Lakadalmon ott voltak I-ső Rákótzai György 's a' két Oláh Ország' Fejedelmei. — Volt Tordai Fő Ispán is (Haller Diariuma) Ez a' Thóldalagi Mihály nagy birtokot kapott 1612-ben 6 Martii Tóth Mihály magva szakadtán. Miháltz Helena Protestatiója ellene Kolosmonostor előtt meg van Benkö Gyűjteményeiben.

Thóldalagi Mihály. Bartsai Követje a' Török Császárhoz ; (Joh. Bethlen L. 2. c. 16) ezt küldötte II-dik Rákótzai György halála után a' Székelyekhez is Bartsai , hogy táborban gyűjtse őket, de Segesvárnál a' Szászok megölték. (Bethlen János l. 3. c. 1.)

Thóldalagi János (de Iklód) Director Fiscalis Első Rákótzai idejében: egy más Thóldalagi János volt Apafi Fejedelem Kamarássa (Bethlen János l. 4. c. 14.)

Tóth Miklós Maros Székről követ Agyagfalvára 1506-ban.

Tsomortáni László Kézdi Székből követ 1506-ban az Agyagfalvi Gyűlésre.

Tövissi János (Johan Literatus de Tyvis) származására nézve Székely mint Szirmay mondja, kapta Fűzeséri Helységet Zemplénben 1403-ban Adománylevél mellett, hogy a' régi Fűzeséri birtokosok a' Döhrei (Debrő) lázzadásban részt vettek: Ennek a' Tövissinek maradékai a' Fűzeséri nevet azután is megtartották (Not. Top. Polit. Com. Zemplén p. 376.)

U Betű.

Ugron Familia. Nevezetes régi Székely származásu Familia: Praedicatorum de Abrahámfalva.

Ugron Imre. 1447-ben aláírta a' Hunyadi Gubernátorságáról szolló végzést (Pray Annales Reg. Ung. P. III. p. 61.)

Ugron Pál (de ~~Abrahámfalva~~) Vice Királybíró Udvarhelyen 1609 körül. Ennek Felesége volt Fiafalvi Geréb Anna, fiu Gyermekei ettől *István, András, Mihály, János*, Leánya *Ersébeth*, Pálótzai Horváth János' Özvegye, ki Testvérjével Istvánnal hoszas pert folytatott, hogy részét ki nem adta maradék nélkül meghólt Testvérjek András Birtokiból Csutsba, Gabudon, Hariban, Fejér Vármegyében, Szent Jakaban Tordában. Ugron Pálnak neve előjő az 1614-béli lustrális Könyvben.

Ugron János. Fő Asztalnok, ki 1630-ban 2-dik Febr. bizonyos tserélt Jóságokról Megegyezést kapott.

Ugron Pál. Fő Királybíró Udvarhely Székben 1637 — 1641 körül (Arch. J.) emlittetik Miklósvár Szék' Privilegiumában is.

Ugron István. (de Kányád) 1663 — 1665. Fő Királybíró Udvarhely Székben. (Arch. J.) II-dik Rákótzai György fogságban tartotta Kövárban, de 1660-ban másokal együtt ki szabadította magát. (Bethlen Miklós Biogr.)

Ugron Ferentz. Vice Királybíró Udvarhely Székben 1668 1669-körül (Arch. J.)

Ugron András. Apafi alatt Fogarasi Kapitány (A. J.) ott volt a' Nagy Szöllösi hartzban Kemény János mellett, 's fogságban esett, de Apafi eleresztette, mert az előtt Apafi' megváltására a' rabságból ő is pénzt adott. (Job. Bethlen L. 3. c. 22, 23.) Völt Generalis Perceptor is Bartsai alatt (Bethlen Miklós Biogr.)

Ugron Pál 1704-ben aláírta Rákótzai Ferentz számkivettetését.

Ugron János. Udvarhely Szék' követje 1704-ben az Ország Gyűlésére, aláírta Rákótzai' számkivettetését.

Ugron Ferentz. Generalis Contributionis Perceptor 1683-ban (Diar. Mss.)

Úlkei Balint (de Vargyas) 1656 — 1683 Fő Jegyző Bardótz Székben, 1683 — 1690. pedig Vice Királybíró ugyan ott (Arch. Jegyz.)

Z Betű.

Zél Simon (de Nyárádtő) Jakabfia, Fő Székely Maros Székben 1461-ben (Huszthi l. c.)

Zebed Demeter (de Közéapajta) 1459-ben Miklósvár Szék' követje a' Megyesi Gyűlésre.

Zelemir Péter (de Názán) Báthori 'Sigmond-tól ujj Adómány Levelet kap 1583-ban 28 April. Felesége Thamási Borbára, kinek sok Thamási Familiabirtoka volt Maros Székben, Csikban, melyekről szól az Adómánylevél.

Zólyomi Dávid (de Albis) Háromszék' Főkapitánya 1630-körül Felesége Bethlen Katalin, a' Fejedelem Bethlen István' Leánya, megbélyegeztetett 1633-ban, és Kőváron 18 Esztendeig fogságban szenvedett, hól meg is holt 1649-ben (Kazy L. IV.) vólt Kolos Vármegyé Fő Ispánja, Mezeihadak' Generálissa is.

Zólyomi Mikós Dávid' fija 1635-ben Zarándban Fő Ispán, Felesége Clara Mélit de Bribér. Megbélyeztetett 1670-ben. Kazy azt írja L. 8. p. 233, hogy II-dik Rákótzai György szerentsétlen ütközetét 1659-ben melynek következtében ő meg is holt, sokan Zólyomi Mik-

lósnek tulajdonították, hogy a' tsata' közepén a' Török-
höz ment által, megakarván boszulni édes Attya halálát.
Egy Zólyomi Miklósról, kinek Drugeth házból volt a'
Felesége 1495-ből emlékezik Szirmay Not. Top. Pol.
C. Z. p. 77.

V Betű.

Vaska Peter (de Kálnok) Báthori 'Sigmond ki-
küldi mint Széktisztet az Egyedmezei perben 1586-ben.

Vas István (de Gyeres) Aranyos Szék' Főkapitánya 1649-ben, kapta Szamosujvárt Adománylevel mellett mely költ 1649-ben 28 April.

Veres Mihály (de Köröspatak) 1459-ben a' Megyesi Gyűlésre követ Sepsi Székből.

Veress Ferentz (Szentléleki) 1636 — 1642 Vice Királybíró Al Csikban (Arch. J.)

Veres János (de Farnas) 1583-ban 3-dik Maii Birtokot kap Galambfalván mint Tiszti Ember.

Veres János (de Árkos) Sepsi Szék Fő Jegyzője 1607-ben a' Gyenge familia Primipilaris Levele szerint.

Vitályos Gergely (Gidófalvi) 1661 körül Sepsi Szék Assessora az Imre Famil. Levelek szerint.

Imprimatur,

Claudiopoli die 21-mo Maji
1829.

Johannes Szabo mp.
Qua librorum Revisor.

K é r e l e m !

Hogy a' Nagy Érdemü és Tisztelt Olvasó közönség a' Könyv megjelenésére tovább ne várokozzon kénytelen vagyok azt az Előfizető vagy tsak aláírt Urak' Neveik nélkül közre botsátani, egy' részről azért mivel szemeimnek gyengesége ebben megakadályoztatott, más részről azért is mivel sok helyről, vagy nagyon csonkán küldettek bé a' feljegyzések, vagy hozzám el se érkeztek még, 's mind a' két ok miatt nagyon hátráltatott volna a' Könyv megjelenése.

Azonban tartozó kötelességemnek esmérem szíves háládatossággal megemlíteni. —

1-ször.) A második Nemes Székely Gyalog ezred Commodoját, hol Barothelységben egyedül szinte 40 Előfizetők találtottak.

2-szor.) Tekintetes Nemes Alsófejérvármegyét hól a' Méltóságos Fő Ispán Czirjék Dénes Úr hathatos pártfogása mellett százon felyül ment az Előfizetők' száma.

5-szor.) *A Nagy Méltóságú Királyi Tábla tagjai, a Nemes Háromszéki, és Nemes Udvarhely Széki Tisztségek, valamint az Nemes első Székely Gyalog, és a Nemes Székely Huszár ezeredek Tisztiharja az Előfizetés útján segítették a kiadót: ekképpen a Nemes Tanuló Ifjúság serege a Nemes Enyedi, M. Vásárhelyi, és Udvarhelyi Nemes Reformatum Collegiumokban számos nyomtatványokra jelentette magát, 's óhajtja a kiadó, hogy könyve a közvárokozásnak ha nem egészben is legalább sok tekintetekben megfelelhessen.*

F.S. 553

ACADEMIA DE CIENȚE ȘI ARTES ROMÂNE
BIBLIOTECA
Nr. inventar 4107

~~4775~~

9mk

BAR-TM

BAR-TM